

**Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан**

**Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина**



**«МЕКТЕП ОҚУШЫСЫНЫҢ КІТАП ОҚУ ІС - ӘРЕКЕТІ»
әдістемелік ұсынымдамалары**

**Методические рекомендации
«ЧИТАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ШКОЛЬНИКА»**

Астана
2018

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2018 жылғы 24 сәуір №5 хаттама).

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол №5 от 24 апреля 2018 года).

«Мектеп оқушысының кітап оқу іс - әрекеті» әдістемелік ұсынымдамалары – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018. – 161 б.

Методические рекомендации «Читательская деятельность школьника».
– Астана: НАО им. И. Алтынсарина, 2018. – 162 с.

Бұл еңбекте мектеп оқушысына білім берудегі кітап оқу іс - әрекетінің рөлі қаралады. Компетентті оқуға үйретудің заманауи технологияларына шолу жүргізіледі. «Мектеп оқушысының кітап оқу іс - әрекеті» әдістемелік ұсынымдамалары берілген.

Білім беру ұйымдарының басшыларына, педагогикалық немесе ата-аналар қауымдастығына және барлық мүдделі тұлғаларға арналған.

В работе рассматривается роль читательской деятельности в образовании школьников. Проведен обзор современных технологий обучения компетентному чтению. Подготовлены методические рекомендации «Читательская деятельность школьника».

Работа адресована руководителям организаций образования, педагогической и родительской общественности и всем заинтересованным лицам.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2018

© Национальная академия
образования им.И.Алтынсарина, 2018.

Кіріспе

Бүгінгі таңда Қазақстанда қоғамдық сананы жаңғырту бойынша ең күрделі жұмыс ауқымды қарқынмен жүріп жатыр. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» - бағдарламалық мақаласы негіз болып алынды [1]. Президент қоғамның санасын жаңғыртудың негізгі шарттарының бірі, ұлттық негізі - патриотизм болып табылатын, жеке ұлттық мәдени-генетикалық кодексті сақтау екенін атап өтті.

«Рухани жаңғыру» бағдарламасының негізгі жобалары қазіргі заманғы мектепте қазақстандық патриотизмді дамытудың жетекші құралдары болып табылады [2].

Оқылымға білім берудің, тәрбиелеудің және мәдениетті дамытудың негізгі компоненті ретінде ерекше рөл беріледі. Оқылым тұлғаны және оның оқу сауаттылығын (немесе тұлғаның оқу сауаттылығын), *жаңа сауаттылықты -функционалдық қалыптастырушы және дамытушы* іс-әрекет болып табылады. Функционалдық сауаттылық табысты кәсіби, оқу, өздігінен білім алу мен өзге де іс-әрекеттердің және ақпараттық қоғамдағы тұлғаның әлеуметтік қорғалуының маңызды факторы болып табылады. *Сауатты оқылым білім алу мен мәдениет таратудың құралы, маманның коммуникативтік және кәсіби құзыреттілігінің қалыптасқандығының дәлелі, адамның өмірдегі табысқа жету құралы болып, мектепті аяқтау кезіндегі білім алушылардың функционалдық сауаттылық деңгейін анықтайды.*

Ұлттың рухани және интеллектуалды ілгерілеуінің құралы ретіндегі оқылым іс-әрекетіне балаларды және жастарды тарту мақсатында *«Кітап-білім бұлағы» бағдарламасының жобасы* бағытталды. Оқылым іс-әрекеті оқылым техникасын меңгерумен ғана шектеліп қала алмайды. Бұл жасөспірімдердің өздігінен оқылым іс-әрекетіне деген қызығушылығын ынталандыру, оқылымға шығармашылық қызығушылықты тудыру, отбасы арқылы оқылым белсенділігіне жанама әсер ету, кітапхананың қуатты білім беру әлеуетін біріктіру.

Бұл тұрғыда мектептерге функционалдық сауаттылықты дамыту және қазақстандық патриотизмді дамыту бойынша міндеттерді жобаның келесідей маңызды іс-шаралары арқылы шешу қажет: 1. «Кітап. Ел. Рух». «Оқырман ұлт» жаппай қоғамдық қозғалысы; 2. «Буккроссинг». Кітаптармен алмасу бойынша арнайы орындар ұйымдастыру; 3. «Қадірлі сыйлық». Кітапханаларға кітаптарды ерікті түрде тапсыру бойынша қайырымдылық акциясын ұйымдастыру; 4. «Кітапхана - білім ордасы». Білім алушылардың кітапхана қызметкерлерімен кездесуін, студенттік үйлерде және студенттердің бос уақытын өткізу орталықтарында әдеби кештер ұйымдастыру.

Мәдениет мекемелерін барушылар санын арттыруды көздейтін *«Туған өлке мәдениеті» базалық жобасын енгізу арқылы ұйымдарға оқылым қызметін ұйымдастыруға маңызды рөл беріледі.*

Оқу сауаттылығын қалыптастыру – *2015-2020 жылдарға арналған үш тілде білім беруді дамытудың жол картасында* Қазақстан мектептерінің жоғары сыныптары 10 жыл көлемінде информатика, физика, химия және

биология пәндерін ағылшын тілінде оқыту туралы жазбаға байланысты мектептің ең өзекті міндеттерінің бірі болып табылады [3].

15 жастағы білім алушылардың оқу жетістіктерін халықаралық зерттеу PISA шеңберіндегі мектеп оқушыларының функционалдық құзыреттіліктерін бірегей бағалау өлшемдері көмегімен оқу сауаттылығын дамыту, мектептерге маңызды болып табылады [4].

PISA зерттеулерінде оқу құзыреттілігі (сауаттылығы) ретінде, сөйлеу, ресми құрылым барысындағы түрлі мәтіндерді түсіну, олардың кең ауқымды өмірлік мәнмәтінмен байланысын келтіру, пәнге сәйкес түрлі мақсатта пайдалана білуге дайын болу, қойылған мақсатқа сәйкес қажетті ақпаратты мәтіннен бөліп алу түсіндіріледі. Аталған зерттеу тұжырымдамасына сәйкес, оқу сауаттылығы, өзін-өзі оқытуға және заманауи ақпараттық өркениет өміріне толыққанды араласуға қажетті негізгі қабілет болып табылады. Тіпті, математикалық қабілеттілікті игеру үшін негіз болып оқу құзыреттілігі табылады.

2018 жылы оқу жетістіктерін бағалаудың негізгі бағыты «Оқу сауаттылығы» болып табылады (тест тапсырмаларының 2/3-ін тағайындайтын бағалаудың басым бағыты).

Қазақстан PIRLS-2016 зерттеуінің төртінші турына қатысушы 50 ел арасында PIRLS-2016 зерттеуіне алғаш рет қатысты. PIRLS зерттеуінің маңыздылығы, әрі қарайғы оқу бағдарламаларының табысты игерілуінің кепілдігі ретінде 4-сынып оқушыларының негізгі мектеп аралығындағы оқу дағдыларын қалыптастыру деңгейлерін қадағалауға мүмкіндік беруінде [5].

Осылайша, қазіргі заманғы мектептегі оқырман қызметі жас ұрпақты тәрбиелеу мен білім беруге оңтайлы жағдай жасау арқылы қазақстандық патриотизмді дамытуға, мемлекеттің стратегиялық әлеуетін арттыруға қажетті бірқатар маңызды міндеттерді шешуге бағытталған.

1. Мектеп оқушыларының білім алуындағы оқу сауаттылығының рөлі

Болашақтың іргетасы ретінде білімнің жаңа мазмұны қалыптасып келе жатқан Қазақстандағы қазіргі заманғы мектеп өзінің бүкіл еліміздің адам әлеуетінің сапасын арттыруға әсер ететін сапасының айтарлықтай өзгеруіне бағытталған. Бұл Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында: «Білім берудің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, азаматтардың материалдық және рухани жағдайын жақсарту үшін адами капиталды дамыту, барлық адамдар үшін сапалы білімге қол жеткізуді қамтамасыз ету арқылы тұрақты экономикалық өсу» көрініс тапқан [6].

Мақсатты іске асыру білім беру кеңістігінің қарқынды дамып келе жатқандығына, мектептен тыс және оқудан тыс ақпарат көздерінің кеңеюіне, инновациялық сандық технологиялар пайдаланылуына әкелді.

Осындай жағдайдағы оқу сауаттылығының рөлі арта түседі, ол жаңа мағына мен әсерге ие:

- ақпараттық қоғамда тұлғаның табысты білім беруіне, өзіндік тәрбиелеу және басқа да қызмет түрлерінің, сондай-ақ әлеуметтік қорғаудың маңызды факторы;

- білімнің негізгі компоненті, адамгершілік үлгілерді дамыту және жеке құндылықтарды қалыптастыру және идеологиялық көзқарастар;

- білім алу және мәдениетті тарату құралы;

- негізгі зияткерлік технологиялар, тұлғалық өсудің ең маңызды ресурсы;

- мектептегі академиялық жетістіктерге, кейінгі өмірдегі кәсіби жетістіктерге және әлеуметтік тәжірибенің шектеулерін жеңуге болатын білім алу көзі;

- классикалық әдебиеттің тілін меңгеру, сөйлеуді дамыту, мәдениеттің жеке моделін құру құралы;

- әлемдік мәдениеттің құндылықтарын хабарлау және меңгеру құралы;

- адамның білім беру және мәдени құзыреттілігінің негізгі компоненті және, осылайша, тез өзгертін әлемдегі өмірге дайындық.

Оқу сауаттылығының маңыздылығы теориялық және практикалық алғышарттардың болуымен байланысты: жас ерекшелік психологиясы, көркемдік қабылдау психологиясы және көркем шығармашылығын зерттеудегі кітаптың рөлі мәселелеріне және оқушылардың әдеби дамуына байланысты зерттеулер.

Мектеп оқушыларын оқырман ретінде тәрбиелеу және өздігінен оқу дағдыларын қалыптастыру ертеде пайда болған. «Исследования чтения и грамотности в Психологическом институте за 100 лет» атты оқулықта [7], XIX ғасырға дейін, педагогикалық ғылым саласы ретінде оқу әдісі (сынып және сыныптан тыс) әлі қалыптаспаған. Бірақ, Г. Пидлужная [7] атап өткендей XI ғ. өзінде оқу әдістемесінің пайда болуына алғышарттар болған: Киев Русінің көрікті жерлерінде бізге дейінгілердің әдебиетті оқуға деген айтарлықтай қызығушылықтары туралы біле аламыз. Киев князі Владимир Святославович өзінің билік құрған уақытында (978-1015 жж.) кітаптар көшірілген арнайы

шеберханалар, кейіннен киев ақсүйектерінің балалары үшін мектеп ашқан. Ол кезеңдегі мектепте сабақ беру, оқулықтарды, құралдар мен «кітаппен оқыту» тәсілерін іздеуді талап еткен. Осылайша, поэтика мен стилистика бойынша алғашқы әзірлемелер пайда болған.

К.Д. Ушинский XIX ғ. ортасында ғылыми негізделген оқу әдісін дамытуға үлкен үлес қосты. Ғалымдардың әдістемелік көзқарастарының жеке айырмашылықтары барысында, тәжірибенің ең маңызды жетістігі болып, тәжірибемен қалыптасқан түсіндірмелік оқу әдісінің негіздері және тұлғаның рухани дамуы мен оқуының негізі ретіндегі көркем шығарман талдау болып табылады. Сонымен қатар, ғалымдар оқушылардың оқылым қызығушылықтарын, сондай-ақ, отбасылық оқуды белсенділендіру құралы ретінде, сөйлеу мен ойлауды, мәнерлеп оқуды дамытуға үлкен назар аударған.

Н.Н. Светловская [7] атап өткендей, XIX - XX ғасырдың басындағы ғылыми-әдістемелік, оқу және көркем әдебиеттерді талдау, оқырман мектеп оқушысы тұлғасына көркем сөздің тәрбиелік әсер ету мәселесі тек қана педагогикалық емес, сонымен қатар, әлеуметтік сипатқа да ие: аталған мәселе тек отандық ғалымдарды, әдіскерлерді, ұстаздарды ғана емес, сонымен қатар, прогрессивті жазушылар мен қоғам қайраткерлерін де алаңдатқан болатын. Оқылымды (оқуды) білім алушылардың танымдық іс-әрекетін белсенділендіру құралы және олардың рухани даму көздері ретінде И.Франко, Л. Украинка, Е.Пчелка, С.Васильченко, Х.Алчевская, Г.Драгоманов, С.Русова, Т.Лубенец, И.Огиенко, өздерінің еңбектерінде оқуға арналған оқулықтардың мазмұнын жетілдіру қажеттілігіне баса назар аударған; мектептегі әдебиетті оқытудың қысқартылған әдістемесін сынға алған; мектеп оқушыларының кітаппен өздігінен қарым-қатынасына үлкен маңыз берген; балаларға арналған жоғары көркемдік шығармалардың басып шығарылуын қамтамасыз еткен.

50-60 жылдары алдын-ала анықталған объективті себептермен (соғыс жылдарында және соғыстан кейінгі жылдары) балалардың оқу мәселелеріне деген қызығушылықтың төмендеуінен кейін сыныптық және сыныптан тыс оқылымдардың (оқулардың) өзара қарым-қатынастарында оқу және тәрбиелік құндылықтарды арттыру жолдарын анықтау бағытында әдістемелік ойлар дамуы жалғасын тапты. Өткендердің үздік дәстүрлерін (тәжірибелерін) жалғастыра отырып, танымал ғалымдар мен әдіскерлер С. Резубубов, Г.Каноникин, Н.Шербаков, Э.Адамович, Ф.Костенко, В.Сухомлинский өздерінің еңбектерінде оқылым (оқу) оқушыларға тәрбиелік әсер беру, олардың көзқарасын кеңейту, білімін тереңдету, адамгершілік және эмоционалдық тәжірибе беру құралы ретінде қызмет етуі керектігін атап өткен. Оқылым сабақтарының тапсырмалары арасынан ғалымдар оқылым қызметі дағдыларын дамыту қажеттілігін бөліп қарастырған болатын.

60 жылдары мектеп оқушыларын тәрбиелеу мәселелеріне деген қызығушылықтың артуы, сыныптан тыс арнайы сабақтарды енгізуді ұсынған ғылыми басылымдардың пайда болуымен де байланысты. Аталған уақытқа дейін бастауыш сыныптарға арналған оқу бағдарламаларында сыныптан тыс оқу үлкен маңызға ие болған күннің өзінде де, оқу жоспарымен арнайы сағаттар берілмеген болатын.

Сыныптан тыс оқуды сынып жетекшісі кітапханашымен бірлесе отырып, ұйымдастыруы қажет деген көзқарастарда болған болатын. Аталған іс-әрекетке сабақтан тыс іс-шаралар жүйесі әсер беруі қажет болатын: әдеби ертеңгілік, ойындар, викториналар және т.б. Уақыт өте балалардың кітапқа деген қызығушылықтың төмендеуіне байланысты педагогикалық қоғамдастықтың алаңдаушылығы, сыныптан тыс оқуға бағыттаудың жаңа жолдарын іздеуге әкелді.

Оқу қызығушылығын зерттеудің әртүрлі аспектілеріне әйгілі педагогтар, психологтар мен әдіскерлер көптеген еңбектерін арнады: Ш.А. Амонашвили, Л.И. Беленькая, В.Г. Белинский, Л.С. Выготский, М. Горький, Н.А. Добролюбов, Л.В. Занков, А.Н. Леонтьев, А.В. Луначарский, А.С. Макаренко, Л.А. Николаева, О.И. Никифорова, Т.Д. Полозова, З.И. Романовская, Н.Н. Светловская, В.А. Сухомлинский, Л.Н. Толстой, Д.Н. Узнадзе, К.Д. Ушинский, Н.Г. Чернышевский, Д.Б. Эльконин және т.б. Оқу мүдделерін дамыту мәселесін шешу көптеген мұғалімдер мен бастауыш сынып оқушыларына өте маңызды болып табылады. Бұл бағытта О.В. Джежелей, М.Г. Качурина, Г.Н. Кудина, М.Р. Львова, З.Н. Новлянской, П.И. Пидкасистого, Т.Г. Рамзаева, Н.Н. Светловской және О.В. Сосновской, Н.Е. Щуркова еңбектерін ерекше атап өту қажет. Оқу мүдделерін дамытудың тиімді жолдары мен құралдарын ашуға әкелетін әдіснамалық ізденістердің бүкіл жауапкершілігін және маңыздылығын бағалау қиын (Е.В.Квятковский, М.Д. Кобахидзе, А.И.Липкина, Т.К.Макарова, В.Ф.Чертов). Оқу қызығушылығы - оқырманның кітаптарда жазылған адамгершілік тәжірибесіне белсенді көзқарастары мен кітаптардан бұл тәжірибені жеке меңгерудегі қабілеттілігі. Сонымен қатар, оқырман кітаптық ортада басшылық ету үшін ойлау мен эмоциялық белсенділікті көрсетуі керек, оқу құралы ретінде мәтінде және кітаптың негізгі компоненті ретінде, оқырманға осы тәжірибені сақтауға және таратуға мүмкіндік береді. Әдеби оқудан тыс сыныптан тыс жұмыс оқырманның оқу қызығушылығын қалыптастыруға көмектеседі. Сыныптан тыс жұмыстар балалар шығармашылығына, олардың танымдық өсуіне мүмкіндік береді.

Оқу қызығушылығының көрсеткіштеріне жатады:

- оқуға деген оң көзқарас («мен оқығанды жақсы көремін»);
- белгілі бір кітаптарға үлкен қызығушылық тудырады («Мен бұл кітаптарды алғым келеді»);
- оқу үдерісіне деген қызығушылық («Мен өзімді кітаптан алыстата алмаймын»);
- басқа адамдармен кітаппен байланысу қуанышын бөлісу ниеті («Мен осы кітап туралы білгім келеді»).

М.А. Киселева [8] жоғарғы сыныптарда осы бағытта күтілетін нәтижелерге қол жеткізу үшін осындай міндеттерді шешуді ұсынады:

- «білім беру бағыты» кезеңдерінің логикасын ескере отырып, оқу ісін басқару: байланыс орнату, ақпараттандыру, мазмұнды ақпарат жинақтау, құндылықты-мағыналық рефлексия, жеке құндылықтарды қалыптастыру;

- театрландыру элементтері бар әдеби ойындар, шығармашылық байқаулар, сабақтарды ұйымдастыру арқылы оқушылардың оқу құзыреттілігін дамыту;

- балалар шығармашылығын ынталандыру.

Автор пікірінше, жоғары сыныптағы оқушылардың тұрақты оқу қызығушылығын дамытуға әсер ететін әр түрлі ынталандырулар шартты түрде екі кең топқа бөлінуі мүмкін: 1) сыртқы әсер; 2) ішкі әсерлер.

Сыртқы (объективті) факторлардың жоғарғы сынып оқушыларының жеке тұлғаға әсер етуі нақты жағдайларды (мектеп, отбасы, референт ортасы, бұқаралық ақпарат құралдары және т.б.) шындыққа байланысты жүзеге асырылады. Тікелей (тікелей) немесе жанама (медиаторлық, әдеби шығарма, шығармашылық жұмыс және т.б.) өзара әрекеттесу кезінде жоғары сынып оқушысы қажетті ақпаратты оқып біледі. Меңгеру процесі алынған мән-жайларды талдауды, маңыздылық дәрежесіне қарай таратылатын жаңа білімнің иерархиялық мағыналық мағынасын қалыптастыруды қамтиды. Жеке тұлғаның жеке мағынасы бойынша қажетті сандық ақпараттар жинауы тұлғаның ішкі ұстанымының құрамында сапалы нақты өзгерістерді (нақтылау, күшейту, көркем шығармашылықпен айналысуға қызығушылықты күшейту) дайындайды.

Бірінші топ, оның ішінде объективті факторлар әлеуметтік және педагогикалық ынталандыру тобы ретінде сипатталуы мүмкін.

Екінші топ мұғалімнің және оқушылардың тұлғалық қасиеттері, ерте жастан жасының психологиялық алғышарттары арқылы анықталатын субъективті факторларды біріктіреді.

Бұл топтар өзара байланыста әсер етеді. Қолайсыз сыртқы факторларға қарамастан, оқуға арналған іштей негізделген басымдылықтың болуы тұрақты оқу қызығушылығын дамытуға серпін береді.

Психологиялық-педагогикалық және әдістемелік әдебиеттерде қызығушылық тудыратын мәселелер бойынша, атап айтқанда, оқырмандарға, тұрақты қызығушылықты қалыптастыруда әлеуметтік факторлардың рөлін зерттеуге көп көңіл бөлінеді (Г.И. Беленький, Н.А. Бодрова, М.П. Бабаханова, Е.К. Крупник, В.Д. Стельмах, Ю.В. Шаров, Ю.У. Фохт-Бабушкин).

Академик Д.С. Лихачев оқуды интеллектуалды дамудың негізгі жолы деп қарастырды [9].

С. Выготскийдің «История развития высших психических функций» атты кітабының 7-тарауда «Жазбаша сөйлеуді дамытудың негізі» оқу және сауаттылық психологиясының мәселелері нақты сипатталған. Ол жазбаша сөйлеуді меңгеру баланың бүкіл мәдени дамуында үлкен бұрылыс нүктесі ретінде баланың «гений адамның жазбаша сөзбен жасаған барлық нәрселерімен оқып, оны байытуға» қабілетті болғандығын көрсетті. Л.С. Выготский жазбаша сөйлеудің жоғары нысандарын әзірлеуде үнсіз және дауыстап оқудың маңыздылығын атап өтті. Д.Б. Эльконин «графикалық (әріптік) модельге сәйкес сөздердің дыбыстық формасын қайта құру процесі» деп атап, оқуды «бұл жанадан бастаған адамның тілдің дыбыс жағымен әрекеттерін оқып, сөздің дыбыстық формасын дұрыс қайта құрусыз, оқылған нәрсені түсіну мүмкін емес

екенін көрсету маңызды» ретінде анықтады. Г.Г. Граник, С.М. Бондаренко, Л.А. Концевая мәтінді оқу мен түсіну ерекшеліктерін талдады, «идеалды оқырман» моделін ұсынды және оның үш кезеңін анықтайтын кітаппен байланыс орнату дәйектілігін көрсетті: оқудан бұрын оқу, оқыған кезде, мәтіннен кейін оқу. О.В. Соболев «идеалды оқырман» - интеллектуалды, эмоционалды, рухани белсенді, шығармашылық қызметтің өзіндік көріністерін түсінуге және ашуға бірлесе отырып дайындалуға дайын жалпыланған, ұжымдық бейнесін қалыптастырады деген жалпылама түсінік береді. Н.П. Локалова «бастауыш мектептің іргелі мәселелерінің бірі - оқушыларды оқытуға үйрету – бастауыш мектеп оқушыларының алдында тұрған және міндеттерінің бірін білдіретін маңызды міндет - бұл маңыздылығын бөлудің психологиялық негіздерін салу, осындай ойлау әрекеттерін қалыптастыру және соның нәтижесінде кез-келген түрде (көрнекілік, ауызша) ұсынылатын оқу материалындағы негізгі түсінік бар» атап көрсетеді [7].

PIRLS және PISA халықаралық салыстырмалы зерттеулерінің арқасында оқуға деген көзқарас түбегейлі өзгерді. Қазір оқу - жалпы білім беретін мектепте жинақталған маңызды метапәндік дағдылардың бірі және «мәтін» ұғымымен тығыз байланысты. Ғалымдарды зерттеу барысында оқу сауаттылығына адамның мәтіндік ақпаратты түсіну және пайдалану қабілетіне байланысты баса назар аударады. Бұған қоса, оқудан рахат алуға (немесе еркін оқуға) арналған оқу адамдардың өміріне қарамастан, олардың әлеуметтік мәртебесіне қарамастан өте маңызды болып саналады. Тұрақты оқитын тұлға әлеуметтік белсенді және табысты болып есептеледі.

Г.А. Цукерман оқу сауаттығын «адамның өз мақсаттарына қол жеткізу, олардың білімдері мен мүмкіндіктерін кеңейту, қоғамдық өмірге қатысу үшін жазбаша мәтіндерді түсінуге және пайдалануға, олардың ойларын білуге және оқуға тарту қабілеті» ретінде бағалайды [7]. Оқу сауаттылығы туралы айта келе, ол түрлі жағдайларда және әртүрлі мақсаттарда оқуды белсенді, мақсатты бағдарланған және конструктивті түрде пайдалану жайлы сипаттайды.

Әрине, оқуға деген кең көзқарас қазіргі өмірдің талаптары мен жағдайына байланысты. Білім беру жүйесіне арналған жаңа білім беру стандарттарына қойылатын талаптар көп жағдайда әлемдік тенденцияға сәйкес келеді.

2016-2017 оқу жылында мектеп түлектерін қорытынды аттестациялау форматы және бірыңғай ұлттық тестілеу өтуі өзгертілді. ЖОО-на түсу үшін үш міндетті пән бойынша мектеп бітірушілері «Математикалық сауаттылық», «Сауаттылықты оқу» емтихандарын тапсырды.

Оқу сауаттылығы оқушылардың жазбаша мәтіндерді түсініп, олардың ойларын білуі, өз мақсаттарына жету үшін өздерінің мазмұнын пайдалана білу, қоғамға белсенді қатысу үшін білім мен мүмкіндіктерді дамыту мүмкіндіктерін білдіреді. Бұл оқу техникасы және мәтінді нақты түсіну бағаланбайды, ал бірақ мәтінге рефлексия және түсіну, өмір мақсаттарын орындау үшін оқуды пайдалануы бағаланады [10].

Әр түрлі авторлардың еңбектеріндегі «оқу іс-әрекеті» ұғымын қарастырайық (1-кесте қараңыз).

1-кесте. Әртүрлі авторлардың ұсынған «оқу іс-әрекеті» концепциясының мәні

Зерттеушілер	көзқарастары
К. Ушинский [11]	Оқу іс-әрекеті – бұл оқырманның үлгілік шығарманы түсіну және оны сезіну қабілеті
Н. Рубакин [12]	Оқу іс-әрекеті – оқырманның мотивациясымен ерекшеленетін жеке қасиеті, оған кітаптар мен білімге, білік, дағдыларға, қоғамдық және жеке қажеттілікке сай және күш-жігер жұмсауына мүмкіндік беретін білім беру жүйесі
Н. Светловская [13]	Оқу іс-әрекеті - оқырманға бірінші қажеттілік ретінде тәжірибе жетіспеушілігінен және осы дүниеде өз орнын табу үшін аз уақыт пен күш-жігерсіз кітаптар әлеміне үнемі жүгінуге мүмкіндік береді, қажетті тәжірибені барынша бар деңгейге тағайындау немесе кітаптарда оған қызығушылық танытқан тәжірибе әлі сипатталған жоқ
Г. Наумчук [14]	Оқу іс-әрекеті - оқырманның кітапты білім мен ақпарат көзі ретінде пайдалану мүмкіндігі
С. Дорошенко [14]	Оқу іс-әрекеті - оқырман оқу үрдісін қалыптастыруды, оқуды тыңдауды, қабылдауды және түсінуді қамтиды
О. Джежелей [15]	Оқу іс-әрекеті – бұл оқырманның кітапты оқығанда жан салып еңбек ете алуы мен соны қалауы, кітапты оқығанға дейінгі ой толғауы, кітап туралы ойлау, мазмұнды қабылдау, кітаптың соңғы беті жабылғаннан кейін оқығаны туралы ойлануы.

Кестенің талдауы оқырмандардың оқуға деген қызығушылығын тудыратын оқушының жеке қасиетін білдіретін тұжырым жасауға мүмкіндік береді, ол бастауыш мектеп оқушыларының оқудағы түпкі мақсаты мен объективті көрсеткіші болып табылады. Оқырманның іс әрекеті кітаптарға жүгінудің, оқуға материалды саналы таңдауда, оқу процесінде алынған білімді, білік және дағдыларды тиімді пайдалану қабілетінен көрінеді.

Оқылымның қоғам мәдениетінің ажырамас элементі, тұлғаны дамыту мен тәрбиелеу және оқыту құралы ретіндегі рөлі. Оқудағы баланың табыстылығы оның оқылымына тікелей байланысты. Оқу арқылы бала сөздік қорын байытады, сауатты жазу дағдыларын қалыптастырады, есте сақтауы мен қиялын дамытады. Оқу арқылы бала өзінің жеке тәжірибесін байытады. Эмоционалды түрдегі, кітаппен қарым-қатынас – бастауыш сынып

оқушыларының эмоциялық құндылықтарын қалыптастырудың және интеллектуалды дамуының қуатты көзі болып табылады.

Қазақстан Республикасының МЖМБС талаптары [16] ақпарат ағымында еркін бағытталған, конструктивті қарым-қатынас, өзара әрекеттестік жасауға қабілетті, өмірлік қызметте білім беру және танымдық міндеттерді тиімді шеше алатын ақпараттық қоғамның, тұлғаның талаптарына сәйкес жеке қасиеттерді қалыптастыру және дамыту болып табылады. Бұл барлық оқушылар оқу мәдениетін меңгерген жағдайда ғана мүмкін болады.

Бүгінгі таңда тұлғаның оқу мәдениетін әлемдік қоғамдастық жоғары бағалайды: 2003-2013 жж. БҰҰ-ы сауаттылықтың онжылдығын жариялады. Бірақ, Қазақстанда, әлемнің көптеген елдеріндегідей, халықтың оқу мәдениеті деңгейінің төмендеуі байқалады. Бұл жағымсыз үрдісті еңсеру үшін елімізде «Рухани жаңғыру» бағдарламасының бірқатар базалық жобалары әзірленіп, жүзеге асырылуда. Аталған жағдайды өзгерту барысында патриоттық, адамгершілік-эстетикалық тәрбиелеудің толыққанды негізі ретіндегі оқушылардың оқу құзыреттілігін мемлекеттік органдар және мемлекеттік құрылымдармен бірлесе отырып қалыптастыруда мектепке үлкен рөл беріледі.

Телевизия, компьютер және бейне ойындар басым болған ғылыми-техникалық ғасырда балалар оқуға қызығушылықтарын жоғалтып алды, бірақ, әлемдегі ақпарат көлемі әр онжылдықта екі еселеніп отырады. Осыған байланысты дұрыс, саналы және көркем (мәнерлеп) оқуды қалыптастыру мәселесі пайда болды. Ол әр мұғалімді алаңдатады, себебі, оқылым бала тұлғасының дамуы мен білім алуында өте маңызды рөл атқарады, мағыналық оқуды қалыптастыру, Қазақстан Республикасының МЖМБС жүзеге асырудың басым бағыттарының бірі болып табылады.

Мұғалім міндеті – балалардың мәтіндегі барлық ақпаратты қабылдауын, терең және толыққанды түсінуін ұйымдастыру, автормен бейнеленген суретті өз ойында салуына көмектесу, автор мен кейіпкердің сезімдеріне эмоционалды жауап қайтару, автордың оқырмандарға бергісі келген ойын мүмкіндігінше көре білу. Басқаша айтқанда - оқу біліктілігі мен дағдыларын қалыптастыру, маңыздылары:

- шығарма авторымен суреттелген бейнені өз алдына елестету білігі;
- кейіпкерлер мен авторға қолдау көрсету;
- шығарманың негізгі ойын, оның идеясын түсіну;
- өз көзқарасын түсіну және ауызша немесе жазбаша түрде оны жеткізу.

Мәтінмен жұмыс істеудің негізі «Мектеп: 2100» ОЖ-де қолданылатын дұрыс оқылым іс-әрекетін қалыптастыру технологиясы болып табылады. Бұл, мақсатты жеке түсіну және балалардың кітаптарды меңгеруі түріндегі үш қадамды процесс. Бірінші кезеңде оқылымға дейінгі (5-10 минут) мәтінмен жұмыс, екіншісінде оқылым барысындағы мәтінмен жұмыс (15-20 мин), ал үшінші - оқылымнан кейін мәтінмен жұмыс (10-15 мин.).

Баяу оқитын балалардың қызығушылығын арттыру және жақсы оқитын балалардың түрлі шығармашылық сабақтар арқылы мағыналық оқу

дағдыларын дамыту: жарыстар, викториналар, мейрам-сабақтар, ертегілерге саяхат және т.б.

Оқу-танымдық және әдеби мәтіндерді, оқылған мәтін мазмұны бойынша шығармашылық тапсырмаларды орындау арқылы өздігінен үйде оқу, мектеп оқушыларының жеке дамуын қамтамасыз етеді. Аталған іс-әрекетті бақылау формасы болып, балалардың оқыған мәтінді қаншалықты түсінгендіктерін анықтауға мүмкіндік беретін, тестілеу және сауалнама жүргізу болып табылады.

Мәтінді түсінудің негізгі әдістерінің бірі, білім алушылардың өздігінен сұрақтар қоюы және оған жауап іздеуі болып табылады. Сұрақ қою барысында оқушы материалды талдап, оны мұқият зерделейді, бастысы ақпаратты бөліп алып, оған үнемі түсінікті болып табыла бермейтін жаңа байланыстарды байқайды, өзінің әлсіз жақтарын тауып, олардың орнын толтыруға тырысады.

Жұмыста мәтінді түсіну үшін келесі негізгі сұрақтар пайдаланылуы мүмкін [17;42 бет]:

1. Қарапайым сұрақтар. Оларға жауап беру барысында білім алушылар мәтіндік ақпараттарды шығарады.

2. Нақтылау сұрақтары. «Сіз мынаны айтасыз....?», «Егер, мен дұрыс түсінсем, онда ...» деген сөздерден басталады. Әңгімелесушіге өз айтқандарына қатысты кері байланыс ұсынады.

3. Түсіндірме сұрақтар. «Неге?» деген сөздерден басталады. Себеп-салдарлық байланысты анықтауға бағытталған.

4. Шығармашылық сұрақтар. «Егер,.....не өзгерер еді?», «Сіз қалай ойлайсыз, оқиғалар қалай дамиды (өрби түседі) болады?» сөздерінен басталады.

5.Бағалау сұрақтары. «Неге бір нәрсе жақсы, бір нәрсе жаман?», «Бір кейіпкердің екіншісінен қандай айырмашылығы бар?». Аталған немесе өзге де оқиғаларды, құбылыстарды, фактілерді бағалау өлшемдерін (критерийлерін) анықтауға бағытталған.

6. Тәжірибелік сұрақтар. «Кейіпкердің орнында сіз қалай әрекет етер едіңіз?» Теория мен практика (тәжірибе) арасындағы қарым-қатынасты орнатуға бағытталған.

Оқу іс-әрекеттерінің деңгейінен балалардың болашақта оқуға қабілеттілігінен бүкіл оқу үдерісінің сапасы байланысты болып келеді.

Бірақ, баланы кітаппен қалай қызықтыруға болады? Баланы кітапты жақсы көруге қалай үйретуге болады? Себебі, қазіргі заманғы балалар оқығанды ұнатпайды, олар өте аз көлемде және құлықсыз оқиды. Бірақ, олардың оқу біліктілігіне әрі қарайғы барлық білім беру процесінің сапасы байланысты болып табылады. Жақсы оқуды меңгермеген бала, математика бойынша тапсырманы оқи алмайды, реферат немесе кез келген тақырып бойынша хабарламаны дайындай алмайды, ал баяу оқитын балалар үшін ол қиын тапсырма болып табылады. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, егер, бала тиісті деңгейде оқи алмайтын жағдайда, оның сауаттылығы мен ауызша сөйлеуі жеткілікті түрде дамымайды. Осы себепті, баланы оқуға, кітапты білім мен ақпарат көзі ретінде пайдалануға үйрету, білім алушыларды кітап әлеміне

дағдыландыру және сол арқылы өздігінен оқу іс-әрекетінің дамуына әсер беру – бастауыш сынып мұғалімдерінің басты міндеті болып табылады. Білім алушыларға, оқудың – әр тәрбиелі азаматтың рухани азығы екендігін түсіндіру қажет. Біздің өмірімізге ғылыми техникалық прогресстің қарқынды енуіне байланысты аталған міндет үлкен мәнге (өзектілікке) ие болуда.

Көптеген жылдар бойы педагогика мен психологияда, бастауыш мектеп оқушыларды әдебиет, сөйлеу өнеріне тартудың тиімді жолдары бойынша іздеу жүргізілуде. Аталған ізденіспен тікелей бастауыш мектептегі әдеби білім беру әдістеме айналысуда. Әдістеме – бұл, тек өзгеріссіз қалған қағида мен ереже ғана емес. Бұл процесс барысында сыныптағы баланың әрекеті мен ойлау моделін жасау мүмкін емес, тек қана оларға алдын ала болжам жасау процесі. Осы ретте, көркем туындымен жұмыс бірегей сызбаға ғана тәуелді емес. Сонымен қатар, мұғалімнің міндеті жаңа әдістер мен тәсілдерді ойлап табуда емес, бала тұлғасын тәрбиелеу мен қалыптастыруға, оны сөз өнері мен оқу қызметінің негіздеріне баулуға бағытталған әдістемелік тәсілді жасап шығару. Заманауи бастауыш мектепте сабақтың екі түрі бөліп қарастырылады: әдебиеттік оқу және оқырманның өз бетінше оқуы сабағы, оны басқаша сыныптан тыс оқу деп те атауға болады. Әдебиеттік оқу сыныптан тыс сабақтармен тығыз байланыста. Сыныптан тыс оқу бастауыш мектепте балаларды өздігінен оқуға даярлаудың міндетті бөлігі болып табылады.

Сыныптан тыс оқудың мақсаты – білім алушыларды, заманауи бастауыш сынып оқушыларының оқу шеңберіне кіретін балалар әдебиетімен таныстыру, кітапқа қызығушылығын, кітаппен жұмыс істеу білігі мен дағдыларын қалыптастыру, өздігінен оқуға оң көзқарасты тәрбиелеу. Балалар кітабымен жұмыс істеудің негізгі формасы сыныптан тыс сабақтар болып табылады.

Бұл, бір жағынан салыстырмалы түрде, балалардың оқу қызығушылықтары, ой-өрісі, эстетикалық сезімдері, көркем бейнелерді қабылдауы, олардың қиялы мен шығармашылығы дамитын еркін сабақтар.

Екінші жағынан, осы сабақтарда белгілі бір бағдарлама талаптары орындалады, белсенді оқырман үшін қажетті біліктер мен дағдылар қалыптасады.

О. Джежелейдің [15] айтуынша, сыныптан тыс оқу сабақтары қызықты, кітап мерекесі болуы қажет, балалар оларды асыға күтеді, дайындалады. Себебі, сыныптан тыс оқу сабақтары оқушыларды дамытуға, олардың белсенділігін тәрбиелеуге бағытталғандықтан, сабақтардың құрылымы әртүрлі, ешқандай сызбаға бағынбайды. Әрбір сабақ мұғалім мен білім алушылардың шығармашылығы және аталған сабақтарда неғұрлым әртүрлілік, икемділік пен ширақтылық болған жағдайда, соғұрлым мұғалім өз сыныбымен жетістікке жете алады.

Бірақ, сыныптан тыс оқу сабақтары салыстырмалы түрде сирек жүргізіледі, осы ретте олардың жүйесі, ұзақ мерзімді жоспарлануы туралы сұрақ туындауы өте маңызды. Әдетте, сыныптан тыс оқу сабақтарын жарты жылға немесе бір жылға жоспарлау ұсынылады. Сабақтарды ұзақ мерзімге жоспарлау, олардың әртүрлілігін, реттілігін, өзара байланысын, сонымен қатар, балаларды тәрбиелеу мен дамыту міндеттеріне, білім алушылардың маусымдық

қызығушылықтарына және өзге де факторларға сәйкес тақырыптарды бөлуді алдын ала қарастыруға мүмкіндік береді.

Т.Неборская [18] 1-сыныпта сыныптан тыс оқу сабақтарының келесі құрылымын ұсынады:

1. Білім алушыларды шығарманы қабылдауға даярлау (2 мин). Кітапқа шолу.

2. Мұғалімнің мәнерлеп оқуы және оны білім алушының тыңдау арқылы қабылдауы (5-7 мин)

3. Оқығанды ұжымдық талқылау (7-10 мин). Әңгімелесу, сұрақтар, көрнекіліктер, ойын, этюд қолданылады.

4. Кітаптарға шолу: мұқаба, тақырып, автордың тегі, кітап ішіндегі көрнекіліктер. Мұқаба қарапайым, артық ақпараттарсыз болуы қажет.

Сабаққа қажетті:

1. Арнайы психологиялық көзқарас.

2. Білім алушылардың кітаппен кездесу сандарын әртүрлі күндерді өткізуге және арттыруға немесе азайтуға, аталған сабақтарды ұзартуға болмайды.

3. Бастауыш сынып оқушылары оқыған мәтінге толық талдау жасауға дайын емес. Оқыған мәтінді тыңдауға және ой жүгіртуге үйрену қажет.

4. Кітаптарды арнайы қарастыру.

Балалардың кітаптарды оқуға қызығушылығын тудыру үшін балаларға ұсынылған кітаптарды таңдаудың әдістемелік қағидаларын ұстану қажет.

Біріншіден, кітаптарды таңдау барысында тәрбиелік мақсаттарды жетекшілікке алу қажет.

Екіншіден, жанрлық және тақырыптық әртүрлілік қажет: проза және өлең; көркемдік және ғылыми-танымдық әдебиет; бүгінгі және өткен күндер туралы кітап; заманауи авторлардың және классик жазушылардың шығармалары; фольклор- ертегілер, жұмбақтар; кітаптар мен журнал, газеттер, орыс, украин авторларының шығармалары және аудармалары...

Үшіншіден, қолжетімділік қағидалары, балалардың жас ерекшеліктерін ескеру. 1-сыныпта, Отан, еңбек, адам өмірі, жануарлар мен өсімдіктер сынды балаларға қолжетімді тақырыптарға ертегілер, әңгімелер, өлеңдер ұсынылады. Орыс және белорус жазушыларының (орыс тіліне аудармалары) көлемі бойынша (жақсы көрнекіліктерге, үлкен қаріптерге ие) шағын балаларға арналған кітаптары.

Тарихи повестер мен әңгімелер, автобиографиялық, құжаттық, очерктік әдебиеттер, қызық оқиғалы балалар кітаптары, мәдениет және өнер туралы кітаптар есебінен оқырмандардың дүниетанымын кеңейту.

Балаларға арналған кітаптарды таңдаудың төртінші принципі - жеке қызығушылық принципі, білім алушының кітап таңдаудағы тәуелсіздігі.

Бесінші қағида: балаларға жоғары көркемдік қасиеттерімен ерекшеленетін, түпнұсқалық көркемдік, бейнелі кітаптарды ұсыну қажет (уақыт сынағынан өткендер).

Осы қағидаларға сүйену, оқуға деген қызығушылықты арттырады, бұл өз кезегінде балалардың дүниетанымын кеңейтеді.

Сыныпта ұсынылған әдебиеттер тізімі ілінеді, олар тұрақты түрде жаңартылып және толықтырылып отырады. Мұғаліммен жаңа кітаптар көрмелері ұйымдастырылып, кітаптар кітапханашының сыныптағы білім алушылармен тікелей сөйлесуі, мұғалімнің балалармен әңгімелесуі барысында насихатталады.

Жеке көмек және бақылау. Білім алушылармен оқып жатқан немесе оқыған кітаптары туралы әңгімелесулер, өз ойларымен бөлісу, кітапты кинофильммен салыстыру, көрнекіліктерді талқылау, білім алушының оқыған кітаптары туралы жазбаларын қарау, білім алушының үйіне бару және оның кітапханасымен танысу, оқушының ата-анасымен оқылым (оқу) туралы әңгімелесу.

Осындай ретте, бастауыш сыныптарда оқушылардың өздігінен оқуын ұйымдастыру жүйесі, оларды белсенді оқырман, әдебиет әуесқойы ретінде тәрбиелеу жүйесі қалыптаса бастайды. Бұл жүйе тек білім бағдарламасымен ғана емес, сонымен қатар, біліктер және кітаптар әлемінде бағдарлану бағдарламасымен де сипатталады. Ол кітаптарды, газеттер мен журналдарды оқып-үйрену қажеттілігін дарыту міндетіне байланысты, себебі, қазіргі заманғы қоғамда әрбір адам өзін-өзі оқытуға, өз білімдерін жаңартуға, өз бетінше білім алуға дайын болуы қажет.

Оқу дәстүрін қалыптастыруда үйде оқу рөлін бөліп көрейік. Оқудан тыс оқуға арналған сабақтар үшін үйде оқуды талап етеді. 1-сыныпта, мысалы сыныпта түрлі өмірлік тәжірибелері мен оқуға дайындығы бар балалар, яғни, оқушылар және бастаушылар. Оқуға бейім балалар көп жағдайда ата-аналары мен балалары кітаптарды дауыстап оқуды, бірге талқылау мен қолдау көрсетуді дәстүрге айналдырған отбасынан болып табылады. Осыған байланысты сауат ашу барысында, әр апта 15-20 минут сыныптан тыс оқу жүзеге асырылады, себебі, аталған кезеңде білім алушыларда балалар кітаптарына деген қызығушылық қалыптасады.

Жеке жұмыс үшін кітаптар өзіндік оқулардың гигиенасы нормаларына сәйкес келетін 8-30 бет көлеміндегі стандартты дизайнға таңдап алынады, оның ішінде оқушылар жеке-жеке (өздігінен), мұғалімнің қадағалауымен, шығармашылық немесе ғылыми-шығармашылық еңбектерін 60-тан 400 сөзге дейін оқиды.

Сыныптан тыс оқу сабақтарында ұжымдық жұмыс үшін бірінші сыныпта балалар кітаптары таңдаулы форматта таңдап алынды, мұғалім балаларға 500-ден 1500 сөзге дейін ертегілерді, өлеңдерді, жұмбақтарды оқиды.

Осылайша, оқу дағдыларының кешеніндегі жетекші орын баланың оқығандығын түсіну, түсіну сияқты компонентпен қамтылғанын көреміз. Бұл таңқаларлық емес, өйткені оқу белгілі бір ақпарат алу, жаңа нәрсені үйрену, ақырында, оқу үдерісінен қанағат алу, ауызша өнердің жұмысымен танысу үшін жасалады. Міне, сондықтан оқудың бастапқы кезеңіндегі мәтіндер қысқаша болуы керек, сөз тіркесі - қарапайым, сөз - таныс, қаріп үлкен.

Саналы түрде оқу - бұл түсінік келесідей:

- мәтіннің бүкіл мазмұнының негізгі мәні, яғни, оқу мазмұнын және оқуға деген қатынасын түсіну;

- мәтіннің жекелеген бөліктерінің мазмұны мен мағынасы (параграфтар, эпизодтар, тараулар), осы бөлімде айтылғандарды ғана емес, сонымен қатар айтылғандар;

- мәтіннің бөлігі болып табылатын әрбір сөйлемнің мазмұны, сондай-ақ сөйлемдер арасындағы мағыналық байланыс;

- тікелей және бейнелі мағынада қолданылатын сөздер.

Түсіну тереңдігі оқырманның жасына байланысты қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне, жалпы даму деңгейіне, оқуға, өмірлік тәжірибеге және басқа да факторларға байланысты. Сондықтан ересек адамның оқырман немесе жас оқырманға қарамастан, кез-келген адамның бірдей жұмысын әртүрлі түсінуге және іске асыруға болады.

Л.Ясюкова [19] балаға мәтінді түсінуге, оны талқылауға, содан кейін дауыстап оқып шығуды ұсынуға міндетті. Бала дереу дауыстап оқуға мәжбүр болған кезде, ол мезгілде екі рет операцияны орындауы керек: мәтінді тыңдау және оны түсіну. Бұл үшін бірінші сынып оқушысының оқушысында әлі дұрыс немесе өте нашар қалыптасатын ерекше назар аудару керек, сондықтан балалар мәтіндерінің көбі дауыстап оқиды, яғни «оқиды», содан кейін оқылғандарды қайталай алмайды. Осылайша, балалар мәтінді қайта жасай алмайды және сұрақтарға жауап бере алмайды.

Алдымен, жұмыстар көлемі аз болса да, мықты оқушылар мәтіннен тыс ақпараттың маңыздылығын түсінбеуі мүмкін. Мәтінді жігерлендіре отырып, олар қиындықсыз сөзбе-сөз сөйлеп, қайта-қайта еске түсіреді. Балалар оқыған нәрселерді түсінудің елесін көреді. Әлсіз оқушылар мәтінді оқып бере алмайды, сондықтан олар да кітабында қамтылған қосымша мәтінге қатысты болмауы мүмкін. Бұл балалардың екеуі мәтіннің бірлігі мен қосымша мәтіндік ақпараттың жоғалуы жағдайында оқушылардың мазмұнын тек мұғалімнің тікелей сұрақтарына және міндеттеріне байланысты ойлау керек. Кітапты өз бетімен оқу кезінде, мұғалім айналасында болмаған кезде олар үйренбейді, себебі сұрақтар мен тапсырмаларсыз мұғалімдер жай ғана болжап білмейді, олар туралы ойлауы, таңдауы және кітабын оқуы керек және шын мәнінде кітабының өзі арқылы кітапты ойлау қабілетін балаларға барлық басқа оқу дағдылары мен дағдыларынан кем болмауы керек.

Сондықтан бірінші сыныптағы сабақтан тыс оқу сабақтарының әрбір құрылымдық бөлімі оқушылардың оқылған мәтіннің эмоциялық және толыққанды қабылдауына арналған қосымша мәтіндік ақпаратты және иллюстрацияларды қолдану мүмкіндігін талдау арқылы аяқталуы керек.

Осы себепті О. Джежелей [15] бірінші сынып оқушысы мұғалімнің қадағалауымен балалар кітаптарын өз бетімен оқуға кеңес бермейді, алайда бала оқылым сапасын бақылап отыруды үйренеді, бірақ бұл сапа барлық қолжетімді құралдармен тексерілуін талап етеді.

Үй кітапханасында жетекші рөл ғылыми әдебиеттерге, соның ішінде оқулықтарға беріледі. Оқулық білімді нақтылайды, сонымен қатар қосымша әдебиеттер тізімінен көтерілген мәселелердің қатарын одан әрі зерттеуді көтермелейді. Сонымен қатар, оқушылар сөздіктер мен энциклопедиялардан іздеуге және іздеуге болатын жаңа ғылыми ұғымдармен танысады. Бұл жеке

оқушылардың өзін-өзі дамыту жүйесінің негізгі компоненті болып табылады. Алайда, жоғарыда айтылғанның мәнін түсіну үшін ғылыми кітапты бір оқуы жеткіліксіз. Мұндай жағдайларда мұғалім сабақ, элективті пәндер бойынша оқушылардың ойындағы ғылыми пән туралы білімнің негізгі түсініктерін қалыптастыруға көмектесуі керек. Бірақ бір немесе одан да көп оқушы маңызды ғылыми терминді, ұстанымды түсіну үшін көп күш жұмсау керек. Оның үстіне, ғылыми әдебиетті шынайы және елеулі түрде зерттегенде белгілі бір тақырыпта зерттелген пәндерді түсінуге интеллектуалды түрде дайын болады. Мұндай кітаптар қоршаған әлемді дұрыс қабылдауға және түсінуге, түйсігі дамытады, өзін-өзі дамытуға және жеке жақсартуға қызығушылық туғызады. Философия ойды жақсы дамытып, адамның қалауы мен қажеттілігін түсінуге көмектеседі, өмірде қызығушылық пен мақсатты табуға үйретеді. Үй кітапханасында (жоғарыда аталған кітаптарды қоспағанда) елеулі әдебиет, тарих және поэзия болуы керек. Әдеби шығармалар хатты жақсартады, сөздің дұрыстығын және тарихты өмірді түсінуге, барлық оқиғаларды түсінуге көмектеседі және шындықты қабылдау оңайырақ (дұрыс). Поэзия сіздің кітапханаңызда ерекше орынға ие, себебі ол адамзаттың ең маңызды жетістіктерінің бірі болып саналады. Поэзия шеберлікті және тілдік дағдыларды дамытады.

М.Ю. Ваганованың пікірінше оқушылармен жеке оқу іс-әрекеті логикалық қиындықтарға ие болуы мүмкін, яғни, талдаудың қиындықтары, синтезі, жалпыландыруы, дәлелдеуі, гипотезаны алға жылжыту болып табылады. Сондай-ақ, риторикалық қиындықтар, оның ішінде кішісөздік қоры, мәтін құрылымын анықтау қабілеті, оның стилінің ерекшеліктері, жалпы тілді, жалпы грамматикалық қарым-қатынас әдістерін ескере отырып, оқылған нәрсеге негізделген мәтінді қалыптастыру. Ақырында, оқу мақсатына жету үшін оқырманмен кездесетін проблемаларды анықтау, оқырман белсенділігін жоспарлау қабілетсіздігі, оқу сапасын талдайды, оның нәтижелерін тексереді, анықталған кемшіліктерді түзейді, оқу нәтижелерін қол жеткізген мақсатпен салыстырады [20].

Әдеби оқудағы қолданыстағы бағдарламаларда авторлар бастауыш мектеп оқушыларының жеке оқу жұмысын қалыптастыру мәселесіне басқаша көзқараспен қарайды.

«Классическая начальная школа» бағдарламасында (авторы О. Джежелей [15]) оқудың әрбір кезеңінің соңында оқушылардың жеке оқу іс-шарасы ретінде үйренуі және қажет дағдыларды аударатын арнайы бөлім көрсетіледі. Бұл бөлімнің іске асырылуы сабақтың бес түрінің бірінде жүзеге асырылады - кітаптарды өз бетімен таңдауға және оқуға мүмкіндік беретін сабақтар. Олар балалар кітаптарының арнайы жиынтығымен жүргізіледі.

«Мектеп: 2100» бағдарламасы (Р.Бунеев, Е.Бунеева [21]) балаларды жеке үйде оқуды ұйымдастырады. Негізгі ерекшелігі: балалар «оқуға арналған кітаптар шеңберінде», яғни осы бөлімнің авторларының басқа да әңгімелері немесе бөлімдерін, повестерден келесі тарауларды оқыды. Осылайша, көркем шығармаларын тұтас қабылдаудың қағидасы іске асырылады.

Үйдегі оқу материалдары бойынша сабақ әрбір бөлім аяқталғаннан кейін жүргізіледі. Шығармаларды және сабақтардың тақырыптарын таңдау

мұғалімнің жеке іс-әрекеті болып табылады. Әр кітаптың соңында оқуға арналған кітаптардың шамамен тізімі бар.

Қазақстандағы «Әдебиеттік оқу» пәні бойынша типтік оқу бағдарламасы 2-4 сыныптар үшін жанартылған мазмұндағы мақсат - функционалдық сауаттылық деңгейі бойынша оқырмандарды қалыптастыруды көздейді.

Осылайша, жоғарыда аталған бағдарламалардың әрқайсысында бастауыш мектеп оқушыларының жеке оқылу белсенділігін қалыптастыру процесі қарастырылған, бірақ бұл мақсатқа қол жеткізудің нысандары мен әдістері әртүрлі болады.

О. Джежелей жетекші әдісін жүргізе отырып оқушылардың оқу жұмыстарының күнделікті мониторингін, мектеп оқушыларының оқу бағдарламаларының талаптарын меңгеру динамикасы және оқушылардан тыс сабақтарда балалармен оқу әрекеттерін талдау тұрғысынан әр баланың оқытушысын жан-жақты зерттеу керек деп есептейді.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру аспектісінде балаларды оқудың қазақстандық картасында оқушыларға шығармаларын дамыту үшін қазақ, орыс және шетел әдебиетінің еңбектері енеді [22].

Оқушылардың оқу іс-әрекетінің жүйесін ұйымдастыру үшін оқырмандардың күнделіктерін жүргізу, «Кітап апталығы» (жылына 1 рет), оқырмандар конференциялары, оқырмандар сайысы, театр қойылымдары, «Кітап апталығы», «Кітапқа бару», «Менің достарым оқыды», «Менің отбасым және кітап», «Кітапхананың керемет әлемі», «Адамдар мен кітаптар» атты фото-акциялар. «Менің отбасымның сүйікті кітаптары», «Біздің мектеп электронды кітапханасы» және т.б іс-шаралар ұйымдастырылуы керек.

Мектепте оқу іс-әрекетін ұйымдастыру процесі тұтастай алғанда білім беру қызметін қалыптастыруда және оқушылардың шығармашылық әлеуетін барынша ашуда жетекші рөл атқарады.

Оқу үрдісінде білім беру қызметін қалыптастыру және шығармашылық қабілеттерін дамыту әдістемесі В.В. Давыдов, , И.Я. Лернер, Л.В. Занков, З.И. Калмыкова; А.М. Матюшкин және т.б зерттеді. Орыс тілінде шығармашылық қабілеттерін дамыту және оқу іс-әрекетін И.Л. Подлазый, Н.И. Политова, М.С. Соловичик, Л.Ю. Субботина, Н.Ф. Талызин, Г.А. Зукерман және басқалар зерттеген.

Білім беру қызметінің функционалдық блоктарына мыналар жатады:

1. Жеке әмбебап білім беру қызметінің блогы

- мотивацияны және оқытуды мақсатты белгілеу негізінде мән қалыптастыру;

- Мен -тұжырымдаманы және өзін-өзі бағалауды дамыту;

- Моральдық-этикалық қатынастар саласында оқушының моральдық сана-сезімін дамыту.

2.Әмбебап білім беру қызметін реттеуші блок

- білім беру қызметін реттеу;

- эмоционалдық және функционалдық жағдайларды өздігінен реттеу;

- өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау;

- перспективада мақсатты белгілеу және өмірлік жоспарларын құру;

3. Танымдық әмбебап білім беру қызметінің блогы

- жалпы білім беру қызметі;

- әмбебап логикалық әрекеттер;

- проблемаларды орнату және шешу әрекеттері.

4. Оқыту әрекетінің коммуникативтік әмбебап блогы

- тұлғааралық қарым-қатынас (серіктестің жеке қасиеттеріне бағдарлану, коммуникативтік тапсырмаларды шешу, әсер ету, аргументация және т.б.);

- ынтымақтастық (бірлескен қызмет - топта жұмыс жасауды ұйымдастыру және жоспарлау, келіссөз жүргізу, ортақ шешім табу, бастамаларды қабылдау, қақтығыстарды шешу);

- жеке және танымдық рефлексияны қалыптастыру [23].

1. Әмбебап оқу әрекеттерін жекеленген блогы

Аспект	1 кезең негізгі мектеп (4-5 сынып)	2 кезең негізгі мектеп (6-7 сынып)	3 кезең негізгі мектеп (8-9 сынып)	Қажетті жағдайлар
оқытудың мотивациясын және мақсатты дамуын жетілдіру негізінде зейінін қалыптастыру	- білім берудің маңыздылығы, білім берудің міндеттерін шешудің маңыздылығын түсіну, олардың шынайы өмірлік мақсаттар мен жағдайларға қатыстылығы (олар маған қалай не береді?)	- жұмысты аяғына дейін істеу, - оқу әрекеттерін аяқтауға ұмтылу	- пайда болған жағдайда туындаған кедергілерді еңсеру; жұмыста зейін қою және айқындау.	- оқушылардың білім алуға деген көзқарасының нәтижелері «өнімнің» болмысы ретінде әдеттенген рефлексиясы көрсету
МЕН дамуы- концепция, өздік баға;	- әлемге, айналаңдағы адамдарға, өзіне және болашағына қатысты олардың өмірлік жағдайын дамыту. (МЕН- отбасы мүшесімін, оқушымын,	- тұлғаның айналасындағ ы әлеммен бар байлығын меңгерген және қабылдаған МЕН-дік образы; - МЕН-нің өзгерісі мен жағдайына қарамастан,	- тұлғаның дамудың әр жас кезеңінде пайда болатын тапсырманы толыққанды орындаудағы қабілеті; - олардың әлеуметтік топқа жатқызылған	- сын тұрғысынан ойлауды дамыту; - өзін-өзі бағалауды және теңдесі жоқ білім беру қызметін бағалауды талап ететін оқыту жағдайларын

	сыныптаспын, дос, азамат)	жеке МЕН-нің тұлғаның адекваттық сезімі мен меңгеру тұрақтылығы.	дығы туралы хабардар болу және, тиісінше, анықтамалық топқа қатысы бар құндылықтарды, нормаларды және құндылықтарды қабылдау.	жасау.
моральдық сана-сезімді дамыту және оқушының моральдық-этикалық қатынастар саласында бағдарлануы.	- моральдық нормалармен, ережелермен, бағалаулармен жүруге мүмкіндік беретін адамгершілік құндылықтар мен мағыналарды түсінуге зерттеуге және қабылдауға бағытталған жеке адамның іс-әрекеттері. (менің достарым мұны неліктен істеді? Өзара көмек, адалдық, шыншылдық, өзімнің және менің құрдастарымның жауапкершілігі)	- моральдық талқылаудың маңыздылығын бағалау, талқылаудың тиімділігін бағалау, шешімдерге қатысты ұстанымдарды және қарсылықтарды талдау;	- нәтижелерді бағалау және жауапкершілікті қабылдау дәрежесі; - қабылданған шешімнің әділ және дұрыс екендігіне талдау жасау; - меншікті нысандардағы және лауазымдардағы өзгерістерді бағалау	- моральдық мәселелерге бағытталған ашық және мазмұнды пікірталастардың болуы; - әртүрлі көзқарастардың соқтығысуына н туындаған танымдық қақтығыстарды құру; - Барлық оқушылар үшін міндетті болып табылатын ережелерді құруға барлық оқушылардың қатысуы; - топқа эмоционалдық қосылысты дамыту және онымен сәйкестендіру арқылы мектеп қауымдастығы

				н және топтық ынтымақтастықты дамыту
--	--	--	--	--------------------------------------

2. Әмбебап оқу әрекеттерін реттеушілік блогы

Аспект	1 кезең негізгі мектеп (4-5 сынып)	2 кезең негізгі мектеп (6-7 сынып)	3 кезең негізгі мектеп (8-9 сынып)	Қажетті жағдайлар
уақытша перспективада мақсатты белгілеу және өмір сүру жоспарларын құру	- қызметтің мақсатын дербес белгілеу, нәтижені жоспарлау және болжау, нәтижеге жету үдерісін бақылау, олардың іс-әрекеттерін түзету және жетістіктерін бағалау	- мақсаттардың орындалуының мағынасын көрсетуге негізделген олардың өзара әрекеттесуі үшін мақсаттар мен міндеттердің бірізділігін, оларды жетілдіру жолдарын және құралдарын жоспарлауды қамтитын өмірлік жоспарларды құру	- өмір сүру жоспарлары мен мазмұнды аспектілер мақсаттары; - жеке жоспарлар мен перспективала р әлеуметтік жоспарлармен толықтырылады.	- уақытты жалпы жоспарлау, хронокарттарды жасау, жақын болашақты жоспарлау, оқу жұмысын жоспарлау.
білім беру қызметін реттеу;	- мақсатты белгілеу, жоспарлау, болжау, бақылау, олардың іс-әрекеттерін түзету және материалды меңгерудегі табысты	- жеке қасиеттерді қалыптастыру: тәуелсіздік, бастамашылық, жауапкершілік, салыстырмалы тәуелсіздік және	- қызметтің жаңа түрлеріне және ынтымақтастық нысандарына ену арқылы мақсатты белгілеу және даму траекториясын жобалау,	- құндылық тәжірибесі; рефлексия тәжірибесі; дағдылы белсендіру тәжірибесі (белгілі бір еңбек жағдайына, күш-жігер мен

	бағалау арқылы танымдық және білім беру қызметін басқару	қоршаған ортаға әсер ету тұрақтылығы	субъектінің әлеуетін іске асыру	жетістік деңгейіне бағдарланған дайындық, бейімделуге дайындық); жұмыс тәжірибесі (жалпы еңбек, білім және дағдылар, өзін-өзі реттеу тәжірибесі); Ортақ проблемаларды шешудегі ынтымақтастық тәжірибесі (А. К. Осницкий)
эмоционалдық және функционалдық жағдайларда өзін-өзі реттеуі	- адамды белгілі бір қиындықта табысқа жету мүмкіндігі туралы таныстыру	- пәндік (білімдік) қызметті жоспарлау, танымдық дербес әрекетте пәнді бақылау және түзету белсенділігі	- мақсатты белгілеу, жағдайды талдау, жоспарлау, өзін-өзі бақылау, ерікті күш ретінде өзін-өзі ұйымдастырудың осындай компоненттерінің интеграциясының жоғары дәрежесі	іс-қимылдың жолдары мен құралдары мақсаты ретінде ішінара іс-қимыл жоспарын құру (Т.Д. Пускаева)
Өзін-өзі бақылау және өзін-өзі бағалау	- жоспарланған және алынған өнімнің сипаттамаларын салыстыру және өнімнің түпкі ойға сәйкес келетіндігі туралы қорытынды	- берілген критерий мен әдістер бойынша дербес түрде өнімді бағалау	- қызметінің критерий мақсаттарына сәйкестігі бойынша дербес анықталған өнімін бағалау; - қойылған мақсаттар мен	бірлескен іс-әрекеттер мен өзара бақылау әдістерін қолдану: рефлексиялық парақтарды, карталарды, сауалнамаларды толтыру,

	жасауға мүмкіндік береді		көрсеткіштерге қол жеткізуде сенімді болу жолын ұсынуға қабілеті	алынған мақсат пен нәтижені байланыстыра білу
--	--------------------------	--	--	---

3. Танымдық әмбебап білім беру қызметі блогы

Аспект	1 кезең негізгі мектеп (4-5 сынып)	2 кезең негізгі мектеп (6-7 сынып)	3 кезең негізгі мектеп (8-9 сынып)	Қажетті жағдайлар
Жалпы білім беру қызметі	-танымдық ақпаратты құрастыру және дербес белгілеу; - қажетті ақпаратты іздеу және белгілеу	- ақпараттық-іздеу әдістерін, оның ішінде компьютерлік құралдардың көмегімен қолдану; модельдеуді қоса есептегендегі символдық әрекеттер. (сенсорлық нысаннан объектінің маңызды сипаттамалары анықталған модельге трансформациялау және осы пән аймағын анықтайтын жалпы заңдарды анықтау үшін модельді түрлендіру); білімді қалыптастыр	-мағыналық оқу мақсатына қарай оқу түрін таңдау мен оқу мақсатын түсіну; тыңдалған түрлі жанрдағы мәтіндерден қажетті ақпаратты алу; негізгі және қосымша ақпаратты анықтау; көркем, ғылыми, публицистикалық және ресми-істер стильдердің мәтіндерін еркін бағдарлау және қабылдау; бұқаралық ақпарат құралдарының тілін түсіну	жалпы білім беру қызметі

		у қабілеті; ауызша және жазбаша түрде ауызша мәлімдемені саналы түрде және еркін түрде жасау мүмкіндігі; нақты жағдайларға байланысты проблемаларды шешудің ең тиімді жолдарын таңдау; әрекет жолдары мен жағдайларын көрсету; процестің мониторингі мен бағалау және қызмет нәтижелерін бағалау	және адекватты бағалау; мәтіннің мазмұнын жеткілікті түрде, нақтылы, қысқаша, таңдаулы түрде таратуға, әртүрлі жанрдағы мәтіндерді құруға, мәтінді құрастыру нормаларын сақтауға қабілеті (сөйлеу стиліне, тақырыбына, жанрына және т.б. сәйкестігі)	
әмбебап логикалық әрекеттер	- ерекшеліктерді анықтау мақсатында объектілерді талдау (маңызды, маңызды емес); барлық бөліктердің құрамы ретінде синтездеу; соның ішінде өзін-өзі аяқтау, жетімсіз компоненттерді толықтыру	- Объектілерді классификациялау, салыстыру, сериализациялау, жіктеу үшін негіздері мен критерийлерін анықтау.	- себеп-салдарлық қатынастарды орнату; логикалық тізбекті құру, дәлелдеу; гипотезалар мен олардың негіздемесі	- оқушыларды ғылыми-зерттеу және жобалық жұмыстарға қосу
проблемаларды шешу және шешу	- оқушылардың бұл мәселені шешуді бастайтын	- қажетті жағдайды негіздеу; қажетті жағдай мен	- мәселенің тұжырымдамасын анықтау; проблеманы талдауды	- білім алушыларды ғылыми-зерттеу және жобалық

	<p>түсініктемесі;</p> <p>Қажетті және нақты жағдайларды сипаттау, айырмашылықтарды көрсету;</p> <p>Қажетті және нақты жағдайларды сипаттау, айырмашылықтарды көрсету;</p> <p>- қызметті жүзеге асыру үшін қажетті ресурстарды анықтау;</p> <p>- өз жұмысының ағымдағы бақылауының алгоритмі;</p> <p>- жоспарланған және алынған өнімнің сипаттамаларын салыстыру, өнімнің жоспарға сәйкестігі туралы қорытынды;</p> <p>- белгіленген өлшемдер бойынша өз қызметінің өнімін белгіленген тәртіппен бағалау;</p> <p>- олардың қызметінің күшті</p>	<p>нақты жағдай арасындағы қайшылықты көрсету және сараптау;</p> <p>- мәселенің кейбір ықтимал себептерін көрсету;</p> <p>- адекватты қоюға;</p> <p>- оны бағалаудың нақты критерийлері негізінде өз қызметінің өнімінің сипаттамаларын дербес жоспарлау;</p> <p>- қызметтің технологиясын таңдау (мәселені шешу әдісі);</p> <p>- жоспарлау ресурстар;</p> <p>- өз қызметін ағымдағы бақылауды дербес жоспарлау және жүзеге асыру, оның қызметі мен өнімнің қызметінің критерийлерден анықталған сәйкестігін бағалау;</p> <p>- сәтсіздіктерді болдырмау</p>	<p>жүргізу (оның пайда болу себептері мен ықтимал салдарын көрсету);</p> <p>- мақсатқа қол жеткізілген кезде туындауы мүмкін қауіптердің және мақсаттарға жетудің негіздемесін көрсету;</p> <p>проблеманы шешудің баламалы жолдарын талдауға негізделген мақсаттарды қою;</p> <p>- Объектінің параметрлерін өзгертуді ескере отырып, нұсқаулықта белгілі немесе сипатталған технологияларды қолдану (бірнеше алгоритмдерді қатар немесе параллельдермен біріктіру);</p> <p>- альтернативті ресурстарды талдау, олардың тиімділігін негіздеу;</p>	<p>жұмыстарға қосу</p>
--	---	---	--	------------------------

	және әлсіз жақтарын көрсету. - олардың әрекеттерінің себептерін анықтау	жолдарын ұсынатын қызметте сәттіліктер мен сәтсіздіктердің себептерін көрсету; жеке мотивтерді талдау және шешім қабылдаудағы сыртқы жағдай	- тұрақты мониторингтің нәтижелері бойынша олардың қызметіне өзгерістер енгізу; - қойылған мақсаттарға қол жеткізуге және мақсаттарға жету көрсеткішін анықтайтынын а көз жеткізу тәсілі; - Қызметтің басқа түрлерінде проблеманы шешу кезінде алынған ресурстарды (білім, дағды, тәжірибе және т.б.) пайдалану үшін дәлелдерді баяндау	
--	--	--	---	--

4. Коммуникативтік әмбебап оқыту ісінің блогы

Аспект	1 кезең негізгі мектеп (4-5 сынып)	2 кезең негізгі мектеп (6-7 сынып)	3 кезең негізгі мектеп (8-9 сынып)	Қажетті жағдайлар
тұлғааралық қарым-қатынас (серіктестің жеке адамына бағдарлау, оның қарым-	- әңгімелесушінің жағдайын анықтау, түсіну, басқа көзқарасты құрметтеу, өз	- екіншісімен келісу қабілеті, - басқа адамдармен қажетті байланыстард	- қарым-қатынас мақсаттарын анықтауға, жағдайды бағалауға, әріптестің	- Жұмыстың мұндай түрлерін жүйелік түрде пайдалану: талқылау, жобаның

<p>қатынасы мен ықпалындағы орны, әртүрлі пікірлерді қарастыру, коммерциялық тапсырмаларға орташа шешімдерді меңгеру, әсер ету, дәлелдеу және т.б.)</p>	<p>пікіріңізді негіздеу және дәлелдеу мүмкіндігі</p>	<p>ы орнату және қолдау; байланыс нормалары мен әдістерін қанағаттанарлық білу</p>	<p>ниетін және тәсілдерін ескере отырып, тиісті коммуникациялық стратегияларды таңдауға, өз сөйлеу дағдыларын икемді түрде реттеуге дайын болу.</p>	<p>нысаны</p>
<p>ынтымақтастық (бірлескен қызмет - топтағы жұмысты ұйымдастыру және жоспарлау, соның ішінде келіссөз жүргізу, ортақ шешім табу, бастамашылық жасау, шешім қабылдау);</p>	<p>- мұғалім мен теңімен де тиімді қарым-қатынас жасауға мүмкіндік беретін іс-шараларды жүзеге асыру: рөлдерді бөлу үшін бірлескен қызметті жоспарлау және үйлестіру мүмкіндігі. - келіссөздер жүргізе алады</p>	<p>- топтық талқылаудың нақты тәртібіне өз бетімен қарау; - топтық жұмыс тапсырмасына сәйкес іс-әрекеттерді орындау; - Сіздің идеяңызды түсіндіру, ұсыныс жасау немесе топтың басқа мүшелерінің идеясына деген көзқарасыңызды талқылау</p>	<p>- Топқа жүктелген міндетке сәйкес талқылау үшін ережелер мен мәселелерді дербес талқылау мүмкіндігі; - талқылау рәсімінің сақталуы, қорытындылануы, жұмыс аяқталғанда шешімді бекіту; - топтық жұмысты орындауда жауапкершілікті бөлу және бөлу; - бір-бірінің идеяларын түсіндіру және түсіну, олардың идеяларын топтың басқа мүшелерімен салыстыра</p>	<p>- топтағы жұмысты ұйымдастыру, сыныптағы оқушылардың бірлескен қызметі</p>

			отырып, бір-бірінің идеяларын қалыптастыру және түсіндіру бойынша сұрақтар қою	
жеке және когнитивтік көріністі қалыптастыру	- Сұрақ қою, әріптестердің түсініктемелерін түсіну, ойларын дұрыс айту, бір-біріне қолдау көрсету мүмкіндігі	олардың қызметінің күшті және әлсіз жақтарын көрсетіп, олардың әрекеттерінің себептерін анықтау	- қызметтегі табыстар мен сәтсіздіктердің себептерін көрсету; - проблемаларды шешуде кездесетін қиындықтарды және болашақта оларды болдырмау / болдырмау жолдарын білу; - өз мотивтерін талдау және шешім қабылдаудағы сыртқы жағдай	білім беру және мектептен тыс іс-әрекеттерді жүйелі талдау, рефлексия

С.А. Абдулвагабова [24] жасөспірім оқушылардың білім беру қызметін қалыптастыру деңгейінің келіседей көрсеткіштерін белгілейді:

а) оқушының әртүрлі дереккөздерден жаңа білім алуға және оқу үдерісінде де, тәуелсіз зерттеу арқылы да жаңа дағдыларды меңгеру қабілеті;

б) өздерінің шығармашылық еңбектерін қалыптастыру кезінде алынған білімді, дағдыларды пайдалану мүмкіндігі;

в) кез-келген өмірлік проблеманы шешу үшін практикалық іс-әрекеттерде оларды қолдану мүмкіндігі.

Оқудың негізгі мақсаты - оқушының жеке басын қалыптастыру.

Елдегі әлеуметтік-экономикалық жағдайдың өзгеруіне байланысты жаңа білімдерді дербес меңгере алатын және оларды түрлі іс-шараларда қолдануға қабілетке ие, қазіргі заманғы қоғамға лайықты тұлға қажет. Ақпаратпен жұмыс істеу мүмкіндігі ЮНЕСКО тарапынан бөлінген білімді адамның бес негізгі құзыретіне кіретіндігі кездейсоқ емес. Кітапты оқуды жақсы көру туғаннан қалыптастпайды. Бала мектепте оқып үйрену әдісін меңгеріп, кітапқа деген сүйіспеншілігі бірден артады деген болмайды, ол уақыт келе қалыптасады. Бұл

мәселені шешуге айрықша назар аудару керек, өйткені ол кітапқа тұрақты қызығушылықты дамыту үшін, оқу әс-әрекеті үшін негіз болып табылады.

Болашақ азаматтарды ақпараттық қоғамда өмірге дайындау міндеттерінің бірі - оқушыларды ақпараттық мәдениеттің негіздерін үйрету.

Мәселенің ең маңызды аспектілерінің бірі оқудың барлық кезеңінде адамның ақпараттық мәдениетінің негіздерін оқу мәселесі болып табылады. Өкінішке орай, іс жүзінде тұжырымдамаларды ауыстыру бар: ақпараттық сауаттылық тұжырымдамасы компьютерлік сауаттылық тұжырымдамасымен анықталады. Сонымен қатар, көптеген мектептерде оқытылатын ақпараттық мәдениет оның негізі ретінде негізделуі керек маңызды компонентті ескермейді: *әртүрлі бұқаралық ақпарат құралдарында түрлі мәтіндермен жұмыс істеу мүмкіндігі.* Біздің мектептерде оқулықтар мен ақпараттық мәдениет толық меңгерген мұғалімдерінің жоқтығы (компьютерлік сауаттылық емес, ол, әрине, студентке қажет), нәтижесінде оқушылар ақпаратпен жұмыс істеуді білмейді және олардың ақпараттық материалдарын дұрыс жаза алмайды.

Ақпараттық мәдениет, бірқатар мамандардың тұрғысынан, төменде сипатталған болуы мүмкін. Ақпаратты сауатты адам біле алады, яғни білімнің қалай ұйымдастырылғанын, ақпараттың қайда және қалай табуға болатынын, басқаларды оны пайдалануға үйрететінін түсінеді.

Мектептегі кітапхананың ресурстарын дамыту және мектеп оқушыларының ақпараттық сауаттылығын дамыту арқылы сарапшылар әзірлеген шетелдік сарапшылардың көзқарастарының бірінде олар біртіндеп мынадай міндеттерді орындады:

- Не істеуім керек? (қажеттілікті қалыптастыру және талдау);
- Мен қайда бара аламын? (ықтималдық көздерін анықтау және бағалау);
- Ақпаратты қалай алуға болады? (нақты ресурстарды іздеу және ашу);
- Қандай ресурстар қолдануға болады? (белгілі бір ресурстарды зерттеу, іріктеу немесе қабылдамау);
- Ресурстарды қалай пайдалануға болады? (ресурстарды сыни талдау);
- Мен не жазамын? (ақпаратты бекіту және сұрыптау);
- Мен қажетті ақпаратты алды ма? (түсіндіру, талдау, синтездеу және бағалау);
- Мен оны қалай елестете аламын? (презентация, байланыс)
- Нәтиже қандай? (бағалау).

Халықаралық сарапшы Н.Н. Сметанникованың айтуынша, мектеп пен кітапхана ынтымақтастығы оқылымды қолдайтын және дамытатын жан-жақты бағдарламаларды дамытуға, оқулар ауқымын кеңейтуге және оқыту стандарттарын енгізудің басқа құралдарына ықпал етуі керек. «Ақпаратты құру, оның ішінде:

- 1) ақпаратты құру және тарату,
- 2) іздеу стратегиясын құру және қолдану және ақпаратқа қолжетімділік (көздер, әріптік және басқа индекстерді көрсету),
- 3) ақпаратты ұйымдастыру
- 4) Ақпаратты физикалық ұйымдастыру (кітапханаларда жіктеу жүйелері,

5) ақпаратты бағалау, мұғалімнің және кітапханашының мамандықтарын біріктіреді және оларды бірігіп оқыту және қайта даярлау үшін негіз болады» [25].

Ақпараттық қоғамды дамыту кезеңінде оқылым мәдениетін түсіну «ақпарат мәдениеті» ұғымына кеңейіп, оқу мәдениетін қалыптастырады.

«Ақпараттық мәдениет ақпараттық мәдениет саласындағы қалыптасқан білімнің, дағдылардың және ережелердің жиынтығы болып табылады және ақпараттың тұтынушыларына ақпараттық кеңістікте еркін жүріп-тұруға, олардың орналасқан жеріне қарамастан қажетті мәліметтерді (күжаттарды) табуға және пайдалануға мүмкіндік беретін жалпы мәдениеттің ажырамас бөлігі» болып табылады [26].

Оқулықтардың авторлары (Т.А. Кудрина, Н.Н. Зиньевьев, В. Минкина) ақпараттық мәдениетті іс-әрекеттерді анықтайтын құндылық бағдарлары, наным-сенімдері, көзқарастары, жалпы адамгершілік әрекеті ретінде: адамның ақпараттық мәдениетін қалыптастыру күн сайын сатып алынатын отандық білім мен дағдылардың әсерінен, бұқаралық коммуникация құралдарының ақпараты, өзін-өзі тәрбиелеу, оқыту, отбасында, жұмыс кезінде қарастырады.

Оқу мәдениеті мен ақпараттық мәдениет проблемалары бірінші кезекте кітапханашылармен белгіленетінін атап өту керек. Ақпараттық мәдениеттің және оқу мәдениетінің әдістемелік мәселелерін дамытуға ықпал еткен жетекші авторлар - М.Г. Вохрышева, Н.Г. Гендина, А.А. Гречихин, Н.Д. Добринина, Н.В. Збаровская, Ю.П.Маркова, М.Д. Смородинская және басқалар.

Ақпарат пен оқу мәселелерімен айналысатын мамандар ақпарат пен оқырман мәдениетінің деңгейі адамның иелігіндегі құзыреттер жиынтығына енеді деп санайды [27].

Бүгінде жастардың оқылымының барлық сипаттамалары өзгерді: оқу мәртебесі, ұзақтығы, баспа мәтінімен жұмыс істеу жолы, артықшылықтар, ынталандыру. Бүгінгі таңда жастардың оқу үлгісі өзгергені туралы қорытынды жасауға болады. Электрондық ақпараттық технологиялар жастардың үлкен бөлігі өмірінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Оқырман-мастер келесі құзыреттіліктерге ие болуы тиіс: танымдық, конструктивтік, конструктивті, коммуникативті және ұйымдық [28]. Демек, оқу мәдениеті - оқырманға толыққанды таңдау, қабылдау және түсіну үшін қажетті білім, дағды, дағды. Білікті оқырман болғысы келетіндердің бәрін сатып алу керек. Жеке тұлғаның ақпараттық мәдениетінің құрылымында когнитивтік, аксиологиялық және технологиялық элементтер [29] ерекшеленеді. Жоғарыда аталған құзыреттер мен элементтерге сүйене отырып, оқылым мәдениеті мен ақпараттық мәдениет жалпыға ортақ және арнайы болып табылатынын айтуға болады.

Педагог, ең алдымен, кітабына және оқуға деген көзқарасын үнемі көрсететін білікті оқырман, ол балаларға өз оқырмандарының әдеттеріне мейірімді және сенімді түрде ауысады.

Балама оқу мен оқу мәдениетінде сабақ болуы мүмкін, онда орта және жоғары мектептің оқушылары әртүрлі мектеп пәндерінен әртүрлі мәтіндердің материалдарына оқу стратегияларын үйретеді.

Мектепте білім берудің негізгі түрі ретінде оқуға сүйену үшін мектеп бітірушілері мәтінмен толыққанды жұмыс істеу үшін қажетті арнайы оқу дағдыларына ие болуы керек.

Дамыған оқырманда қос біліктілік топтарында қалыптасқан болуы керек:

- Толығымен шеберлік мәтініне негізделген дағды, мәтіннен ақпаратты айыру және оның негізінде қарапайым тұжырымдар жасау;
- Мәтіннен ашық түрде көрсетілген ақпаратты табу;
- Ашық нысанда ұсынылған ақпарат мәтінін табуға;
- Мәтінге сүйене отырып, оқығаныңыз туралы өз ойларыңыздың негізінде қарапайым тұжырымдар жасаңыз; оқырманның жеке білімдері негізінде ақпаратты біріктіру, түсіндіру және бағалау.
- Автормен тікелей айтылмаған байланыс орнату;
- Мәтіннің жалпы идеясын салыстыра отырып, оларды түсіндіру;
- Тек мәтіндегі ақпаратқа емес, сонымен қатар мәтіннің формальды элементтеріне (жанрға, құрылымға, тілге) сүйеніп, авторлық идеяны қайта құру.

Оқу сауаттылығының деңгейі - оқырмандардың бастауыш мектеп түлектерінің дербес сапалық сипаттамаларына байланысты.

Оқу сауаттылығының жоғары деңгейі оқушының ары қарай оқуға, келесі білім сатысына көтерілуге дайындығы туралы меңзейді. Мұндай оқушылар өздерінің сөйлеу және күнделікті тәжірибесі мен білімдерінен асып кетпейтін көркем өнер және ақпарат мәтіндерін түсіну және бағалау үшін көмек көрсетуді қажет етпейді.

Жоғары деңгейдегі оқырмандар -оқудың осы компоненттерін игеруге дайын, бұл өздерінің тәжірибелерін және білімін жаңа ақпарат, ойлар, тәжірибелер арқылы жазбаша түрде баяндау арқылы кеңейтуге және өзгертуге мүмкіндік береді.

Мәтінді түсінудің орташа деңгейі- оқудың негізін толық меңгермеген оқырмандарға тән. Мәтіндік хабарларды оқып, олардың негізінде өздерінің құндылықтарын құрастыру үшін бәрі көмекке мұқтаж. Бұл жеке тәжірибесіне қайшы келмейтін мәтіннің хабарламаларын түсінуге көмектеседі және әлемдегі өмірлік тәжірибесі мен көзқарастары олардың тәжірибесіне қайшы келетін сұхбаттасушылармен жазбаша байланыс пен ынтымақтастықты дамытуға көмектеседі.

Мәтінді түсінудің төменгі деңгейі- оқушыларға адамның сезімі, ой-пікірлері және өзін-өзі оқыту үшін білімі туралы мәліметтерді жазбаша формаларын қолдануда мұғалімге көмектесуге мүмкіндік бермейді.

Қазіргі заманғы қазақстандық мектептің маңызды міндеті білім берудегі гуманистік үрдістерді дамыту, тілдің көп мәдениетті функцияларын қалпына келтіру болып табылады. Тілдік білім гуманитарлық білім беру жүйесінің бөлігі болып табылады, оның мәні адамның әлемге көзқарастарын зерттеу болып табылады. Адамның қоршаған әлемге қатынасы сөзінен көрінеді.

Біздің еліміздің ашықтығы, мемлекетаралық, саяси, экономикалық және мәдени байланыстардың дамуы мен нығаюы, өмірдің барлық салаларын

интернационализациялауда көптілділіктің шынымен де қоғам сұранысы болып отыр. Тілдерді білмеу болашақ ұрпақтардың мәдениеттер диалогына толықтай қатыса алмайтындығына әкеп соқтырады..

Қазіргі мектептің ең маңызды міндеттерінің бірі - функционалды сауатты адамдар қалыптастыру. *«Функционалды сауаттылық» дегеніміз не? Функционалды сауаттылық - адамның сыртқы ортамен қарым-қатынасқа түсу қабілеті, оған тез бейімделу және жұмыс істеу мүмкіндігі.* Функционалды сауаттылықтың негіздері бастауыш мектепте қалыптасады. Ол әртүрлі сөйлеу қызметінде қарқынды оқыту барысында - жазу және оқу, сөйлеу және тыңдауда көрінеді.

Бүгінгі таңда мектептегі оқу және жазу академиялық мақсаттармен шектелмейді, ол күнделікті өмір мен жұмысқа байланысты функционалды және операциялық мақсаттарды қамтуы керек. Оқытудың мемлекеттік жана бағдарламасы мұғалімдерді оқушылардың функционалды сауаттылығын дамытуға бағытталған. Ана тілін үйрену кезінде мәтінді оқытуға баса назар аударылады, коммуникативтік көзқарас қалыптасады және көп мәдениетті орта ерекшеліктері ескеріледі.

Оқу дегеніміз- қазіргі қоғамдағы білім мен өмірге арналған функционалды, базалық дағды.

Дегенмен, осы тізімде «ақпараттық ғасыр кілтінің» нақты рөлі бар, бүкіл әлемде жалпы үрдістер бар: оқу беделінің төмендеуі және оқу уақытын қысқарту; оқу дағдыларының нашарлауы. Қазіргі заманғы балалар оқырмандар мен тыңдаушыларға қарағанда әлдеқайда көп нәрсе көреді. Компьютерлік дәуір өмір сүру формасын, көлемін, тасымалдаушыларын, ақпаратты беру және қабылдауды түбегейлі өзгертеді. Компьютерлендіру өздігінен көптеген ақпараттық және білім беру мәселелерін шешпейді, себебі негізгі кедергі - оқырман мәдениетінің төмен деңгейі, ал оқырмандар мәдениеті ақпараттық мәдениеттің және жалпы мәдениеттің негізі болып табылады. Оқитын ұлт - дамушы ұлт. Мектептің бастауыш, орта және жоғарғы буындарында оқымаған оқушының алғырлығы, сауаттылығы, табыстылығы оқуға жеткілікті уақыт бөлген оқушыдан әлдеқайда аз болады.

Оқымайтын балалардың сөздік қоры кедей және айқын болмайды. Осыдан барып әдебиет, тарих, география, биология, әлеуметтік зерттеулер және т.б. сияқты пәндерді зерттеуде қиындықтар бар.

Біздің ойымызша мынадай салыстыруға болады: оқымаған оқушыдан - кейінірек оқымаған ата-аналар шығады. Зерттеулерге сәйкес, оқымайтын ата-аналар оқымайтын балаларды тәрбиелеп шығарады.

Негізгі дидактикалық желі ретінде бастауыш сыныптағы оқушының оқу дағдыларын дамыту, соның ішінде, әдеби оқу курсына арналған оқырман құзыретін айтамыз. Кітап оқуға құмар бастауыш мектеп түлегі оқырман құзыреті деңгейіне сәйкес өз бетінше сенімді және еркін түрде әртүрлі көркем әдебиетті жүгіртіп оқи алатын болады. Сонымен қатар, сюжет мәліметтерін талдауға, шығармадағы кейіпкерлердің портреттік бейнесін анықтауға, шығарманы оқып не талқылауға, әдеби стильдер мен жанрларды ажыратуға

және анықтауға, оқығаннан қажетті ақпарат үзіндісін алуға өз бетінше қол жеткізеді.

Сондықтан, оқырманның құзыреттілігін қалыптастыру қажет. Яғни, балаға библиографиялық сауаттылық, кітап оқуға ынталану, әртүрлі кітаптарды еркін таңдай білуге мүмкіндік беретін қажетті білімдер, дағдылар мен қабілеттерді қалыптастырады.

Оқу сауаттылығы қазіргі қоғамдағы өмірге дайындық үшін ең маңызды көрсеткіштерінің бірі ретінде қарастырылады. Мета-пәндік әмбебап білім беру қызметі арасында ерекше орынды оқу және ақпаратпен жұмыс істеу алады.

Бастауыш және негізгі мектепте табысты оқушының оқу сауаттылығын қалыптастырмайынша мүмкін емес нәрсе. Білім берудегі кітап оқуға үйрету мәселелері әрдайым маңызды болғанымен, оқу сауаттылығын дамыту тапсырмасы ҚР-ның мемлекеттік білім беру стандартын жүзеге асыратын заманауи мектеп үшін жаңа сала болып табылады.

Оқу мәдениеті оқушылардың нақты және жаратылыстану ғылымдарын, еңбекке үйрету және дене шынықтыру, сондай-ақ басқа да пәндерді табысты оқып білу үшін міндетті ме? Жауабы анық. Әрине, иә. «Оқу мәдениеті - өзін-өзі жетілдіру және өзін-өзі тәрбиелеу дағдыларын қалыптастыру факторы» деген түйін сөз бекер айтылмайды.

Оқуды дамытуда әдістемелік әдістерді жүйелі және мақсатты түрде қолданған жағдайда оқушының дербес оқуын қалыптастыруға үлес қосады. Күні кешеге дейін кітаптар мен оқудың құндылығы талассыз болды. Бірақ бүгін жағдай басқаша көрінеді. Бұқаралық оқудың, оның беделінің, оқырмандардың қалауы мен әдеттерінің бейнесі айтарлықтай өзгерді. Мұнда оқушылардың пайыздық үлесі аз. Сондықтан бүгінгі таңда оқушылардың кітап оқу құзыреттілігін қалыптастыру өте маңызды міндет болды.

Оқушының әдеби салада қандай құзыреті болуы керек?

1. Жалпы мәдени-әдеби құзыреттілік - ұлттық мәдениеттің ажырамас бөлігі ретінде әдебиетті қабылдау.
2. Әлемдік құндылықтар құзыреттілігі - әдебиетте бейнеленген осы құндылықтарға деген көзқарастарын анықтау және ақтау мүмкіндігі құндылықтарды түсіну.
3. Оқырман құзыреттілігі - шығармашылық, «автор-оқырман» диалогына қосыла білуі, кейіпкерлермен толғана білу, көркем туындысының тіл ерекшеліктерін түсіну.
4. Сөйлеу құзыреттілігі - қазақ әдеби тілінің нормаларын білу; сөйлеу қызметінің негізгі түрлерін меңгеру.
5. Әртүрлі жанрда әдеби шығармашылық жұмыстар жаза білу қабілеті.

Аталған құзыреттіліктерді қалыптастыру төрт кезеңнен тұрады:

Бірінші бөлімде- әдебиет көңіл аударған негізгі тақырыптар, мәселелер мен суреттерді қамтиды.

Екінші - негізгі теориялық ұғымдар.

Үшінші - әдеби, ғылыми, ғылыми-көпшілік әдебиет дамыту үшін негізгі іс-шаралар.

Төртінші - оқуға міндетті әдеби шығармалар тізімі.

Алғашқы қадам оқырман құзіреттілігін қалыптастыру бағытында, әрине, бастауыш мектеп болуы тиіс. Жаңа стандарттарда бастауыштағы оқушының оқу құзыретін қалыптастыру үшін әдеби оқу үйрену басымдық болып табылады.

Әрине, адамның кітапқа деген қатынасы бастауыш мектеп жасында қалыптасады. Бастауыштан кейін оқырманның кітапқа деген көзқарасы белсенді немесе әлсіз бе деген сұрақтың жауабын айта аламыз.

Мектеп баланың жадын дамытуға қайта бағытталған бұл күндері кітаптардың рөлі өзгеріссіз қалып отыр. Осы орайда, балалар оқушының теоритиктері оқырмандар құзыреттілігін қалыптастырудың төрт кезеңін көрсетеді:

- дайындық 1-ші сынып;
- бастауыш 2-ші сынып;
- негізгі 3 - сынып;
- қорытынды 4- сынып.

Дайындық кезеңі.

Зерттеу барысында оқуға деген қызығушылық оқырман мәтінді оқыған кезде туындайды - бірінші сынып оқушысы оқығанын еркін меңгереді. Оның білім беру және танымдық мотивтерін дамыған. Бұл кезеңде жедел жадының жетілуіне ерекше көңіл бөлінеді.

Ызындап оқу әдісін қолдану арқылы оңтайлы оқу жылдамдығын қалыптастырады.

Бұл кезеңде оқырман белсенділігін жақсарту үшін сіз сабақ тақырыбы бойынша балаларға оқылған кітаптардың көрмесі, оқырмандардың күнделіктерін жүргізу сияқты форманы қолдануға болады.

Оқуға сүйіспеншілігін арттырудың қызықты формасы «таным ағашы» деп аталады: сыныпта ертегі ағаш бояумен салынған плакат ілінеді. Бұл ағаштың бұтақтарында – балалар үйде оқыған кітаптардың атауы жазылған гүлдердің жапырақтар ілінген. Таңертең сыныпқа келіп, балалар жапырақтарын ағашқа бекітеді, осылайша олар оқыған кітаптарын көрсетіп, ертегі ағашты гүлдендіруге көмектеседі.

Үшінші, негізгі кезең - дағдыларды тікелей қалыптастыратын нағыз оқырмандық сипатқа ие, өз бетінше қолжетімді кітаптар оқи алады және білімін кеңейту және толықтыру үшін басқа да баспа материалдарын оқиды.

Көркем шығарманы шығармашылық қабылдау тәжірибесін жинақтау үшін ауызша бейнелеу жақсы негіз болады. Балалар оқығандарын елестету барысында, мәтінде бейнелеген образдың сөзі мен оқиға бейнесін, түрін, түсін айтады.

Барлық кезеңдерде «бес минуттық оқу» жақсы болады.

Қорытынды кезең - балаларға кітап туралы және өз бетінше әрекет ету дағдыларын, оқудың артықшылығы мен қызығушылығын қалыптастыру кезеңі. Бұл кезең балалардың оқу көкжиектерін барынша кеңейтуге, кітаптың мазмұнын бағалау мен талдауға дағдыландыру бойынша жұмысты тереңдетуге ұмтылудан басқа өзіндік мақсаты болып табылады. Яғни, 5 сыныпқа көшкенде оқушы білуі керек:

- ақпаратты оқу;
- оқылған нәрселер туралы ой жүгірту;
- оқылған нәрселерге баға беру;
- түрлі ақпарат көздерімен жұмыс істеу.

Құзіретті оқырмандарды қалыптастыру бойынша одан арғы жұмыс мұғалімдердің әдістері мен мәтіндік қызметтің стратегияларын меңзейтін барлық басқа сабақтарда болуы керек. Кез-келген тақырыпты оқытуға оқу-әдістемелік материалдарды, түрлі танымдық, шығармашылық, критикалық және коммуникативті әрекеттерді белсендіретін және оқу үрдісінің тұтастығын сақтау тұжырымдамасына сәйкес келетін әртүрлі және жан-жақты жанрдағы оқу-жазу әдістерін оқыту кіреді.

Мұның бәрі оқырман құзыреттілігін қалыптастыру мәселесінің өзектілігінің бірі болып оқу қабілетінің негізін құрайды.

Мектеп оқушыларына күнделікті өмірде алған білімдерін қолдануға үйрету керек. Қазақ мектебінде орыс тілін «оқу сауаттылығы» бағытында оқыту кезінде оқу үрдісінде ерекше орын мәтін болып табылады. Бұл білім беруді ғана емес, білім беру міндеттерін де орындауға көмектеседі. Адамның рухани-адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру кезінде көркем мәтін байланыстыр сөйлеуді жетілдіруге жаттығу үшін негіз болып табылады. Мәтінді қабылдау қабілетін жақсартудың негізгі әдісі - мәтінді талдау.

Кітаппен жұмыс істеу құзыреттілігін қалыптастыру рөлі. Мектептерде кітаптар пайда болған кезден бастап олармен жұмыс істеу оқытудың ең маңызды әдістерінің бірі болды. Бұл әдістің басты артықшылығы - оқушыға қол жетімді жылдамдықта және ыңғайлы уақытта білім туралы ақпаратты бірнеше рет қайта өңдеу мүмкіндігі. Оқулықтар барлық функцияларды сәтті атқарады: оқыту, дамыту, тәрбиелеу, ынталандыру, бақылау-түзету. Арнайы әзірленген бағдарламаланған оқу кітаптарын қолданған кезде, бақылау, түзету, білімнің диагностикасы, дағды мәселелері тиімді шешіледі.

Кітаппен дербес жұмыс істеу мақсатында оның құрылымымен танысуға болады. Қайта қарау, жеке тарауларды оқу, жеке сұрақтарға жауап іздеу, материалды зерттеу, мәтін немесе бүкіл кітаптың нақты үзінділеріне сілтеме, мысалдар мен міндеттерді шешу, бақылау тесттерін орындау, сайып келгенде, жадыға материалды тоқу болып табылады. Сондықтан, бұл әдіс мақсаттарына байланысты бірнеше модификацияларға ие.

Кітаппен жұмыс істеу- оқушыларға үйренудің күрделі және қиын әдісі болып табылады. Бітірушілердің айтарлықтай бөлігі тиісті мөлшерде дұрыс үйренбейді: оқи отырып, не оқығанын түсіне бермейді.

Сондықтан осы жүйенің жалпы салмақтағы үлес салмағы артуы тиіс. Мектеп оқушыны кітаппен дербес жұмыс жасауға дайындауы керек.

Осы әдіс тиімділігін анықтайтын факторлардың ішіндегі ең маңыздысы: оқылған нәрсені еркін оқу және түсіну мүмкіндігі; зерттелетін материалдағы басты нәрсені ерекшелеу мүмкіндігі; құрылымдық және логикалық схемаларды (тірек жазбалар) жазу мүмкіндігін; оқылатын пән бойынша әдебиеттерді таңдау мүмкіндігі. Барлық осы дағдылар біртіндеп және мақсатты түрде оқушыларда мектепте болған алғашқы күннен бастап қалыптасады.

Ең жиі қолданылатын кітаппен жұмыстың екі түрі бар: мұғалімнің басшылығымен сабақта және сабақта алған білімді өз бетімен біріктіру мен молайту мақсатында үйде жұмыс жасау. Оқушыларды кітаппен жұмыс жасауға дайындаған мұғалім бұрын оқытылған материалдардың жаңа оқу материалдармен салыстыру немесе біріктіруі керек екенін көрсетеді. Егер жұмыс сабақта жүргізілсе, онда кітапты оқып-үйренудің бүкіл процесі бөлек бөліктерге бөлінеді, оны жүзеге асыру бақыланады. Мәтіннің үзіндісін оқыған соң, оқушылар мұғалімнің тапсырмасы бойынша тоқтап, қажетті әрекеттерді жүзеге асырады: түсіну, есте сақтау, салыстыру, салғастыру және т.б.

Мектеп оқушыларының үйдегі оқулық мәтіні бойынша жұмысы сабақтан алған білімдерін есте сақтаудан басталады. Кітаппен тиімді жұмыстың ең маңызды шарты - сыныпта игерілген синтезделген оқу материалы бар оқулық мәтінімен жұмыс жасау. Кітап оқыған кезде оқушылар есте сақтауға арналған қондырғыны әзірлеуі керек. Сондықтан оларды таныстыру тәртібін және оқу барысында ақылмен оқыған жоспарды құрастыруға үйрету қажет. Кітаптың құрылымдық-логикалық схемасы (тірек жазбасы) түрінде жоспарды және негізгі ережелерін жазбаша бекіту өте пайдалы.

Бағдарламаланған оқу кітаптары үлкен тиімділікпен ерекшеленеді, онда оқытудан басқа басшылық ақпараты да бар. Олармен жұмыс істей отырып оқушылар қажетті тапсырма алады, қарастырылған жұмысты орындайды. Ең бастысы аталған іс-әрекеттерді орындау үшін қажетті нұсқауларды алуға, және ең бастысы, атқарылған дұрыс әрекетті дереу бекітеді.

Қазіргі заманғы оқулықтарда көлемді материалдарды «сықастырып» берілген. Оқулықты құрастырушылар оқу материалын көбірек «жинақтау» үшін қорытынды кестелер, диаграммалар, графиктер, көрнекі модельдерді, жіктеулер және т.б. Сондықтан, мұғалімдер сығылған пішінде берілген ақпаратты талдауға көбірек назар аудару керек. Ал оқушыларда материалды «орау» және «жаю» қабілетін қалыптастыру.

Материалды жаттап алуды жеңілдету үшін мұғалім оқушыларды әртүрлі ақпаратты есте сақтау ережелерімен таныстырып, есте сақтаудың тұрақты дамуын бақылап, оны жақсартуға көмектеседі.

Кітаппен жұмыс істеуді үйрену оқушылар арасында өзін-өзі басқару дағдыларын қалыптастыруды көздейді. Оқушы материалды білуін оқулық мәтінін оқып-үйренуден емес, сонымен қатар оқу мазмұнын саналы және нақты көрсете білуімен қамтамасыз етеді. Ол үшін материалды оқымауға емес, оны жадтан белсенді түрде ойнауға көп уақыт жұмсау әдетін қалыптастыру керек.

Кітаппен жұмыс істеу әдісінің кемшіліктері уақыт пен энергия шығынын айтарлықтай қамтиды, сондықтан бұл әдіс экономикалық сипатта болады. Бұған қоса, ол оқушылардың жеке қасиеттерін ескермейді. Нашар жазылған кітаптарда өзін-өзі бақылау және оқу үдерісін басқару үшін жеткілікті материал жоқ. Сондықтан мұғалім жақсы кітаптарды таңдап, міндетті түрде осы әдісті басқа оқыту әдістерімен біріктіруі керек.

Барлық өркениетті елдердегі балалар мен жасөспірімдерді кітап оқуы - қоғам мен мемлекеттің аландаушылығын тудырады. Оқу - адамзат әзірлеген

білім мен рухани құндылықтарды адамға берудің, үйретудің, тәрбиелеудің тәсілдерінің бірі.

Балалар мен жасөспірімдердің зияткерлік және моральдық дамуы олар алған ақпаратпен тікелей байланысты. Бұқаралық ақпарат құралдары мен кітаптар жеке тұлғаны қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Қазіргі уақытта оқу мәртебесі, оның рөлі, оған деген қарым-қатынасы көп өзгерді.

Тек кітап қана балаларға моральдық қағидалар туралы қазақ халқының идеяларын тасымалдаушы әдебиет пен өнер туындылары бола алатын және болуға тиіс білім көзі болып табылады. Кейіпкерлердің әрекеттерін талқыламай, одан бұрын балаға ойлануға мүмкіндік беріп, бірақ пікірін тыңдамай, кеңес бермей, ал кеңес бере отырып «клеймо» қоймай кетуге болмайды.

Әдеби кейіпкер әрекеттерінің себептері мен салдары балаларды ойлантатын «дұрыс» шығарманы таңдау міндетін тек ересек адам ғана атқара алады.

Отбасы дегеніміз - әлеуметтік институт. Оның негізі сүйіспеншілік пен қабылдау болып табылады. Сондықтан, бала дамуының алғашқы кезеңдерде баланың оқу қабілетін дамытуға оған етене жақын олардың ата-аналары (көбіне анасы) көмектеседі. Бала өсе келе, бірлескен оқу мәдениеті баланы мәдениет әлеміне жетелеп, кітапқа деген махаббатын оятады, оқырманға тән қасиеттерді меңгереді. Анасымен (әкесі, әжесімен) бірге оқу ересек адам мен баланы жақындата түседі, бұл (ол тек ата-әжелерді әуреге салған домалаған Колобок болса да,) жақын жанның оқыған шығармаға көзқарасын сезінуге көмектеседі. Тек қана, мектеп пен отбасының бірлескен еңбегі арқасында ғана баланың кітапты сүюіне қол жеткізуге болады. Кітап оқуды оның мұқабасынан, титул парағынан бастау керек. Сіздің үй ішілік кітапханаңыз жолдастарыңызбен кітап алмасуға мүмкіндік береді. Бұл кітап оқуға деген қызығушылықты арттыра түседі.

Бала мәтіннің мағынасын әлі қабылдай алмаса да, ертегілердің кейіпкерлерімен қосылып уайымдауды үйренеді, осылайша оқудың алғашқы тәжірибесін жинақтайды. Ересектердің кітап оқуға араласуы - бұл ерте жастағы (бір жастан үш жасқа дейін) және мектеп жасына дейінгі (үш жастан жеті жасқа дейін) оқудың балалармен міндетті тәрбиелеу элементі болып табылады.

Бастауыш мектептегі баламен бірлескен оқудың рөлі азайып кетпейді. Сондықтан отбасылық оқу дәстүрін қалыптастыру және сақтау өте маңызды.

Отбасылық оқу, қазіргі заманғы балалар мен жасөспірімдерді оқумен таныстыру процесі мынадай негізгі міндеттерді шешуге тиіс: кітаппен жұмыс істеу дағдысын қалыптастыру, жұмыстың мәнін дербес ашып көрсету, әдебиет туралы сөздік қорын жетілдіру, оқу әдетінен оқуға деген қажеттілікке көшу, ата-аналармен рухани қарым-қатынас жасау, көзқарастар мен болжамдарды қалыптастыру, әмбебап және отбасылық құндылықтарды енгізу.

Қазіргі заманғы қоғамда жаңа білімді өз бетімен қалай меңгере алатындығын және оларды түрлі іс-шараларда қолданатындығын бағалайтын адам бағаланады. Бұл білімнің бәрін дұрыс таңдалған ақпарат көздері, атап айтқанда, оқулық бере ете алады. Кітапта дербес жұмыс үшін қойылған

сұрақтар мен тапсырмаларды ұсынылады. Кітаптан біз үшін қызықты сұрақтарға жауаптар табамыз. Бірақ кітаппен жұмыс істегенде өзімізге қажетті ақпаратты табуды және алуды үйрену керек. Мұны істеу үшін балаларға кітаппен дұрыс жұмыс істеуді үйретеміз. Балаға кітаппен жұмыс істеуді үйрету - ең алдымен, жеке қасиеттерді ескере отырып, оқу материалдарын өз бетінше зерттеуде жақсы дағдылар мен білімдерге ие болу.

Қазіргі уақытта кітапханалар кітапты насихаттау жұмыстары жүргізілуде: оқырмандармен әртүрлі кездесулер ұйымдастырылады, оқырмандардың әсерлерімен бөлісетін «Оқырман мейман» деп аталатын кездесуде сәнге айналған. Кітапхана мектептермен қатар әртүрлі жаңа интерактивті жұмыс формаларын пайдаланады: интернет арқылы форумдар, түрлі вебинарлар, тұсаукесерлер және фильмдер және т.б.

Балалармен жұмыс істеу барысында нақты сауатты оқырмандарды тәрбиелеу үшін мұғалімге көркем туындыны кешенді талдауды үйрету керек, сондай-ақ, сабақтарда шығармашылық ойлау мен қиялын дамыту үшін ынталандыру қажет. Ең бастысын ұмытпаңыз: кез келген сабақтың ортасында - мәтін және оның айналасында болып жатқан барлық нәрселер оның түсінігін жинақтап туралайды.

2. Сауатты оқуға бейімдеудің заманауи технологиялары

«Ең жақсы әдіс, ол сіз меңгерген әдіс, бірақ өзінің жасы мен педагогикалық қызмет өтіліне қарамастан оқу техникасын жетілдіру әдісін әр мұғалім меңгеруі қажет».

Л.Н. Толстой

Бүгінгі қоғам өз ісін жетік меңгерген жоғары сапалы мамандарды талап етеді.

Жұмыс берушілер де толассыз келетін қатынас қағаздарға көміліп қалмайтын, ақпараттарды тез айналдыра білетін мамандарды таңдайды. Адам тез оқи алатын болса ғана бұл шаруаны атқара алады. Көптеген елдерде басшылық қызметке баяу оқитын адамдарды қабылдамайды.

Соңғы уақытта көптеген оқушылардың амалсыздан және аз оқи бастағаны байқалуда. Олар үшін сабақ оқу көңілсіз істердің бірі болып келеді. Оған бірқатар себептер бар:

- Оқуға қызығушылықтың жалпы төмендеуі;
- Оқумен қатар мол ақпарат көздерінің болуы;
- Оқуға арналған уақыт санының азаюы.

Алайда, бұл құбылыстың басты себебі кітап оқудың жетілдірілмеуі, оқушының оқу жұмыстарын мақсатты түрде қалыптастыру жүйесінің болмауы.

Бастауыш мектептегі әртүрлі мәліметтерге сәйкес, балалардың 5% -дан астамы жақсы оқуға қабілетсіз, психикалық денсаулыққа қатысты проблемалары бар және оқу дағдысын игере алмайтын оқушылар саны артып келеді.

Мектептеріміздегі оқушылардың көпшілігі баяу оқиды. Минутына 300 сөзден артық оқу шапшаң оқуды білдіреді. Бірақ солай екен деп шапшаң оқудың соңына түсуге болмайды.

Мұндай жылдамдықта дауыстап оқу мүмкін емес.

Минутына 180 нен 300 сөзге дейін екпінмен шапшаң оқу, бұл да мүмкін емес.

Теледидар дикторлары минутына 90-170 сөз көлемінде оқиды. Орташа көлемі-130 сөз.

Міне осы жылдамдық оңтайлы оқудың көлеміне келеді.

Оңтайлы оқу – бұл ауызша сөйлеу жылдамдығымен оқу, яғни қарқынмен минутына 120-дан 150 сөзге дейін оқу. Көптеген жылдар бойы адамның артикуляциялық аппараты дәл осындай жылдамдыққа үйреніп қалды, мәтінді дәл осындай жылдамдықта жақсы түсінуге болады.

Нормативтік оқу, болашақ 5-сыныптар үшін оқу жылдамдығы минутына 80-90 сөзден кем емес болмайтыны белгілі. Бірақ бұл оңтайлы оқытудың ауызекі оқу жылдамдығымен сәйкес келмейді. Сондықтан норматив тым төмен емес пе деген күдікті тудырады.

Бастапқы оңтайлы оқу жылдамдығына қол жеткізген педагогтар оқу жылдамдығының сабақ үлгеріміне ықпал ететін маңызды факторлардың бірі екендігін біледі.

Профессор В.Н. Зайцевтің жетекшілігімен Донецк университетінің педагогикалық диагностика лабораториясында мұғалімдердің пікіріне сүйене отырып оқу үлгеріміне әсері күшті 40 фактор іріктелді; содан соң оларды сауалнамалар, сынақтарға енгізіп 2000-нан аса оқушыдан сауалнама мен сынақтар алынды. Нәтижесінде барлық факторларға қарағанда оқу үлгеріміне қатты әсер ететін №1 фактор бары белгілі болды. №1 бұл фактор – оқу жылдамдығы екен.

Оқу техникасын жетілдіру әдістемесі көптеген ғалымдардың идеяларын қамтитын әдеби шығарманы оқытуға арналған заманауи педагогикалық технологияларды қолдануды білдіреді.

Олардың кейбірін қарастырайық.

1. ОҢТАЙЛЫ ОҚУҒА ҮЙРЕТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ (В. Н. ЗАЙЦЕВ)

Оңтайлы оқу не үшін қажет?

Мәселені бірнеше аспектіде қарастырамыз.

Оқыту аспектісі.

1.03. Егер оқушы нормадан төмен оқитын болса, онда үй тапсырмасын орындауға бірнеше сағат жұмсайтын болады. Егер, мысалы, 9 – сынып оқушысы минутына 40 сөз оқиды (мектепте осындай оқушылар да болады). Мұндай оқу жылдамдығын 1-сынып оқушылары оқу жылының соңында меңгеріп шығады. Үйге берілген мәтіндерді бір рет оқу үшін оған үш сағат керек. Бірақ оқу техникасының осындай төмендігінен ол бір оқығаннан оқулықта не жазылғанын түсінбейді. Оған кем дегенде үш рет оқу керек, ал бұл 9 сағат уақытты қамтиды. Егер оған жазбаша тапсырмаға кеткен уақытты және мектепте болған 6 сағатты қоссақ, онда оған үй тапсырмасын орындауға 1 тәулік, яғни 24 сағат жетпейді. Бала үлгерімі нашар оқушылар санатына қосылуға мәжбүр болады. Оған қарапайым оқу дағдыларын үйреткенше- ең талантты деген мұғалімнің өзі көмектеуге қауқарсыз болады.

Даму аспектісі

Көп оқитын оқушылар тез оқиды. Оқу процесінде белсенді есте сақтау мен жады тұрақтылығы жетілдіріледі. Ақыл-ой жұмысқа қабілеттілік осы көрсеткіштерге байланысты. Жақсы оқу техникасынсыз жоғары білімділік мүмкін болмайды. 1.05. Кейде дағды және ойлау қарама-қарсы тұрады. Бұл мектеп үшін өте қиын түседі. Шынында да бұл жерде альтернатива жоқ, сонымен қатар, ойлауды дағдыларға сүйене отырып, дамытуға болады. Егер ойлаудың дамуын күрделі дағдыларды игеру деңгейімен салыстырсақ, онда күрделі дағдыларды табысты енгізу үшін қарапайым дағдыларды алдымен автоматтандыру деңгейіне жеткізе білуіміз керек. Оқу дағдысы көптеген күрделі біліктердің құрамдас бөлігі болып табылады.

Тәрбиелік аспекті:

Тәрбие жұмысының оқушылардың жауаптылығына байланысты екендігіне ешкім күмән келтірмейді.

Сондықтан жыл сайын оқушылардың жауаптылығы қалай өзгеретініне зерттеу жүргізілді. Нәтижесінде, 5-сыныпта жауаптылығы артады, 6-сыныпта одан ары арта түседі, ал 7-сыныпта күрт төмендейді, 8-сыныпта төмендеу байқалмайды, 9-сыныпта жауаптылығы аздап арта бастайтын болып шықты.

«Неліктен 7-сыныпта жауаптылық төмендейді?» деген сұрақ туындайды. Жауабын іздедік. 26 фактор бойынша бірнеше мектептен сынақ алынды, олардың үлгерімі жайлы деректер жинадық, әр түрлі факторлардың жауаптылыққа қалай әсер ететінін зерделедік. Жауаптылыққа қатты әсер ететін міндеттілік болып шықты. Сонымен қатар, жауаптылық пен міндеттілік бір-бірімен тығыз байланыста болады. Содан соң жауаптылыққа әсер етуші факторлар табылды. Оқу жетістіктерімен тығыз байланысты болғаны анықталды. Оқу жылдамдығы сабақ үлгеріміне қатты әсер етеді. Егер оқушы 3-сыныпта нашар оқыса, онда 5-сыныпта үлгерімі төмендейді. Содан балалардың көбі үшке оқиды. Сыныпта үшке оқитындардың психологиясы басымдық алады. Бұл зиянды психология. Олар өздеріне көбірек балаларды бағындыру арқылы, психологиялық залал тудырады.

5-сыныптағы психологиялық залалдың мәні қандай? Оқушылардың көпшілігі. Бәрібір де екі қоймайды, ал жақсы оқу алынбайтын асу - деп ойлайды. Сондықтан жалғыз жол – үшке оқу. Оқы, оқы ма- бәрібір үш. Егер солай болса, оқығаннан, оқымаған жеңілдеу. 5-ші сыныптың соңында балалар мұны жақсы түсіне бастайды, ал 6 сыныпта олардың көпшілігі үй тапсырмаларын өз бетімен орындамайды, сабаққа немкетті қарайды. Егер біз бұдан әрі қарай қарасақ, жауаптылықтың төмендеуі тәрбиелік жұмыстың ақсай бастауына соқтыратынын көреміз. 8 сыныпта қиын оқушылар саны артып, 9-сыныпта олардың кейбіреулері құқық бұзушылық жасайды.

Жақсы оқи алмайынша үздік оқу мүмкін емес.

Идеялық-саяси аспекті.

Егер 40 мың сөзді (бұл – 6 беттік газет көлемі) минутына 80 сөзге бөлсек, колледжге баратын 9-сынып оқушыларының көпшілігі осындай жылдамдықпен оқиды, онда 500 минут, немесе 8 сағаттық жұмыс күні шығады. Егер минутына 40 сөз оқитын оқушыны еске алсақ, онда оған газетті оқу үшін 2 жұмыс күні қажет болады.

Осындай жағдайда ешқандай да жаппай идеялық-саяси тәрбие туралы сөз болмайды.

1.06. Экономикалық аспекті.

Жақсы оқу техникасынсыз жоғары білімділік мүмкін болмайды. Ал білімсіз жұмыссыз қалуын немесе қара жұмысқа жегілуін әбден мүмкін.

Біз бірнеше аспектіде оңтайлы оқудың тиімділігін қажеттілігін зерделеп көрдік. Оңтайлы оқудың шынында қажетті екеніне жеткілікті мысал келтірдік деп білеміз.

Бастауыш сыныптар – ең әлсіз буын. Мұнда оқушылардың 60-70% ынтасын жоғалтады. Одан әрі олар 4-5-ке оқи алмайды, балалар 5-сыныпқа

көшкен кезде ақпараттар көлемі ұлғая түседі. Ал, ежелеп оқу материалды меңгеруге мүмкіндік бермейді. Орта және жоғары сыныптарда да жоғалу бар. Бірақ салыстырмалы түрде аздау болады. Бастауыш сыныпта жоғалу көбірек байқалады.

Оқу жылдамдығы туралы көп нәрсе айта аламыз.

Бастауыш сынып оқу жылының аяғында оқу жылдамдығы нормативі минутына 80-90 сөз болатыны көрсетілген.

Мәскеу мемлекеттік педагогикалық институтының доценті Н.А. Лошкарёв бастауыштың соңында оқушылар минутына 120 сөз оқығанды ұсынады.

Көрнекті педагог В.А. Сухомлинский өзінің «Разговор с молодым директором школы» кітабында көз жүгіртіп, қалыпты оқу дегеніміз – минутына 150-300 сөзді екпінмен оқу деп жазады. Егерде осының төменгі шегін алсақ та Сухомлинскийдің көзқарасы қазіргі қолданыстағы нормаға сәйкес келмейді.

Біздің балаларға оқу кезіндегі бұл қиындықтарды жеңуге қалай көмектесуге болады?

Бастауыш мектепті әртүрлі аяқтаған балалардың орта буында қалай оқитынын білетін боламыз.

Орта және жоғары буын оқушыларының оқу үлгерімін саралап көрсек, онда бастауыш мектепті шамамен минутына 130-170 сөз оқу жылдамдығымен бітірген балалар оқу үздіктері атанған деген қорытынды жасауға болады. Орта есеппен алғанда, шамамен минутына 150 сөз. 6-8 сыныптардағы оқу үлгерімі жақсы оқушы атанған оқушылардың оқу жылдамдығы минутына 100-ден 140 сөзге дейін болған. «Үшке» оқитын балалардың оқу жылдамдығы шамамен минутына 80-90 деген сөз құраған. Заңдылық осындай. Бұл заңдылықты жұмыста ескеру керек.

Нақты жағдайларда әрбір мұғалім өзінің оқушыларының 4 және 5-ке оқығандарын қаласа Сухомлинскийдің ұсынысын орындау керек.

Егер ол бұдан да салмақтырақ тапсырмалар қойып балалардың жақсы оқушы атанғанын қаласа, онда А. Лошкарёвтің ұсынысын тыңдағаны дұрыс.

Ал егер ол барлық оқушылардың орташа оқығанын қаласа, онда оған нормативті орындағаны жеткілікті. Заңдылық осындай.

Шындығына келгенде, мектептегі барлық оқушыны үздіктер қатарына жеткізу мүмкін емес. Психологиялық залалдың кесірінен балалардың сабаққа немкетті қарап, үшке оқи бастағаны мектеп ұжымын бей-жай қалдырмайды.

Сондықтан әрбір мектеп оқушылардың басым көпшілігі, яғни 50% дан артығы 4 пен 5 - ке оқығанын қалайды. Бұл үшін бастауышта оқытудың соңында оқушылардың басым бөлігінің оқу жылдамдығы минутына 120 сөзден төмен болмауына ұмтылу қажет. Бірақ бұл жүзеге асатындай ма? Бұл бәлкім жақсы тілек қана болар, ондай деңгейге өту мүмкін емес те болар? Өйткені әр оқушының темпераменті әртүрлі.

Холериктер, әдетте тез сөйлейді және тез оқиды екен. Флегматиктер баяу және ақырын оқиды. Мұнда қандай мүмкіндіктер? Минутына 180 тіпті одан да

көп сөзді екпінмен жүгіртіп дұрыс оқып, жаза білетін холериктер болып шықты.

Сангвиниктер үшін көбірек типтік диапазоны бұл минутына 120-130 сөз оңтайлы оқу диапазонымен сәйкес келеді. Сонымен холериктер мен сангвиниктер минутына 120 сөз оқу деңгейіне көтеріле алады. Флегматиктер және меланхоликтердің жағдайы қиын болады. Олар үшін мұндай жылдамдыққа жету екіталай нәрсе. Бірақ табиғаттың өз сыйы бар. Гәп, біздің оқушылардың көпшілігінің холерик және сангвиник болуында. Украина ҒЗИ-ның психологтарының деректері бойынша, 90%- дан астам оқушылар холериктерге және сангвиниктерге жатады. Флегматиктер және меланхоликтер сыныпта 3-4 тен кем емес, 10% құрайды.

Сонымен, көптеген оқушыларға минутына 120 сөз оқу жылдамдығы қолжетімді.

Онда сұрақ туындайды: бұл деңгейге қалай өтуге болады. Оңтайлы оқу жылдамдығына қалай жетуге болады? Бұл кезде оқытудың қандай жолдарын қолдануға болады?

Көбінесе осы мәселені қарапайым жолмен және амал-айласыз шеше салуға тырысады: көбірек оқу керек деп санайды.

Кейбір ұсыныстар – ескірген, бұрыннан белгілі. Басқалары жаңадан келген. Ең бастысы, олар пайдалы.

Сыныптағы оқушылардың санын анағұрлым еуропалық деңгейге дейін төмендету керек. Егер сыныпта 20 шақты адам болса. Мұғалімнің орташа оқу жылдамдығын минутына 120 сөзге дейін жеткізетінін күтуге болады. 20 адамнан асқан жағдайда максималды түрде минутына 90 сөз оқиды.

Алайда, оқушылардың санын азайту – оқу дағдысын жақсартудың жалғыз жолы емес. Бұл орайда мәтінді оқып үйренудің нәтижесіне қызығушылық білдіретін әрбір зиялы отбасыдан шыққан баланың оқу жылдамдығы жоғары болатынын ескеру керек. Оқушыларының көпшілігі тұрмысы төмен, толық емес, аз қамтылған отбасыдан шыққан сыныптарда оқу жылдамдығы нәтижесі біршама төмен болады. Осындай отбасының көпшілігінде оқулықтан басқа балаларға арналған ешқандай кітап жоқ екені белгілі. Бұл балалар үйде оқымайды. Ал егер сыныпта психикалық тоқырауға ұшыраған оқушылар көп болса, онда нәтижеде соған сәйкес болады.

Бірақ осындай сыныптарды әрі қарай сөз болатын жұмыс жүйесіне жай ғана енгізу қажет.

Оңтайлы оқуға үйретудің біршама тиімді резервтері.

1. Ұзақтығы емес, жаттығу жұмыстарының жиілігі маңызды.

Адамның жады үнемі көз алдындағы нәрсені емес, қараңдап тұратын, яғни бір де бар, бірде жоқ нәрсе есінде қалатындай құрылған. Дәл осы нәрсе қоздыру тудырады және есте қалады. Сондықтан, кейбір дағдыларды үйренгіміз келсе, оларды автоматтандырғымыз келсе ұзақ уақыт алатын жаттығулар жүргізбей, аз уақытқа есептелген жаттығуларды жиі-жиі жүргізу керек. Біздер, әдетте үйде, отбасында баланы отырғызып, (әңгімені, ертегіні) оқып болмай тұрмайсың деп міндеттеп қоямыз. Бірінші сынып оқушысын кітапты ұзақ уақыт бойы соңына дейін оқуға отырғызып қоюға болмайды.

Бірінші сынып оқушысы меңгерген мұндай оқу жылдамдығымен оған шығарманы оқуға көп уақыт керек. Балаға бір-бір жарым сағат өте қиын жұмыс. Ата-аналар мынадай үлкен қателіктер жасайды. Біріншіден, баланы шаршатып жалықтырады, екіншіден, оның оқуға деген ынтасын жояды. Онан да 5 минуттан бірнеше бөліп оқытса, әлдеқайда тиімді. Осындай жаттығулардың тиімділігі бір сағаттық жаттығуларға қарағанда әлдеқайда жоғары.

2. Ызыңдап оқу. Ызыңдап оқу дегеніміз – бұл бір мезгілде дауыстап сыныптастарына кедергі келтірмес үшін күбірлеп, әрқайсысы өз жылдамдығымен біреуі жылдам, біреуі баяу барлық оқушылардың оқуы. Жаттығу 5 минут жүргізіледі. Қазір бұл элементті жалпыға таңылған, көптеген мектептерде қолданады. Бәлкім, ызыңдап оқудың тиімділігін сеніммен айта алатын бірде-бір маман жоқ шығар. Әдетте мұғалім дәстүрлі әдіс барысында сабақта оннан артық оқушыдан сабақ сұрай алады. Бұл жағдайда әрбір баламен 2 минуттай жұмыс жасай алады.

3. Әр сабақ сайын бес минуттық оқу. Бұл әдіс Моңғолияның мектептерінде қолданылады. Онда жұмыс істейтін мұғалімдер тобы орыс тілін моңғол балалары орыс балаларынан да жақсы оқығанын айтты. Бұл ыңғайсыздау естіледі және табиғи қызығушылықты тудырды. Мұнда айрықша әдістің жоқ екендігі анықталды: жай ғана партада әр баланың алдында орыс тілінде кітап жатады. Әр сабақтағы бес минуттық оқу кезінде кез келген сабақта – әдебиеттік оқу, көркем еңбек, математика, қазақ тілі балалар бес минут оқиды. Сабақ қосымша кітапты немесе арнайы дайындалған кестелерді ызыңдап оқу режимінде бес минут оқудан басталады, сосын сабақ ары қарай өз қалпымен жүргізіледі. Талдап көрейік, не шығады? Егер мұғалім дәстүрлі әдіспен жұмыс істеп әдебиеттік оқу аптасына 3-4 сабақ болса, мұғалім әрбір оқушыны аптасына екі реттен тексеріп шыға алады. Бұл ретте оқушының жаттығу үшін аптасына 2-3 минут уақыты болады.

Мұндай деңгейде балаларды оқуға үйрету екіталай. Егер отбасында баламен жұмыс жасап, оқуға үйретсе жақсы. Ал егер баланың отбасы сәтсіз болса?

Бес минуттық оқу не береді. Көрелік.

Әр сабақтағы бес минуттық оқуды қарастырып көрейік. Мысалы, Әр сабақта бес минут, әр күні 4 сабақ, аптасына 5 күн бар. Бір апталық жаттығу 100 минут көлемінде болады.

Дәстүрлі әдістермен 2-3 минутты салыңыз. Жаттығу уақытының 50 есеге артқаны көрініп тұр. Мұның бәрі де әдістемелік айласыз жүзеге асады.

4. Ұйықтар алдындағы оқу. Бұл жақсы нәтиже береді. Өйткені соңғы оқиғалар эмоционалды есте сақталып қалады, яғни адам ұйықтағанда, 8 сағат бойы сол әсерде болады.

5. Аялауыш тәртіптегі оқу (егер бала оқуды ұнатпаса). Жеткіншек бір-екі жолды оқиды және содан кейін қысқа мерзімге демалады. Мұндай режим бала диафильм қарап отырса қиындықсыз орындалады. Бала кадрдын астындағы 1 – 2 жолды оқып, суретті көреді де демалады. Содан соң келесі кадрды солай үзіп – үзіп оқу тиімді. Балалары оқып-үйренуді

қаламайтын ата-аналарға осы тренингті ұсыныс жасауға болады. Көптеген эксперименттер көрсеткендей, оқуды ұнатпайтын жоғары сынып оқушысы да аялауыш оқу арқылы әдеби оқуға үйренуі мүмкін.

6. Жедел жадының дамуы. Мысалы, мынадай көріністі жиі байқауға болады: бала 6-8 сөзден тұратын сөйлемді оқыды. Ортасына дейін жеткенде, бірінші сөзді ұмытып қалды. Сондықтан ол барлық сөздерді біріктіре алмай, сөйлемнің мағынасын түсіне алмайды. Бұл жағдайда жедел жадыны дамыту үшін қажетті жұмыс істеу керек.

Бұл профессор И.Т. Федоренко әзірлеген және ұсынған мәтіндері бар көру диктанттары арқылы жасалады. Көру диктанттары 18 құрамнан тұрады. Ерекшелігі: бірінші құрамдағы бірінші сөйлем-8 әріптен, он сегізінші құрамдағы соңғы сөйлем-46 әріптен тұрады, яғни әр сөйлемдегі сөз бір әріпке көбейіп отырады. Жұмыс жасау уақыты 18 құраммен-2 ай. Бұл мерзім ішінде оқушының қабылдауы жақсарайды, ол 8-9 сөзден тұратын сөйлемді оқи алады, мағынасын түсінеді. Оқу оқушыны қызықтырады, сондықтан оқыту процесі тез жүреді

Көру диктантын қалай өткізеді?

Тақтада бір топтамадан 6 сөйлем жазылады және олар қағазбен жабылып тұрады. Содан кейін оқушылар шартты мерзімде ашылған бір сөйлемді (сөйлемнің үстіне ілінген қағазды төмен түсіргенде, жазылған сөйлем көрінеді) оқи бастайды және оны есте сақтауға тырысады. Жарықтың түсірілу уақыты өте аз – барлығы 4-7 секунд. Осы уақыт өткеннен кейін мұғалім сөйлемді өшіріп тастайды және бұл сөйлемді дәптерге жазуды ұсынады. Егер бір оқушы сөйлемді есте сақтамаса, оны көршісінің дәптерінен оқуды сұрайды. Қазақ тілі сабағында бір топтамадан алты сөйлемге 5-8 минут қажет. Егер біраз оқушылар сөйлемдерді есте сақтап жаза алмаса, онда мұғалім келесі күні де топтаманы қайталайды. Келесі күні бұл жағдай қайталанса, үшінші рет қайталау қажет, төрт күн қатарымен қайталануы да мүмкін. Мәтінді барлық оқушылар өздігінен жаза алғаннан кейін, келесі топтамаға көшуге болады.

Орташа әр топтамаға 3 күн, 18 топтамаға 54 күн, екі ай көлеміндегі уақыткетеді. Екі ай ішінде жедел жадты дамытуға мүмкіндік бар. Бұл шартты міндетті түрде сақтау керек. **Көру диктанты күнде жазылуы қажет.** Егер күн ара жазылса, онда мұндай жаттығу жедел жадты дамытпайды. Егер екі күн не болмаса үш күннен кейін жазылса, ол ешқандай нәтиже бермейді.

Әлбетте, жаттығу жұмыстары бір айдан кейін оқылымға үйретуде алғашқы нәтижелерін береді: оқушылар сөйлемнің мағынасын жылдамырақ ұғынады, ынталана оқиды. Егер сөйлем сабақ тақырыбына сай келмесе, оны әріп саны бірдей сөйлеммен өзгертуге болады.

Диктант мәтінін параққа жазамыз. Парақтар тексерілмейді де, өзіне қайтарылмайды. Жұмысты қарап шықса болғаны.

Сонымен қатар, негізгі міндеттерімен қатар тәрбие беретін орыс халқының мақал-мәтелдеріне негізделген И. Т. Федоренконың көру диктанттарын мақсатты береді. (Я.В. және В.С.Беспаловтар құрастырған). Мақал-мәтелдер әділдікке, батылдыққа, еңбекқорлыққа, қайырымдылыққа тәрбиелейді.

Оқу жылдамдығы мен икемділігін дамыту үшін **И. Т. Федоренко мен И. Г. Пальченконың** жаттығулар жүйесін ұсынады: **қайталай бірнеше рет оқу, тез жүргізіп оқу, оқып келе жатып оқымаған бөлімге ауысып мәнерлеп оқу**

3 жаттығудың барлығы да ұжыммен жүргізіледі. (әркім өзіндік екпінмен), Қасындағыларға кедергі келмес үшін бәсен дауыспен оқиды.

Қайталай бірнеше рет оқуды жүргізгенде сыныптағы әр оқушының оқу қарқыны әртүрлі екенін ескеру керек. Сондықтан көлемі жағынан бірдей үзіндіні беруге болмайды, ең дұрысы бір үзіндіні белгілі бір уақыт аралығында оқуға бағытталған дұрыс.

Бұны өткізу былайша жүргізіледі. Оқушыларға жаңа әңгімені оқып, таныстырғаннан соң мұғалім барлығына 1 минут ішінде бір уақытта оқуды ұсынады. Мұғалім 1 минут өткенше оқушының оқуын тоқтатпайды. 1 минут ішінде оқушылар мәтінді сыбырлап оқиды және тоқтаған жерін белгілейді. Содан кейін мәтінді тағы оқып, тоқтаған жерін белгілеп, алдыңғы нәтижемен салыстырады. Әрине, ол екінші рет бірнеше сөзге көбірек оқиды. Оқу жылдамдығы шапшаңырақ болғандықтан, жағымды эмоция тудырады, оқушыларда оқу ынтасы пайда болады. Бірақ бір үзіндіні үш реттен артық оқытуға болмайды. Одан да тапсырманы өзгертіп, осы үзіндіде артикуляция аппаратын жаттықтыру, яғни И.Т. Федоренко мен И.Г. Пальченко жүйесінің жаттығуларын (*тез жүргізіп оқу*) қолданған жөн.

Тез жүргізіп оқу. Тез оқу кезінде мәнерлеп оқуға мән берудің қажеті жоқ. Бір мезгілде бірін бірі жоққа шығаратын екі бірдей міндетті атқаруға болмайды. Бұл жаттығу тек артикуляциялық аппаратты дамытуға ғана арналған. Сондықтан оқудың мәнерлілігіне байланысты талап қойылмайды.

Оның есесіне сөздердің соңғы буындарына дейін айқын, анық шығуына байланысты талап жоғары болады. Оқушы оларды жұтып қоймауы керек. Дәлме –дәл өз қалпында айтылуы тиіс. Мәтін үзіндісін оқып жаттығу 30 секундтан аспайды. Бұдан соң баларды тоқтатып *үшінші жаттығуға* көшеміз. Енді олар *асықпай, әдемі, мәнерлеп* оқиды. Балалар таныс мәтінді оқып келе жатып оқымаған бөлімге ауысып мәнерлеп оқу. Мұғалім олардың оқуын тоқтатпайды. Осы сәтте кішігірім ғажайып орын алады. Бір үзіндіні бірнеше рет қайталап екпінмен оқуға дағдыланған бала оқымаған бөлімге ауысқан кезде сол жоғары екпінмен оқуды жалғастырады.

Оның бұл мүмкіндігі бір жолға немесе жарты жолға жетеді. Егер, күн сайын 3 рет осындай әдеби оқу жаттығуларын жасаса, ақыр аяғында жоғары екпінмен оқуы жоғарылай береді.

2-3 күннен соң бала оқуының жақсарғаны байқалады.

Бастауыш сыныптың мұғалімдері ынталандырудың көптеген әдістерін біледі. Оның бірнешеуін 3-сыныпта табыспен қолдануда. Мысалы мұғалім сабақтың аяғында оқуды өз бетінше өлшеуге 1-2 минут қалдырады. Сабақтың соңында оқуын өз бетінше бағалап, арнайы күнделікке жазуға бірнеше минут қалдырылады. 1 минут ішінде оқушылар мәтінді сыбырлап оқиды және тоқтаған жерін белгілейді. Содан кейін мәтінді тағы оқып, тоқтаған жерін белгілеп, нәтижесін оқу күнделігіне немесе кәдімгі күнделігіне жазып

қояды. бұл жұмыс күннен күнге жүргізіледі. Бірнеше күннен соң нәтижелерді салыстыруға болады. Ал нәтижелер әрқашанда өсу қарқынын көрсетіп отырады. Бұл оқу деген қатынастың жақсарғанын көрсетеді. Бұл үдерісті қолдану тек қана жағымды эмоция қалыптастырады.

Шульте кестесі

Бұл кестеде ретсіз берілген 10-нан 25-ке дейін сандарды сілтеуіш таяқпен, карандашпен немесе саусақпен көрсете отырып, мүмкіндігінше тезірек ретімен атап шығады. Мұндай кестелер саны-8. Жаттығу күніне бір рет өтеді.

Екі жақ бүйірге көз тастау және қарсы алдына көз тігу қабілеттерін дамыту үшін Шульте кестесін қолданады.

Шульте кестесі (Екі жақ бүйірге көз тастау және қарсы алдына көз тігу қабілеттерін дамытуға арналған)

14	18	7	24	21		7	18	8	11	12
22	1	10	9	6		16	25	13	2	9
16	5	8	20	11		6	10	1	20	5
23	4	25	3	15		15	24	17	14	19
19	13	17	12	2		3	12	21	23	4
5	14	12	23	2		15	6	16	9	14
16	25	7	24	13		1	8	20	24	2
11	3	20	4	18		18	22	10	21	12
8	10	19	22	6		17	11	23	5	25
21	15	9	17	1		7	4	13	19	3
6	1	18	22	14		22	25	7	21	11
12	10	15	3	25		8	2	10	3	23
2	20	5	23	13		17	12	16	5	18
16	21	8	11	24		1	15	20	9	24
9	4	17	19	7		19	13	4	14	6
12	21	4	13	8		9	5	11	23	20
1	10	17	19	2		1	25	17	19	13
23	16	5	15	6		3	21	7	16	1
7	24	22	18	25		18	12	6	24	4
11	20	3	14	9		22	15	10	2	8

1. Кроссвордтар мен тест тапсырмалары. Оқушыларға өз бетімен оқу үшін бір немесе екі айға (көлеміне байланысты) үлкен шығарма ұсынылады. Тапсырылған шығарманы оқу мерзімі аяқталғаннан кейін мұғалім сыныптан тыс оқу сабағында оқушыларға кроссвордтарға 15 минут уақыт береді және сұраққа жауап алады.

Кроссвордпен жұмыс үшін оқушыларға мынадай бағалар қойылады: «5»- егер оқушы барлық сұрақтарға жауап берсе немесе 2-3 дәлсіздіктер жібергенде; «4» – егер оқушы үш рет кітапты пайдаланса және 2-3 дәлсіздіктер жібергенде; «3» – егер үйде ата-аналарымен жұмыс істеген

жағдайда.

Бұл бізге не береді? Оқушылар шығарманы біршама зер салып оқи бастайды, олардың логикалық ойлауы дамиды, көлемді шығармаларға деген қызығушылығы пайда болады, оқу техникасы артады. Оқушыларды оңтайлы оқуға үйрету мәселесі бойынша бірнеше жыл жұмыс істейтін мұғалімдер осындай жұмыстың оңтайлылығына сенеді.

Оқушылардың көпшілігі 3 - сыныптың соңында минутына 70-80 сөз, ал 4-сыныптың соңында – 100-120 сөз оқиды.

Оқу сапасын жақсартудың алғашқы қадамы дәл осы оңтайлы оқытуға үйретуден басталады.

2. СӨЗДІ КӨРУ МОДЕЛІ МЕН ДАУЫСТЫҚ БАҒДАРҒА СҮЙЕНГЕН ОҚУҒА ҮЙРЕТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ (А.М. КУШНИР)

Алфавит материалын меңгеру

Айсбергтің биігіне тоғысқан дәстүрлі әдіс белсенді жазбаша дыбыс белгісін бірінші қолданады: әріп – ақыл-ой әрекеті ретінде дыбыспен сәйкестендіру (бастапқы кезеңде ерікті) – ақыл-ой әрекеті ретінде дыбысты артикуляциялық моделмен сәйкестендіру (ана тілі үшін еріксіз) – дыбысты шығару (ерікті дыбыс шығарғыш әрекет ретінде).

Кушнира нұсқасында мұғалім, графикалық кескінді көрсете отырып, сонымен оқушыда еріксіз сөздік актіні қоздыра отырып, өзі дыбыстайды. Графикалық белгі және оның артикуляциялық-фонетикалық баламасы арасындағы байланысқа қарай еріксізге айналады, түсіну қағидаттарын дыбыстау қалыптасады. Бұл кезең әдетте 10 күндей уақытты алады, сондықтан, барлық әріптік материал оқушыларға бірден беріледі. (Кубиктер, карточкалар, магнитті әліппелер, кубиктермен және әріптермен ойындар, әріпті тану, заттардың атауындағы дыбысты табу, әріптерден сөз құрау, ескі газет және журналдардан әріптерді қию және олармен аппликациялар жасау, ермексаздан сөздер жабыстыру, «басу» және басқа да жұмыс түрлері).

Алғашқы он-он бес күнде барлық сабақтар-көркем еңбек, дене шынықтыру, экскурсиялар – дыбыстық-әріптік материалдарға құрылуы қажет. Дыбыстар және әріптер бойынша жинақталған амалдар сөздік суреттер құпия болудан қалғанға дейін жетуі қажет. Жазылған сөзді анықтау және түсіну қабілеті үлкендер мен оқушылардың бірлескен әрекеті нәтижесінде пайда болады.

Бастапқы кезеңде төрт-алты адамнан тұратын топтық тапсырмаларды қолдануға болады, біршама дайындалған оқушылар барлық топтың жетістігін қамтамасыз етеді және сонымен қатар, өзара оқыту механизмі іске қосылады. Топтық жұмыс түрінің ерекше маңызды жетістігі оқушының мүмкін болатын жеке сәтсіздігін болдырмайды. Уақытша оқу тобындағы сәтсіздік басқаның сәтсіздігі ретінде қабылданады, ал топ жетістігі жеке жетістік ретінде қабылданады. Бірақ, әрі қарай мектепте болатын жеке аспектілер күшейе түседі.

Бірқатар жағдайда, көпшілік балалар мектепке оқудың минималды дағдыларын меңгеріп келгенде бастапқы кезең артық болуы мүмкін. Қандай

жағдайда да ұсынылған регламентті өтудің дәстүрлі тәжірибесі жай ғана зиян және балаларға түзетуге келмейтіндей залалын тигізеді. Егер сыныптың үштен екі бөлігі жеке сөздерді оқи алатын жағдайда, алфавит материалын бір-екі сабақпен ғана шектеген жөн.

Алғашқы оқу немесе мәтінмен танысу. Үлгі бойынша сөзді практикалық құрылымдау дыбыстың және әріптің көмегімен белгіленген сөздің сәйкестік заңын ашады. Сөздік бейне қарапайым принциптерін түсіну белгісі үлгісіз сөзді дұрыс «жинау» қабілеттілігі болады. Енді дереу көркем сөз, баяндау сөз, хабарлы сөздерге көшу қажет.

Бастапқыда ықшамды және ашық, оқушыға жақсы түсінікті көркем мәтіндер қолданылады. Балалар поэзиясы – осы кезең үшін ең жақсы материал. Көпшілік мәтіндерді балалар жатқа біледі. Бұдан әрі сабақта жаңа, таныс емес материалдар қолданылады. Бірақ қазір, баланың мектепте болған алғашқы айының өзінде ғана сабақта өздеріне таныс кейіпкерлердің болуы оқушыларды қызықтырады және қуантады. Жаңа, қабылданатын, қалаулы бірақ әлі де жат мектеп өмірі мен отбасылық – қауіпсіздік және жайлылық арасында өзінше бір эмоционалды көпір пайда болады. Бейімделушілік белсенділік әлі де танымдықтан биік тұрады, сондықтан алғашқы тоқсан бойы таныс әдебиеттерді қолданудың мәні бар.

Оқушы үстелінде оқу кітабы болады. Тақтада немесе экранда да сол кітаптағы мәтін. Ең дұрысы осы кітап бетін экранда бейнелейтін проекторды пайдалану болып табылады. Мұғалім қолының қимылымен немесе сілтеу таяқша көмегімен жол бойынша көрсете отырып мәтінді оқиды, сонымен қатар оқушыларды оқылған жолды көздерімен немесе саусақтарымен байқап отыруға баулиды. Оқушылар әдісті меңгеруі үшін осы сызба бойынша бір-екі сабақ жеткілікті. Проектор болмаған жағдайда плакаттарды қолдануға болады.

Балалар сілтеуіш таяқшамен. Келесі бірнеше сабақта оқушылар кезекпен экранға (немесе мәтіні бар плакатқа) жақындайды және қай жерін оқу керектігін мұғалімге көрсете отырып, сілтеуіш таяқшамен жол бойынша қозғалады.

Мұғалім мәтінді сілтеуіш таяқша жылжыған бағыт қарқынымен, жолға көзін тұрақтандыру үшін бағытпен қарқынды түрде дауыстап оқиды. Бірнеше сабақтан соң мұғалімнің оқуы көшбасшылық деңгейге ауысады, оқушыны әр жол бойынша оны қуып жетіп отыруға жетелейді. Оқушыларда өз әрекеттеріне сенімділіктің пайда болуына қарай бұл кезең дайындықпен өтуі керек.

Бірте-бірте оқушылар кітаппен жүргізіп отыруға қалыптасады. Бұл кезеңнің басым көпшілігінде қысқа жолды өлең түріндегі мәтіндер алынады, сондықтан оқушыларда кітапқа ауысу аса қиындық туғызбайды. Оқушылардың көпшілігі кітапқа көшкеннен кейін, дауыстап оқудың орнына аудио жазбаларды қолдануға болады. Мұндағы жылдамдық жобамен минутына 40 пен 50 сөз аралығында. Мәтінді оқу барысында сөздерді созуға немесе оларды әндетіп айтуға, орфограммалық дауыспен бөлуге, немесе одан да нашары, буындап оқуға болмайды. Жазба кәдімгі түсінікті мәнерлеп оқу түрінде болуы қажет, үзілістердің ұзартылуы мүмкін.

Жылдамдықты арттыру.

Келесі кезеңде оқушылардың мүмкіндіктерінің артуы, көлемді, оқиға желісі жетілген шығармаларды қолдануға мүмкіндік береді. Күнделікті минутына бір сөзге арттыру арқылы дыбыстық бағдар қарқын алады, бұл алға жылжу тенденциясын қалып тастырады.

Бұл жерде алдыңғы сыртқыдан ішкіге ауысу байқалады: айтылумен қатар мұғалімнің бір мезгілде мәтін бойынша меңзеп отыруы – сұқ саусақпен жолды жүргізіп отыру – өз бетінше көзбен жүргізіп оқу – «орталық» көруін жолдан ажырату және үдерісті ерікті деңгейге дейін автоматтандыру. Мәтіннің айтылу жылдамдығы күнделікті минутына бір сөзге артып отырады және бұл кезеңнің аяғында минутына 50-ден 70 сөзге дейін құрайды.

Енді оқушыға диктормен қосылып, сыбырлап оқуды ұсынамыз. Бірақ абай болу қажет! Мұндай тапсырманы дәйекті түрде жекелеген оқушыларға ұсынуға болады, ерікті – кітаптағы мәтінді қиындықсыз жүргізіп оқи алатын. Мұғалім осы жаттығуды орындауға дайын әрбір білім алушының қасына кезегімен барады, оларды бір-екі минуттың көлемінде тыңдайды. Мысалы, мұғалім оқушының қасына жақындап, қолын иығына қояды, бұл дикторға қосылып дауысын шығарып оқуға болатынын білдіреді. Неғұрлым баяу болса, жақсырақ болады – оқып отырып басқаларға кедергі келтірмейді.

Басында оқушы диктормен бірге тек жекелеген сөздерді ғана қосылып айта алады. Сөзді диктормен бірге айту үшін, графикалық және айтылып жатқан мәтінді теңдестіріп қана қоймай, сонымен бірге, диктор айтқанға дейін, өз бетінше сөздің артикуляциялық моделін қалыптастыра алуы керек, бұл жағдай, айтылып жатқан мәтіннен көзбен жүргізіп оқу озып отырғанда ғана мүмкін болады. Басқаша айтқанда, қарапайым формадағы өз бетінше оқу пайда болады – графикалық бейненің негізінде сөздің артикуляциялық моделін қайта қалпына келтіру.

Бұл тәсілді қолдану өте нақты және шектеулі функцияны жүзеге асырады – хабарламаның артикуляциялық формасын қалпына келтіру қабілетін көрсетеді және соған ынталандырады. Оқушы өзінің қабілеттілігін көрсеткеннен кейін, жұмыстың бұл түрі тез арада тоқтатылады.

Жұмыстың бұл түрі мен бұл кезеңдерінің мерзімі, әрбір бала үшін жеке, әрі қатаң сақталады, жаттықтыру түрінде болмауы қажет. Бұл қатаң талап. Бұл жаттығумен әуестену артикуляциялық автоматизмнің бекуіне алып келеді, оқуды дамытуды ақпараттық үдеріс ретінде қабылдауға барынша кедергі келтіреді.

Мына нәрсеге назар аудару қажет, үлгерімі нашар білім алушылар күштілердің алға жылжуына кедергі келтірмейді, ал күштілер қалыс келе жатқандардың сәтсіздігін көрсететін жағдай туғызбайды – барлығы өте қауырт: қызықты оқиға желісі, магнитофон үнемі жұмыс ритмін ұстап тұрады, қалыс келе жатқандар мазмұнды жеткілікті жақсы түсінеді, бұл оларға оны белсенді зерделеуге, түсінуін бағалауда табысты болуға, бағамдауға мүмкіндік береді, мұғалімнің әрқайсына көңіл бөлуге уақыты болады.

Оқуға ауысу – «менгеру». Оқушылардың үштен екісі мәтінді диктормен бірге дыбыстай алатын деңгейге жеткеннен бастап, яғни өздігінен оқи алатын,

дыбысталатын мәтіннің жылдамдығын минутына 120 сөзге жеткізу қажет және күніне бір сөзге арттырып отыру керек.

Бақылау барысында барлығы үлгеріп отырғаны байқалса – жылдамдық өте баяу. Егер төрт немесе бес оқушыда қиындықтар кездесе, қалыпты деп саналады. Оларға үнемі көмектесе отырып, мұғалім өзінің назарын осы оқушыларға аударады. Егер оқушы мәтіндегі керекті жерін жоғалтып алса, жағдайды күрделендірмей, тез арада көрсетіп жіберіп және оның талабына қолдау көрсету қажет. Оқушының қолын өз қолына алып, үлгеріп отыруға көмектесуге болады немесе парталас көршісінің кітабына қарап, өз бетінше қиындықтан тез шығудың жолдарын көрсету қажет және т.б.

Алғашқы кезде назардың барлығы дыбысталатын сөзге тура бағытталады, кейін сатылап ауқымды дәрежедегі перифериялық көру шеңберіне ауысады. Ақпараттық бөліктерге бөліп оқудың психофизикалық негізі қалыптасады.

Оқушыны сөздердің мағынасын ажыратудың қиындықтарынан алып шыққаннан кейін, мағынасы белгілі сөздер мен дайын артикуляциялық моделді графикамен байланыстыру мәселесі туындайды, таныс сөздердің сөздігі жылдам қалыптаса бастайды – мағынасы бірден еске түсетін сөздер.

Біздің жаттығуларымыздың бірегей жетістіктерінің бірі - динамикалық әңгімелерді «ми орталығымен» емес, «тараптық» көздер арқылы да көбірек қабылдай алуымызда. Адам ойланбаған жағдайда, ішкі түйсікке жол береді. Бұл қиялға ерік беру болып табылады. Одаң ары белгілі, ескі әдетінше бөтелкеден «мейірімді жын» шыға келеді ...

3. СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУДЫ ДАМУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ

Сын тұрғысынан ойлауды даму технологиясының негізгі ережелері.

Бұл білім беру технологиясының мақсаты - оқуға ғана емес, сонымен қатар кәдімгі өмірге қажет оқушылардың ойлау дағдыларын даму (бұл *ақпарат пен ойдың бірігіп алудың шынайы тәсілі, ақпаратты алу ғана емес, сонымен қатар алған ақпаратты сыни тұрғыдан бағалап, ой елегінен өткізу арқылы қолдану*).

Сын тұрғысынан ойлау – бұл алынған нәтижелерді стандарттық және стандарттық емес жағдайларда сұрақтар мен мәселелер туындағанда қолданылатын логикалық және тұлғалық-психологиялық тәсілмен ақпаратты талдау қабілеттілігі. Бұл жаңа мәселелер қойып, әртүрлі дәлелдер келтіріп, ойластырылған дербес шешімдерді қабылдау қабілеттілігі.

Сын тұрғысынан ойлау белгілері:

- үйрету мен үйрену бірлігінен, үйренудің қызығушылығынан тұратын, үйренушінің сеніміне негізделген құрылым;
- күрделі мәселелерді шешуге, аса маңызды, жауапты шешімдер қабылдауға құштарлық;
- ой елегінен өткізу арқылы ойын дәлелдеу (сенімді дәлелдер ойластырған шешімдер жасауға мүмкіндік береді)
- көп қырлы ойлау (түрлі жағдайттардың қыр-сырын білуге)

- жеке ойлау (ақпаратпен жұмыс істеудің жеке мәдениетін қалыптастырады).

- әлеуметтік ойлау (негізгі өзара әрекеттесу – ойтолғаныс ретінде жұмыс жұппен, топпен жүзеге асырылады).

Негізгі идея - оқушылар мұғаліммен белсенді түрде жұмыс істейтін оқытудың атмосферасын құру үшін, оқу үрдісін саналы ойланып, қоршаған орта туралы сезімдерді немесе пікірлерді, жаңа идеяларды, қадағалау немесе кеңейту қажет.

СТО технологиясының негізі - сабақтың үшбағыттық құрылымында:

- ✓ Ой шақыру;
- ✓ Ойлау;
- ✓ Кері байланыс (рефлексия);

Сыни тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы (СТО) - оқу және жазу арқылы ақпаратпен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастыратын тұтас жүйе. Бұл оқушының қызығушылығын тудыратын әртүрлі тәсілдердің жиынтығы (оны зерттеуді, шығармашылық белсенділікті ояту үшін), содан кейін оны материалды түсіну үшін жағдайды қамтамасыз етуге және ақырында, алынған білімді қорытуға көмектеседі.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясы (СТО) бүкіл әлемдегі ғалымдар мен мұғалімдер арасындағы ынтымақтастықтың жобасы болып табылады. ХХ ғасырдың 90 жылында американдық ғалымдар К.Меридит, С.Темпл, Дж. Стил, ойлай білуге қалай үйретуге болады?» деген сауалға арнайы оқыту әдісі ұсынылды. Ақпаратпен жұмыс істеу, сыныптағы жұмысын ұйымдастыру, жобаның авторлары ұсынатын топ, - бұл «түйін сөздер», әртүрлі сұрақтармен жұмыс, белсенді оқу, материалдарды ұйымдастырудың графикалық тәсілдері болып табылады.

Бұл тәсілдердің үшфазалы технологиялық циклдің толық нұсқасы контекстінде қолдану: маңызды міндет – *ой шақыру, ойлау, кері байланыс (рефлексия)*.

Бірінші кезең (фаза) - бұл ой шақыру. Бұл кезеңінде оқушылардың бұрынғы білімдері мен сезімдеріне әсер етіп, жаңа білімге мазмұн қалап, болашақта зерттеу жүргізуге күш алуларына және орындалуы керек тапсырмалар жөніндегі жеке және топтық түсініктерді қалыптастыруларына көмектеседі. Қызығушылықты ояту – оқушылар үшін сабаққа қатысудағы алғашқы қадам болып табылады. Олар өз еркімен саналы түрде алға жылжитындықтарын немесе үйретілген тақырыпқа енетіндіктеріне шешім қабылдайды. Сонымен қатар оқушылардың жаңа идея мен мәліметтерді үйренуге, оны өзіндегі білім негізімен ұштастыруда іштей немесе сырттай белсенді болатын-болмайтындықтарын шешуі де алғашқы фазада іске асады.

Оқушылардың осы кезеңдегі қызметі: оқушы зерттеп жатқан мәселе туралы біледі (жорамал жасайды), оны оқып шыққанға дейін ақпаратты жүйелейді, оған жауап алғысы келетін мәселелерге сұрақтар қойылады.

Мүмкін әдіс және тәсілдер:

- «белгілі ақпараттар» тізімін құрастыру, түйін сөздердің жорамалын әңгімелеу;

- материалдарды (графикалық) жүйелеу: кластерлер, кестелер;
- шын және жалған мәлімдемелер;
- шиеленіскен логикалық тізбектер және т.б.

Қорытынды: бірінші кезеңде алынған ақпарат тыңдалады, жазылады, талқыланады, жұмыс жекелей - жұпта - топтарда жүзеге асырылады.

Екінші кезең (фаза) - мағынаны тану (түсіне білу).

Бұл кезеңде ойлау мен үйренуге бағытталған. Оқушы жаңа ақпаратпен танысады, тақырып бойынша жұмыс істейді, тапсырмалар орындайды. Оның өзін жұмыс жасап, белсенділік көрсетуіне жағдай жасалады. Бұл кезеңдегі оқушының негізгі міндеті – жаңа ақпарат мазмұнымен айналысып, жаңа идеяның бұрынғы білім мен сенімдерімен байланысқандығы жөнінде хабардар болу. Оңтайлы түрде білім алу үшін оқушылардың сабаққа, өз әрекетіне оймен қарау, өзінің түсінгенін бақылауына мүмкіндік беру қажет. Жаңа ақпараттарды қабылдай отырып, белсенді түрде іс-әрекетті басқаруы қажет. Мағынаны тану кезеңінде оқушылар жаңа білімді бұрынғымен біріктіре отырып, жаңа ақпараттың қолданбалылығы мен қолайлылығын қарастырады, белгісізден белгіліге қарай жүретін ақпарат пен идеяның маңыздылығы жөнінде шешім қабылдайды. Сыни тұрғыдан ойлау технологиясының әдістері мен тәсілдері оқушының жұмысын сақтауға, оқуды немесе тыңдауды маңызды етуге мүмкіндік береді.

Мұғалімнің осы кезеңдегі қызметі: жаңа ақпаратпен тікелей жұмыс істей отырып, тақырыпқа деген қызығушылықты сақтау, «ескіден» «жаңа» білімге дейін бірте-бірте жетілдіру.

Оқушының қызметі: оқушы мұғалім ұсынған белсенді оқу әдістерін пайдаланып мәтінді оқиды (тыңдайды), қағаздың ашық шетіне белгі қойып немесе жазбалар жазады, себебі жаңа ақпарат түсінікті болады.

Мүмкін әдіс және тәсілдер: белсенді оқу әдістері:

- «v», «+», «-», «?» белгішелерін белгілеу (олар оқылған кезде оң жақ шетіне орналастырылады);

- қосарлы күнделіктер, борт журналдары сияқты түрлі жазбаларды жүргізу;

- сабақтың бірінші бөлімінде қойылған сұрақтарға жауап іздеу және т.б.

Қорытынды: жаңа ақпаратпен (мәтін, фильм, дәріс, параграф материалы) тікелей байланыс бар, жұмыс жеке немесе жұппен жасалады.

Үшінші кезең (фаза) –рефлексия (ой толғаныс). Бұл кезеңде ақпарат талданады, түсіндіріледі, шығармашылық өңделеді.

Мұғалімнің осы кезеңдегі қызметі: оқушыларды түпнұсқалық жазбаларға қайтарады - ұсыныстар, өзгертулер, толықтырулар енгізеді, оқылған ақпарат негізінде шығармашылық, ғылыми немесе тәжірибелік тапсырмалар береді.

Оқушының қызметі: оқушылар «жаңа» ақпаратты «ескі» ақпаратпен салыстыра отырып, мәнін түсіну сатысында алынған білімді пайдалана отырып салыстырады.

Мүмкін әдіс және тәсілдер:

- кластерлерді, кестелерді толтыру, ақпарат блоктарының арасында себеп-салдарлық қатынастарды орнату;

- түйін сөздерге оралу, шын және жалған мәлімдемелерді пайымдау;
- қойылған сұрақтар бойынша жауап;
- ауызша және жазбаша дөңгелек үстелдер ұйымдастыру;
- түрлі пікірталастар түрлерін ұйымдастыру;
- шығармашылық жұмыстарды жазу (бес жолды өлең-синквейндер, эсселер).

Қорытынды: шығармашылық өңдеу, талдау, түсіндіру (интерпретация) және т.б. зерттелген ақпараттар; жұмыстар жеке - жұптармен - топтарда жүргізіледі.

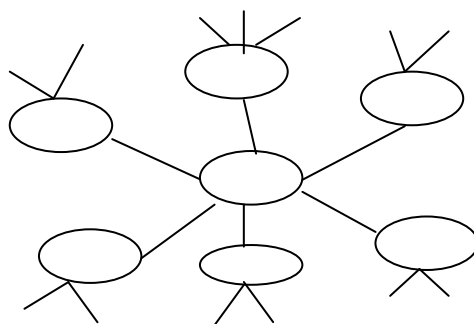
Бұл технология оқытудың дәстүрлі формаларына сәтті сәйкес келеді, «Сын тұрғысынан ойлау» кейбір элементтері мұғалімдерге жақсы таныс, бірақ, тұтастай алғанда, бұл даму жаңа.

Сын тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы мәселе бойынша сабақ құруды - *ой шақыру - мағынаны тану (түсіне білу) - рефлексияны* көрсетуді білдіреді және көптеген әдістер мен стратегияларды ұсынады.

Біз осы технологияның ең жиі қолданылатын әдістерінің сипаттамасын ұсынамыз:

- Жетекші тәсіл ұяшықтар (**кластерлер**) болуы мүмкін. Ұяшықтар - материалды жүйелеу кезінде графикалық қабылдау. Ережелер өте қарапайым. Күн жүйесіндегі модельді: жұлдызды, ғаламшарларды және олардың серіктері суреттерін салыңыз. Орталықта - жұлдыз: бұл біздің тақырыбымыз; айналасында ғаламшарлар, яғни үлкен мағыналық бірліктері, оларды жұлдызбен түзу сызықпен байланыстырамыз, ғаламшарларда өзінің серіктері, ал серіктерде өзінің бірліктері бар. Кластерлер оқушыларға жазба жұмыстарының ойлау қорының таусылған кезде көмектеседі. Кластерлер жүйесі әдетте жазбаша түрде алғаннан гөрі көбірек ақпаратты қамтиды.

Бұл тәсіл ойға шақыру кезеңінде, сұрақтарды немесе мағыналық блоктар тақырыптары түріндегі негізгі дереккөздерімен (мәтінмен) танысу алдында ақпаратты жүйелеу кезінде қолданылуы мүмкін. Біз негізгі тақырыптың айналасында мағыналық блоктардың тақырып аттарын келесідей орналастырамыз



Бұл тәсіл технологияның барлық кезеңдерінде тиімді қолданылады.

- Басқа тәсіл - **«шын немесе жалған мәлімдеме»**. Мысалы, сабақтың барысы ұсынылған пікірлерден болуы мүмкін.

Содан кейін оқушылардан бұл пікірлердің шын екендігін анықтауға және олардың жауаптарын негіздеуге кеңес беріңіз.

Негізгі ақпаратпен танысқаннан кейін (параграфтың мәтіні, осы тақырып бойынша дәріс), біз осы мәлімдемелерге ораламыз және оқушылардан сабақта алынған ақпаратты пайдалана отырып, олардың анықтығын бағалауды сұраймыз.

- Бұл технологияның жиі қолданылатын басқа әдісі - **«Инсерт» деп жазылған мәтіннің таңбалануы.**

ИНСЕРТ

I – interactive

N – noting өзін белсендендіруші «V» - білемін

S – system системная разметка «+» - мен үшін жаңа

E – effectivt тиімділік үшін «-» - басқаша ойлаймын

R – reading and оқу және ойлану «?» - түсінбедім, тереңірек білігім келеді

T – thinking

Мәтінді оқыған кезде, оқушылардан қағаз шетіне белгілер қою, ал мәтінді оқығаннан кейін кестені толтырып, осы белгілер кесте бағанының тақырып аты болады.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясында **визуалды формаларды ұйымдастыруға** өте маңызды назар аударылады. Бұл формалар шығармашылық рефлексия ретінде ғана пайдаланылмайды. Оқушылар ұсынылған әдістерді қолдана отырып, материалдарды басымдықпен айқындауға, өздерінің идеяларын білдіріп, оларды көрнекілендіруге тырысады. Көптеген тәсілдер мағыналық кезеңде «жұмыс істейді», ал кейбіреулері жетекші сабақ стратегиясы бола алады.

Бағдарлама авторлары сын тұрғысынан ойлау технологиясында оқытылған сабақтарда пайдаланылуы мүмкін материалдарды көрнекі ұйымдастыруға арналған түрлі әдістер мен тәсілдерді ұсынады.

«... (неге?) ұқсайды, ... не сияқты? ...» тәсілі

Бұл тәсіл ұғымдар мен терминдердің тақырыпқа қатысты қолданылуына бағытталған. Осы сөзді немесе ұғымды естіген кезде көру және естуде қандай ассоциация пайда болатынын кестедегі бағандарға жазу ұсынылады.

Мысалы, «технология» түсінігі.

... (неге?) ұқсайды	... не сияқты? ... Звучит как...
-	-
- Сағат	- «Бұл жаңа!»
- Конвейер	- «Бұл қызық!»
- Баспалдақ қадамдары	- ән: шумақ, қайырма
- Жарқын сурет	

Рефлексия кезеңінде, негізгі ақпаратпен танысқаннан кейін, осы кестеге оралуға болады.

Ойға шақыру кезеңінде «П» - «М» - «Қ»: «Плюс-минус-қызықты» кесте немесе «Плюс-минус-сұрақ» кестесінің модификация тәсілі жұмыс істейді.

Кестені толтыру жұмыстары ақпаратпен және түсіну кезеңінде ұйымдастыруға көмектеседі. Жаңа ақпарат кестеге енгізіліп, одан кейін дәріс оқып, дәріс тыңдалып, тиісті бағандарды толтырады. Бұл тәсілді рефлексия кезеңінде де қолданылуы мүмкін. Қалай болғанда да, жаңа ақпаратпен қадамдастырылған танысу, оны қазірдің өзінде қолда бармен байланыстыратын, мәтінмен белсенді жұмыс істеудің тәсілі болып табылады. Бұл тәсіл мәтінге байланысты эмоционалды қатынастарды өзектендіруге бағытталған. Мәтінді оқыған кезде кесте ақпаратының тиісті тарауларында жазылу ұсынылады:

«П» бағанында оқушының көзқарасынан оң, «М» бағанында теріс, «Қ» бағанында ең қызықты және даулы фактілер енгізіледі. «Қ» бағанын «?» («Сұрақтар бар») бағанымен алмастырған кезде осы кестені өзгертуге болады.

Бұл тәсілді пайдаланған кезде ақпарат тек белсенді түрде қабылданады (тыңдалады, жазылады), жүйеленеді, сонымен бірге бағаланады. Материалды ұйымдастырудың бұл түрі пікірталасқа, пікірталас мәселелеріне арналған даулы сұрақтарда талқылауға мүмкіндік береді.

Материалды ұйымдастырудың графикалық формалары мағыналық кезеңде, мысалы, **күнделіктер мен «борт журналдары»** бойынша жетекші тәсіл бола алады.

Борт журналдар - оқу-әдістемелік хаттың әр түрлі тәсілдерін қорытып, оған сәйкес тақырыпты оқып жатқан оқушылар өз ойларын жазады. Борт журналы ең қарапайым нұсқада қолданылған кезде оқушылар оқығанға дейін немесе материалды оқып үйренудің басқа формаларында келесі сұрақтарға жауаптар жазады.

Бұл тақырып туралы не білемін?	Мәтінен жаңа нені білдім?

Мәтінде негізгі ойлармен танысып, оқушылар өздерінің борт журналына енгізеді. Оқу кезінде, үзілістерде және аялдамаларда оқушылар борттық журналдың графиктерін толтырып, өздерінің жеке тәжірибелерімен әлемді көру арқылы зерттеу тақырыбын байланыстырады. Бұл жұмыста мұғалім оқушылармен бірге барлық үрдістерді көрнекі түрде көрсетуге тырысады, сол себепті кейінірек оқушылар мұны қолдана алады.

Сұрақтар кестесі.

Сын тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясында сұрақтармен жұмыс істеу қабілетін қалыптастыратын тәсілдерге үлкен мән беріледі. Дәстүрлі оқыту оқушыларға ұсынылған дайын «жауаптар» негізінде қойылғанымен, сын тұрғыдан ойлауды дамыту технологиясы ойлаудың негізгі қозғаушы күші ретінде *сұрақтарға* бағытталған. Есте сақтау қажет және қайталануы керек фактілер - мұның бәрі өкінішіке орай көліктің бір орында, тұрып қалған жүрісін

еске салғандай. Оның орнына, оқушылар өздерінің интеллектуалды энергиясына жүгіну керек. Пікір жауаптары мұнан былай сұрақтар туындаған жағдайда ғана ынталандыра түседі. Тек сұрақ қойған оқушылар ғана нақты ойланып білімге ұмтылады. Қарапайым тәсілдерден бастайық.

«Жуан» және «Жіңішке» сұрақтар кестесі сабақтың кез-келген үш фазасында қолданылуы мүмкін: ойға шақыру кезеңінде - бұл тақырыпты оқып шыққанға дейін, ойлау кезеңінде - оқу, тыңдау, ойлау кезінде сұрақтарды белсенді түрде шешу тәсілі, ал кері байланыс рефлексия кезінде - не істелгені байқалады.

«Жуан» және «жіңішке» сұрақтар кестесі

?	?
Неліктен, үш түсінік бер.....?	Кім?
Неліктен, түсіндір?	Не...?
Неліктен, сіз солай ойлайсыз.....?	Қашан...?
Не себепті солай деп ойлайсыз ?	Мүмкін...?
Қандай айырмашылығы бар.....?	Болар...?
Не боларын, болжап көр.....?	Алар ме еді.....?
Әйтпесе, не?	Қалай аталады.....?
	Бұл болған ба.....?
	Сіз келісер ме, едіңіз.....?
	Дұрыс па.....?

Кері байланыс кезеңінде жоғарыда көрсетілген барлық аталған тәсілдер жұмыс істейді. Кестелер, сызбалар әрі қарай жұмыс істеу үшін негіз болып табылады: пікір алмасу, эссе, зерттеулер, ойтолғаныстар және т.б. Бірақ бұл тәсілдердің жеке қолданылуы мүмкін, мысалы, материалды зерттегеннен кейін, біз оқушылардан кластер құруын сұраймыз (материалды жүйелеу).

Материалды графикалық түрде ұйымдастырудың көптеген жолдары бар екенін көресіз. Олардың ішінде ең кең тарағаны кестелер. Сіз бұл тәсілдерді рефлексия кезеңінде қарастыруға болады, бірақ көп дәрежеде - бұл жалпы сабақты жүргізудің стратегиясы болып табылады.

«Тұжырымдамалық кесте» тәсілі үш немесе одан көп аспектілерді немесе сұрақтарды салыстырғанда тиімді. Кесте келесі түрде құрылымдалған: көлденеңінен ол салыстыру керек, ал тік - әртүрлі қасиеттер мен белгілер арқылы салыстырулар орын алады.

Оқушылар мәтін бойынша жұмыстың келесі алгоритмін алады (параграф мәтіні топтағы оқушылардың саны бойынша 5 үзіндіге бөлінеді):

- Мәтінді оқу.
- Негізгіні белгілеу, қайта айту.
- Топтағы ақпаратты талқылау.

- салыстыру жолдарын таңдау және оларды жеке парақшаларда (карточкаларда) жазу.

(Сіз ой шақыру кешенінде ұсынылған сұрақтарды пайдалана аласыз).

Ойлау кезеңінде топтар «өздерінің» салыстырмалы сызбаларын көрсету үшін шақырылады.

Тұсаукесерден кейін: «Кестеге қандай маңызды ақпарат кірмеді?» деген сұрақты талқыланады.

Үй тапсырмасы ретінде оқушыларға материалдық ұйымдардың белгілі графикалық формаларының (кестелер, сызбалар) біреуін таңдауға немесе олар өздерінің тапсырмаларын орындауды ұсынуға шақырылады.

Бұл сабақта «тұжырымдамалық кесте» тәсілі кері байланыс кезеңінде қолданылған, бірақ бұл әдіс сабақтың басқа кезеңдерінде қолданылуы мүмкін.

Бұл технология тәсілдер мен стратегияларға өте бай.

Сыни тұрғысынан ойлауды дамыту технологиясының мақсаттары қазіргі кезеңде білім беру мақсаттарына сәйкес келеді, жеке тұлғаның интеллектуалды қасиеттерін қалыптастырады, оқушылармен және мұғалімдерді ақпаратпен жұмыс істеу тәсілдерімен жабдықтайды, оқытуды ұйымдастыру, өзін-өзі оқыту әдістемесі және өздерінің білім беру бағытын жобасын жасайды.

Технологияның артықшылықтары:

- Өздерінің білім сапасына деген жауапкершілігі артады.
- Кез келген түрдегі және көптеген ақпарат мәтіндерімен жұмыс істеу дағдыларын дамыту; ақпаратты біріктіру мүмкіндігін меңгеру.
- Өз пікірін қалыптастыру қабілеті әртүрлі тәжірибелерді, идеялар мен түсініктерді түсіну, дәлелдемелерді құру және дәлелдемелердің логикалық тізбектерін құру (жүйелік логикалық ойлауды дамытады) негізінде қалыптасады.
- шығармашылық және аналитикалық дағдыларды, басқа адамдармен тиімді жұмыс істеу дағдыларын дамыту; басқа адамдарға қатысты өз ойларын айқын, сенімді және дұрыс білдіру қабілетін қалыптастырады.
- Технология қызықты, ақпараттылығы бар мәтінді жасауға болатын материалды зерттеуде ең тиімді болып табылады.

Дұрыс оқу дағдыларын қалыптастыру технологиясы

(Н.Н. Светловскаяның өнімді оқыту технологиясы)

«Кітап оқу – мұның өзі әлі ештеңені білдірмейді, нені оқу және оқығанды қалай түсіну – басты нәрсе міне осында»

К. Д. Ушинский.

Бұл технологияны мәтіндердің кез-келген түрімен немесе кез-келген ақпаратпен жұмыс істеген кезде қолдануға болады.

Біз толассыз ақпараттар ағынын күнделікті алып жүрміз, бізге солардың ішінен ең көп қажет ететін ақпаратты алуды үйренуіміз керек. Бұл белгілі бір дағдыларды қажет. Алынған ақпаратты түрлендіре алмасақ, қазіргі қоғамда өмір сүру және табысты болу мүмкін емес.

Заманауи қоғам үшін ақпарат ағынынан өз қызметінің ең қажетті түрін таңдай алатын білікті оқырман қажет.

Біз заманауи балалардың көп уақытын компьютер мен теледидардың алатындығын білеміз. Соның нәтижесінде оларды кітап оқуға ынтасы төмен, ал, мәжбүрлеу оқыту қиын-ақ. Сондықтан мұғалімнің тапсырмасы оқушыны оқуға ғана емес, сонымен қатар аналитикалық, мұқият оқуға үйрету болып табылады. Ресейлік ғалым, профессор Н.Н. Светловская әзірленген дұрыс оқу дағдыларын қалыптастыру технологиясы бұл мәселені шешуге ықпал етеді.

Көлемді мәтіндермен жұмыс істеуді қажет ететін барлық сабақтарда қолдануға болатын бұл технологияның *амбебап* екенін айта кету керек,

Өнімді оқу технологиясы оқушыға дайын білімді беруде дәстүрлі технологиядан тез ерекшеленеді. Мұнда мұғалім балалардың сабақтың негізгі мәселесін тапқанға дейін өздері «ойға келуді» және жаңа жағдайларға қалай әрекет ету керектігін өздері түсіндіре алатындай етіп зерттеу жұмыстарын ұйымдастырады. Мұғалім - серіктес, бақылаушы және ойшыл тәлімгер болып, әр оқушыға жеке дамудың өз векторын құруға көмектеседі.

Оқушылардың мәтінмен жұмысын ұйымдастыру кезеңдері (әдеби шығармалар үлгісінен)

1 - кезең. Мәтінді оқығанға дейінгі жұмыс кезеңі.

Әдетте жаңа шығармамен танысу алдымен болжаудан басталады. Оқушылар мәтіннің мағыналық, тақырыптық, эмоциональдық бағытын анықтауға ұмтылады. Шығармадан есімдері бойынша қаһарманын, автордың атын, түйінін, суретті сипатын анықтайды. (Ересек біздің де кітап дүкендері мен кітапханаларда кітапты осылай тандайтынымыз шындық емес пе?) Осының бәрі кітап оқуымызға тірек болады. Бұл кезең сабақтың мақсаттарын белгілей отырып аяқталады.

2-кезең. Мәтінмен жұмыс кезеңі.

1. Мәтінді алғашқы оқу. Оқушының жасына және мүмкіндігін, мәтінін ерекшеліктерін ескере отырып өз бетінше оқыту (үйде немесе сыныпта), оқу-тыңдау, аралас оқу (мұғалім таңдауы бойынша). Мәтіннен алған алғашқы әсерін анықтау, мысалы: сұхбаттасу, негізгі әсерлерді белгілеу, сұрақтарға жазбаша жауап беру және т.б.

2. Мәтінді қайталап оқу. Мәтінді тұтас немесе бөлімдерін қайталап баяу, ойланып оқу. Мәтінге және авторға сұрақтар қою. Мәтінді түсіндіріп, оның әрбір мағыналық бөлігін нақтылайтын сұрақ қою.

3. Мәтінді мазмұны бойынша әңгімелеу. Оқығанды түйіндеу. Оқушылардың әдеби шығармалардың мазмұны туралы жорамалдарын мәтін бойынша түпкілікті тұжырымдармен сәйкестігін анықтау. Мәтіннің жекелеген үзінділеріне (қажет болған жағдайда) назар аудару, мәнерлеп оқу. Мәтінге жалпылама сұрақтар қою.

3-кезең. Мәтінді оқығаннан кейінгі кезең.

1. Мәтін бойынша тұжырымдамалық (мағыналық) әңгімелесу.

Оқыған мәтінді ұжымдық талқылау, пікірсайыс. Оқырманның авторлық ұстаныммен шығарманы түсіндіруі. Мәтіннің негізгі идеясын немесе оның негізгі мағыналарының жиынтығын қалыптастыру.

2. Жазушымен танысу. Жазушы тұлғасы туралы әңгімелесу. Қосымша көздердегі оқулық материалдарымен жұмыс дасау.

3. Тақырыппен, иллюстрациялармен жұмыс істеу. Тақырыптың мәні мен шығарма иллюстрацияларын талқылау. Суретші – иллюстратордың көзқарасын оқушылардың көзқарасымен салыстыра отырып, әртүрлі адамдардың әдеби шығармаларын қабылдау ерекшеліктері туралы әңгімелеу.

4. Білім алушыларға шығармашылық тапсырма. Тапсырмалар балалардың әдеби шығармаға эмоциональдық қатынасын анықтауға, оқушылардың мәтіннің

мазмұнын түсінуге, олардың қиялын дамытуға және тағы басқаларға бағытталуы керек.

Дұрыс оқу түрін (өнімді оқу) қалыптастыру технологиясында **көркем мәтінді талдаудың әртүрлі әдістері** бар. Біз ең тиімді екі нәтижеге тоқталамыз: «автормен сұхбат» және түсінік бере отырып оқу.

1. Білім алушылардың әдеби шығарманың авторымен «сұхбат»-мәтінмен жұмыс кезіндегі әдістің бір жолы.

Оқушыларға мәтінде тікелей және жасырын авторлық сұрақтарды оқып үйрену өте маңызды. Әдетте, жазушы өзі жауап береді. Қалай болғанда да, бұл сұрақтар кідіріс жасау, ойлану, жауап беру және одан әрі қарай оқу кезінде олардың дәлдігін тексеруді қажет етеді.

Балалар мұғаліммен бірлескен оқудан дербес оқуға ауысқанда, оларға мұғалімнің «автормен сұхбаттасуды» дербес үйренуге көмектескені маңызды.

Мәтіндегі сөйлемдердің соңында балаларға арналған «Дабылдарды» қоюға болады

С- сұрақ (тап, сұра);

Ж- жауап (сұраққа жауап бер);

Т- тексеру (Сөйлеміннің дәлдігін тексер).

Мұғалім оқушылардың шығармашылық қиялын «оятуға» тырысуы керек. Балалар кейіпкерлердің баяндауынан немесе жекелеген сөз тіркестерінен оқиғаның ары қарай не болатынын, қалай дамитынын, шығарманың немесе оның бөлігі қалай аяқталуы мүмкін екенін болжай алады.

Мұғалімнің міндеті - балаларды оқу барысында авторға сұрақтар қоюға үйрету. Бұлар - оқу процесінде қоюға болатын сұрақтар. Мысалы: «Мұны қалай түсіндіруге болады? ..», «Бұдан не шығады? ..», «Қазір не болады? ..», «Неліктен осылай?». . «Не үшін? ...», «Кім ол? ..». Туындаған сұрақтар одан әрі оқу барысында жауаптар мен жорамалдардың және өзін-өзі бағалаудың пайда болуын болжайды.

2. Түсіндіріп оқыту

Түсіндіріп оқыту – мәтінге түсініктеме беру, талқылау және болжау түрінде жүреді.

Түсіндіріп оқыту негізінен мәтінді қайта оқу кезінде пайдаланылады. Бұл біздің «автормен сұхбат» қалай болатынын, оқырманды «ойға қалдыруға» кепілдік беру үшін болуы мүмкін. Сөйлем немесе фрагменттің соңына дейін оқымай. сізге мәтіннен шынында қажетті жерін ған түсіндіру. Сондықтан, кез келген уақытта баланы оқуын тоқтатуға болады. Алайда, ешқашан баланы «Тоқтат!», «Жетер!», «Қысқарт!», «Мұнда тоқта!» деген сөздермен тоқтатуға болмайды. Баланың оқуын тоқтату табиғи түрде болуы керек.

Оқушыға мәтінді кідіріспен оқыту әдістері: (үзіп оқу)

Қайыру (баладан кейін сөзді, сөз тіркестерін қайталау), содан соң оқушыларға түсініктеме беру немесе сұрақ қою;

Балалардың қиялын «қосу», мысалы, «Өздерің елестетіндерші ...», «Көрдіндер ме..?», «Солай көресіздер ме? ..»;

Ары қарай «баяндауды» қаламайтын барынша «қамтылған», «сығымдалған» мәселелер.

Мұғалімнің пікірлері қысқаша және динамикалық болуы керек. Түсініктеме әңгімеге айналмауы керек.

Балалардан егжей-тегжейлі жауап беруді талап ету керек емес, олардың жауабы қысқаша, бірақ эмоцияларға толы болсын.

Антиципации қолдану

Жанрлар мен әдеби шығармалардың тақырыптарында түрлі-түсті геометриялық үлгілерді қолдану. (геометриялық жанрдағы модельдің түсі шығарманың тақырыбын бейнелейді:

- | | |
|-----------------------------|-------------------|
| • қоңыр - жануарлар туралы; | үшбұрыш - өлең |
| • сары - балалар туралы; | шеңбер - ертегі |
| • жасыл - табиғат туралы; | тікбұрыш - әңгіме |
| • қызыл - Отан туралы; | квадрат - ХАӘ |
| • көк – фантастика туралы; | Ромб – мысал |

Мысалы, жасыл үшбұрыш табиғат туралы өлеңді білдіреді.

Өнімді оқуда әдістемелік тәсілдерді қолдану

Кешігетін болжау

Сабақтың басында мұғалім жұмбақ жасырады (таңғажайып факт туралы баяндалады), оның шешімі (түсіну арналған кілт сөз) сабақта жаңа материалмен жұмыс істегенде ашылады.

Сұрақ қою

Оқушының оқу материалын түсінуі неден басталады ?

- Сұрақ қойғанда: «Бұл не ...?», «Неге ...?», «Не маған керек ...», т.б.

Тапсырма құрыңыз

Бұл әдіс оқулықпен өз бетінше жұмыс істеу үшін өте тиімді. Оқушылар мұғалімнің рөлін сомдап оқулықтың «үстінен» қарап, оқу тапсырмаларын жасайды.

Блум текшесі

Американың тамаша педагогы Бенджамин Блумды әдетте оның белгілі «Оқу мақсаттарының таксамониясы» авторы ретінде айтамыз. Бірақ ол сонымен қатар бірнеше педагогикалық техника әдістерінің авторы болып табылады. Олардың бірі - «Блум текшесі».

Текшенің қырында сұрақтарға кіріспе сөз жазылған: «Неліктен», «Түсіндір», «Атауын айт», «Жалғастыр», «Ойлап тап», «Бөліс».

Мұғалім (немесе оқушы) текшені ортаға тастайды. Текше құлайтын жағында оқу материалдарына тұжырымдалған сұрақтар болу керек.

Сарапшы

Оқушыға оқулықтың мәтінімен жұмыс істеу емес, басқа қосымша материалдармен жұмыс істеу қиынырақ болуы мүмкін. Міне, бұл жағдайда оқушылар оқулықпен жұмысты механикалық емес, шығармашылықпен жасай алатындай етіп тапсырмалар ойластыру керек.

Драмогерменевтика

Драмогерменевтика тіпті тәсіл ретінде емес, педагогиканың жалпы бағыты ретінде қарастыруға болады. Бұл жерде сөз мұғалімнің театрлық, педагогикалық және герменевтикалық таланттарын синтездеу туралы оның

түсіндіруі өмірлік тәжірибе және тақырыпты жеке қабылдаумен тығыз байланыста болады.

Егерде терминді тарқататын болсақ – грек тілінен аударғанда drama – "әрекет" және hermeneutikos – "түсіндіру, түсінік беру". Яғни, драмогерменевтиканың «әрекет арқылы түсіндіру» екендігі анықталды.

Қағаз жиегіне белгі қою

Жаңа материалды өз бетінше зерттеудің тағы бір мүмкіндігі. Бұл сын тұрғыдан ойлаудың тиімді тәсілінің белгілі технологиясында маңызды болып табылады.

Әдебиеттік оқу сабағын ұйымдастырудың ең тиімді жаңа тәсілі өнімді оқу технологияны қолдана отырып, оқушыларды тиімді дамытуға, оқушылардың дұрыс, саналы жылдам оқуына және түсінікті болуын жақсарту үшін жұмыс сапасын жетілдіреді және оқушылардың әдебиеттік оқу сабағына деген қызығушылығын арттырады.

Кестеде өнімді оқу технологиясының /нақты/ егжей-тегжейлі құрылымы көрсетілген.

Сабақ кезеңі	Мазмұны	Педагогтың әрекеті	Оқушының әрекеті
Ұйымдастыру сәті	1. Балалардың жалпы сабаққа дайындығы 2. Балалардың назарын шоғырландыру 3. Жалпы әрекет жоспары	1. Дайындықты тексеру 2. Назарын шоғырландырудың тиімді тәсілін таңдау. 3. Жалпы сабақ қағидасының болуы	1. Өзінің дайындығын тексеру. 2. Мұғалімге назар аудару реакциясы. 3. Өзін-өзі анықтау: – мен не істейтінімді білемін; – не істегім келетінін немесе келмейтінін; мен түсінемін; – менің ойымша, мен жасай аламын.
I кезең. Оқуға дейін мәтінмен жұмыс істеу	1. Үй тапсырмасын тексеру 2. Білімнің өзектілігін арттыру, тақырыптың пайда болуы, сабақ мәселелері	1. Тексеру тәсілін таңдау (критерилер: тексеру қажеттілігі, әдістердің белсенділігі, тақырыпқа және сабақтың түріне сәйкес келу, кері байланыс, құру оқушыларға өз жұмысын реттеуге, өзін-өзі бағалау мен өзін-өзі басқару дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді). 2. Таңдалған тапсырмалардың дәлдігі (дәптерді қоса алғанда), олардың көлемі мен сипаты, жаңа сабақтың тақырыбымен байланысы. Сабақ тақырыбы мен мәселесінің қойылу тәсілі.	1. Таныс ақпаратты еркін меңгеруі. Бұрын үйренген және игерілген құралдарды пайдалана отырып, өз бетінше, бір тізбекпен, жұппен және топпен жұмыс істеу мүмкіндігі. 2. Туындаған қиындықты немесе таңданысын белгілеп, талдауда барысында айта білуі, сабақтың тақырыбын дербес түрде қалыптастыруға қабілеті.

	<p>3. Антиципациялық оқылым</p> <p>4. Сабақ мақсаттарының пайда болуы</p>	<p>3. Оқушыларды мәтінді оқуға дайындауды ұйымдастыру, оның мазмұнын болжау және тақырыптық, олардың жасына сәйкес эмоционалды бағдар беру.</p> <p>4. Оқушылардың жұмысқа жалпы (білім беру, мотивациялық, эмоциялық, психологиялық) даярлығын ескере отырып, сабақтың мақсаттарын белгілеу.</p>	<p>3. Мәтіннің мағыналық, тақырыптық, эмоционалды бағдарлануын анықтау, оқырманның тәжірибесіне негізделген оның кейіпкерлерін (жеке) аты, автордың аты, кілт сөздері, иллюстрацияның алдындағы мәтіні арқылы таңдау.</p> <p>4. Сабақ мақсаттарын қабылдау арқылы мәтінді оқуға және талқылауға дайын болу.</p>
<p>II кезең. Оқылым кезінде мәтінмен жұмыс істеу</p>	<p>1. Бастапқы мәтінді оқу</p> <p>2. Мәтінді қайта оқып шығу (қажет болса)</p>	<p>1. Мәтіннің ерекшелігін, оқушылардың қабілеттерін, сабақтың мақсаттары мен міндеттерін, мәтіннің жалпы көркемдік тапсырмаларын ескере отырып, бастапқы оқу түрін таңдау (оқушылар өздігінен және мұғаліммен бірге дауыстап немесе ішінен оқу). Мәтіннің ерекшеліктерін, жас және жас ерекшеліктерін оқушылардың жеке қабілеттерін ескере отырып, бастапқы қабылдауды қалай анықтау керектігін таңдау (әңгімелесу, тестілеу, өнер туындыларының көмегімен негізгі әсерлерді жазу). Бастапқы қабылдаудың сапасын кейінгі жұмыстың мазмұнымен салыстыра отырып, қажетті түзетулер жасау.</p> <p>3. Бастапқы қабылдауды анықтаудың нәтижелеріне байланысты, кезеңнің мақсатты негіздемесі. Баяу «ойластырылған» оқуды, мәтінмен автормен сұхбаттасуды, мәтінді қайта оқуды ұйымдастыру. Мәтіннің көркемдік ерекшеліктерімен және оқушылардың мүмкіндіктері бар</p>	<p>1. Өзін-өзі оқу (немесе оқылымды бақылау, тыңдалым және оқылымы) тыңдаудың сапасына арналған бағдарлама талаптарына сәйкестігі (мағыналық оқылым). Мәтінге бастапқы эмоционалды реакцияның болуы, оның мәтінге сәйкес келуі. Ойы мен сезімін білдіре білу. Мәтіннің мазмұны мен кейіпкерлер туралы жорамалдарды тексеру: «Неліктен бұл болжам дұрыс емес? Қандай ақпарат жеткіліксіз?» және т.б.</p> <p>2. Автормен және мұғаліммен диалог жүргізу мүмкіндігі, мұғалімнің сұрақтарына мәтінге сеніммен жауап беру және олардың көзқарастарын дәлелдеу. Құрдастарының пікіріне назар аудару, мәтінге авторлық кенестерді табуға және «шешуге» ұмтылу.</p>

	3. Толық мәтін мазмұны бойынша әңгімелесу	<p>нақты және ішкі мәтіндік мәселелердің дәйектін сәйкестігіне әртүрлі мағыналық бағыттағы сұрақтардың қою. Мәтінге қысқа және нақты түсініктеме беру.</p> <p>Мәтінді мағыналық бөліктерге бөлу және бөлікке түсіндірме сұрақ қою.</p> <p>Қажет болса, жоспарды құрастыруды ұйымдастыру, оны (оқу материалдарына сүйене отырып) қайта айту.</p> <p>Мәтінді қайта оқып, түсіндіру кезінде сөздік жұмыстарын жүргізу.</p> <p>3. Оқылымды жалпылау.</p> <p>Мәтін бойынша оқушылардың бастапқы жорамалдарының қорытынды тұжырымдамамен сәйкестігін айқындауы.</p> <p>Қажет болған жағдайда, мәтіннің үзінділерін бөліп, оны мұқият оқып шығуға тырысыңыз.</p> <p>Мәтінін бойынша жалпыға ортақ сұрақтар орнату.</p>	3. Мәнерлеп оқу, қайта айтудың элементтерін пайдаланып, толыққанды жауап беруге дағдылану. Мәтін тақырыбын анықтай білу.
III кезең. Оқылымнан кейін мәтінмен жұмыс істеу	<p>1. Мәтін бойынша тұжырымдамалық әңгіме.</p> <p>2. Жазушымен танысу.</p>	<p>1. Мәтінге тұжырымдамалық (мүмкіндігінше мәселелі сұрақ) сұрақ орнату. Ұжымдық талқылауды ұйымдастыру (проблемалық мәселелерді қоса алғанда). Оқушылар авторлық ұстаныммен қатысты ұжымдық шешім шығарады. Негізгі идеяны немесе мәтін тұжырымдамасын қалыптастыру (мәтіннің негізгі мәндерінің жиынтығы).</p> <p>2. Жазушы туралы баяндау. Жазушының жеке тұлғасы туралы әңгіме ұйымдастыру. Оқулық материалдарымен, қосымша дерек көздермен жұмыс істеу.</p>	<p>1. Ұжымдық талқылауға қатысу. Болжамдарды ұсыну, аргументтерді және контраргументтерді қалыптастыру. Өз көзқарасыңды өзгертіп, түзете білу. Мәтіннің негізгі идеясын, оның тұжырымдамалық деңгейін (жеке) ажырата білу.</p> <p>2. Оқыған ақпарат негізінде жазушыға тұлғалық сипаттама жасай білу. («Ол қандай тұлға? Оған әлемде, адамдарды не нәрсеге қызықтырады және не нәрсеге кедергі жасайды? Оның әлемге деген көзқарасы қандай?» және т.б.). Жазушы туралы алғашқы ойларын</p>

	<p>3. Тақырыппен, иллюстрациялармен жұмыс істеу.</p> <p>4. Шығармашылық тапсырмалар.</p>	<p>3. Тақырыптың мәнін талқылауды ұйымдастыру, пікірталас формасын таңдау. Оқушыларға дайын иллюстрацияларға үндеу.</p> <p>4. Білім алушылардың оқылым әрекетінің бағыттарының біріне: эмоционалдық, қиял сфераларына, мазмұнды түсініп ой елегінен өткізуге, көркемдік форма саласына бағытталған тапсырмалар (шығармашылық) таңдау. Мәтіннің жалпы әдеби міндеттеріне негізделген, оқушылардың әдебиеттік дамуының ерекшеліктеріне байланысты болады. Тапсырмаларды орындауда ұйымдастырушылық форманы таңдау.</p>	<p>дәлелдеу. «Жазушы (құрастырушы)», «автор (шығарма кейіпкері)», «баяндамашы (аңыз айтушы)» ұғымдарын ажырата білу. Қосымша ақпарат көздерімен жұмыс істеу (оқу құралы, жұмыс дәптері, сөздік және т.б.).</p> <p>3. Тақырыптың «сипаттамасын» анықтау: яғни мәтіннің атауы ондағы негізгі идеясы болып табылады. Мәтіннің иллюстрациялармен байланысы, суретшінің көзқарасымен оқылған нәрсеге деген көзқарасын салыстыру.</p> <p>4. Мұғалімнің жетекшілігімен, жұппен, топтарда өздігінен (шығармашылық) тапсырма (жұмыс дәптеріне) орындау.</p>
<p>Сабақ нәтижелері н қорытындылау</p>		<p>Бағалау барысында әрбір оқушының жеке жауабын және жалпы барлық оқушының толық оқылымын ескеру. Алынып тасталынған заңдардың анықтамасын қайталау (оқушылар жаңа не білді). Оқушылармен сабақ нәтижесін қорытындылауды ұйымдастыру.</p>	<p>Өздерінің және ұжымдық жұмыстарын бағалау және көрсету («Бүгін мен білдім ...», «Мен әлі де мұқият оқи алмаймын, маған әліде керек ...»). Өзінің іс-әрекеттерін есепке алу: әңгімені оқыдыңыз (автордың аты-жөні) «...» (шығарма атауы) және т.б. Негізгі нәтижені</p>

			көрсету: мәнерлеп оқу, мәтінді интерпретациялау, проблемалық сұраққа жауап беру және т.б.
Үй тапсырмасы	Шығармашылық тапсырмалар	Келесі сабақтың мақсаттарына сәйкес, сабақтың нәтижесі бойынша үй тапсырмасын таңдау. Әрбір оқушының жеке қабілеттері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, сабақ барысында жұмыс істеулерін есепке алып, үй тапсырмасын дифференциалды сипатта беру. Зерттеу, ізденіс тапсырмалары (оқушылардың өздігінен жоғары деңгейде орындауын талап ету). Мәтінді өздігінен оқу. Жұмыс дәптеріндегі тапсырма. Жатқа оқу. Тілді дамыту бойынша жұмыс.	

5. ШАПШАҢ ОҚУ, ТЕЗ ЖҮРГІЗІП ОҚУ, ДИНАМИКАЛЫҚ ОҚУ ...

Адам толассыз ақпарат тасқыны астында қалған қазіргі жағдайда, барлық ақпараттарды бағамдап бағыт алуы оңай шаруа емес. Өмірдің барлық салаларында ақпараттың ағынының қарқын алуы бізді күйіндіріп те, сүйсіндіріп те жатады. Сүйсінетініміз, ақпараттың қарқын алуы ғылым мен техниканың дамуын көрсетеді. Бірақ сол уақытта адамға қажетті ақпаратты білу қиынға соғады, ол ақпараттың көптігінен бағытынан айырылып қалады, ал кейде маңызды және қажетті ортадан керегін бөле алмайды. Сондықтан информатика, лингвистика, психология, логика, кітапхана және т.б көптеген ғылымдар бұл проблемаларды шешуде адамзатқа көмектесу талпынуда.

Бұл бағытта көп нәрсе жасау керек. Ең алдымен мектептің білім беру мазмұнын жаңартуға көшуіне байланысты оның дамуының сапалы жаңа кезеңіне өту керек.

Қазір шапшаң оқу үшін көптеген курстар мен арнайы бағдарламалар бар. Әдістер әртүрлі болуы мүмкін, бірақ олардың көпшілігінің мәні бірдей. Бұл әдістер маңызды уақытты үнемдеу арқылы оқылған мәтінді жақсы түсінуге үйретеді.

Шапшаң оқу – оқу барысында ерекше тәсілдерді қолданып, мәтіндегі ақпаратты жылдам ұғу. Ересек адам жай жылдамдықта минутына 120-180 сөз, орта жылдамдықта минутына 201 сөз оқиды. Меңгерудің орташа пайызы 52. Біздің әдістеменің көмегімен сіз шапшаң оқумен қатар мәтінді түсіну, ақпаратты ұғыну сапасын бірнеше мәрте жақсарта аласыз. Шапшаң оқудың негізі француз ғалымы Эмил Жаваль зерттеулерінде жатыр. Ол 1878 жылы

зерттеулерінің бірінде адамның көзі оқу барысында қысқа аялдамалар арқылы қозғалатынын байқады. Бір жолды оқу барысында адамның көзі 3-4 рет тоқтайды, яғни бұл зерттеу адамның көзінің көру алаңы кеңірек екенін дәлелдейді. 1894 жылы шапшаң оқудың артықшылығы жайлы жазылған мақала жарияланды.

1925 жылы Американың Сиракуз университетінде (Syracuse University) шапшаң оқудың алғашқы курсы ұйымдастырылады.

1940 жылдары оқу жылдамдығын жетілдіруге негізделген аппараттық тәсілдер атап айтқанда, тахистоскопты қолдану танымал болды. Оқу жылдамдығы едәуір өсті, бірақ нәтижелер тұрақсыз болды.

1958 жылы мұғалім Эвелин Вуд шығарған «Динамикалық оқу» әдісі пайда болды.

1976 жылы Кемерово кітап баспасында (Кемерово) *В. Ф. Вормсбехер мен В. А. Кабинаның* «сағатына 100 бет» кітабы жарық көрді.

1985 жылы «Ленинздат» баспасынан В.А. Бородин мен С.М. Бородиннің «Оқуды үйренеміз: динамикалық оқу сабақтары» кітабы жарыққа шықты.

1991 жылы «Прометей» баспасында Кузнецова мен Л.Н. Хромованың «Жылдам оқу технологиясы» кітабы жарық көрді.

1991 жылы Краснодар: «Просветчика» баспасынан О.А. Андреева және Л.Н. Хромованың «Оқуды тез үйреніңіз» кітабы жарыққа шықты.

2004 жылы Минск қаласындағы «Поппури» ООО баспасынан *Бьюзен, Тонидің* Жылдам оқу оқулығы = The speed reading book by Tony Buzan. – (Ақылмен өмір сүріңіз) кітабы жарыққа шықты.

2011 жылы Мәскеудегі АСТ баспасынан *Г.Э. Авшаряның* «Шапшаң оқу» кітабын шығарды. Студенттерге, оқушыларға және жылдам ойлауды қалайтын барлығына арналған қысқа курсы.

2012 жылы Мәскеудегі «Эксмо» баспасынан М.А. Зигановтың «Шапшаң оқу» (Өзіңе өзің жаса) кітабы жарыққа шықты.

2012 жылы Мәскеудегі «Вектор» баспасынан Н. Грейстің «Шапшаң оқу» кітабы жарыққа шықты. [<http://umapalata.ru/skorochtenie.html>]

2013 жылы Мәскеудегі «Альпина Паблишер» баспасының *Маркс-Била, Эббидің* «10 күн ішінде шапшаң оқу» кітабын жарияланған. Marks [<http://readli.net/byistroe-chtenie-za-10-dney>] Fast. [<https://magicspeedreading.com>].

Олардың кейбірін қарастырайық.

1976 жылы Ф.В. Вормсбехер мен В.А. Кабин «Сағатына 100 бет» кітабында былай деп жазды: «... динамикалық оқу мәселесімен Ақтөбе, Алматы, Қарағанды, Ленинград, Мәскеу, Минск, Новокузнецк, Одесса, Өскемен, Чита және басқа да қалаларда жеке энтузиастар айналысады ...».

Соңғы жылдары «Шапшаң оқу», «Жылдам оқу» терминдерін пайдалануды оқырмандар дағдыға айналдырды.

Ф.В. Вормсбехер мен В.А. Кабиннің айтуынша «динамикалық оқу» терминінде «динамикалық» деген сөз- қозғалысқа, күшке бай әрекет дегенді білдіреді.

Ф.В. Вормсбехер мен В.А.. Кабин тек көзбен оқуды ұсынады. Сөйлеу моторы мен есту аппараттарын (кұлақ, тіл, тамшақ, ерні) айналып өтетін оқырман миға графикалық ақпаратты тек көрнекі анализатор арқылы жібереді.

«Сағатына 100 бет» кітабының авторлары көз кеңістігінің кеңеюіне байланысты, «артық» ақпаратты «сүзгіден» өткізуге мүмкіндік беретін комплексті оқудан тек көз арқылы оқуға көшу (ішкі айтылуды, артикуляцияны тоқтату) негізгі резерв саналады - деп жазады,

Динамикалық оқу – уақыт талабы. Динамикалық оқуды меңгеру көбірек білім, тәжірибе алуға, білімді болуға, шығармашылық қабілетін дамытуға, сөздік қорын байытуға мүмкіндік береді.

«Сағатына 100 бет» кітабының авторлары уақытқа бағдарлап мақсатты динамикалық оқу кезінде жады мен оқырманның жалпы психологиялық көңіл-күйін жақсаратындықтан оқығанды меңгеруі 20-25% -ға арта бастайды.

20-шы ғасырдың 40-шы жылдарынан бастап әртүрлі елдердің ғалымдары шапшаң оқу мәселесімен айналыса бастады. Бұл мәселеге АҚШ-та ерекше көңіл бөлінді. Алғашқы курстар Гарвард университетінде ұйымдастырылды. Одан кейін бизнесмендер, саясаткерлер, журналистер, әкімшілер қызыға бастады[15].

Шапшаң оқу дағдыларын дамытқанға дейін, авторлар мыналарды анықтауға кеңес береді:

1. Бастапқы оқу жылдамдығы;
2. Оқу мөлшерінің пайызы,
3. Тиімді оқудың коэффициенті.

«Мен білемін, бірақ қазір есімде жоқ» «Мен тіпті ұмыттым», «Басымнан шығып кетті», «Азырақ күтіңіз, есіме түсірейін»-деген сөздерді біз қаншалықты жиі естиміз. Бұл ақпараттың қабылданған, ақпарат жадында сақталғаннан кейінгі жағдайлар. Бірақ ешқандай шығыс жоқ, еске алу жоқ! Уақытында еске алынбайтын мұндай ақпарат пайдасыз, оны өмірлік тәжірибеде қолдануға болмайды.

Ақпаратты есте ұзақ сақтау үшін сыни кезең қажет. Бұл әр адам үшін ерекше және әртүрлі жағдайларда өзгешеленеді.

Өңдеу процесінде ақпарат тек есте сақталып қоймай, сонымен қатар белгілі бір тәртіпке келеді, осылайша тез еске түсіруді қамтамасыз ететіндей ми қыртысында жақсы сақталады.

Кез келген уақытта ақпаратты еске түсіріп, өмірде пайдалану үшін мыналарды ұсынамыз:

1. Алынған ақпараттарды логикалық өңдеуді әдетке айналдыру. Оқуды қайталамаңыз, бірақ оқығаныңызды ақылмен өңдеңіз.
2. Мәтін бойынша жұмыс істеу әдістерін үнемі өзгертiңiз: қарапайым ойлаудан бастап мәтін мазмұнын сыни талдап, пікір жазуға дейін.
3. Оқығаныңызды әлісін-әлісін ойға алыңыз. Ақпаратты төрт реттік логикалық өңдеу көбірек әсерлі болады:

Біріншісі - оқудан кейін;

Екінші - 20-30 минут арқылы, бірақ 3 тәуліктен кешіктірмей;

Төртінші - 3 апта арқылы, бірақ 3 айдан кешіктірмей.

Бұл тамаша схема. Әдетте өмірде біз оны байқамаймыз. Бірақ бірінші және екінші өңдеуді жасау керек. Егер бұл болмаса, ақпарат із қалдырмай жойылуы мүмкін. Адамның басында екі күннен соң тек 16% ғана қалады .

Ұмытшақтық- әдетте, ішкі үйлесімсіздіктің, ойшылдықтың бәсеңдігінен, ақпараттың жеткіліксіз немесе толыққанды өңделмеуінің нәтижесі болып табылады [34].

ДИНАМИКАЛЫҚ ОҚУ (В.А.Бородин, С.М.Бородин бойынша)

«Оқуды үйренеміз: динамикалық оқу сабақтары» кітабының авторлары В.А. Бородин, С.М. Бородиндер оқырмандармен жұмыс істеген көптеген жылдар бойғы тәжірибелер негізінде динамикалық оқуды үйрену әдісін жасады, бұл тәжірибе ұзаққа созылды. Авторлардың пікірінше, бұл әдістің қолданылуы оқушылардың өнімділігін орташа алғанда екі-үш есеге арттырады.

Көптеген зерттеулердің нәтижесі бойынша авторлар адамның оқу үдерісі, оны ұйымдастыру барысында қабылдау барысында адамның психологиялық мүмкіндіктері, есте сақтау, ойлау, көңіл бөлу туралы қызықты деректер алды.

«Оқуды үйренеміз: динамикалық оқу сабақтары» кітабының авторлары динамикалық оқуға үйрету әдісінің негізгі қағидаларын айқындайды, қабылдау, ойлау, көңіл бөлу, есте сақтау және сөздік қорын жақсарту бойынша ұсыныстар береді. Авторлар динамикалық оқуды «оқырмандардың дағдыларын жан-жақты дамытуға ықпал ететін мақсатты, жоғары өнімді, белсенді, икемді және дамып келе жатқан оқу түрі, оқу дағдыларын әрі қарай жүйелі түрде жақсарту үшін жақсы негіз жасайтын оқу түрі» ретінде анықтады.

Бәрі де оқи алғанымен, екінің бірі өнімді оқи алмайды.

Динамикалық оқуды меңгеру сізге көбірек білім, тәжірибе алу, тәжірибелі адам болу, шығармашылық қабілеттерді дамыту және сөздік қорды байытуға мүмкіндік береді [В.А. Бородин, С.М. Бородин, 6].

Белгілі болғандай, кез-келген оқыту бағдарламасы оны меңгеру нормаларын ескере отырып салынған.

Осылайша, *оқу дегеніміз барлық көрсеткіштер бойынша білім беру мен өзін-өзі оқытудың барлық салаларында сандық және сапалық көрсеткіштері оқырманның әрбір санатына сәйкес келетінін ескере отырып ғылыми-негізделген ақыл – ой жұмысы болып табылды.*

Оқуды шапшаңдықпен ғана емес, сонымен қатар оқуды меңгеру коэффициентімен, *өнімділігімен және оқудың қалыпты өнімділігімен* өлшеуге болады.

Оқу жылдамдығы – анықталаған уақыт ішінде оқылған мәтіннің көлемі. Мәтін көлемі беттермен, сөздермен, буындармен, белгілермен анықталады. Уақыт минутпен, секундпен, сағатпен есептеледі. Көбінесе уақыт бірлігі бір минутта оқылатын сөз санын есептеу арқылы оқу жылдамдығын анықтауға көмектеседі.

Меңгеру коэффициенті – меңгерілген мәтін мазмұнының саны. Ол мәтінді түсінуді және есте сақтауды қамтиды. Меңгеру коэффициенті пайызбен немесе бірлік үлесімен өлшенеді және меңгерілген материалдың жалпы мазмұнға қатынасы 100% немесе бірлік ретінде қабылданғаны анықталады.

Педагогикалық тәжірибеде жақсы меңгеру көрсеткіші 0,7 немесе 70% коэффициенті болып табылады.

Оқудың өнімділігі – оқу дағдыларының жалпылауыш сандық-сапалық көрсеткіші, уақыт бірлігіне қарай игерілген мәтіннің мазмұн көлемімен сипатталады. Оқу өнімділігі оқу жылдамдығының өнімі және оқу коэффициенті ретінде анықталады және минутына бірнеше сөзбен өлшенеді.

Нормаланған өнімді оқу – бұл белгілі бір оқырманның белгіленген стандартқа сәйкес келтірілген - меңгеру коэффициенті немесе оқу жылдамдығы бойынша қалыпты оқу өнімділігі.

Динамикалық оқуды үйрену кезінде авторлар шапшаң оқудың аталған көрсеткіштеріне қосымша, меңгеру коэффициенті, өнімді және қалыпты оқу өнімділігінен басқа оқу икемділігінің көрсеткішін қолданады.

Икемділік немесе динамикалық оқу - оқу мақсаты мен түріне қарай мәтіннің меңгеру коэффициентін, сондай-ақ мазмұнының дәрежесіне лайық оқырманның жылдамдықты өзгерте алу қабілеті.

«Оқуды үйренеміз: динамикалық оқу сабақтары» кітабының авторлары **динамикалық оқумен** мақсатты, жоғары өнімді, белсенді, икемді және дамушы оқу ретінде түсініледі және динамикалық оқу үрдісі мұндай оқуды психологиялық-педагогикалық тәжірибе ретінде қарастырады.

Әрбір адамның пайдаланбаған ішкі резерві болады. Заманауи адам оқу жылдамдығын минутына 300 сөзден асыруға және мәтін мазмұнын кем дегенде 70 пайыз түсінуге тырысуы керек. Оқырман оқу мақсаты мен түрлеріне қарай икемді динамикалық болуы тиіс. Авторлар динамикалық оқу - бұл міндеттерге 1.5 - 2 айда жетуге мүмкіндік береді деп мәлімдейді.

Оқырманда оқу- ой жұмысының қиында да, күрделі түрі деген саналы көзқарасы қалыптасады. Ол әр түрлі оқырмандық даму дағдыларын дамытады, өнімді оқуды екі-үш есеге арттыруға ықпал етеді, оқырманның оқу дағдысын одан әрі жетілдіру үшін өте қолайлы жағдай жасайды [35].

3. Оқушының оқырмандық іс-әрекеті жүйесін қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдамалар

Мектеп оқушысының кітап оқу іс – әрекетін дамыту Қазақстандағы білімді жаңғыртуда басым бағыттардың бірі болып табылады.

Кітап оқу - білім мен рухани құндылықтарды беру мен меңгерудің бір түрі ретінде, тұлғаны тәрбиелеу және білім беру адамның қоғамда табысты болуына және бәсекеге қабілеттілігінің жалпы деңгейіне әсер етеді.

Кітап оқу - адамзат ойлап тапқан ең ғажайып құбылыстардың бірі. Рухани жан дүниеге демеу беріп, адамның адами қасиетін арттыратын да осы кітап. Тәрбиеміздің бастауы ертегі, жыр, дастандарымыз да бүгінгі ұрпаққа кітап болып жетті.

«Кітап оқу – мұның өзі әлі ештеңені білдірмейді , нені оқу және оқығанды қалай түсіну – басты нәрсе міне осында» К. Д. Ушинский.

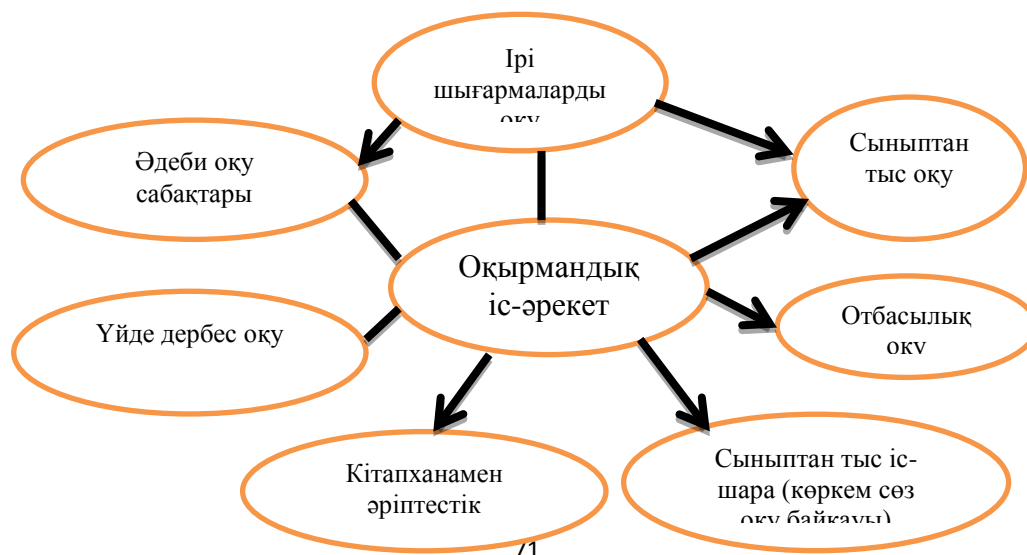
Өнердегі ақпараттық төңкеріс жағдайында оқырман болу - бұл ұлылық және шексіз шеберлік. Ғалымдардың есебінше ғылыми-техникалық ақпараттардың көлемі әр 10-15 жылда екі еселенеді. Кітап оқу саласында жаһандық өзгерістер коммуникациялық және ақпараттық технологиялар саласындағы ашылған жаңалықтармен байланысты. Оқулықтар, энциклопедиялар және мектеп постерлері бүгінгі күні оқушылар үшін ақпарат көзі болып саналмайды. Заманауи оқушыны интерактивті тақталар, ақпараттық электронды кітаптар, онлайн-кітапханалар қанағаттандырады. Бұл тізім күн сайын толығып келеді. Монитор экранынан оқу- кітап оқудан мүлдем өзгеше, бүгінде оқудың жаңа түрі болды.

Оқырман сауаттылығын дамыту үшін *мұғалім оқушыларға оқулықтан, көркем әдебиетті және басқа да ақпараттың көздері арқылы кітап оқу өнерінен жүйелі түрде білім беруі керек.*

Кітап оқу әрекетін үйрету - бұл оқырманның кітап оқуды дәйекті, қызықты, тұрақты және өз бетінше оқып шығуға үйретуді білдіреді.

Баланың кітап оқу іс-әрекетін ұйымдастыру оның шығармашылық қиялы мен оның құрылымына сүйенуді қажет ететінін ескеру керек.

1-кесте. Оқырмандық іс-әрекеттің құрылымы.



Әдістемелік жоспарда оқушының оқу әрекетін дамытудың әр түрлі формаларын қолдану тиімді болады. Осымен қатар, оқушылардың жас ерекшеліктерін ескеру де маңызды.

Кітап оқу іс-әрекетін үйрету нәтижесінде оқушылар мынадай компетенттерді табуы керек:

- негізгі әдеби-теориялық таным мен категорияны меңгеру;
- оқушы оқулықтарының бір бөлігі болып табылатын әдебиеттің әр түріне өз бетімен талдауға қабілетті болуы, оқу процесінде олардың қол жетімді әдеби-теориялық біліміне негізделген оңтайлы мүмкіндіктерін анықтау;
- әртүрлі оқу әдебиеттерін, мерзімді басылымдар мен басқа да ақпарат көздерін көру қабілеті.

Бастауыш сынып оқушыларының оқырмандық іс-әрекетін дамыту бойынша ұсыныстар

Бастауыш мектеп мұғалімдеріне оқушылардың оқырмандық іс-әрекетін жүйелі үш кезеңде ұйымдастыру ұсынылады:

1 кезең – сапалы оқу дағдысына жұмыс. (жүгіртіп оқуға тұрақты жаттығу, оқыған шығарманың көлемі мен саны ұлғайту). Оқушыға жүгіртіп оқуға дағдыланбай тұрып басқа барлық пәндер мен бастауыш сыныпта МЖМБС-ты меңгеру қиын болады. Көркем әдеби шығарманың мәтінін меңгеру және одан қажетті ақпаратты алу мүмкіндігін дамыту;

2 кезең –құндылық бағдарларын дамытудағы оқушының іс-әрекеті, танымдық-коммуникативті қабылдау, эмоциялық жауаптылық, толғану, оқылған шығарма бойынша оқырманның пікірі;

3 кезең – кітап оқу мәдениетіне тәрбиелеу, өз бетінше оқуға дағдылану әрекеті.

Оқырмандық іс- әрекетті дамыту нәтижесіне оқырман құзыреттілігінің 3 тобы кіреді:

- **1 топ** оқу әдісімен байланысты және оқу дағдыларын қалыптастыру деңгейін, оның ішінде дұрыстығын, жүгіртіп оқу, есте сақтауын, мәнерлілігін көрсетеді; (*когнитивті іс-әрекет*);

- **2 топ** әдеби шығарманың мәтінін меңгеру мен мәтіндік оқырман құзыреттілігін дамытуға байланысты - автор шығарған суреттерді, өзіндік қиялмен қайта суреттеу; көркем бейнелерді түсіну; кейіпкерлермен толғану;

Оқу дағдысы- күрделі құбылыс.

Оның екі жағы бар; мағыналық және техникалық.

Мағыналық:

Оқығанның мағынасы мен мазмұнын түсіну.

Техникалық:

- Оқу дағдысының түрлері
- Оқу қарқыны
- Оқудың дұрыстығы
- Мәнерлілігі

оқиғалардың себептерін түсіну және т.б. (*когнитивтік және қызығушылық іс-әрекет*);

-3 топ (Н.Н. Светловская бойынша) [1] - бұл кітаптың қызметтерін пайдалану мүмкіндігі; оқудан бұрын оның мазмұнын сыртқы белгілерімен болжау; кітапқұмар ортамен кездесуде оқудың себептері мен мақсаттарын қалыптастыру; кітаптың сыртқы дизайнына, элементтеріне сүйене отырып- оқу объектісін таңдау т.б. (*когнитивтік және қызығушылық іс-әрекет*);

Мұғалімнің жетекшілігімен, бақылауымен, қадағалауымен оқырмандардың кітап оқу құзиреттілігі мен оқу техникасын қалыптасады.

Оқушының оқырмандық іс-әрекетінің негізгі түрлерін қалыптастыру немесе кітапты оқымас бұрын мазмұнын болжай білу.

Бірінші тәсіл: оқушыларға оқулықты көрсету, ерекшеліктерін, мағынасын түсіндіру; қызметі мен элементтерін атау, оқырман үшін оның маңыздылығын айтып беру; содан соң дұрыс қорытынды жасауға көмектесу барлық ережелер бойынша кітапты оқып шыққанға дейін және оқушының кітаппен ойдағыдай жұмыс жасауын бақылау; оның сипатын (тақырып, жанр, эмоциональдық және интеллектуальдық ерекшеліктері, оқудың мақсатына сәйкестігі т.б) болжап оқып-үйренуге мүмкіндік беретін элементтер мен қызметтерді белгілеу және салыстыру.

Екінші тәсіл: Осы уақытқа дейін ештеңе де кітапты оқуға арналған арнайы құрал ретінде айтпайды, бірақ эмоциональдық және интеллектуальдық мазмұнға толы әртүрлі жанрлар, стильдердегі кітаптарды жүйелі түрде оқушыларға дауыстап оқып береміз. Әрбір мәтінді оқып болғаннан кейін, балалармен бірге барлық ережелер бойынша оқыған кітапты қайта оқып шығамыз. Бұл жағдайда мұғалім кітапта керекті жерінін айтылуын қадағалап, содан кейін балаларға жаңа кітаптағы таныстарды табуға, қажетті кез-келген мазмұнды ауызша түрде айтып беруге және оның қатесін түзетуге мүмкіндік береді. Оқырмандық іс-әрекетті дұрыс меңгертуді ұйымдастырудың бастапқы кезінде оқушыдан мазмұнды алдын-ала қарастырып, тәуелсіз оқуға бейімделу үшін кітаппен қалай жұмыс істеуді, мұғалімнің қатысуымен білімін ұжымдық түрде қолдану мүмкіндігін қалыптастыруға мүмкіндік береді деп ғылыми негізделген. Мұндай іс-қимылдың «өздері үшін» әдеттер мен қажеттіліктер жасамайды. Екінші тәсіл өзіндік берік дағдымен әрдайым кітаппен «қалауынша» оңай жұмыс жасайды (мұғаліммен бірге немесе мұғалімсіз 4-5 сабақта қол жеткізіп, одан ары дағдыға айналатын)[2].

Сабақтан тыс кітап оқуды ұйымдастыру жүйесі сынып деңгейіндегі сияқты мектеп деңгейінде мынадай іс-шаралармен ұйымдастырылады:

- «Кітапханаға жазыл» акциясы,

- «Менің сыныбым кітап оқиды», «Мен – оқырманмын», «Менің сүйікті кітабым» оқыған кітаптар бойынша шығармалар оқу байқауы; «Сен мына кітапты оқыдың ба?» кітап білімпаздарының оқырман күнделіктері бойынша тұрақты байқауы, «Кітап беттері үшін» (тіркеу, шығармалар және оқырман күнделіктері, мұқабасына сырттай сараптама) мектеп кітапханасы қорынан оқыған кітап беттерін талдауға арналған.

- оқырманның қызығушылық деңгейінің өсу мониторингі,

- кітап қорына шолу, кітапханамен танысу мақсатында саяхат жасау.

- «Қараңыздар, біз не оқыдық!» плакаттар көрмесі, «Жақсы кітап оқыңыздар!» беттерді белгілеу, берушілері көрсетілген кітапханаға сыйлаған кітаптардың көрмесі, көркем әдебиеттегі сүйікті шығармаларға арналған суреттер көрмесі:

- «Біз- оқырманбыз» бағдарламалар байқауы

- ұжыммен оқыту сағаттары,

- «Менің достарым кітап оқиды», «Мен - оқырманмын» фотокөрмелері

- кітап аптасы,

- балалар журналдары мен газеттеріне жазылуды ұйымдастыру.

Әдебиеттік бес минуттық оқуға қызығушылықтың қалыптасуына ықпал ету. Оларды әр сабақта жүргізу ұсынылады. Бастапқыда оқушылардың жасына және қызығушылығына сәйкес келетін, бірақ мектеп бағдарламасына кірмейтін кітаптардың ең жақсы жерін таңдап оқуға тырысу. Кітаппен танысу пікір-аңгіме, ең қызықты жерлерін оқу, келесі сабақта жалғастырып оқу түрінде өтуі мүмкін. Бес минуттық оқуды оқушылардың өздеріне тапсыруға болады, кейіннен ол оқыған нәрселерін сыныптастармен, мұғаліммен бөлісуге ынтасы болғаны тамаша болар еді.

Осы мақсатта тоқсанның соңында оқушылар өз бетінше оқыған кітаптары туралы есеп беретін, оқырман ретінде алған әсерлерімен бөлісетін, сыныптастарына оқу үшін қызықты жаңалықтарды ұсынатын, оқыған кітаптарының сапасы мен санына баға берілетін дәстүрлі сабақ өткізіледі[3].

Сыныптан тыс кітап оқу іс-әрекеттердің тәжірибелік түрлері ішінде әдеби шығармалар бойынша сыныптан тыс оқудың бірнеше түрі болады;

- әдеби мейрам;

- әдеби ойын;

- әдеби мейманхана;

- театральды фестиваль;

- диспут;

- концерт;

- интервью;

- эссе;

- үйірме;

- олимпиада, викторина;

- электронды конкурстар;

- дискуссия;

- экскурсия;

- мәнерлеп оқушылар жарысы.

Сонымен қатар, мұғалімге оқушыларды дербес жұмыс істеуге ынталандыру іс-әрекеттері түрлерін ойлау мен бастауыш сынып оқушыларының жекелеген ерекшеліктері мен қызығушылықтарын ескеру маңызды. Бұл әр оқушының әдеби оқылымдар бойынша сабақтан тыс жұмыстарға қатысуына қызығушылығын арттыруға ықпал етеді.

Өз бетінше оқу әрекетіндегі оқырмандық қызығушылығын дамыту үшін оқушыға оқылған әдеби шығармаларды интерпретациялау бойынша жеке тапсырмаларды орындау керек.

2-кесте. Оқырманның дербес кітап оқу құрылымы.



Оқырманның қызметін ұйымдастырған кезде дарынды балаларға ерекше назар аудару қажет.

Дарындылық – ақыл-ойымен немесе ерекше қабілеттерімен (музыкалық, суретшілік т.б.) жас ерекшелігі мөлшерімен салыстырғанда қатарынан озық болуы.

Дарынды балалар көбінесе сөз байлығымен, күрделі синтаксистік сөйлем құрастырумен, сондай-ақ сұрақтарды орынды қою білу қабілетімен ел назарын аударады.

Көптеген дарынды балалар өздерінің жеке түсініктері мен ой-өрістерін білдіретін ақылды сөздер ойлап табады, сөздіктер мен энциклопедияларды қуана-қуана оқиды, ақыл-ой қабілеттерін жандандыруды талап ететін ойындарды қалайды.

Бастауыш мектептегі дарынды балалармен жұмыс түрлерінің ішінде ең жиі қолданылатындары:

- плакаттар байқауы;
- балақайлар оқыған шығармалар бойынша кітапшалар байқауы;
- суретшілер байқауы;
- әдеби мәтінге үздік суреттер байқауы;
- әдеби мәтінге үздік сараптамалар байқауы;
- эрудиттар байқауы;
- жас ақын-жазушылар байқауы;
- декламаторлар байқауы.

Оқушының оқырмандық дағдысының қорытындысы бойынша «Менің жетістігімнің парағын» толтыруға ұсынуға болады.; (1-таблицаны қараңыз).

№1-кесте Менің жетістігімнің парағы

Икем мен дағдылар	1 сынып	2 сынып	3 сынып	4 сынып
Буын бойынша оқу				
Буын бойынша және сөзді толыққанды оқу				
Қатесіз (орташа мөлшердегі қателікпен)				
Мәнерлеп оқу				
Мәтін сұрақтарына жауап беру				
Жиі кездесетін типтік қателер				
Мәтін мазмұнын айту				
Жатқа оқу (оқылған шығармалар саны)				
Оқылған кітаптар туралы пікір қалдыра білу (ауызша және жазбаша)				
Ескерту: параққа бағалау сандарын немесе шартты белгілерін қоюға болады (оқушы мен мұғалім ұйғарған)				

ОРТА ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БУЫН ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ОҚУ БЕЛСЕНДІЛІГІН ДАМУҒА АРНАЛҒАН ҰСЫНЫМДАМА

Бұл жастағы оқырман белсенділігін дамытудың нәтижесінде, оқырман құзыреттіліктерінің жаңа тобы игерілетін болады.:

- 1топ (Ю.Ю. Скрипова бойынша) [4] – көркем әдебиетте көрсетілетін бейненің шындыққа эстетикалық қатынасы (белсенділіктің мән-мағыналық аспектісі);

- 2 топ [4] – адамгершілік құндылықтары мен эстетикалық мәнін қалыптастыруға, шығарманың рухани мәнін (белсенділіктің мән-мағыналық аспектісі) түсінуге бағытталған.

Мұғалімге әдеби оқулықты оқу мәдениетін оқушыларға үйретуді бастауды ұсынады.

Алғашқы қадам - оқушыны жұмыс мақсатына, белгілі бір тәртіппен таңдауына байланысты оқу әдісін таңдауға үйрету (қарау, оқу, зерделеу). Бұл тәртіп оқылатын материалға байланысты болады. Оқушыларға төмендегідей жолмен оқуға арналған *мәтіндерді жіктеуді ұсынуға* болады:

- 1) толыққанды зерделеуге арналған мәтіндер;
- 2) танысуға мәтіндер;
- 3) белгілі бір ақпаратты таңдауға болатын мәтіндер.

Мұғалім оқушыға оқуға арналған тәсілдердің түрлеріне икемделуіне көмектесуі керек: көру, үздіксіз шапшаң оқу, теріп оқу, оқып-үйрену, тереңдетіп оқу, кіріспе оқу және т.б. (2-кестені қараңыз).

№ 2-кесте Оқу тәсілдері

Таңдалған параметрлер	Оқу тәсілдері			
Оқу түрі бойынша	Өзінше оқу		Дауыстап оқу	
Логикалық операцияларды қолдану туралы	Аналитикалық оқу		Синтетикалық оқу	
Мәтіннің мазмұнына ену деңгейі бойынша	Экстенсивті оқу		Қарқынды оқу	
Қойылған мақсатына сәйкес	Зерделеп оқу	Таныса оқу	Шолып оқу	Ізденіп оқу
Түсіну деңгейлері бойынша	толық/жете түсіну	жалпы/ауқымды түсіну		
Жылдамдық бойынша	Тез Шапшаң/шолу (іздеу) оқу	баяу/ аналитикалық	Чаттағы, блоктағы, интернеттегі, форумдағы экрандық/ электронды мәтін.	

Көз жүгіртіп оқу табысты жүзеге асыру үшін оқушы ізденісті оқуға үйренген кезде меңгерген тәсілдерін де пайдаланады. **Оқушыға бұл кітапты оқу керек пе, керек болса қандай жағдайда, кітапханаға тапсырыс беруге тұратын кітап па? деген сияқты алдын ала танысу ұсынылады.** Ол мақалаға, кітаптың кіріспесіне, мазмұнына көз жүгіртіп өтіп, оны оқу қажет пе екенін анықтайды.

Динамикалық оқу - оқырмандық өнер түріне жатқызамыз. Ғылыми және ғылыми-көпшілік сипаттағы әдебиеттерде, оқулықтарда, анықтамаларда оны қолдануға шектеу қойылған. Шапшаң оқығанда баланың дұрыс оқумен қатар өзі оқыған сөйлемін дәлдігі сақталуы керек.

Оқушы бұл дағдының өзіне тұрақты дайындық және дербес жаттығу арқылы келетінін түсінуі керек.

Оқушыны шапшаң оқуға үйретуде мұғалімге оқу дағдысын дамытудың мынадай бағыттарын негізге алуы керек:

- оқылған мәтінді шолу секторын барынша кеңейту, мүмкіндігінше көп сөз, сөйлем жолдарын, азат жолдарды бір қарағаннан есте жақсы сақтап алуға тырысу;

- Сөздерді айтылуынсыз мағынасына қарай қабылдауға өзін үйрету (әрине, дауыстап емес);

- Мәтінді түгелдей қабылдай алатындай етіп ес пен ойлауды дамыту.

Таңдап оқу – кейбір нақты ақпаратты (мысалы, статистикалық деректерді, кейбір оқиғаның сипаттамасын және т.б.) немесе жаңадан берілген мәліметті іздеуде ұсынылады. Бұл жағдайда оқушы мәтіндегі барлық фактілерді талдай

алмайды - бұл мәтіндегі жаңа, маңызды және пайдалы нәрселерді түсінуі жеткілікті. Айта кету керек, бұл тек ғылыми стильдің ғана емес, басқа да стильдердің мәтіндері болуы мүмкін: ресми-іс қағаз, публицистикалық, көркемдік стильдер. Оқушылар өзіне қажетті аспектілерге ғана назар аударады.

Зерделен оқу мұғалімнің ақылымен оқушының өзіне өзі қойған сұрағынан басталады:

- Мен оқығандарыма назар аудара аламын ба? Терең әрі мағыналы оқығаннан кейін, жұмысымның неге сәтті болғанын түсінуге тырыстым ба?

- Оқу барысында мәселелер туындады ма? Бұл мәселелердің сипаты қандай? Мен оларды түзете аламын ба, әлде оқуға беріліп ұмытып кетемін бе?

Оқушыны өз жұмысын тәжірибесімен салыстыруға және жадынама құрастыруға, оқушыларға жадынаманы ескертуді жалғастырамыз. Жадынамаға пайдалы кеңестерді қосуға болады.

Мұндай жоспарға мысал ретінде:

ЖАДЫНАМА

Өзіндік білім алу жұмыстарының негізгі түрі жүйелі оқу болып табылады.

Оқу барысында мыналарды есте сақтау керек:

1. Дұрысы аздап оқысаң да, дұрыстап оқы. Кітапқа «беріліп оқу» - ең нәтижелі жұмыс.

2. Кітап таңдау үлкен маңызға ие. Егер кез-келген мәселе бойынша оқығыңыз келсе, ең алдымен білетін адамдармен кеңесу керек немесе осы мәселе бойынша ұсынылатын кітаптар тізімдерін жинақтау қажет. Ең жақсы, ең қажетті кітаптарды таңдап алыңыз және ал оларды әліне қарай оқуды бастау керек. Өз қалауымен оқылған кітаптарды дәптерге тізіп жазып отырған дұрыс.

3. Оқи отырып кідіріс жасаңыз, оқығанын бойынша өзіңізге есеп беріңіз. Таныс емес сөздердің мәнін түсіндірме сөздіктен оқып алу, мағынасын және қай кезде қолдануға болатынын біліп алып, сөйлемге мысал келтіріп, жеке дәптеріңізге жазып қойыңыз. Кідірістеуге мәжбүр болатын әрі түсінуге қиын тұстарды жаймен және бірнеше рет қайталап оқып шығыңыз. Оқи отырып, ненің шын, ал ненің ойдан шығарылғанын аңғару. Содан кейін түсініксіз жерді, оның ішінде нақты ненің түсініксіз екенін жазып алу. Түсінбеген жерді жауапсыз қалдыруға болмайды: оны біреуден сұраңыз, немесе қандай да бір кітаптан жауабын табу керек.

4. Әрбір тарауды оқығаннан кейін, жадыда қалған мазмұнын дәптеріңізге жазып алыңыз. Оқырман мұндай жазуға дағдыланбаса, алдымен газет мақалаларының мазмұнын жазуға тырыссын.

5. Егер оқылған кітапта қандай да бір ой таңғалдырса немесе ұнайтын болса, оны жазу кітапшасына жазуы керек. Жады бойынша жазу өте жақсы, оны мәтінмен салыстырыңыз, содан кейін нақты мәтінді жады бойынша тағы бір рет жазыңыз. Ол басқа адамдардың ойларын дәл жеткізе білу дағдысын дамытады және бұл дағды өте маңызды.

6. Сондай-ақ, дәптеріңізге есте сақтау қажет барлық нәрселерді жазыңыз: оқиғалардың жылдары, атаулары, сандары. Тек қана сандарды жазу ғана емес, сонымен қатар мәселені жақсы бейнелейтін оларға сәйкес диаграмма жасау да көбіне пайдалы болады.

7. Кітапты оқығаннан кейін сіз жаңа кітаптың не бергенін білуіңіз керек - олай болмаса, сол тақырып туралы тағы не білуіңіз керек, оқырман автормен неге келіседі немесе неге келіспейтіні білуіңіз керек.

Оқудың бұл түрі баяу және қиын болып көрінетінін түсіну маңызды, бірақ осылайша оқылған төрт немесе бес кітап қазірдің өзінде байыпты және саналы түрде оқуға машықтандыратынын оқушыға түсіндіру де маңызды..

Оқу бағдарламасын зерттеудің жалпы стратегиясы мынада:

- мәтіннен аргументтер мен дәлелдердің қорытындыларын жанамадан бөлек негізгісін анықтау;

- бейтаныс сөзді, сөзді жібермеу;

- туындаған барлық сұрақтарды бетін көрсете отырып (мысалы, 7-бетке, 3-тармақтың жоғарғы жағынан, Z - параграфтың белгісі) жинақ-параққа жазып қою, бұл әдіс «қарындашпен сюжет» деп аталады;

- Оқуды аяқтағаннан кейін (параграф, тарау, мақала, кітап) өзіңізге мына сұрақтар қойыңыз: негізгі ойы нені білдіреді? Оны дәлелдеуде қандай негізгі сілтемелер бар? Автордың мәлімдемелерінен не пайда болады? Бұл ой мен оқыған басқа шығармаларда қалай айтылады?

Н.Н Сметанникованың айтуынша, стратегия - *бірлескен іс-әрекеттердің* бағдар-жоспары, онда көптеген оқушылар мұғалімнің жетекшілігімен дербес жұмыс жасайды.

Біз қандай жылдамдықпен оқысақ та, жадымыз жақсы болса да, санаға тоқымай оқу - мүмкін емес нәрсе екеніне оқушының назарын аудару.

Санаға тоқып оқу тәжірибесі материалды меңгерудің тиімділігін жоғарылатады, жадты жеделдетеді.

Ұлы ғалымдар, жазушылар, саяси және қоғам қайраткерлерінің шеберханасында жиналға еңбектеріңе сілтеме жасай отырып, олардың қарындаш ұстап кітап оқуда дайындалғанын көрсете аламыз.

Әдебиеттанушы А.И. Гессен Пушкиннің қолына қалам немесе қарындаш ұстап кітап оқу әдеті болғанын, сонымен қатар кітаптағы өзін қызықтырған үзінділерді арнайы дәптеріне жиі жазып отырған айтады.

Кітаппен ұтымды жұмыс жасау дағдыға үйрететінін оқушыға түсіндіріп отыру қажет:

- *оқығандарыңызға ынтыңызды аударыңыз;*

- *қажетсіз жерін оқымай, ең мәнді жеріне баса назар аудару;*

- *Автордың ойын толық анық және нақты баяндау: бұл өз ойларының анық және нақты болуына көмектеседі;*

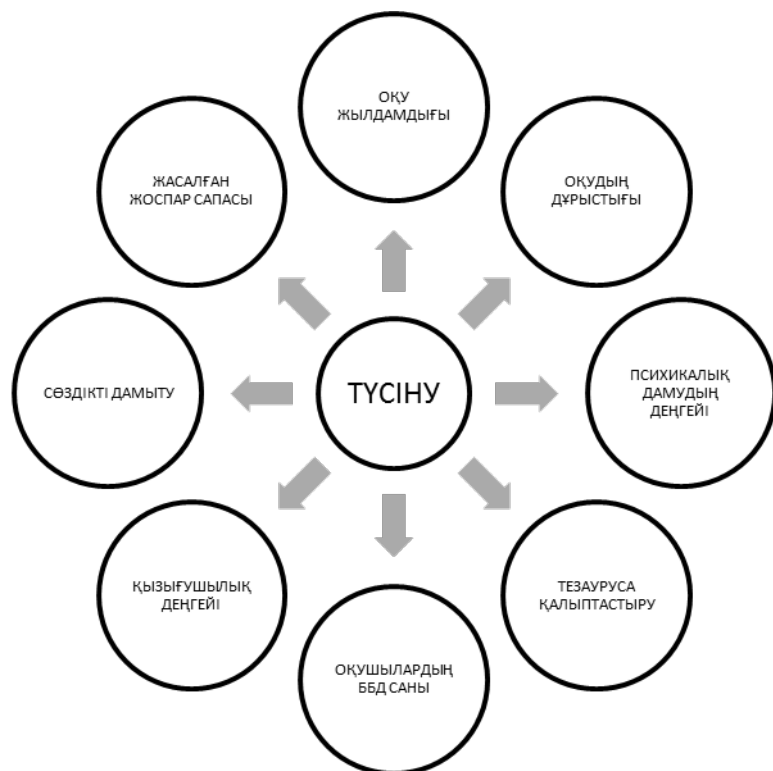
- *жүйелі ойлауға;*

- *Өзіңіз оқығанда толқынысты әсерлі және анық көрсету.*

Кітап туралы ойланып сұрақтарға жауап іздеп немесе өзіңізден сұрамайынша оқыған шығарманың түйінін табу мүмкін емес.

Қағазға тақырыпты, мақсатты белгілеу нені білдіреді, бұл шаруаны қалай қалыптастыруға болатын туралы мұғалім оқушыларға кеңес беред. Зерделеп оқу түсінікпен байланысты.

3-кесте. Түсініп оқудың құрылымы



4-кесте. Мәтінді түсіну деңгейі



Мұғалімнің жұмысы оқу жүйесін қалыптастырудан басқа түсінікті тереңдетуге, тәртіпке ықпал етуге, оқушының жеке тұлғасын жетілдіруге бағытталады.

Мұғалім оқығанның мәніне ену арқылы оқушылар өздерінің рухани қабілеттерін дамытады және сезімі мен ойларын білім мазмұнымен байытатынына назар аудару керек.

Тереңдетіп оқу

Мұғалім автордың қандай мәселені шешетінін, оның көзқарасы мен тұжырымдары қандай екенін оқушы түсіну үшін мәтіннің ақпаратын толығымен қайта өңдеу мақсатымен кеңес береді.

Мәтіннің құрылымын түсіну үшін өз ойын автор ойымен салыстыру, автордың негізгі идеяларын түсіну, автор идеясын айғақтайтын аргументтерді табу міндетін оқушы алдына қою.

Бұдан басқа мәтінді талдауға және бағалауға маңызды мәнге назар аударылады. Мәтінмен жұмыс қорытындысында оқушының ақпаратты толық меңгеруі, мәтіннің негізгі бөлігін есте сақтауы, кейінірек оны пайдалана алу мүмкіндігі болуы болып табылады.

Кейде оқудың мұндай тәсілі сараптамалық, зерттеушілік, шығармашылық деп аталады және оқулықтағы мәтінді оқу барысында қолданылады.

Таныса оқу оқушыға ереже бойынша мәтін мазмұнымен жалпы танысу жолы ретінде негізгі ақпараттар таныстырылады. Оқушыға мәтіннің қайда және қашан жарияланғанын есте сақтау тапсырмасымен беріледі.

ОҚУШЫЛАРДЫ КӨРКЕМ ӘДЕБИЕТ ПЕН ІС-ӘРКЕТ МӘДЕНИЕТІНЕ ОҚИТУ БОЙЫНША ҰСЫНЫСТАР

Білім алушыларға арналған негізгі құзыреттілікті дамытуға бақылау жасау үшін мұғалімдер көркем әдебиетті оқуды ұсынады:

- мәтіннің мазмұнын мотивациялық түсіну;
- автордың түпкі ойын мүмкіндігінше жақынырақ түсіне білу (тілдің көмегімен берген ойды, идеяны «қалпына келтіру»);
- өзінің түсінігінің дұрыстығын бақылай білу.

Жұмыс барысында мұғалім егжей-тегжейлі зертеп, филологиялық әдебиетте ұсынылған және үш негізгі түрді анықтайтын мәтінді түсіну типологиясына негізделген:

Мұғалім филологиялық әдебиетте берілген және үш негізгі түрді бөліп көрсететін [37], мәтінді түсіну типологиясына сүйене отырып, толық зерттелуі қажет:

- 1) семантикалық түсінік;
- 2) когнитивтік түсінік;
- 3) заттандырушы түсінік.

Семантикалық түсінік - сөйлеу үзіндісінің ең қарапайым танылуы. Бұл, әдетте, ақаулы ереже, өйткені біреудің сөзін қабылдағанда, мағынасы ішінара меңгеру ғана болады. Егер мәтінде таныс емес сөз немесе күрделі синтаксистік құрылым болса, онда бұл мәтінді дұрыс түсінбеуге әкелуі мүмкін.

Семантикалық түр бізге шет тілінің лексикасы мен грамматикасын әлсіз білу жағдайында сөзді түсіну үшін бізбен жасалатын іс-әрекеттен таныс болады.

Когнитивті түсінік мәтіннің ақпаратын, оның мазмұнын меңгерудегі қиындықтарды жеңу кезінде туындайды. Бұл білімнің *қалыптасуына септігін тигізеді*, бірақ оны жадында ұзақ уақыт ұстап тұру жеткіліксіз. Когнитивті түсінік адамның интеллектуалды дамуына көмектесетін рефлексияға негізделген.

Заттандырушы түсінік – тілдік дамыған тұлғаға тән. Бұндай адам, ол әрине мектеп түлегі болу тиіс, адамның жеке тұлға қасиеті жылдар бойы қалыптасатын тамаша оқырманды жатқызуға болады, сондықтан осындай саналы оқырманның тәрбиесіне тек мұғалімнің қосқан үлесі туралы айтуға болады. Бұл мәтінде жазылған нәрсенің мағынасы мен мағынасына негізделген керемет интеллектуалды және эмоционалды жұмыс: ақпарат, мәтін, шығарманың эмоционалды кейіпі. *Мұғалім тұжырымдамаларды түсіндіруде - тілдік және тілдік емес құралдарды қатаң ғылыми тілде қолдану керек.* Мәтін құрылатын және мазмұн жасалынатын құралдарға мыналар жатады: номинация құралдары (тіл бірліктері), мәтін құрастыру құралдары (әдебиет заңдылықтары), бейнелі-мәнерлі құралдар (поэтика заңдылықтары) жатады. Аталған тілдік және тілдік емес құралдар мәтін құрастырушының мотивтерін қалпына келтіруге, мазмұнның басым бөлігін түсінуге, яғни, автор қызығушылық танытқан түрлі заттарды бөліп алуға мүмкіндік береді. *Заттандырушы түсінік негізінен көркем шығармаларды оқу және күрделі ауызша қарым-қатынас барысында жүзеге асады.* Бұл мәтінде нақты көрсетілмеген мағыналық, бірақ оған тән және маңызды ақпаратты анықтау процесі.

Кез келген көркем мәтіннің, лирикалық өлең немесе роман-эпопея мазмұнын түсіну, қарапайымнан күрделіге біртіндеп ауысу арқылы зерттеу жолын ұсынады.

Бірегей ерекше аталған немесе өзге де шығармаларды қарастыруды, мұғалім білім алушының немесе сыныптың жеке даму кезеңімен байланыстыра отырып жүзеге асыруы қажет. Тым жоғары үлгілерді беру барысында, білім алушылардың психофизиология деңгейінде қабылдауға дайын еместігі анықталады. Тым қарапайым үлгілерді беру, олардың эстетикалық дамуға қызығушылығын жоғалтады [6].

Оқушының оқу іс әрекеті мәтіннің бейнелі-мәнерлі оқуға бағдарлауға мұғалімдер бағыттау керек, ол оның оқуға қабілетіне анық және жанама әсер етеді. Оқыған мәтіннің мәнін жақсы меңгеру үшін оқушы түсінуін (ішкі жоспардағы) анықтап, мағыналарды талқылап, шығарманың идеясын қалыптастырады. Осылайша, оның ойлау дамуы, сөйлеу синтаксистік жүйесі түзетіледі және сөздік байланысы байытылады.

Оқушының рефлексия қабілеттіне назар аударып оқу іс-әрекетіне ерекше көңіл болу керек. Мәтінді түсінудің нәтижесі ойлау қабілетін дамыту деңгейімен анықталады. Мәтінді тек оқу жеткіліксіз. Өзіңден: «Мен түсіндім ... Мен не түсіндім?» деп сұрау қажет. Рефлексия негізінен шығарма кейіпкерлерінің көңіл-күйін түсініп оны сезіну үшін мәтін талқыланып «суретке» салуға бағытталады. Оқырман жазушымен байланысқа түседі және оны тілдің заңдары арқылы түсінеді: автор оларды түсінуге қолданды.

Мұғалім оқушыны мәтінмен қадамдық жұмыс әдісін үйретуі керек:

1 кезең. Қабылдау

Бастапқы қабылдаумен жұмыс (мағыналық байланысты қалыптастыру).

Сұрақтың көмегімен мәтінді эмоционалды бағалауды қалыптастыру:

Сізге не ұнады? (Не ұнамайды?) Неліктен? Мәтін не жайлы? (бастапқы жұмыстың атауы).

2 кезең. Құрылымдық-функционалды талдау

Мәтіннің бөліктерімен жұмыс істеу. Схемаларды, кестелерді, визуалды басқа тәсілдерді қолдану.

Көркем шығармалар мәтіндерде сюжеттің, композицияның, кейіпкерлердің (олардың келбеті, сөйлеу сипаттамасы, қатынасы, іс-әрекеттері, әрекеттерін ынталандыру) сипаттамалары талданады, суреттер жүйесі талданады, хронотоп құрылады. Эпизодтың немесе негізгі сахнаның мағынасы бойынша жұмыс істеу.

3 кезең. Мағыналық құрылымдарды қайта құру

Эпизодтарды бөлу, балама модельдерді құру.

Көркем шығармалар мәтіндерде: оқиғаның байланысы және сюжет желісі туралы болжам, кейіпкерлердің тағдыры, тұтастай алғанда жұмыс мағынасы қарастырылады. Көркемдік шығарма желісімен жете жұмыс жасау. Жұмыстың тілін талдау (білдіру құралы). Бұнда көркем немесе шығарман мәнін ашуда, шығарма идеясы қалай жұмыс істейді?

4 этап. Мағыналық компрессия

Мәтінді түсіну - мәтінді басқа тілге (мағыналық компрессия тәсілі) аудару процесі болып табылады, оның нәтижесінде түпнұсқа мәтіннің негізгі мазмұнын - реферат, аннотация, резюме, шығарма білдіретін шағын мәтін пайда болады.

Сурет салу, объект немесе белгілі бір мағына беретін жағдай. M1 → M2 (кодтау), мұнда M - мәтін.

Баламалы мағыналары бар хабарламаларды құру. Авторлық мәтіндерде көрсетілген бірнеше мәтіннің, шығарма мәселелерін қатысын табу [38].

Мұғалімнің міндетінде оқушыны интеллектуалды, мәдени, рухани-танымдық жоспарда дамытатын жеке оқу іс-әрекетін қалыптастыру кіреді. Мұндай оқушы оқуға арналған кітаптарды қалай таңдауға және іріктеуге болатындығын біледі және оларды қалай оқуға болатындығын біледі.

Оқу іс-әрекеті барысында тәжірибелі оқушы біледі:

- мақсаттарға қол жеткізуде мақсаттылық пен табандылық таныту;
- өз іс-әрекеттерінді жоспарлау, белгіленген жоспарды орындау, өз нәтижелерінді бағалау;
- басқа білімалушылармен және олардың айналасындағы әлеммен өзара әрекеттесу;

Оқу іс-әрекеті барысында тәдірбиелі оқушы бойында болады:

- дамыған интеллектуалды дағдыларға негізделген білім беру және зияткерлік жұмыс мәдениеті (талдау, синтездеу, қорыту және т.б.);
- рухани-танымдық мәдениет;

оқығандығын тексеруі керек. Тек оқуға арналған тұрақты жаттығулар арқасында баланы тез оқып, түсінуді үйренеді, яғни оның жоғары сыныпта толық оқи алатына кепілдік береді.

Мұғалімнің мақсатына байланысты, педагогтың қадағалауымен *күнделіктің бірнеше түрін ажыратуға* болады:

- баламен бірге оқитын ата-аналардың беттерін, ата-аналарын оқып-үйрену іштей немесе дауыстап оқуға арналған күнделік туралы есеп. Мұнда келесі бағандар болуы мүмкін: нөмір, шығарманың атау және автордың аты, оқылған беттер саны, оқу түрі (дауыстап және өздігімен), ата-ананың қолы. Бастауыш сыныптарда қолданылады.

- оқылған кітаптар туралы күнделік-есеп. Тек кітап атаулары, авторлардың есімдері, оқу күндері (2018 жылдың маусымы, 2018 ж. Тамыз айы және т.б) есепке алынады. Сондай-ақ, «қағаз беттерінде белгі» болуы мүмкін, яғни кітап туралы қысқаша ескертулер.

- шығармалардың шағын-талдау жүргізілген шпаргалка-күнделік.

Оқырман күнделіктерін қалай жүргізуге және жасауға болатыны туралы нақты талаптар жоқ, мұғалімнің немесе белгілі бір баланың сипаттамаларын ескере отырып, мұғалім шешеді. Бастауыш мектепте оқырман күнделіктерінде ең төмен талап пайдаланылады, орта мектепте мұғалім оқылған әрбір кітабының нақты сипаттамасын талап етуі мүмкін.

Оқырмандардың күнделіктері және оны қалай толтыру керек?

- Шығарма автордың аты-жөні
- Шығарманың атауы
- Беттер саны
- Шығарма жанры (поэма, роман, әңгіме және т.б)
- Шығарма қай жылы жазылған? Тарихта бұл жыл несімен белгілі? Елде қандай жағдай болды, автор қайда тұрды?

- Негізгі кейіпкерлер. Олардың атауларын жай ғана көрсетуіңізге болады, бірақ сіз қысқаша сипаттаманы бере аласыз: жасын, басқа кейіпкерлермен (ағасы, әкесі, досы және т.б), сыртқы келбетімен, сүйікті іс-әрекеттерімен, әдеттерімен байланыстар, автордың кейіпкерге сипаттама берілген бет нөмірлерін мысал келтіре аласыз. Сіз кейіпкер сияқты болғыңыз келе ме? Неліктен?

- Сюжет не жайлы, яғни кітап не жайлы сипатталған.
- Кітап туралы пікірлер.
- Бет нөмірі көрсетілген кітаптағы негізгі эпизодтардың тізімі.
- Шығарманың желісі немесе белгілі бір қай жылдар мен кезеңдерді сипаттайды. Сол жылдары билікте кім болды? Оқиға желі қандай елде немесе қандай қалада өтті?

Қазір көптеген балалар электронды түрде кітап оқып, беттердің саны форматқа байланысты, сондықтан осы кітабындағы парақтар саны туралы бағана болмауы мүмкін.

Жоғары сынып оқушылары сондай-ақ қосымша ақпараттар бере алады:

- Шығармаға немесе авторға сыни әдебиеттер тізімін беруге.
- Ұнайтын сөз тіркестер мен үзінділердің жазбасын.

- Жазушының қысқаша өмірбаяны.

Кәдімгі ақпаратпен қатар оқушы күнделікке түсіріп, кроссворды, сканворд, тапсырмаларды жасай алады, кітап авторына немесе кейіпкерлеріне хат жаза алады және т.б.

Оқушыға күнделік жүргізуіне көмектесу керек пе?

Ия, әсіресе бастауыш сыныптарда бұл оған тым қиын болуы мүмкін. Оның үстіне, сіз кітапты, кейіпкерлерді, оқиғаларды оқып, талқылап, оқу барысында күнделікті толтыра аласыз.

Оқырман күнделіктерін тексеру қажет. Оның жұмысын мақұлдауыңыз балаға маңызды. Бірақ сабақтан тыс оқумен және оқырман күнделіктерімен жүйелі түрде жұмыс істеу жақсы [39].

Оқырман күнделіктерінде оқушылар кітабына пікір жазу керек.

Біріншіден, сіз қандай шолуды және оның не үшін жазылғанын анықтауыңыз керек.

Пікір – шығарманы оқу барысында туындаған жеке ойлар мен сезімдер беріледі. Пікірдің мақсаты - кітапты басқа оқырмандарға ұсыну. Пікірді оқығаннан кейін, балалар қандай қызықты кітаптарды оқып шығу керектігін ойлау керек.

Оқыған кітап бойынша пікір – бұл еркін шығарма. Аталған жерде жалпы сызба орынсыз болып табылады. Осы ретте мектепте кездесетін пікір мазмұнына бірізді ұсыныстар беруге болады.

Ұсыныстар:

Біріншіден, оқу кітаптан сізді қандай сезім тудырғанын сізге не ұнады, не қайғыға салғанын, не ұнатпайтыны туралы міндетті түрде айтып берсеңіз.

Екіншіден, «өзіне тартқан» бірнеше сәттерді белгілеңіз: ол батырға, оның әрекеттеріне немесе автордың сипаттаған ойы. Сонымен, тағы да - түсіндіріңіз, неге бұл сізді «өзіне тартты».

Үшіншіден, сіз оқыған оқиғада ең құнды нәрсені айтып беріңіз.

Қысқаша шолу жасау үшін қадамдық жоспар (жаднама)

1. Автордың және кітаптың атауын қараңыз. Сіз авторды білесіз бе? Бұл туралы не білесіз? Негізгіні айт. Кітаптың тақырыбы туралы не деуге болады? Бұл қызықты ма? Адамға көңіл-күй сыйлайды немесе алда не болатыны жайлы ой бередә ме? Бұл туралы бірнеше сөз айт.

2. Сіз авторды және тақырыпты көрсетіңіз. Енді пікірдің негізгі бөлігіне келсек: басты сұраққа жауап беру - бұл кітап туралы не айтуға болады? Тарихтың негізгі идеясы қандай? Ол не үйретеді?

Назар аударыңыз! Кітапты егжей-тегжейлі қайта айтудың қажеті жоқ. Жұмыстың негізгі идеясын қалыптастыру маңызды.

Мысалы: А. П. Чеховтың «Каштанка»

Бұнда иттің адалдығы туралы әңгімеленеді. Кішкентай қызыл ит алдымен жоғалтып, цирк қызметкерінің қолына түсіп кейін, екінші иесінің жақсы өмір сүргеніне және сүйіспеншілікке толы көзқарасына қарамастан, бұрынғы ұста шеберінің және оның ұлына оралуы.

Әрине, қысқаша жазу керек, бірақ маңызы жерін тастамй сипаттау. Екі немесе үш сөйлем жеткілікті.

3. Бұдан кейін ең бастысы: кітапты ұнады ма? Ұнаса несімен?

Ұнағанын ашып жазамыз.

Бұл оқиға несімен ұнады? Ол нені үйретті? Ең қызықты нәрсе қалай көрінді? Сіз кейіпкерлердің әрекеттерімен келісесіз бе, әлде басқаша әрекет етер едіңіз бе? Өз кеңесіңіз болса, нені ой келгенде бәрін жаза беріңіз. Кітапқа пікір бергенде, ештеңе айтпағаннан гөрі, одан да көп сипаттап жазу керек. Артық жерін қысқартуға әрқашанда уақыт табамыз!

4. Кітаптың кейіпкерлері туралы бірнеше сөз айт. Басты кейіпкерді кім деп есептейсіз? Кім - тұрлаулы кейіпкерлер, көмекшілер, зұлым адамдар және т.б. Олар сізге ұнайды ма? Мүмкін, сіз шығармадағы бір кейіпкермен дос болғыңыз келді ме?

5. Қорытындыға келсек. Қорытынды жасаңыз - бұл кітап сізді неге үйретеді? Сіз үшін ең құнды нәрсе қандай болды? Сіз не түсіндіңіз?

Пікір жазу үшін көмек (шпаргалка)

Келесі синонимдер мен өрнектерді қолдануға болады:

- кітап (шығарма, повесть, әңгіме, роман, ертегі, тарих)
- Маған бұл кітап ұнады (мен есімде қалды, көңілімнен шықты, үлкен әсер қалдырды, қатты әсер етті, көңіл аудардым, өте әсерлендім, жаныма батты...)
- қызықты кітап (тартымды, қызықты, әсерлі, таң қалдыратын, жанға бататын, есте қалатын, баурап алатын және т.б.)
- автор сипаттайды (айқындайды, сипаттайды, айтады, өмірді бейнелейді, суреттейді, таныстырады ... сияқты бірқатар мәселелерді сипаттайды ...)
- маған әсіресе оқиғадағы негізгі кейіпкер ұнайды (қызықты, мейірімді, қызықтыратын, тартымды, маған ...)

Бәлкім мынадай тұжырымдар қажет болар: осы ертегі (тарих, кітап) адамға қорытынды жасауға мүмкіндік береді ...

- осы кітап оқуға жеңіл, кітапта әсерлі (әдемі) иллюстрациялар бар; автор қызықты жағдайлар туралы жазады

Пікір пайымдау түрінде жазуға болады, яғни мыналарды қамтиды:

1. Кітап туралы қысқаша мәлімет: автордың аты-жөні, шығарманың атауы, әңгіме желісінде автордың негізі кімді сипаттайды, оқиғалардың орны мен уақыты.

2. Тезис - оқырманның кітабы туралы және осы тезистің дұрыстығын дәлелдеуі болып табылады.

3. Қорытынды – кітаптың жалпы бағалауы.

Осы тармақтарды егжей-тегжейлі қарастырайық.

1. Оқушы автордың атын және шығарма атауын жазады. Содан кейін кітапта жазылған оқиғалар, осы тарихи кезең туралы кітаптар мен кинолардан білетіні туралы жаза аласыз. Одан кейін, сіз әңгімелесу орталығында тұрған адамдар туралы айта аласыз.

2. Пікірдің негізгі бөлігінде өзіңіздің оқыған шығарма туралы пікіріңізді білдіруіңіз керек. Кітапқа, негізгі кейіпкерлерге өзіңіздің көзқарасыңызды жаза аласыз, жұмыстағы ең ұнайтын жерлерді сипаттайсыз

және олардың неге ұнағанын негіздеуге болады. Барлық пікір бергенде жалпы бір немесе бірнеше кейіпкерлердің сипаттамасын береді. Оқушы кітабының қаһармандарының, іс-әрекеттерінің, ерліктері туралы әңгімелейді. Адамдардың жақсы қасиеттерін - олардың мейірімділігін, батылдықтарын таңғалдырады және теріс кейіпкерлерге деген жеккөрушілігін білдіреді, олардың моральдық, алдамшы, қорқынышпен қорланады. Ең қызықты пікірлер салыстыру болған кезде, басқа кітаптардан немесе өмірден белгілі фактілермен салыстыруға болады.

3. Есепке алу кезінде оқушы кітапты бағалауы керек. Мүмкін, басқа құрдастарына өз тілектеріңізді немесе кеңестеріңізді жазыңыз, кітапты оқығаннан кейін, не үйреткенін айтып беріңіз. Мүмкін ол осы кітапты қайта оқып бергісі келуі мүмкін, не себепті қайта оқығысы келетіні жайлы жазуы керек. Ақыр соңында сіз кітаптың тіліне қатысты өз пікіріңізді жаза аласыз және өзіңізге ұнаған үзінді туралы мысал келтіріңіз.

Төменде оқушыларды еске түсіруге көмектесетін сұрақтардың мысалдары берілген:

Бұл кітап не жайлы?

Кітап авторы туралы не білесіз?

Шығарманың тақырыбы мен негізгі идеясы қандай?

Шығарманың қай жерлерінде сізде қатты әсер қалдырды?

Неліктен автор өз шығармасына осы атауды таңдады деп ойлайсыз?

Сізге кітап ұнады ма? Несімен?

Сізге қандай кейіпкерлер ұнады? Неліктен?

Сіз қандай кейіпкермен достасқыңыз келеді? Неліктен?

Негізгі кейіпкерлерді қалай сипаттайсыз?

Кітапта сипатталған оқиғалар қашан және қай уақытта болды?

Кітапта маңызды тарихи оқиға бар ма?

Бұл тарихи кезең туралы басқа кітаптар мен фильмдерден не білесіз?

Автордың назарын қандай табиғи ерекшеліктеріне көңіл бөледі?

Неліктен?

Кітапты оқып болған соң не ой келді?

Есте не қалды, не ерекше болды?

Кітап сізде ойыңызды байытты? Ол қандай сұрақтармен ой туғызды?

Бұл кітап сізді неге үйретеді?

Оқушылар *пікірлердің әртүрлі түрі* бар екенін түсіндіруі керек: кітап жайлы пікірді күнделікке қалай жазу керек; мұғалімнің, кітапханашының нұсқаулары бойынша жазылған, өз өтініші бойынша; хат (досына, сыныптасқа, жұмыс авторына, баспа үйіне (баспагердің өтініші бойынша), мектепке немесе мектептің газетіне жазба және т.б.).

Әдістемеді және мектептегі практикада «рецензия» термині жиі «пікір» терминінің синонимі ретінде пайдаланылады. Бірақ егер олардың лексикалық мағынасы бойынша бұл сөздер өте жақын болса, *терминологиялық терминдерде (сөйлеуді дамытуға қатысты) олар дифференциацияны талап етеді. Бұл оқушыларға түсіндіру маңызды.*

Оқушының рецензиясына тек мазмұнның ғана емес, сонымен бірге жазушының көркемдік шеберлігін де бағалауға мүмкіндік беретін *әдеби шығармалардың талдауы* табылады. Бұл сын пікір берушінің тексерушіден жақсы оқыған, әдеби және сөйлеу дамуы, әдеби білім, автордың негізгі идеяны жүзеге асыратын көркемдік құралдарды іздеу және табу мүмкіндігін талап етеді. Бұл білім оқушының (әдебиет бағдарламасына сәйкес) жоғары сыныптарға жинақталған. Рецензия автордан әдеби шығармалар құрылымының заңдарын білуді, егер ол көркем шығармалары туралы мәселе болса, егер сахналық қойылым жасалса, егер рецензия спектакльге берілген жағдайда, телебағдарламаның ерекшеліктерін білуді талап етеді. *Сондықтан, олар тек рецензия жоғары сынып оқушылары үшін ғана мүмкін, олар тек шығарма желісін ғана түсіну емес, кейіпкерлердің іс-әрекеттерін бағалауға (пікірде міндетті көрсетілу керек), сондай-ақ көркем шығармалар талдауға (бұл міндетті түрде шолуда) қажет.*

Мәселен, оқылған кітапты қарап шығу, көрген спектаклді, кинофильмдерді, телебағдарламаның алдын-ала қарауы - бұл жанрдың ерекшелігіне қарай автордың позициясын, көзқарастарын және автордың мүдделерін білдіруі тиіс. Пікір-шығарма оқушының жеке тұлғалық ойын білдіру үшін үлкен мүмкіндіктер береді. Сондықтан, жеке тұлғалық мотивацияланған эмоционалдық құндылықтың көрінісі негізінде арнайы тілдік шығармалары ретінде қарастырылады. Зерттеу барысында бағалаудың дәлелдері негізінен оқушылардың әдеби білімдерін (идея, тақырып, сюжет, композиция және т.б.) меңгерген дәрежесі мен осы білімге негізделген жұмыстарды талдау қабілетімен анықталады. Бұл білімді қаншалықты көп пайдаланады, пікірді неғұрлым рецензияға жақынырақ жүргізеді.

Оқу барысында оқушылардың пікірлерін талдау әдісін (оң және теріс) қолдану ұсынылады. Жұмыстың бұл түрі, сонымен қатар, алынған білімдер мен дағдыларды тексерудің әдісі болып табылады және оқушылардың еске салу талаптарын меңгеруіне мүмкіндік береді. Пікірлерді талдау бір-бірімен, сондай-ақ бірқатар параметрлермен және бірізділікпен орындалуы мүмкін, бұл сізге міндеттерді біртіндеп қиындатады. Мұндай жұмыста оқушылардың шолу жасалып жатқан жұмысымен танысуы қажет. Талдаушы оқушының пікірін дыбыстап оқылуында емес, әр оқушының алдында қағаз түрінде қабылданып, сыныптағы балалар санына көбейтілгені жөн (немесе әр партаға бір көшірмеден) [40].

ПУБЛИЦИСТИКАЛЫҚ МӘТІНГЕ ҚАТЫСТЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ІС-ӘРЕКЕТІ БОЙЫНША ҰСЫНЫСТАР

Мәтінмен өзара әрекеттесуді ұйымдастыру кезінде мұғалім оқушыға оқу іс-әрекетінің үш түрін ескеру ұсынылады: үлгіні оқу, үлгіні талдау, үлгі бойынша мәтін құрастыру.

Үлгі бойынша публицистикалық мәтінді оқудың технологиялық циклын [41] қолдану қажет:

Мәтінге (мәтін алды) дейінгі жұмыс - оқу/тыңдауға дайындық: мәтінді қарау - сыртқы форманың мазмұны туралы бастапқы ойлау - ассоциацияларды бар болуын немесе жоқтығын түсіну, оқырмандардың үміттерін белгілеу

әрекеті (оқырмандардың күтуін тексерейік. (Оқырмандарымыздың үміттерін тексерейік ... 1917 жылғы ақпан-қазан революциялары кезеңінің тарихи дәуірін қалпына келтірейік ...)

Мәтінді оқын/тыңдау: дауыстап немесе іштей оқу, қиялдан шыққан тұтас әлемді елестету, ұсынылған әлемді тәжірибе мен түсінуге күш салу - басқа оқырмандардың назарын аударуына түсініксіз, әсіресе ерекше толғанысқа түсіретін жағдайлар жайлы оқырманның назарын аударту.

Мәтіннен кейінгі жұмыс - оқылған мәтіннен туындаған сезім мен ой-пікірлерді білдіру, ауызша немесе жазбаша сөйлеудің белгілі бір жанрында, оқырмандардың әсерлерімен алмасу, әсерлерді түсіну, оқырманның әсерлері мен оқырмандардың алдыңғы тәжірибелерімен бөлісулері. (М.Горькийдің бірқатар мақалаларын оқыдық, өз ойларыңызды бөлісеміз: олар бұдан әрі талқылауды анықтайды ... Ақпарат алмасу барысында әртүрлі пікірлер айтылды - әрі қарай зерттеуді анықтайды. «Несвоевременные мысли» циклінің пафосы неге қарсы бағытталғанын көрсетіп, Горькийдің революция, мәдениет, тұлға, адамдар туралы идеясының мәнін ашу, 1917-1918 жж. жазушының орыс өміріне қатынасын көрсете отырып, қорытынды жасауға көмектесетін сұрақтарға жауап таба аламыз.).

Үлгі бойынша мәтін құрастыру циклі – оның формасы және мазмұны бойынша үлгіні көрсету.

Публицистикалық шығармаларды зерделеу бойынша бірқатар сабақтарды бастаған кезде мұғалім оқушылардың білімін және мәдени тәжірибесін түсіну керек. Ақпарат жинаудың ең жақсы тәсілі оқушылардан алдын-ала сауалнама алу. Міне, сауалнаманың кіріс туралы шамамен (қорытынды - оқу нәтижесін көрсету үшін) алынған үлгісі:

- Сіз публицистикалық шығармаларды оқыдыңыз ба? Шығарманың атауын және авторларын еске түсіріңіз.

- Сіз «әдебиет тегі мен түрі» терминін білесіз бе? Сіз қандай әдебиеттің тегі мен түрін білесіз?

- Сіз көбінесе қандай шығармаларды - эпикалық, лирикалық немесе драмалық түрлерін оқыдыңыз?

- «публицистика» дегеніміз не? Публицистикалық шығармалар әдебиеттің қандай тегі мен түріне жатады?

- Публицистикалық мәтінге қандай үзінді жататынын анықтаңыз. Бұны қалай білдіңіз? (әдеби мәтіндерден бірнеше үзінді келтіріледі).

- Публицистикалық шығарманың лирикалық және драмалық (формасы мен мазмұны) түрінен айырмашылығын атаңыз.

- Сіз қандай публицистикалық жанрларды білесіз?

- Сіз публицистикалық шығармаларды оқуды ұнатасыз ба? Публицистикалық шығарманы оқығанда қандай қиындықтар туындайды?

- Сіз «публицист», «публицистика» сөзін немен байланыстырасыз? Бұл ұғымдар бұқаралық ақпарат құралдарына қатысы бар ма?

Оқу циклін құрайтын іс-әрекеттерге негізделі отырып, оқу сабақтарының публицистикалық шығарманың үш кезеңі ерекшеленеді.

Оқу (тыңдау) мәтініне дайындық сатысы.

Мазмұн кезеңі: мәтінді қарап шығу - сыртқы драманың мазмұнын бастапқы қарау - қауымдастықты түсіну немесе олардың жоқтығы, оқырманның үміттерін күтуін белгілеу.

Әдістеме кезеңі - сұрақты ауызша және / немесе жазбаша түрде (сауалнама) ұйымдастыру:

а) публицистік мәтіннің сыртқы формасын қарау және бастапқы түсіну. Белгісіздіктің оқшаулануы, жана тұжырымдаманы енгізу қажеттігі туралы хабардар болуы: мәтін қалай реттелген? Неліктен мәтін ерекше түрде ұйымдастырылған?

б) оқырман үміттері туралы хабардар болу: сіз жұмыс авторының атын білесіз бе? Сіз бұл автордың жұмысын оқыдыңыз ба? Тақырыпты, бөлімдерді және т.б. қайта оқып, оқырмандардың шығарма желісінен қандай үміттері бар? Сіз бұл шығарма туралы немесе осы автордың басқа шығармалары туралы пікірлерін естідіңіз бе? Сіздің түріңізден оқу күйіңізді қалай анықтайды? Сіз шығарманың пафосы (кейпі, мазмұны) қалай болуы керек деп ойлайсыз ?

Публицистикалық мәтінді оқу (тыңдау) сатысы.

Мазмұн кезеңі: публицистикалық шығарманы дауыстап немесе іштей оқи білу, көркем әлемді қиялдау, жаңартылған әлемді есте ұстау, ұсынылған әлемнің тәжірибесі мен түсінуі - түсініксіз, әсіресе қызықтыратын, таңқаларлықтан басқа оқырмандардың назарын аудару үшін не істеу керек екендігі ескеру.

Әдістеме кезеңі:

- оқудың әртүрлі түрлерін ұйымдастыру: мәнерлеп оқу (түсініп оқу), жатқа оқу, көркем мәтінді тыңдау, мұғалімнің оқылуымен, оқушы, оқушылар тобы оқиды; бейнежазбаларды пайдаланып оқу, (оқудың ең қызықты жерде тоқтап, «Мәтінді кім мұқият оқыды» атты викторинаны өткізу). шығарманы тыңдап болғасын, біртіндеп іштей оқуға көшу.

- мәтінді графикалық белгілеу: Қарындашпен түйін сөздерді, сөз тіркестерін, түсініксіз сөздерді (әсіресе алаңдататын, таң қалдырған, басқа оқырмандардың назарын аударғым келетін нәрсені, ойлануға қай түрткі болғым келетінін) белгілеңіз.

Оқырманның әсерлерімен алмасу кезеңі

Мазмұн кезеңі: әсерлерін түсіну, оқырманның әсерлері мен алдыңғы оқырманның тәжірибесі, оқылған мәтіннен туындаған сезім мен ой-пікірлерді ауызша және/немесе жазбаша түрінде түсіндіру.

Әдістеме кезеңі: ауызша/жазбаша сұрақтар қою, сауалнама жүргізудің алдыңғы/жеке түрлері, әңгіме (еркін немесе ұсынылған мәселелер бойынша), сұхбаттар, эсселер, шағын-рецензиялар, пікірлер, аннотациялар жүргізу.

Сұрақтарға жауап беру үшін көмекші құрылымдары болуы мүмкін:

- Шығарма сізді несімен қызықтырып әкетті? Сіз қандай сезімде болдыңыз? Оқыған кезінде сізге қандай ойлар келді? Сізге мәтін қандай әсер қалдырды?

- Қандай сәттерді еске қалды? Сізде қатты қобалжулар болды ма?

- Сіз қандай кейіпкерлердің сөздерін түсініксіз болды?

- Шығарма желісінде қандай сәйкестік немесе оқиғаның қайталанғанын байқадыңыз?

- Сіз оқиғалардың барысын болжай алдыңыз ба?

- Неліктен шығарма осылай аталған? Оның көркемдік мәні қандай?

- Бұл шығарма немен байланысты? Автордың қандай проблемалары бар?

- Сіздің оқырман ретіндегі күтікен үмітіңізді ақтай алды ма?

Үй тапсырмасының мазмұны оқырманның жұмысының логикасына сәйкес келуі керек. Бұл оқырмандардың күтуі немесе әсерлері, пікір/рецензия туралы сұраққа жазбаша/ауызша жауап болуы мүмкін. Оқуды оқу немесе оқуды тоқтату, қосымша оқу, ғылыми, анықтамалық немесе сыни әдебиеттермен жұмыс жасауға жеке тапсырмалар бағытталған. Сонымен қатар, үй тапсырмасы бақылау жұмысының сипатында болуы мүмкін: «Публицистикалық шығарманың тілі» мысал келтіре отырып, кесте құрастырындар. Мықты оқушыларға таныс емес мәтін немесе еркін таңдау ұсынылады, ал қалғандары - сыныпта оқыған тақырып бойынша жұмыс беріледі.

Білім беру сараптамасының технологиясы ғылыми таным циклі логикасында (байқау – мәселелі сұрақ - гипотеза - дәлелдемелер іздеу (тезис) - қорытынды: гипотезаны растау немесе жаңа гипотезаны растайтын және насихаттау) және барлық принциптердің, формалардың, әдістердің арсеналында сақталуы керек екенін атап өткен жөн. Оқу үдерісінің қолданыстағы пәні бойынша оқушыны бекітуге бағыттау үшін қабылдау және оқыту құралдары.

ШЕТ ТІЛДЕРДІ ОҚЫТУДАҒЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ІС-ӘРЕКЕТІН ДАМУҒА АРНАЛҒАН ҰСЫНЫСТАР

Тіл стандарттарын арттыру Қазақстандағы білім беруді жаңғыртудың маңызды факторы болып табылады. Қазіргі заманғы білім беру жүйесі ағылшын тілін үйрену мен шеберлікті жан-жақты жетілдіру бағытында қозғалады. Шет тілінде сөйлеу әрекеті және сөйлесудің жанама нысаны ретінде оқу - бұл адамдардың көпшілігі үшін аса қажет. Шет тілдерінде сөйлейтін адамдар тікелей сөйлесу мүмкіндіктері аз, шет тілінде оқу мүмкіндігі - барлығы дерлік оқи алады. Демек, оқуға арналған оқыту мұғалім үшін басты басым болып табылады.

Бұл оқырманның шет тілін оқытудағы жұмысының өзектілігін арттырады, соның нәтижесінде оқушылар ағылшын тіліндегі нақты және абстракт мәтіндерді, Longman, Macmillan оқу кітаптарын, интернет материалдарын және басқа да ақпарат көздерін оқи алады.

Мұғалім оқулықты ұйымдастырудың табысты болуы оның кәсіби сауаттылық деңгейіне, оның әдіснамалық құзыреттілігі дәрежесіне, оқытудың тиімді тәсілдерін және сабақтың мақсатына сай келетіндігіне байланысты екенін есте ұстауы керек.

Бүгінде шет тілінде кітап оқуға қатысты көптеген оқыту әдістері бар.

Шет тілінде оқытуға қатысты мұғалімдерге З.К. Кличникованың мәтінді түсінудің жеті деңгейінен ақпараттың төрт түрін бөліп қарастыратын сатылау әдісін қолдануға кеңес береді [42].

Алғашқы екі деңгейде (сөз деңгейі, сөз тіркесі деңгейі) мәтінге жуық түсінуді білдіреді.

Мәнмәтін сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын білу арқылы оқырман тақырыптың кімге арналғанын түсіне алады. Жаңа бастаған оқырманның әрекеттері белгілі бір қиындықтарда ерекшеленеді. Қиындықтар тек қана оқырманның сөздік қоры мен мәтін сөздері арасындағы сандық үйлесімсіздіктен ғана емес, сонымен бірге көптеген сөздердің ауыспалы мағынада қолданылғаны және қызығушылығы жоқтығынан туындайды. Әсересе көпмағыналы сөздер, омографтар, антонимдер және синонимдер үлкен қиындықтар әкеледі.

Үшінші деңгей (сөйлемдерді түсіну) фрагменттік болса да неғұрлым жетілген түрі. Сөйлемді қабылдай отырып оқушы оны жекелеген элементтерге бөліп, олардың арасында қарым-қатынас пен сөйлеудегі қызметін орнатуға, грамматикалық омонимдерді әсіресе көмекші сөздерді және т.б. анықтауы тиіс.

Автор оқу түрлерімен және мәтін мазмұнынан алынған қандай ақпарат түрімен байланыстырады.

Алтыншы деңгей - мазмұнды және эмоционалды-сауатты ақпаратты түсіну.

Жетінші деңгей- ақпараттың барлық төрт түрін, оның ішінде ерікті-қозғаушы түсінуді қоса алғанда.

Соңғы екі деңгейде техникалық толыққанды қалыптасқанын айғақтауы керек.

Бұл соңғы коммуникативті тапсырманы орындау үшін оқырман жинақтай алуға, мағыналық бөліктер арасындағы байланысты табуға, ең маңыздысын анықтауға, «мәтіннің астарына үңілуге», толыққандылығына, дәлдігіне және терең түсінуге жету керек. Барлық осы операциялардың нәтижесінде оқырман мәтінді ауқымды әлеуметтік және мәдени контексте бағалайды, ал оқылымның өзі жетілуімен сипатталады.

Білім алушының коммуникативтік және танымдық іс әрекетінің маңызды түрлерінің бірі болғандықтан оқушыны дұрыс оқуға үйрету өте маңызды болып табылады.

Сондай-ақ *оқушыларды оқып үйренудегі екі жоспарды бөліп алуға дағдыландыру:*

- *мағыналы (не туралы)* – іс-әрекеттің нәтижесі оқылған нәрсені түсіну;
- *процедуралық жоспар* (оқуға және дауыстап оқуға қалай үйренуге болады) - оқу үдерісі маңызды, яғни, әріптер мен әріптердің тиісті фонемалармен үйлесуі, графикалық белгілерді тану, ішкі сөйлеуді қалыптастыру және т.б.

Оқу іс-әрекетіне жан-жақты көзқарас ұсынылады: тыңдалым және аудирование қатар оқу және жазылым.

Оқуды бастаудың бастапқы кезеңінде мұғалім шет тілінде оқитын оқулықтарды қалыптастыруды мақсат етіп қояды, атап айтқанда:

- дыбыстық және әріптік сәйкестіктерді жылдам құру;
- сөздің графикалық кескінін дұрыс дыбыстау және оның мағынасы бойынша оқылымды түсіну/ой елегінен өткізу;

- синтагмалық бойынша сөздерді белгілі бір мағыналық топтарға біріктіру;
- тілдік материалға негізделген мәтіндерді табиғи түрде қарастыру;
- мәтінді дауыстап дұрыс екпінмен және интонациямен мәнерлеп оқу [43].

Г.В. Роговой бойынша оқуға үйренудің екі кезеңі ұсынылады:

- дауыстап оқып үйрену,
- өз бетінше оқып үйрену.

Дауыстап оқуға үйрену барысында мынадай режимдері қолданылады:

I режим. Эталон негізінде дауыстап оқу.

Эталон мұғалімнен де, жазудан да шығуы мүмкін. Екі жағдайда да, дауыстап оқу анықталған белгілі бір әріп-дыбыстық аналитикалық кезең басталмай тұрып, күрделі құбылыстар мен мәтінді түзетуге арналған дыбыстарды білдіреді. Эталон екі түрде айтылады: жалпы мәтінді мәнерлеп, содан кейін кідіріспен оқу, эталонға еліктеуге тырыса отырып («кідіріспен оқу»). Қорытындылай келе, оқушылар мәтінді толықтай оқып, алдымен сыбырлап, содан соң дауыстап оқиды. Дәлдік көрсеткіші болып интонация және қарапайым мағыналық мәселелерді шешу болып табылады.

Дегенмен, эталон негізінде дауыстап оқуға қиянат жасаудың қажеті жоқ, өйткені имитацияның үлкен үлес салмағы қабылдауды баяулатуға әкеліп соғуы мүмкін. Сондықтан бұл режимді эталонсыз дербес оқумен біріктіру керек.

II режим. Уақытында дайындалып эталонсыз дауыстап оқу.

Бұл режим оқушылардың графикалық мәселелерді қабылдауын барынша белсендіреді, олардың жауапкершілігін арттырады. Мұндай жұмыстың бірізділігі:

1. «Рецепция» мәтінді кейіннен таңбалау арқылы өз бетінше оқуға арналған. Мұнда оқу интонацияны табудың құралы ретінде, яғни дауыстап оқу кезеңі ретінде пайда болады.

2. «Өзара бірлесіп оқу». Жұптасып жұмыс істеу барысында оқушылар алдымен бір-бірінің мәтінін түзетеді, содан кейін бір-бірінің мәтінін оқып отырады. Өзара бірлесіп оқу оқуға деген жалпы қызығушылығын арттырады.

III режим. Алдын ала дайындықпен эталонсыз оқу.

Мұнда біз жүйелі екі кезеңді бөліп аламыз: эталонсыз және өңделген жаңа мәтінді алдын-ала дайындықпен оқу.

Бұрын өңделген мәтіндерді дауыстап оқып шығу, ең алдымен, оқудың еркіндігі мен көркемділігін дамытуға бағытталған. Оны тақырып бойынша 3-4 мақала жиналған кезде жұмыстың соңында мерзімді түрде жасау керек. Мұндай оқуды өзіндік «күшті байқау» түрінде жасау керек, ол «үздік оқырманға арналған конкурс» түрінде ұйымдастырылуы мүмкін.

Сонымен қатар, жаңа мәтіндерді оқу уақытқа дайындықсыз жүзеге асады. Мұндай оқу, әдетте мәтіннің бейтаныс бөліктерінің қабылдау және түсіну үшін қоса берілген потенциалды сөздікті тануға, оқушылардың бейтаныс материалды ажыратуға, шет тілінде табиғи оқу жағдайларына барынша жақындай түседі. Дауыстап оқудың бұл түрі ойлау процестерін белсендіруді қамтиды.

Дауыстап оқуға үйрету режимдерінің барлығы да жиынтық түрде қолданылуы тиіс[44].

Шет тілінде оқуға үйрету. Оқу түрлері.

Кез-келген тілде оқудың әмбебап әдісі болмайды. Бірақ жолдары жалпылама болуы мүмкін: фонетика арқылы әріптер мен дыбыстарды түсінуді, үйренуді бастауға болады.

5-сыныпта мұғалім күшейтуі керек:

- сөздікпен жұмыс істеуді;

- сөзді қалыптастыру ережелерін білуден туындайтын тілдік ойлау механизмдерін дамытуды;

Оқуды үйретуде әртүрлі стратегияларды практикада қолдану: толыққанды түсіну (зерделеп оқу), негізгі мазмұнды түсіну (таныса оқу), шолып оқу (мәтіндегі қажетті ақпаратты іздестіру, оны дауыстап оқып шығу, астын сызу, көшіріп жазу).

6-7 сыныптарда мұғалім жұмыс істейді:

- Үйренушілердің жеткілікті деңгейде меңгеруі; таныса оқу (түсініксіз сөздерді қамтитын мәтіндерді оқу және түсіну, мәтін негізінде сөздің мағынасы табу, сөз тудырушылығы, оның ана тілімен ұқсастығы).

- шолып оқу элементтері.

- болжамның мүмкіндігі - «Оқу үстінде оймен озып кету» - Оқудың кез-келген түрінде табысты қабылдау мен түсіну үшін белсенді ойлау қызметінің ажырамас бөлігі ретінде.

Ағылшын тілінде оқыту кезінде мұғалім фабульды мәтінді қолдануы керек: үзілген- фабульды және үзіліссіз- фабульды.

Үзіліссіз- фабульды мәтінде тақырыпты дамыту авторлық шегініспен үзілмейді және ең аз ақпараттармен қамтамасыз етіледі.

Үзілген- фабульды мәтіндерде сюжеттің дамуы фондық ақпараттармен және авторлық құқықтармен тығыз байланысты.

Сабақтарда көбінесе үзілген-фабульды жазбалардың үш жоспары қолданылады:

- фондық - оқиғалардың тарихын, әр түрлі ақпараттарды, түсіндірмелерді қамтиды;

- сюжеттік - оқиғалардың дамуын,

- авторлық - авторлық бағалау, қауымдастық, ауытқулар.

Фабульды мәтін мынадай бақылауды қолдануға мүмкіндік береді: әрекет иесінің не басқаның көрінісін сипаттаңыз, оқиғаның қайда өткенін, әңгімедегі адамдар туралы бірнеше тіркестер айту. Бұл әдіс оқушылардың мәтінде айтылған фактілерді қаншалықты түсінгенін анықтауға бағытталған.

Егер мәтін өте ұзақ емес (20-25 жол) болса, онда оқушылар негізгі мазмұнының шет тілінде айта алады. Алайда, бұл жағдайда, әлсіз оқушылардың мәтін мазмұнын айта алмау қаупі бары анық. Бұл мәтінді жақсы түсінбегендіктен емес, олардың ауызекі сөйлеу дағдыларының дамымағанынан болады. Сондықтан бұл әдісті абайлап қолданған жөн.

Жаттығуларға арналған мәтіндерді әлемнің адекватты бейнесін көрсететін, сондай-ақ жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін мүмкіндігінше қызықты, қолжетімді, ақпаратты жағынан таңдау қажет. Мәтіндер сөйлеудің мағыналы

жоспарын көрсетуі керек және практикалық, ағартушылық, тәрбиелік, даму мақсаттарының орындалуын қамтамасыз етеді. Олардың негізінде оқу әрекеттерінің аналитикалық-синтетикалық фазасы жүзеге асырылады (4-қосымшаны қараңыз).

ЗЕРДЕЛЕП ОҚУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ БОЙЫНША ҰСЫНЫМДАМАЛАР

1) Кітапты қарап, оны оқуға ниеттенгеннен кейін, жазу үшін қажетті дайындықты жасаңыз. Бұл қалам мен қарындаш, оқушы дәптерінің жартылай форматындағы парақтар қаттамасы, (дұрысы тор көзге), қағаздың жіңішке жолақтары, кеңсе скрепкасы, дәптер, бетбелгілер.

2) Дәптермен жұмыс жасай отырып, кітаптың шығу деректерін, тақырыбын сондай-ақ белгісіз атаулар, терминдер, күндер, жеке сұрақтар және т.б. жазу үшін парақтардың үштен бірі (беттің сол жақ жоғары бұрышына) қалдырылады.

3) Бастапқы оқу және танысу (оны көрмей, оқығаннан кейін) барысында мәтіннің жалпы архитектурасын қамту керек, негізгі ойларды сипаттауға тырысып, түсініксіз жерлерін белгілеп, қандай да бір анықтамалар жүргізу керек.

4) Бастапқы оқудың нәтижесі қарапайым мәтіндік жоспар және кітапта көрсетілген белгісіз жерлері туралы нақты түсінік болуы керек. Бұл жұмыстың технологиясы қарапайым қарындаш пен бетбелгілерді қажет етеді. Оқып жатқанда мәтінге белгілер міндетті түрде қойылады.

5 кесте. Зерделеп-оқу басында.

Жоспар	Тезистер
1. Қарындашпен сурет	Қарындашпен оқу тек есте сақтауды ғана емес, өз ой-пікірінді оятады.
2. Түсініп оқу қасиеттері	Түсініп оқу: оқығанның мән-мағынасын, түсініксіз жерін анықтап, толғанысқа назар аударады.
3. Бастапқы оқу тапсырмалары	Бастапқы оқу міндеттері - зерттелетін мәтінге жалпы бағдар беру, жазбалар үшін қарапайым жоспар мен дайындықтар жасау.

5) Кітаптардың басқанікі емес, өзіндікі екеніне назар аударыңыз. Онда белгілері болуы мүмкін. Егер кітаптар кітапхананікі болса, онда бетбелгілер маңызы ерекше. Оның бетбелгісіне жазылған беттің индексі және параграф (мысалы, 18-бет, 4-ші Z-нің жоғарыда) назар аудартады.

6) Кітаптағы көптеген белгілер мынаны айғақтайды. Келіспеуге болатын жерлердің жанына сұрақ және леп белгісі қоямыз. Белгі қою әдісі кітаптан керекті жерді оңай табуға көмектеседі. Ұзақ үзілістен кейін, оларды жадында бекіту үшін дәптерлер мен кітаптарда белгіленген орындарды қайта қарап шығу керек.

Көптеген белгілер оқырманға оқылған кітаптардың авторымен пікірталас тудырып, өткір ойлары мен эмоциясына анық та, айқын әсер еткенін көрсетеді. Жазбалар қарындашпен өрістерге жазылады, сызықтар сызылады. А.С. Пушкин

Бибиковтың діндарлық кітабында Пугачев туралы былай деп жазба қалдырған: «Сандырақ!» Вольтер де авторға қаратып осындай сөз қалдырған: «Жоғал, сен мені жалықтырдың!»

6 кесте. Кітап бетіндегі экспрессивті белгілер сипаты.

V X,!, !!, !!! 1,11,111	Маңызды, өте маңызды, назар аудару.
=	Жалпы, сома, теңдік
> <	Азды-көпті
?	Күдік, сұрақтар
Σ	Барлық сомасы
$\Sigma \Sigma$	Жалпы сомасы
PS	Жазылған жазбалар
I, Sic!	Солай! Басы ашық факт, тұжырымның айқын қалыптасуы.

7) Бұл белгілерді толық көлемде шұғыл түрде біздің тәжірибемізге енгізуге болмайды. Бұл белгілердің саны мен «білімпаздығы» емес, олардың мағыналығы маңызды. Бәлкім, бұл белгілерді басшылыққа ала отырып, уақыт өте келе, сіз өзіңіздің жеке жүйеңізді жасай аласыз, олардың басты мақсаты – символдар мен назар аудару белгілері ретінде қызмет ету болады.

Белгілер ары қарайғы жұмыстарға шамшырақ болады. Жолақтағы «?» белгісі әзірге белгісіз тұстарына қойылатыны түсінікті жайт. Бастапқы оқып шыққанға дейін «?» белгісіне бас қатырудың қажеті жоқ. Себебі оның жауаптары бірнеше беттер немесе азат жолдардан кейін белгілі болады.

Әрине, егер сөздің, терминнің мағынасы күдік тудырса, тез арада сөздікпен жөндеу керек. Осындай жазбаларға арналған материалдарды іріктеу барысында бекітілген символдар бағытталады.

8) Бастапқы оқудың нәтижесі оқудың қарапайым жоспары болуы керек. Бұл жұмысты орындау барысында есте сақтау керек. (жазу жолындағы сандар, көлденең жақшамен => -), онда бір ойдың дәлелі аяқталады да басқа ой басталады. Егер сізде қарапайым жоспарды жасау дағдысы болса, дереу жеке парақта ойларыңызды қалыптастыруға тырысыңыз. Сіз бұл тақырыптарды жоспарда және мәтіннің тиісті жерлеріндегі бетбелгілерде қоя аласыз. Қалайда бұл беттерге бетбелгі қоюда - жіңішке бетбелгілердің кітаптан түсіп қалатынын немесе ауысып кететінін ұмытпаңыз.

9) Оқып болған соң дәптерді алуымыз керек. Алғашқы жазба оқыған кітаптың шығуы туралы жазылады. Олардың тізімі белгілі бір тәртіппен жасалуы тиіс - автор, аты-жөні, лауазымы, баспа орны және жылы (Кертаева Г.М., Боталова О.Б. Психологиялық-педагогикалық ғылыми зерттеу ұйымы, Павлодар қ., 2008). Баспаның орны шартты түрде қысқаша жазылады: М. - егер кітап Мәскеуде жарық көрген болса; Л. - Ленинградта; басқа қалалардың баспаханаларында жарық көрсе толық жазылады. Киев, Минск, Новосибирск, Қарағанды және т.б.

Жинақтың материалдарымен жұмыс істегенде, бүкіл кітаптың толық шығу деректері көрсетіледі. Одан кейін негізгі жолдың жоғарғы жағында -.

тақырыптың, мақаланың, әңгіменің атауы (тақырыппен дәлме-дәл сәйкестікте) назар аудартатын болады.

10) Жоспарды жазу үшін асығудың қажеті жоқ - келесі оқығанда оны нақтылауға болады. Бастауыш сыныптан бері белгілі болған мұғалімнің кеңесіне құлақ асқан жөн:

Мәтінді өз бетінше оқу (бастапқы оқу туралы айтып отырмыз) оқығанды қарастыру;

мәтінді мағыналы бөлшектерге бөлу және әрқайсысына ат қою;

атауларда әрбір фрагменттің қысқаша негізгі ойын беру;

одан әрі келесі тармақтың алдыңғымен байланыстылығын тексеру, мәтіннің негізгі ойы тармақ жоспарында байқалады ма, олар мағына бойынша байланысты ма;

осы жоспарды басшылыққа ала отырып мәтіннің негізгі идеясын ашу мүмкіндігін тексеру.

11) Бастапқы оқудың жиынтығын қорытындылау. Ол мәтіннің негізгі ойлары, композициясы, белгісіз жерлері туралы нақты түсінік беруі керек. Осы оқылымның нәтижесінде алғашқы жазбалар мен ескертулер пайда болады: кітаптың нақты шығу деректері, қарапайым жоспардың эскизі, (автордың негізгі ойларының дәйекті тізімі), мәтіндегі белгілер сериясына, түсініксіз жерлерге, сондай-ақ, оқудың мәнін ықшам түрде білдіретін фрагменттерге назар аудару.

МЕҢГЕРІП ОҚУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУҒА АРНАЛҒАН ҰСЫНЫСТАР

Қайталап оқу. Меңгеріп оқудың нақ өзі болып табылады. Меңгеріп оқу барысында таңбалар қаралады, жазу үшін материалдар таңдалады, нақты жоспары, жазбаның түрі анықталады. Білікті оқырман оның үш түрін меңгереді: *жоспар, тезистер, конспектілер*.

Жоспар. Бұл автордың негізгі ойларының қысқа, дәйекті тізімі болып табылады.

Тезистер - мәтіннің негізгі ойлары. Жоспар мен тезистер арасындағы айырмашылықты аңғару оңай: Жоспарда ой айтылады (не туралы айтылды? деген сұрақ әрқашан қойылады) Тезистерде – тиянақталады (бұл туралы не айтылған?)

Мәтіннің негізгі ойларын жазу өте маңызды, бірақ сіз ұқсас нәрсеге негізделген оқылымның толық бейнесін жасамайсыз. Сонымен қатар, автор өз ойларын қалай дәлелдейтінін, өз ой тұжырымдарының шындығына қалай сендіретіні де маңызды. Кейде оны жазбаларда көрсету өте маңызды. *конспект* осыдан шығады.

Жазбаның нысаны жұмыстың мақсаттарына байланысты күрделене түседі: жоспар қандай? тезистер - не туралы? дәлірек айтқанда?) резюме - бұл туралы? дәл сол? Қалай?

Осы немесе басқа жазу формаларының артықшылығы мен кемшіліктерін егжей-тегжейлі талқыламас бұрын олардың әрқайсысының қосалқы құрылыс материалдарын қарау қажет. (қосалқы материал деп оны жазбаша

арақатынасын белгілейтін, бірақ оқылатын мәтінде тұрлаусыз әрекет ететін материалды атайды).

Оқу барысында ескертулер жасалады. Мәтінмен жұмыс басталғанда, түсініксіз жерлері анықталды («?») - оларды дереу немесе кейінірек сұрыптау керек. Бірақ «!», «NB», «Sic!» символдарымен белгіленген жерлер және басқа белгілер автормен толық келісімді көрсетеді. Мәтіннің бұл үзінділері жоспардың, тезистердің және рефераттағы дәлелдердің екеуін де қалыптастыруға көмектеседі.

Қосалқы материалдар зерттелген жазбаның бүтіндігі үшін қызмет етеді.

Үзінді - бұл белгілі бір мәтіннің дәлме-дәл немесе нақты құжаты (фактілер, даталар, теориялық жағдайлар және т.б. оқырманның пікірі бойынша өте маңызды ақпараттар).

Үзінділер үшін материалдарды таңдау қабілеті- оқу ісінде маңызды көмек болып табылады. Жазбаны дұрыс толтыру да маңызды. Үзіндіні әдетте сол жақта тақырыбын көрсетете отырып, бөлек парақта жасайды.

Және беттің барлығын бір фактімен, бір жағдаймен және тағы басқамен толтырып тастамауға тырысуымыз керек. Жаңа көзқарас, жаңа аспект таба алуымызға болады.

7-кесте. Үзінді көшірмесі (бет жағы)

<p>Д. Менделеевтің периодтар заңы. Элементтердің периодтық кестесі. Ашылу тарихы. Ой еңбегінің ұлы мектебі.</p>	<p>Д. И. Менделеев ашқан жаңалығы хақында: « массалар мен химиялық қасиеттердің арасында байланыс болуы керек деген ой еріксіз келді. Әйтпегенде заттың салмағы абсолютті болмаса да, жай ғана салыстырмалы атомның салмағындай көрінеді. Олай болса көптеген элементтердің жеке қасиеттерімен оның атомдық массасы арасындағы сәйкестікті іздеу керек. Саңырауқұлақты болса да ұстап, дәмін татып көрмей анықтай алмайсыз, басқаша болмайды.</p> <p>Міне сондықтан мен элементтерді іріктей бастадым. Жеке карточкаларға элементтердің химиялық қасиеттерін, атомдық массасын, атомдық салмағын жақын ұқсас элементтерді жаза бастадым. Бұл енді элементтердің қасиеттері олардың атомдық салмағына периодтық тәуелділіктен тұрады деген шұғыл тұжырымға келтірді.</p>
---	--

	Көптеген белгісіздіктерге күмәндансам да, жалпы ойымның дұрыстығына бір минутта күдіктенбедім. Осындай кездейсоқ сәттілікті жіберіп алу мүмкін емес еді.
--	--

Үзіндінің келесі бетіне оның негіздері жазылады.

Қара:

* Кітапты: *И.В. Петрянов, Д.Н. Трифонов. Великий закон.*
<http://booksee.org/book/1474696>

Өзінді үйрет (білемін, бұл қандай қиын!) дереккөздерді үздіксіз белгілеу: мүмкін, сіз оған тағы бір рет хабарласыңыз, бірдеңе біліп, түсіндіріп, толықтырар.

Неге үзінділерді қалың дәптерге емес, жеке парақтарға жасау маңызды? Өйткені, оларды осылай пайдалану өте оңай.

Деректерде, сценарийлерде, үзінділерде бекітілген теориялық ұстанымдарды салыстыру оңай, жалпылама, жинақы болса, жүйелеу.

Фактілер, сюжеттер, теориялық жағдайлар, үзінділерде көрсетілген, егер олар қысқа болса оларды салыстыру, жинақтау, жүйелеу оңай.

Үзіндінің адастыратын «жаман әдеті» бар. Ол үшін біртүсті кеңселік қағаз қыстырғышымен жинастыра отырып, оларға файлдар арнау керек. Ғылыми мұрағат молайғанда, әрбір негізгі тақырыпқа өз папкаңызды жүргізуге болады. Үзінділермен қатар ұқсас проблемаларға арналған ғылыми кітаптардың, журналдардың, газеттердің көшірмелерін сақтау ыңғайлы.

Үзінді жасау – қосалқы саналатын қара жұмыстың өзі. Қорытынды жазбада (жоспар, реферат немесе рефератта) тандаудан кейін көлемі шағын болып қалса да.

Кеңес беруді жазу кезінде бірқатар сөздерді қысқартуды біршама жеңілдетеді.

Менделеевтің үзіндісінде ешбір сөз қысқартылмағанына назар аударыңыз. Онда мәтінді, дәйексөзді сөзбе-сөз жазған қысқартуға жол бермеген. Өз сөзіңізбен жазылған жазбада мұндай қысқартулар – жазбаның көлемін ұлғайтады, уақытты үнемдейді. Бірақ осындай қысқартудан сіз өзіңіз шатастырып аласыз. Сондықтан сөздер қысқартудың негізгі талаптарын білу пайдалы:

- жазбаны қысқартып жазғанда сөздің түбірін сақтау керек. (кітапш., дәпт..);

- келесі дыбыс дауысты дыбыстан тұратын, қысқарған сөзді дауыссыз дыбысқа аяқтауды сақтау керек.(қыск., дауысс., жұрн);

- ортақ аббревиатураларды қолдану - жазбаша сөйлеуде пайдаланылатын қысқартулар; (МГРТ — халықаралық еңбекті бөлу географиясы; БҰҰ - Біріккен Ұлттар Ұйымы және басқалары);

- Сөздіктер мен энциклопедияларда қолданылатын қысқартуларды ескеріңіз. Онда «Қысқартулар тізімі» - кіріспе материалдың ажырамас бөлігі (қараңыз

б.з.д – біздің заманымызға дейін, жек.түр. – жекеше түрі және т.б. ...);

- егер үзіндінің терминдер мен сөздіктерге тән делінген сипаты бар болса, түсіндірілген сөзді қайталаудың қажеті жоқ, оның бастапқы тақырыбын анықтаса жеткілікті; ешқашан жеке атауларды қысқартпаңыз.

- пікірді жазу жазу барысында мәтіннің мағынасы бұрмаланып кетпеуін қадағалау керек, Өткізу хатқа кіреді; *шрифті белгілеу- асты сызылады, қалың қаріппен - түзу сызықпен, сиректетіп теру – үзік сызықпен, курсив – ирек сызықпен.*

- үзіндіні аяқтаған соң, оны міндетті түрде дауыстап оқып және мәнмәтінмен салыстыру керек. Бұл жазбаша мәтінді және жадты бақылау болып табылады.

Үзінділерде тырнақшаны дұрыс қолдану қажет.

Дәйексөзді қолдануды қалай үйренуге болады?

Не себепті автордың сөздерімен дәл мәтінді тікелей қолдануды қажет ететін идеяны жеткізгіңіз келеді? Жауапты автордан жақсы ешкім білмейді және оларға бәрі де айтылғанда неге бас қатырады? Бірақ, бұл жағдайда сізге бүкіл кітапты, мақаланы қайта жазуға тура келеді! Барлығы да сөзбе-сөз қайталауды қажет ететін маңызды сияқты.

Ғылыми және ғылыми-көпшілік әдебиеттерде қалай және неге тырнақшаға ден қоятынын түсіну маңызды.

Әрбір дереккөз бір шешуші критерийге тоқтауы керек: зерттелетін мәселені түсіну үшін бұл шығарма қандай мүмкіндік береді.

Философ Артур Шопенгауэр бұл туралы былай дейді: «Шындығында дәйексөздерді ойынды басқаның ұлағатты сөзімен жеткізе алатын жағдайда ғана пайдалану керек» [46].

Мәтіндегі цитатаның мақсаты қандай? Ұлағатты дәйексөздерге сілтеме жасау өз ойларын нығайтуға бой ұрғызады. Әрі қарай, құнды фактілік материалдарды алып пайдаланыңыз. Қарама-қайшы көзқарас қарсыластың көзқарастарымен өз көзқарастарын салыстыру үшін, оның позициясының жаңылысуын дәлелдеу үшін айтылады.

Әрбір дәйексөздер дереккөздерге сілтеме болуы керек, оның сипаттамасы библиографиялық стандарттарға сәйкес болуы керек.

Дәйексөзді қолдану барысында оның дереккөздегі дәйексөзге сәйкес келуін қадағалауыңыз керек. Мынадай ауытқуларға жол беріледі: қазіргі заманғы ережелерге сәйкес емле және пунктуация жанартылуы мүмкін, егер бұл жеке авторлық емле немесе автордың тыныс белгілері болса; автордың ойы бұрмаланбайтын болса, екіншісінде бұны эллипспен көрсетілетін жағдайда жеке сөздерді, сөз тіркестерін, сөз тіркестерін жіберіп алуға болады.

Дереккөзге сәйкес келетін дәйексөздер міндетті түрде тырнақшаға алынады. Мәтіннен алынған өлең түріндегі дәйексөздерге, басқаша айтылған дәйексөздерге, кітап немесе мақала эпиграфынан алынған дәйексөздерге, сондай-ақ өз сөзіңізбен айтылған дәйексөздерге тырнақшалар қойылмайды.

Егер дәйексөз сөйлемде толығымен айтылса, ол бас әріппен басталады, мысалы:

Бұл туралы Л.Н. Толстой жазған: «Суретшінің мақсаты мәселені шешу ғана емес, өмірді, оның сарқылмайтын көріністерін шексіз сүйеге мәжбүрлеу. Егер маған жазғандарымды бүгінгі балалар 20 жылдан кейін оқиды және оқи отырып жылайды, күледі, өмірді жақсы көретін болады десе мен бүкіл өмірім мен барлық күш-қуатымды арнаған болар едім...»[47].

Егер дәйексөз мәтінге авторлық сөйлемнің бөлігі ретінде енгізілсе, онда ол төменгі әріппен жазылған, мысалы:

«Бақылау жүргізудің ерекшеліктерін аша отырып Л.И. Аксенова бұл туралы «педагогикалық күнделікті жүргізу үлкен маңызға ие» деп көрсетті. [48].

Егер дәйексөз автордың сөйлемінің ортасына толық енгізілмесе (бірінші сөздер түсіп қалады), онда ол төменгі әріппен басталады, мысалы:

«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодекстің 82 статьясында мыналар айтылған: «...Баланың өміріне немесе оның денсаулығына тікелей қатер төнген кезде қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган баланы ата-аналардан немесе оны қамқоршылыққа алған басқа да адамдардан дереу айырып алуға құқылы» [49].

Егер дәйексөз сөйлем құрамына табиғи түрде енсе, дерекөздерде қалай басталғанына қарамастан, ол кіші әріппен басталады, мысалы:

И. Буниннің пікірінше, Чехов «сирек кездесетін рухани асыл дүниенің адамы, осы сөздердің ең жақсы мағынада жақсы жұмсақтық пен рақымшылығы, шынайы шыншылдық, ерекше нәзіктік пен қарапайымдылық, сезімталдық пен нәзіктік»....

Дәйексөздер. Сөйлемнің ортасында келгенде кәдімгі тырнақшаға алынып жазылады, мысалы:

В. Райх тұлғаның түрлерін сипаттай отырып, ақыл жұмысы мамандарын «жанды машинаға» теңейді. Ал Д. Шапиро бұл жайында «мұндай адамдар өмір сүрудің және ойлаудың қалыпты және теңестірілген әдісі» дейді[50].

Егер реферат авторы дәйексөз сөздер үшін бірнеше сөзді белгілеп алса, онда ол бұл сөздерді арнайы айтады: түсіндірме мәтіннен кейін нүкте қойылады, содан кейін реферат авторының аты-жөні көрсетіледі және ал мәтін толықтай жақшаға алынады. Бұған түсінік берудің нұсқалары мынадай болады: (біздің разрядка. - Е. Ч.), (өзімнің белгілегенім - Е. Ч.), (біздің курсив. - Е. Ч.), мысалы:

Осылайша, А.А. Бодалев көрсетті: «Адамдар арасындағы қарым-қатынас бір-бірін жақсы білетін адамдардың өзара әрекеті (біздің разрядка. - Е. Ч.), олардың арасындағы қарым –қатынас барысында, сол немесе белгілі бір басқалар қарым-қатынасқа түседі» [51].

Тікелей сілтеме жасаумен қатар, ол бастапқы мәтінді қайталап айтуға жиі ұшырайды. Мұндай кірме сөзде тырнақшамен белгіленбейді, бірақ осы немесе басқа бастапқы дереккөздердің беттері көрсетілген нұсқаулар міндетті болып табылады. Кірме сөздерді ауызша тіркеу формалары тым әртүрлі, бірақ сөздік ауызекі сөйлемнің академиялық этикеті дереккөздерді нақты және қысқа

мерзімде айқындауға көмектесетін бірқатар тұрақты ауызекі сөйлеу штамптары әзірледі.

Олардың ең көп таралған мысалдарын келтірейік.

1. Публикациялар қатарында толық баяндалған туралы мәселе. Төменде Е.С. Полаттың еңбектерінен бірқатар ұсыныстар келтірілген.
2. Д.Э. Розентальдың «Справочник по правописанию и литературной правке» кітабында ... туралы толығырақ танысуға болады.
3. Келесі мақала В.М. Даценко, В.М. Шевелевтер әзірлеген ұсыныстардың негізінде берілді.
4. Мысалы, қазақстандық музейтанушы З.А. Тебаева ... оған ары қарайда жеке кеңес беруді ұсынады.
5. В.Салагаевтың «Культура делового общения» кітабында мынадай жұмыс әдістерін қолданған кезде ең жиі кездесетін жағдайлар сипатталады.
6. Психология осы мәселе бойынша көптеген әдістемелерді жасап шығарды, оның жалпы мағынасы төменде келтірілген болуы мүмкін...
7. Оқушылардың зерттеу мүмкіндіктерін дамыту ерекшеліктері бойынша А.И. Савенкованың ең көп ұсынылған зерттеуі.

Егер ескертулер жеке сөздерге қатысты болса, бұл сөздерге сілтеме белгілері тура беріледі. Егер ескертулер сөйлемге қатысты болса, онда сілтеме белгісі сөйлемнің соңына қойылады. Сілтеме белгісі тыныс белгісінің алдына қойылады. (қоса алғанда- леп белгісі және сұрақ белгілері).

Бірінші дереккөздерге толық сипаттама тек алғашқы сілтемеде беріледі. Егер курстық жұмысының бір бетінде бірдей дереккөздеріне бірнеше сілтеме берілсе, сілтемелерде «Сол жерде» сөзі және сілтеме берілген бет нөмірі көрсетіледі, мысалы:

В.А. Хасеинованың еңбегі орыс тілі мен әдебиеті сабақтарында оқушылардың сауаттылығын дамыту мәселесіне арналды. [52].

В.А. Хасеинова атап көрсеткендей, оқу портфолиосы оқушылардың оқу іс-әрекеті құзыреттілігін объективті өзіндік бағалауды, оқушылардың әдебиеттерді оқу саласындағы жеке жетістіктерін жазу, жинақтау және бағалау әдістерін дамытуға арналған технологиялардың бірі екендігін көрсетеді. Сол бетте Б. 6.

Егер сілтемелер бір жарияланымда жарияланған әртүрлі мақалаларға берілсе, онда сипаттаудың екінші саласы, яғни басылымның атауы, сондай-ақ «Сол бетте» деген сөздермен ауыстырылады, мысалы:

Ұсынылып отырған жаңа оқу-әдістемелік кешен жаратылыстану пәндер саласындағы функционалдық сауаттылықтың негіздерін қалыптастыруға бағытталған.

Автор оқушылардың аналитикалық дағдыларын дамытуға бағытталған жүйелі курс ұсынады.

Егер баға белгілеуі дереккөзден емес, қосымша құжатпен алынған болса, библиографиялық анықтама келесі сөздерден бұрын болуы керек: Цит. по кн.: ... или Цит. по ст.: или Цит. по реф.:, мысалы:

Г.Шептің айтуынша, бұл «бізде дүниеде және ондағы барлық нәрселердің өз орнын білу» деген ішкі мағынасы бар.

Дәйексөздердің сілтемелері мен басқа сөзбен айтылған дәйексөздерге тырнақшалар қойылмайды, сөздерді идеялар, қысқаша «Қараңыз» сөзімен жалғасады, мысалы:

Әлеуметтік тәрбие әдістемесі –бұл әлеуметтік тәрбие теориясы мен практика болып табылады.

Егер мәселе бірқатар авторлармен қамтылған болса, бірақ әртүрлі дереккөздерде болса, олардың кейбірін тізіп шығаруға болады, мысалы, жұмыс істеген жылдардағы жұмыс дәйектілігін ескере отырып, мысалы:

И. Гоффман (1959, 1961), Д.Майерс (1996) шығармалары өзін-өзі танытудың мінез-құлқын зерттеуге арналған.

Танымал басылымдарға сілтемелерден, сондай-ақ, авторлықты құруға болмайтын материалдардан, тіпті олардағы ақпарат ғылыми жұмыс тақырыбына сәйкес келсе де, болдырмауға тиіс. Библиографиялық дереккөздің сапасы мен беделін оның атауы, авторы және жариялануы туралы ақпарат, сондай-ақ жазбаша және мәтіндік стилі бойынша анықтауға болады. Ғылыми мақалалардың беделдігі, соның ішінде мақаланың беделін (импакт-фактор), сондай-ақ мақаланың дәйексөз индексі және автордың дәйексөз индексі бойынша анықталуы мүмкін.

Айта кету керек, баға ұсыныстарының нақты ұсынысы ғылыми шолудың «құралы» ретінде, бірақ олардың жұмысында қолданылуы негізделген болуы керек. Көрсетілген бағалаудың саны, көлемі және ғылыми маңыздылығына ерекше назар аудару қажет.

Әрбір бетте тікелей дәйексөздердің көптігі, сәйкесінше авторлық талдаусыз бірін-бірі дәйексөз келтіргеннен кейін тұтастай алғанда жалпы жұмыстың дербестігі жоқтығы (жиі негізделген) байқалады.

Азат жолдарды дәйексөздер арқылы бастау ұсынылмайды, сондай-ақ дәйексөздің бірінен кейін бірін орналастыру керек.

Біреудің мәтінін дәлме-дәл жазудың алдын алу үшін сілтеме түрін өзгерту қажет. Дәйектендіру тікелей болуы керек емес. *Автордың айтқан сөздерінің бәрі интонациялы нюанстар мен стильдерге дейін маңызды болса, тікелей дәйексөз қажет:*

- дәйексөз дереккөзі сұраққа түпнұсқалық қарауды ұсынғанда, кең көлемді анықтаманы, зерттеу тақырыбын автордың түсіндірмесін қамтиды;
- өз пікірлерін қолдана отырып, ортақ дәйексөз қолданылғанда;
- автордың ұстанымы сынға ұшыраған немесе оның шығармаларының ең тән және осал жерлерін толығымен ұсынған кезде;
- мәтіннің өзі талданып жатқанда, авторлық стильдің ерекшеліктері (мысалы, әдеби және филологиялық жұмыстарда).

Басқа жағдайларда, дәйексөздер жанама болуы мүмкін, яғни мәтінге жақын мәтін, авторлық ойларды қайта айтылуы.

Ғылыми мәтіндердегі баға белгілеулер жалпы жұмыс көлемінің 25% - ынан аспауы керек деп қабылданғаны жалпыға бірдей.

Дәйексөздер ұсыныстарын жасаған кезде, мәтін бойынша пайдаланылатын тырнақшалардың бірдей түрін қолданыңыз.

Шетелдік авторлардың есімдері ғылыми жұмыс жазылған тілде беріледі. Бұдан әрі жақшаларда тегі мен аты-жөнінің түпнұсқасы жазылады. Отандық ғылымға кеңінен танымал шетелдік авторға сілтеме берілсе, түпнұсқа атын қосымша жазу талап етілмейді, мысалы:

1. Түсіндіру идеясының ең қызықты психологиялық нұсқаларының бірі іске асыру – ол биологиялық және әлеуметтік мұқтаждықтармен қатар, психологиялық қажеттіліктер деп аталатын топты - қиялға, пікір мен символдыққа негізделген С. Мадди (S. Maddi), қажеттіліктерінің теориясы болып табылады.

2. «Қатаң детерминизмнің» экстремалды нұсқасы - бұл Фрейдтің психоанализі, ол адамның өзінің өткен кезеңімен толығымен қарастырады ...

3. Шетелдік авторлардың есімдерін және атын дұрыс пайдалану үшін оларды орыс тіліне аудару дәстүрін ұқсас тақырыптағы орыс тіліндегі басылымдарға сілтеме жасау керек. Авторлардың есімдері бұрын орыс тіліндегі дереккөздерінде айтылмаған жағдайда авторлардың аты-жөні мен тегі туралы транслитерациялау, олардың аты-жөні мен тегі шетел тілдеріндегі транслитерация ережелеріне сәйкес жасалғаны дұрыс.

Еске сала кетейік, басқа адамдардың ой-саналарын, авторға сілтеме жасамаған мәтіндер мен оның шығармаларын шығару плагиат деп аталады және қылмыстық құқық бұзушылық болып табылады.

Ғылыми жұмысқа сілтеме жасаған шетелдік терминдер жұмыстың жазылған тіліне аударылады. Шетел терминдерін аударғанда, алдымен орыс тіліндегі басылымдардағы аударма дәстүрін тексеріңіз. Аударма табылмаса немесе жұмыс авторының дәлме-дәл болып көрінсе, ол аударманың өз нұсқасын ұсынуы мүмкін (бұл терминді орыс тіліндегі аудармаға аудару дәстүрін және аударманың авторлық нұсқасын дәлелдеу керек).

Арнайы терминдер әдетте автордың аты-жөні жалпыға белгілі болмаған жағдайда немесе автормен бірінші рет аударылған жағдайда, аударманың қасына жақшаға аударманың түпнұсқасын жазуды ұсынылады.

Авторға тиесілі емес шет тілінде ұсынылған арнайы терминдерді дұрыс аудару үшін ағылшын тіліндегі дереккөзінің резюмесін яғни, қысқаша мазмұнын табуға кеңес береміз (резюме, яғни қысқаша мазмұн қазіргі заманғы шетелдік ғылыми басылымдардың көпшілігінің электрондық дерекқорда ұсынылған).

Шетелдік дереккөздер мәтінінің фрагменттері келтірілген кезде, дәйексөздер автордың аудармасындағы негізгі мәтіннің тілінде көрсетілуі тиіс. Егер автор аударманың дұрыстығына сенімді болмаса, онда астарлы сөздер (парафраз) қолданылады.

Шетелдік ғылыми жұмыстарды дәйектендіргенде және аударғанда аударманың стандартты электронды құралдарды пайдаланбағандарыңыз жөн. Арнайы психологиялық терминдер мен ұғымдар арнайы сөздіктерді пайдалана отырып аударылуы керек, сондай-ақ тиісті салада қабылданған аударма дәстүрімен салыстырылады.

XX ғасырдың басына дейін отандық басылымдарға библиографиялық сілтемелер, ескі емлесі арқылы жарияланған, ескірген әріптерді пайдалану, емле

мен пунктуацияның қазіргі заманғы ережелеріне сәйкес қазіргі заманға сай ауыстыру арқылы беріледі. Осындай жарияланымдардан алынған дәйексөздерде емле мен пунктуацияның қазіргі заманғы ережелеріне сәйкестігі беріледі, егер жұмыстың мақсаттары мен міндеттері келтірілген мәтіннің ерекшеліктерін сақтауды талап етпесе, ол туындының авторымен ескеруі керек.

Кейде (ғылыми жұмыстарда - өте сирек кездеседі), дәйексөз материалында жарияланбаған ауызша баяндама ұсынылады. Мұндай жағдайларда жұмыс мәтіні материалдың жеке сұхбаттан алынғанын, өтініш авторы мен әңгімелесудің күнін көрсететіледі, мысалы:

«Лев Семенович әр оқушының тағдырын және жұмысын жете түсініп, хаттарға әрдайым жауап беріп отырды» (11.11.1988 жылы Н.Г. Морозовамен әңгімелесунен алынған үзінді (Л.С. Выготскийдің отбасылық мұрағатында сақталған).

Заңнамалық және ведомстволық актілер ресми жарияланымдарда келтірілген, дереккөздер үшін қайталама дәйексөз ұсынылмайды. Заңнамалық және ведомстволық актілерге сілтеме жасай отырып, дәйексөз жазу кезінде ең соңғы жаңартуларға сәйкес жасалғанына көз жеткізіңіз.

Өлеңдерді сілтеме жасаудың өзіндік ерекшеліктеріне қарай: өлеңдер жолдарын академиялық немесе басқа беделді басылымдарда қалай орналастырған болса, сол тәртіппен орналастырған жөн, мысалы:

М.Ю. Лермонтовтың «Отчего» өлеңі жоғарыда айтылғандарға жақсы мысал, бола алады.

Мне грустно, потому что я тебя люблю,
И знаю: молодость цветущую твою
Не пощадит молвы коварное, гоненье.
За каждый светлый день иль сладкое мгновенье
Слезами и тоской заплатишь ты судьбе.
Мне грустно... потому что весело тебе.

Өлеңнің «көркемдік мәртебесі» туралы абстракциялаймыз және ақынның «өмірлік ішкі сезімі» сәттерінің бірі жайында құжат ретінде қараймыз [52].

КІТАППЕН ЖҰМЫС ІСТЕУ ТӘСІЛДЕРІН ПАЙДАЛАНУҒА АРНАЛҒАН ҰСЫНЫСТАР

Мәтінге жоспар құру тәсілі. Бұл жоспар мазмұнын бірізділігін және оны жалпылауына, дереккөздің мазмұнның жадында тез қалпына келтіруге көмектеседі. Егер жоспар жақсы жасалған болса, тезистер мен конспектілер алмастыра алады. Жоспар жасалған жазбаларды жақсартуға көмектеседі. Конспектіге жоспар құру маңызды ақпараттың қалып қоймағанын және мазмұн логиканың бұзылмағанын тексеруге көмектеседі. Сондай-ақ, бұл жоспар дереккөздерімен ұзақ уақыт жұмыс істеуге көмектеседі. Әрбір параграфқа немесе оқулықтың тарауларына арналған жоспар жасасаңыз - қайталау ең аз уақытты алады, сіз кез-келген фрагменті жадында дереу қалпына келтіре аласыз. Жоспар толықтай меңгергенін ескеруге көмектеседі. Бұл мәтіннің бірнеше бетін толық жоспарлауға, жұмыстың қалай жақсарып, жүзеге асуын тексеру назар аударуда басты рол алады. Жоспарды көз жүгіртіп қарап шығу

оқылымды қалпына келтіреді. Жоспарды құру процесі назар аударуға, жады жақсартуға, логикалық ойлау мен сөйлеуді дамытуға тәрбиелейді.

Бастапқы оқу кезінде, қарындашпен қарапайым жоспар жасалады. Мәтінге қайта сілтеме жасаған кезде жоспардың эскизін анықтау қажет. Жоспардың негізгі бөлімдерін қажетті егжей-тегжейлі мәтін тақырыпшасын түсіндіру, егер олар бар болса, бірақ, әсіресе, азат жолдарға назар аударылуы керек. Өйткені, параграфта (қызыл сызық жолмен) мәтінде жаңа ой басталады, жаңа аспект жоспарлануда.

Жоспарда жұмыс істеудегі ең қиын нәрсе - тақырыптарды қалыптастыру. Оқушы, ол тұжырымдамасын бастаған кезде, сөйлемдерді қолдауға арналған мәтінді іздеуі керек, олар көмектеседі. Мүмкін, мәтіннің дереккөзі сөзтіркестерімен сәйкес келуі мүмкін.

Жоспарды жұмыс дәптерінде жазбас бұрын, оны әуелі жобасын бағамдау керек – тұжырымдаманы жетілдіру, топтастыру немесе жеке ережелерді егжей-тегіжей нақтылау. Тәжірибе жоспарлаудың екі жолын ұсынады. Біріншісі - егжей-тегіжейлі қарапайым жоспарды жасау (бірақ сіз басында әрбір азатжолдан кейін ретпен қарау). Мәтінді құрайтын ережелердің, сюжеттердің, фактілердің тізбесі ортақ айдарлардағы элементтердің тиісті топтастырылуына әкеледі. Екінші жол - егжей-тегіжейі ретімен қысқаша қарапайым жоспар құру.

Жазбаның графикалық мәдениетін елемеу. Ең маңызды тақырыптардың шекарасында нүктелер, сызықтар, астын сызу, маркерлерді нөмірлеу, жолақ арқылы жазу - бұл жазу кестесіне қойылатын негізгі талаптар.

Жоспарды жазу схемасы келесідей:

I. _____:

1) _____ ;

2) _____ ;

а) _____

II. және т.с.с.

Барлығына жоспар жақсы, бірақ ол нақты және проблемалық мазмұн бермейді, тек оның орналасу схемасын еске түсіреді. Мәтін мазмұны өзіне тезистерді таңдайды.

Тезистерді құру тәсілі. *Тезистер* қысқаша тұжырымдамалардағы мазмұнның мәнін білдіреді, мазмұнды толық ашуға мүмкіндік береді. Тезис түрінде жазбаларды меңгеруді бастағаннан кейін, мәтін авторы дәлелдейтін идеяны дәл анықтайтын жерлерді белгілеу үшін пайдалы. Мәтіннің мұндай үзінділерін көбінесе кітаптың дизайнын полиграфиялық мәдениеті жеңілдетеді, сондықтан біз оқушыларға негізгі қаріптерді белгілеуді ұсынамыз.

Тезистерді қалыптастыру үшін әр уақытта дәйексөзге барудың қажеті жоқ. Тезистерде сақталған авторлық мәліметтің түпнұсқалығы материалдың анықтығына, қабылдауына ықпал етеді.

Тезистерді міндетті түрде нөмірлеу керек, авторлық шешімдердің логикасы жазылып, сақталады. Дәптерге жазғанда, тезисті бірінен-бірі жеке жол тастап, тезисті екіншісінен бөліп, сонда оны пайдалануға ыңғайлы болады.

Конспект құру тәсілі. *Конспект* мазмұнның қысқаша, дәйекті көрсетілімі болып табылады. Оның негізі - жоспар, тезистер және үзінді көшірмелер.

Осындай жазбада ойлану және оның нені айтқаны, расталғаны және оны дәлелдеуі маңызды. Конспектінің әмбебаптылығы бұл жазба түрін меңгеріп жатқандар үшін негізгі қауіпті тудырады. Конспект жасаудың қиындықтары: негізгі емес, байланыстырушы ойлар, мәтіннің стилистикалық байланысты логикалық үйлесімге зиян келтірмеуге ұмтылу.

Сіз конспектілеуді егжей-тегжейлі жоспар түрінде жазбаны құрастырудың негізін меңгергеніңізде іске асырасыз. Оқушы әрбір мәтіннің қысқаша мазмұнын конспектілеу қажет етпейтінін есте сақтау керек. Әдетте, конспект ол үшін аса маңызды болып табылатын кітап немесе мақаладан негізгіні сақтау, оны меңгеру тақырып бойынша әрі қарай жұмыс жасау кезінде байқалады. Жазбаларда оқуға кірісу үшін оқулық материалына сүйену керек.

Конспектілеудің талаптары канондық, қатаң анықталған сипатта, жазудың барлық түрлерінен бұл ең еркін болып табылады. Бірақ конспектың негізгі элементтері автордың ұстанымдарын, негізгі мәлімдемелер жүйесі мен олардың аргументтерін міндетті түрде толық қамтуы керек екенін білу пайдалы.

Конспектілеудің жазба нысаны ерекше назар аударуды талап етеді: өз пікірлерін, оқылымда көрсетілетін көріністерді жазу кезінде анық бөлінген маңызды. Мәтінді түсіндіруге көмектесу үшін кең көлемде жазбаларды жазып, қосымша, анықтамалық деректерді жазыңыз (автор айтқан оқиғаның күні, кітабында аталған адам туралы мәліметтер, терминнің дәл мағынасы және т.б.).

Егер сіз әсерлі көлемдегі мәтінді көрсетіп жатсаңыз, онда осы немесе оның басқа бөлігін қамтитын кітаптың беттерін ұмытпаңыз. Жазбаларды пайдалану ыңғайлылығы үшін конспектінің үлкен бөлігін белгілеуге кеңес беріледі (бұл жоспармен орындалады), тақырыптар сызылады. Есіңізде болсын оны қызыл сызықпен белгелеңіз. Жазбалардың нақты кестеге - бөліктерге, бағандарға бөлу керек. Мүмкін болса, сандық деректерді кестелерге түсіріңіз.

Оқушының оқу шеберлігі - кітаптың мазмұнын өз көкжиектерін кеңейту үшін игеру. Сондықтан автордың пікірін және дәлелдерін негізінен өз сөзімен айту ұсынылады. Осылайша ақпаратты өңдей отырып, сіз негізгі мазмұнын түсінесіз. Мәнмәтіндегі ой мен фразалар, кейде конспектегі кең көлемді кеңістіктегі баяндаманы талап етеді. Бірақ әрдайым дерлік (конспектілеудің мәні осында), түпнұсқаның мәтіні қысқартылынып алынады. Сонымен қатар, мәтінді қысқарту арқылы, оқушы логикалық ойлауды үйренеді, бірдей түрдегі пікірлерді біріктіріп, жалпылауға үйретеді. Мәтінді түсініп оқып өз сөзімен жазу үшін пайда болатын тағы бір аргумент бар: жазбаша тіл байытылады, тіл көркемделеді.

Жалпы оқу стратегиясын және жоспарды және тезистерді жасау техникасын білу және конспектілеу технологиясын анықтайды:

1. Мәтінді мұқият оқып шығыңыз. Сонымен бірге, таңқаларлық жерлерге, таныс емес сөздеріне, жаңа атауларына және күндерге назар аударыңыз.

2. Белгіленген түсініктердің, сөздердің мағынасын жазыңыз. Мәтінде айтылған оқиғалар туралы атауларын білмейтін адамдар туралы ескерту жазыңыз.

3. Мәтінді бірінші оқылымда қарапайым оның жоспарын құру керек –

содан кейін автордың негізгі ойларының дәйекті тізімін жасау керек. Мәтінді қайта оқыған кезде, автор өз жұмысының негізгі идеяларын (позицияларын) дәлелдейді.

4. Конспектілеудің соңғы сатысы бұрын жазылған жерлерді және олардың қысқа дәйекті жазбаларын қайтадан қарап шығудан тұрады.

5. Конспектілеу барысында авторлық ойды өз сөзімен айтуға тырысу керек, бұл мәтінді саналы түрде меңгеруге көмектеседі.

6. Конспектілеу барысында дәйексөздер белгілерін таңдауға болады. Түсіну қажет, бұл ойдың қаншалықты ашық, қаншалықты айқын екендігі. Белгілі бір мәселе бойынша қорытынды шығаруға болатын шешімдерден тұрады.

ОЙ ЕҢБЕГІНІҢ ЖӘНЕ ЖАДЫНЫҢ ОҚУ МӘДЕНИЕТІ

Оқу мәдениеті ой еңбегінің негізін қалаушы қағидалары: бірізділік және жүйелілік.

Әмбебап кеңестер деген болмайды, ал жадты оқытуда жекелеген жадылардың ерекшеліктерін ескеру керек.

Мұғалім оқушылардың назарын ғалымдардың зерттеген және сипаттайтын үш түріне көңіл аударуы керек - көру, есту қабілеті мен қозғалтқыш.

Көру арқылы есте сақтау қабілеті кескіндерді, иллюстрацияларды, көрнекі құралдарды бастапқы игеруді қамтамасыз етеді. Мұндай жады бар адамдар мәтіннің орналасқан жерін («мен бұл жайында беттің соңында оқыдым»), оның көлемін («жарты бет теоремасы»), кітаптың сыртқы түрін («қызыл мұқабада, жіңішке баспа әріптермен жазылған») дәл есте сақтайды. Осындай есте сақтау түрімен әдебиеттерді оқу үшін таңдалуы керек, иллюстрациялық материалмен жабдықталған, оқыған жазбалар айқын жазылған, әрі аяқталғаннан кейін оларды мұқият қарап шығыңыз.

Жадының есту түрі оқушыны жазбаларды дауыстап қайтадан оқуға, мәтіннің ең маңызды орындарын қайта жазуға міндеттейді.

Қозғалтқыштың жады түрінде оқушы әр үзінділерді оқығанда қарындашпен белгілер қойып, үзінділерге көшірме жасайды, сызбаларды салады, кестелерді құрастырады және т.б.

Нашар дамып жатқан түрлерін дамыту қажет. Адамның көзқарасы неғұрлым кең болса, оған қызығушылық тудыратын мәселелерде білім тереңірек болса, соғұрлым есте сақтау оңай болады. Жадты дамыту бойынша өзін-өзі тәрбиелеу жұмыстары толық көлемде ұйымдастырылуы керек.

Жадыны жаттығуды оқытудың екі жолмен жүруі мүмкін: өзіндік білім беру жұмысында кез келген білім көзі құнды болып есептелетін көкжиектердің жолын кеңейту; сонымен қатар, мейлінше кітаппен тұрақты және негізгі қарындашпен белгілеп алуға мұқият жұмыс істеу.

Эрудит адам жадыда сақтау қабілетімен ғана емес, қажетті ақпаратты жедел табу жолдарына бай болу керек. Бұған, көмекші - сөздіктер, анықтамалықтар, энциклопедиялар жатады.

КІТАПХАНАДАҒЫ КІТАПТАРДЫ ІЗДЕУ ТЕХНИКАСЫНА АРНАЛҒАН ҰСЫНЫСТАР

Егер білім алушы үй тапсырмаларын, факультатив, ғылыми жобаны жазу және т.б. дайындау мақсатында кітапханаға баруды жоспарласа, онда оған кітапты қалай таңдауға немесе кіммен байланысуға болатыны туралы кеңес беру керек.

Жадынамада оқушылар қажетті сұраққа жауап алады.

1. Кітапханадағы өзін ұстау тәртіп ережелері көрсетілген ақпараттық тақтадағы ережелермен танысу.

2. Кітапханада әдебиеттер стеллажда алфавит бойынша орналасады. Кітапты табуға ыңғайлы болғандықтан, кітаптармен сөрелер тақырыптарға бөлінген, мысалы: көркем әдебиет, проза, поэзия, тарих, астрономия және т.б. Стеллаждан қажетті кітапты іздестіргенде ұқыптылық қажет.

3. Ең қарапайым нәрсе - тікелей кітапханашыға бару.

4. Егер сіз өзіңіз тапқыңыз келсе, онда әрбір кітапханада каталогтар бар. Олар алфавиттік және жүйелі каталогтар болады.

Алфавиттік тәртіпте барлық кітаптар жанрды, тақырыпты немесе шығарылған жылды ескерілмей, автордың тегі бойынша беріледі. Қажетті басылымның атауын ғана білсеңіз, онда тек атаулар көрсетілген каталогына жүгініңіз. Сондай-ақ, карточкалардың орналасуының алфавиттік қағидасы қолданылады.

Кітапхана каталогы - бұл арнайы карточкалар, мысалы осындай болады

28.6	Гершун В.И	Үй жануарлары. М.:Педагогика1991. -144 с.: ил
Г42		
28.6		28.6

Танбаларды оқушылар өздері белгілейді

Бұл сурет карточканы өздері жасай алатын оқушыларға арналған, бірақ бұл оған ұқсайды.

Алфавиттік каталогта автордың тегі немесе кітаптың атауын (әрқашан емес) табуға болады.

Жүйелі каталог бұл тақырып бойынша қажетті әдебиеттерді ғана таңдаған адамдар үшін ең қолайлы. Оның кітапханалық-библиографиялық жіктеме құрылымына негіз ретінде, оған сәйкес әр тақырыпқа әріптер мен сандар

индексі беріледі. Индекстердің бағыты каталогтардың кез-келген залында орналасқан арнайы кесте көмек береді.

Немесе осы карточканы алып, оны кітапханашыға беріңіз және ол сізге қажетті әдебиеттерді әкеледі.

Кітапхана қызметкері күрделі кітапханалық индекстерге тезірек бағдарланған және іздеуді айтарлықтай жылдамдатуға мүмкіншілік жасайды. Бұдан басқа, кітапханашы кітаптың қай жерде орналасқанын білуге көмектеседі: ол абонементтік бөлімде, оқу залында немесе сақтау орнында бар ма. Кейбір авторлар кітапханашыларының есімдері оқырмандардан жылдар бойы естіп, тиісті индексті есте сақтайды.

Сондай-ақ, мектеп кітапханаларында кітапханашылар өздері осы оқу кезеңінде оқушыларға қажетті кітаптарды ұсынады. Олар, әдетте, арнайы сөрелерде орналасқан және олар бойынша атауды оңай табуға болады[53].

4. Электрондық іздеуді пайдаланыңыз. Электронды каталог бойынша іздеу - ең ыңғайлы. Арнайы бағандарда кітаптың атын және автордың тегін, барлық табылған сәйкестіктер туралы қалай білу керектігін және толтырылған талаптарды қағаз жүзінде өзіңізге шығарып алуға болады. Әкінішке орай, әрдайым электронды каталогтар бүкіл кітапхана мұрағаты туралы мәліметтерді қамти алмайды. 1990 жылға дейін қорға түскен кітаптар әрдайым компьютерлік базаға кірмейді. Егер ескі кітапты таба алмасаңыз, кітапханашылардан көмек сұраңыз.

Онлайн кітапханада кітапты қалай табуға болады?

Нұсқаулық

1. Сызбада кітап туралы білетін жайлы нәрсені жинаңыз. Бір маңызды нәрсе алыңыз (кейіпкер, әрекет орны, дәуір, жанр) және оны парақтың ортасында жазыңыз. Сізге белгілі басқа да фактілерге бірнеше бағыт бойынша бірнеше көрсеткілерді алыңыз: мысалы, «бас кейіпкер: сүйкімді - дәрігер - үйленген». Ең егжей-тегжейлі сызба сізге ақпаратты ұйымдастыруға және нақты іздеуге көмектеседі.

2. Сызбалар сөздерін тегтер ретінде пайдаланыңыз. Көптеген онлайн-кітапханалар мен пікір сайттарымен алмасу бар, онда әрбір кітап үшін сипаттама, рейтингі және түсініктемелері бар жеке бет әзірленген. Мұндай қызметтің - imhonet.ru және koob.ru сайттары мысал бола алады.

3. Сайтқа кіріп, жұмысты сипаттайтын іздеу өрісіне негізгі сөздер жиынтығын енгізіңіз: жанры, басты кейіпкердің сипаттамасы, әрекет ету орны немесе маңызды мәліметтер. Сонымен, imhonetтегі «доктор, дьявол» сұрауы пайдаланушыға Гётенің «Фаустын» көрсетеді.

4. Стандартты іздеу жүйелерінде кілт сөздерді пайдалануға болады. Бұл жағдайда нәтижелер жиі дәлірек болады, өйткені олар тек кітаптардың сипаттамасына емес, сонымен қатар олардың мазмұнына сүйенеді. Іздеудің көрнекі мысал ретінде - «сүт, қатыгездік, Бетховен деп алатын болсақ: бұл тікелей жұмысты сипаттамайды, сондықтан ол профильді сайттарда танылмайды. Алайда, Google алғашқы сілтеме фильмнің «Заводной Апельсин» бетін тауып көрсетеді.

5. Форумдардармен байланыс жасау үшін көмек сұраңыз. Сәйкес тақырыптар қауымдастығын таңдап көріңіз (қиял-ғажайып жанкүйерлер сайты

бойынша әйел романдарын іздемейсіз ғой) және мүмкіндігінше кітабыңыз туралы білетін барлық нәрсені (бұрын жасалған схемаға негізделген) сипаттаңыз.

6. «Жауаптар@Mail.ru» сияқты сайт-сауалнаманы қолданушылардан қажетті кітапты сұраңыз. Мұндай жобалардың артықшылығы, олар адамдарға кең ауқымды мүдделерді жинайды, өйткені кітапты табу ықтималдығы өте жоғары болып келеді [54].

Қазақстан Республикасының бірегей Ұлттық кітапханасында онлайн режимінде «Қазақстанның қазіргі әдебиеті» онлайн-кітапханасы құрылды. Кітапхананың негізгі міндеттерінің бірі - жас ұрпақтың оқу іс-әрекетіне баулып, өзіміздің мәдениетімізді сақтап қалу идеясына тарту. Осы мақсатқа жету үшін Қазақстан Республикасының Ұлттық кітапханасы кітаптар мен оқу іс-әрекетін танымал ету үшін түрлі мәдени іс-шаралар өткізеді. Сондай-ақ, келесі сілтемелерге арқылы көруге болады:

Қазақ көркем әдебиетін мына сайт арқылы көруге болады
<http://www.kitap.kz/ru/books/literature>

Әдеби портал <http://adebiportal.kz/catalog/?lang=ru>

Орыс классикалық әдебиеттерін мына сайт арқылы көруге болады
<http://www.klassika.ru:8014/>

Қазақстан Республикасының Ұлттық кітапханасы. - www.kazneb.kz

Кітаптың мазмұнын талқылау, сұрақтар қою немесе ұсыныстар жасау үшін форум құрылды [55].

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ ПОРТФОЛИОСЫН ҰЙЫМДАСТЫРУҒА АРНАЛҒАН ҰСЫНЫСТАР

Қазақстандық білім беруді модернизациялауға сәйкес, мектеп жеке тұлғаның өздігінен білім алу, өзін-өзі тану және өзіндік қажетсінудің «іске қосу» механизмін қамтамасыз ететін жағдайларды жасауы керек. Бұл құралдардың бірі оқушының портфолиосы болуы мүмкін. Заманауи мектептерде портфолионы шығару идеясы өздігінен бағалау процесіне бағдарланған шынайы мемлекеттің ең жақын, бағалау әдістерінің бірі ретінде танымал болып келеді. Оқу портфолиосы - оқушылардың құзыреттілігін объективті өзіндік бағалауға, оқушылардың әдебиеттерді оқу саласындағы жеке жетістіктерін жазу, жинақтау және бағалау әдістерін қалыптастыру технологиясының бірі болып табылады.

Портфолио оқушыларға арналған, оқудың мотивациясын арттыруға бағытталған. Портфолио жұмысының нәтижесі бойынша оқуға деген қызығушылық арта түседі, мектептің әрбір сынып үшін оқылым ауқымын анықтайды, мектеп кітапханалық қорын пайдаланатындардың санын көбейтеді, оқушылардың әдеби білімінің деңгейін жоғарылайды, оқырмандар күнделіктері мен портфолиоларға бағыттау қабілетін дамытады деп күтілуде.

Портфолионың құрылымы титулдық парағында, мазмұны, оқырман күнделігінен (оқыған шығармалардың тізімі, олардың қысқаша мазмұны, оқығандарын бағалау, ата-аналар және мұғалімдер тарапынан бақылауындағы белгі), оқу және сыныпан тыс сабақтардың түрлі салаларында жеке

жетістіктерді растайтын құжаттардан (дипломдар, грамоталар, сертификаттар, оқырмандар формуляры және т.б.), жетістіктер парағынан (оқу дағдыларын динамикасы), жетістігін көрсететін ең қызықты және маңызды жұмыстардан (әдебиеттер бойынша аралық және қорытынды жазбаша жұмыстары, конкурстық жұмыстар, жеке тақырыптық мәселелерді өз бетімен зерттеу, шығармашылық жұмыс), мұғалімдердің, ата-аналардың, сыныптастардың материалдарын оқушының оқуға құзыреттілігін бағалаудан тұрады. Портфолионы қалыптастыру кезінде сынып жетекшісі, білім алушылар, оқушылардың ата-аналары қатысады. Портфолиодағы жұмыс тиімділігі оқушылардың оқу құзыреттілігін дамытуға, қоғамды ақпараттандыру қарқынын арттыру жағдайында жеке тұлғаны әлеуметтендіруге қажетті, білімді, шығармашылық оқырманға және жауапты тыңдаушыларды тәрбиелеуге қажетті, олардың дамуына қарай, пайда болған көркемдік талғамға сүйеніп, эстетикалық сезімдерді дамытатын жауапты тыңдаушыларды қалыптастырумен байланысты, мәдениет әлеміне бағдар бере алады [56].

Қорытынды

Оқу іс-әрекетін қалыптастыру қазіргі заманғы оқу-тәрбие үдерісінің маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Бүгінде оқу іс-әрекеті жеке бір қасиет, ол мектеп оқушыларының оқудағы негізгі мақсаты мен объективті көрсеткіші болып табылады. Оқырман қызметі оқуға арналған материалды саналы түрде таңдауда, алынған білім, білік пен дағдыларды оқу процесінде тиімді пайдалану мүмкіндігінде үнемі қажеттілікке ие.

Оқырман белсенділігін қалыптастыру үдерісі мектепте заманауи тиімді технологиялар мен оқыту әдістері қолданылған жағдайда тиімді болады.

Қазіргі оқушылар жиі оқуға, соның ішінде көркем әдебиетке, прагматикалық қарым-қатынастарға ие болған жағдайда, «іскерлік» әрекетін жасайды, мұғалімнің негізгі міндеті - баланың ішкі, жеке бастамаларын ояту, автормен сұхбаттасуға саналы көзқарас, оқушылардың шығармадан өмірлік маңызды сұрақтарға жауап іздеуіне жағдай жасау. Бұл эстетикалық оқырмандардың белсенділігіне ынталандыру бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Назарбаев Н.Н. «Болашаққа көзқарас: қоғамдық сананы модернизациялау» мақаласы. 12 сәуір, 2017.
http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statuya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya.
2. «Рухани жаңғыру» бағдарламасының «Тәрбие және білім» атты кіші бағдарламасы шеңберінде жобалар мен іс-шаралар тізімі.
<http://stepnogorsk.akmoedu.kz/documents/view/e604d6b95e079dd0ce4b91d5fd24ca23.html>
3. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің м.а. 2015 жылғы 5 қарашадағы № 622, Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрінің 2015 жылғы 9 қарашадағы № 344 және Қазақстан Республикасы Инвестициялар және даму министрінің 2015 жылғы 13 қарашадағы № 1066 Үш тілде білім беруді дамытудың 2015-2020 жылдарға арналған жол картасын іске бекіту туралы бірлескен бұйрығы. http://online.zakon.kz/m/Document/?doc_id=34919552
4. PISA-2018 халықаралық зерттеулер / компьютерлік формат құралы / «Ақпараттық-аналитикалық орталығы». АҚ. - Астана 2016.
5. PIRLS-2016 апробациялық зерттеулер нәтижелері. АҚ. - Астана 2015.
6. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. Указ Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года № 1118. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118>
7. Исследования чтения и грамотности в Психологическом институте за 100 лет Хрестоматия Под ред. Н.Л. Карповой, Г.Г. Граник, М.К. Кабардова. –Москва, 2013.
8. Киселева М.А. Развитие устойчивого читательского интереса старшеклассников в условиях личноно ориентированного обучения (Общепедагогический аспект) : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Саратов, 2000 190 с. <http://www.dslib.net/obw-pedagogika/razvitie-ustojchivogo-chitatelskogo-interesa-starsheklassnikov-v-uslovijah-lichnostno.html>
9. Любите читать!: Письмо 22-е // Лихачев, Д. С. Письма о добром и прекрасном. М., 1988. С. 95-99.
Кайгородова О.Ю. Формируем читательскую грамотность <http://l.120-bal.ru/doc/37260/index.html>
10. Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2017-2018 учебном году: Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2017. – 370 с.
11. Ушинский К. Д. Избранные педагогические произведения. М.:1968.
12. Рубакин Н.А. Психология читателя и книги. Краткое введение в библиологическую психологию.- М., 1977. - 263 с.
13. Светловская Н.Н. Методика обучения чтению: что это такое / Н.Н. Светловская // Начальная школа - 2005. - № 2. - С. 9-14.
14. Костромина, С.Н. Как преодолеть трудности а обучении чтению / С.Н. Костромина, Л.Г. Нагаева. – М.: Ось-89, 2006. – 240.

15. Джежелей О.В. Чтение и литература. / О.В. Джежелей // Программно-методические материалы: Чтение. Начальная школа / Сост. Т.В.Игнатьева. - М.: Дрофа, 2000.
16. Государственный общеобязательный стандарт среднего (начального, основного среднего, общего среднего) образования (далее – ГОСО РК-2012). Утвержден постановлением Правительства РК от 23 августа 2012 года №1080.
17. Лазарева В.А. Литературное чтение в современной школе: сборник статей. - / Сост. В.А. Лазарева. М.: Педагогический университет «Первое сентября». – 2005. – С. 40-46.
18. Неборская Т.А. Учимся читать вслух и молча / Т.А. Неборская. - М.: Академия, 2006. - 85 с.
19. Ясюкова Л.А. Методика определения готовности к школе. Прогноз и профилактика проблем обучения в начальной школе: Метод. руководство. — СПб: Иматон, 1999.
20. Ваганова, М.Ю. Проблема осознания трудностей чтения старшеклассниками / М.Ю. Ваганова // Поддержка и развитие чтения в библиотечном пространстве России : сб. науч.-практ. работ / сост. В. Я. Аскарлова. – Москва : МЦБС, 2007. – С. 263-267.
21. Бунеев Р.Н. Чтение и начальное литературное образование. / Р.Н. Бунеев, Е.В. Бунеева // Программно-методические материалы: Чтение. Начальная школа / Сост. Т.В. Игнатьева. - М.: Дрофа, 2000.
22. Казахстанская карта детского чтения в аспекте формирования функциональной грамотности школьников. Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. – 81 с.
23. Проект Образовательная программа 1-4 классы <http://filling-form.ru/turizm/8470/index.html?page=43>
24. Мектеп кітапханасында дұрыс кітапты қалай табуға болады? <http://www.bolshoyvopros.ru/questions/1705299-kak-mozhno-najti-nuzhnuju-knigu-v-shkolnoj-biblioteke.html>
24. Абдулвагабова С.А. Педагогический потенциал гуманистической модели обучения чтению как фактор формирования учебной деятельности младших школьников. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Махачкала, 2008. 18 с. [diss.seluk.ru/av-pedagogika/...](http://diss.seluk.ru/av-pedagogika/)
25. Чтение в контексте развития информационного общества. <http://coolreferat.com/>
26. Библиотечная энциклопедия/ Рос. Гос. б-ка.-Изд-во РГБ «Пашков дом», 2007.-1300 с.: ил.
27. Пантюхова, Т. В. Читательская культура в обществе коммуникаций/ Т. В. Пантюхова// Библиотекосведение. – 2008. - №3. – С. 61-64.
28. Смородинская, М. Д. О культуре чтения/ М. Д. Сородинская, Ю. П. Маркова. - М.: Книга, 1984.
29. Збаровская Н. Информационная культура личности/ Н. Збаровская //Библиотечное дело. – 2005, - №1. - С. 7-8.
30. Технология обучения оптимальному чтению (по В. Н. Зайцеву)
Зачем необходимо оптимальное чтение? <https://nsportal.ru/.../obuchenie-optimalnomu-chteniyu-tekhnologiya-vn-zaytseva>

31. Технология обучения чтению с опорой на звуковой ориентир и зрительную модель слова (а. М. Кушнир) <https://infourok.ru>
32. Технология развития критического мышления.
<http://www.schoolnano.ru/node/8964>
33. Технология формирования типа правильной читательской деятельности (технология продуктивного чтения Н.Н. Светловской)
<https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2018/02/16/tehnologiya-formirovaniya-tipa-pravilnoy-chitatelskoy>
34. Скорочтение, быстрое чтение, динамическое чтение ...
<http://www.citycat.ru/iq/>
35. Учим ... читать: Уроки динамического чтения. – Л.: Лениздат, 1985. – 192 с., ил. <https://www.twirpx.com/file/2269408/>
36. Скрипова Ю. Ю. Структура читательской компетентности младших школьников // Инновационные процессы в начальном общем образовании: проблемы реализации Федерального государственного образовательного стандарта: сб. ст. по материалам Всерос. науч.-практ. конф. (с международным участием) (6–7 дек. 2012 г., г. Пермь) / под общ. ред. М. А. Худяковой; Перм. гос. гуманитар.-пед. ун-т.– Пермь, 2012. – Ч. 1.–С. 330–339.
37. Зырянова Т.В. Культура прочтения художественного текста: деятельность понимания // Вестник КАСУ №1. - 2011. КиберЛенинка: <https://cyberleninka.ru/article/n/kultura-prochteniya-hudozhestvennogo-teksta-deyatelnost-ponimaniya>.
38. Методика работы с текстом. <https://sites.google.com/site/ucitelamv/home/cto-takoe-smyslovoe-ctenie>.
39. Генералова Н. Читательский дневник по литературе: как правильно оформить дневник и шаблоны для заполнения. <http://pedsovet.su/publ/179-1-0-5390>.
40. Отзыв как разновидность ученического сочинения (Занятие 15-22)
<http://pedagogic.ru/books/item/f00/s00/z0000069/st016.shtml>.
42. Полторжицкая Г.И. Методика использования технологии организации читательской деятельности. - Вестник КАСУ №1 - 2011.
43. Гольшева Е.Н. Методика обучения чтению на английском языке / <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/library/2015/02/05/metodika-obucheniya-cteniyu-na-angliyskom-yazyke>
44. Боразнова Г.Д. Техника обучения чтению. / Г.Д. Боразнова // Початкова школа. - 2002. - № 10. - С. 36-38.
45. Кайршакова К. Особенности обучения разным видам чтения на занятиях немецкого языка. С. 38-39. - <http://kazhu.kz/uploads/magazine/pdf/>
46. Артур Шопенгауэр: цитаты, афоризмы и высказывания. - <https://citaty.info/man>
47. Творческий путь Л.Н. Толстого <http://mirznanii.com/a/356485/tvorcheskiy-putl-n-tolstogo>
48. Совет 1: как найти книгу по сюжету. <https://www.kakprosto.ru/kak-130650-kak-nayti-knigu-po-syuzhetu#ixzz5DOyEjfbO>

- 49.«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 26 желтоқсандағы №518-IV Кодексі.
<http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1100000518>
50. М. Ролло Махаббат және еркіндік [Электронды ресурс] // PSYLIB: [сайт]. [2008]. URL: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/meyro01/index.htm>
51. А.А. Бодалев Қарым –қатынас психологиясы- М.: Практикалық психология баспасы. - Воронеж: НПО, 1996.- 50 б.
52. Хасеинова В.А. Развитие читательской грамотности учащихся на уроках русского языка и литературы. – Кокшетау, 2015. <http://globuss24.ru/doc/statyya-razvitie-chitatelyskoy-gramotnosti-uchashtihya-na-urokah-russkogo-yazika-i-literaturi>
53. Правила оформления ссылок, сносок, заимствований и цитат.
<http://mylektsii.ru/9-64401.html>
54. Как можно найти нужную книгу в школьной библиотеке?
<http://www.bolshoyvopros.ru/questions/1705299-kak-mozhno-najti-nuzhnuju-knigu-v-shkolnoj-biblioteke.html>
55. <https://www.kakprosto.ru/kak-130650-kak-nayti-knigu-po-syuzhetu>
56. Национальная библиотека Республики Казахстан. - www.kazneb.kz

Глоссарий

Алгоритм – бұл анықталған мақсатқа қол жеткізуге немесе міндеттерді шешуге бағытталған ақпаратпен әрекеттердің нақты реті.

Жылдам оқу – дегеніміз оқылған мәтінді түсінгін бұзбай, белгілі бір қарқынмен оқу. К.Д. Ушинскийдің пайымдауынша, мұндай шапшаң оқу, жақсы оқу үшін пайдалы. Қалыпты шапшаң оқу - ауызша сөйлеу жылдамдығына сәйкес келетін оқу жылдамдығы.

Зерделен оқу- барлық негізгі және қайталама фактілерді, ұғымдарды (ғылыми мәтіндерді), кейіпкерлерді, оқиғаларды түсінудің толықтығы мен дәлдігін қамтиды: ең төменгі жылдамдық - минутына 50-60 сөз. Түсініп оқу нәтижесі жүз пайыз болады. И.В. Усачева фактілерді есте сақтауды және оларды толық түсінуді талап ететін оқуды атайды. С.К. Фоломкина меңгере отырып оқуды, түсініп оқуға жатқызады, себебі ол есте сақтауға арналған мақсатты қарастырады.

Құзырет - (білім беру саласындағы) - шындық объектілеріне қатысты жеке және әлеуметтік маңызды өндірістік іс-әрекеттерді жүзеге асыру үшін қажетті оқушының өзара байланысты мағыналық бағыттары, білім, икем, дағдылары мен тәжірибесінің жиынтығы.

Құзыреттілік – әртүрлі қызмет салаларында алынған білім мен өмірлік тәжірибиенің негізінде құндылықтар жүйесінің меңгеруіне сәйкес, іс жүзінде, күнделікті өмірде және нақты жағдайда туындайтын мәселелерді шешуге қабілеттілігін анықтайтын, тұлғаның интегральдық сипаттамасы. Осылайша, құзыреттілік, дағдыға қарағанда, іс-әрекет туралы хабардар болуымен байланысты, тек қана іс-әрекетте қалыптасады және көрініс табады.

Құзыреттілік - тиісті құзыреттілікке ие адамға иелік ету, соның ішінде оған қатысты жеке тұлғалық және пәндік әрекеті.

Сын тұрғысынан ойлау – алынған ақпаратты логикалық және жеке-психологиялық ерекшеліктері тұрғысынан стандартты және стандарты емес жағдаяттарды, сұрақтар мен мәселелерді шешу жолында қолдану, ерекше сұрақтар қою, әртүрлі аргументтерді ой елегінен өткізе отырып, дербес ойластырылған шешім қабылдау дағдысы.

Оқу мәдениеті - кітапханалар және кітапханалардың жұмыс жағдайын, олардың каталогтарын, картотекаларын, анықтамалық-библиографиялық аппаратты оқып білу, жоспарлау, библиографиялық сауаттылық және дұрыс басылымдарды таңдау үшін оны пайдалану мүмкіндігі, басып шығарылған нәрсені ғана қабылдауға ғана емес, оны түсіну, негізгіні бөлу, оны бұрын оқығанмен салыстыру, мазмұнын еске түсіріп, үзінділер жасау, басылымның құрамдас бөліктері туралы жақсы білетіндіктен, басылымдардың ең ұтымды және ұқыпты пайдалану тәсілдерін меңгеру.

Жеке оқырман тұлғасы - бұл адамның сана-сезімге ие болуы оқырмандарды дамыту сатысына сәйкес әлеуметтік-психологиялық рөл атқаратын қоғамда белгілі бір оқырман мәртебесіне ие, әртүрлі әдебиеттерді оқып, әртүрлі өзінің өмірлік қажеттіліктерін саналы түрде қанағаттандыратын тұлға.

Оқуды оқытудың әдістемесі - танымдық және психологиялық ерекшеліктерге негізделген оқушылардың оқу жұмыстарын ұйымдастыру принциптері мен тәсілдері.

Оқу дағдысы - бұл баспа мәтінді дауыстап оқытуды қалыптастыратын автоматтандырылған дағды, қабылданған жұмыстың идеясын түсіну және оқуға өз қатынастарын дамыту. Бұл оқу мен қарым-қатынас процесінде, оқудан, оқығаннан кейін және оқудан кейін (Н.Н. Светловская) ойластыру қабілетін болжайды. Толық оқу дағдысы төрт қасиетпен ерекшеленеді: дұрыстығына, сана-сезіміне, еркін сөйлілігіне және айқындылығына.

Таныса оқу - берілген мәтіндегі негізгі ақпараттың 70-75 пайызын түсіне отырып оқу. Бұл оқудың түрі оқушының өзіне бағытталған, есте сақтау талап етілмейді, кейбір детальдар айтылмай қалуы мүмкін. Ең төменгі жылдамдық – минутына 150-180 сөз.

PISA (Programme for International Student Assessment) – 15 жастағы оқушылардың оқу жетістіктерін халықаралық зерттеу құзыреттіліктерді кешенді бағалауды қамтиды. Зерттеудің негізгі бағыттары оқушылардың математикалық, жаратылыстану мен оқудағы сауаттылығын бағалау болып табылады.

Progress in International Reading Literacy Study PIRLS – оқу сауаттылығын бағалайтын халықаралық мониторингтік зерттеулері. PIRL зерттеуінің мақсаты әлем түрлі елдерінің төртінші сынып оқушыларының мәтінді түсіну деңгейін салыстыру, сондай – ақ ұлттық білім жүйесіндегі оқу сауаттылығының айырмашылығын табу болып табылады.

Көз жүгіртіп оқу - табысты жүзеге асыру үшін оқушы ізденісті оқуға үйренген кезде меңгерген тәсілдерін де пайдаланады. Оқушы оны қызықтыратын мәселелер бойынша деректер кездестіруі мүмкін болатын басқа да баспа көздерінен мақалалардың тақырыптарын қарастырады. Ол мақалаға, кітаптың кіріспесіне, мазмұнына көз жүгіртіп өтіп, оны оқу қажет пе екенін анықтайды.

Ізденіп оқу мәтінді нақты ақпаратты, сандық деректерді, формулаларды және көркем шығармаларды - дәйексөздерді, жеке ойларды іздеуге бағытталған.

Дұрыс оқу түсінігі орфоэпиялық нормаларды сақтай отырып, оқу кезінде екпінді дұрыс қойып, дауысты және дауыссыз дыбыстарды дұрыс бұрмаланусыз оқу.

Оқырмандардың белсенділігі (қамту және қарқындылығы) оқудың өсуі - оны өтпелі типтегі күрделі динамикалық қоғамда табысты бейімдеуге сәйкес деңгейге жеткізеді.

Оқу жүйесі - оқу деңгейінің белгілі бір деңгейінің көрсеткіші болып табылады.

Саналы түрде оқу жеке сөздердің, сөз тіркестерінің, сөйлемдердің және жалпы мәтіннің мағынасын түсіну қабілетінен көрінеді. Саналы түрде оқу оқылған шығарманың негізгі ойын, оның мазмұнына деген көзқарасын білдіру қабілетін түсіну арқылы көрінеді.

- белгілі бір дәйектілікпен құрылған және оқырманның өз жоспарына сәйкес, мақсаттарына қол жеткізу үшін мәтінмен жұмыс істеу бағдарламасы бойынша қолданылатын әрекеттер мен операциялар.

Оқу стратегиясы - белгілі бір дәйектілікпен құрылған және оқырманның өз жоспарына сәйкес, мақсаттарына жету үшін мәтінмен жұмыс істеу бағдарламасы бойынша қолданылатын әрекеттер мен операциялар.

Функционалдық сауаттылық - адамдардың әлеуметтік, мәдени, саяси және экономикалық қызметтерге белсене араласуы және өмір бойы білім алуына ықпал ететін базалық факторы, яғни бүгінгі жаһандану дәуіріндегі заман ағымына қарай ілесіп отыруы. Сонымен, функционалдық сауаттылық адамның мамандығына, жасына қарамастан үнемі білімін жетілдіріп отыруы.

Функционалды сауатты адам - қоғамның құндылықтарына сәйкес, қоғамдық ахуалдың қалыптасқан мүдделеріне қарай әрекет етеді. Функционалды сауатты адам жалпы адам іс-әрекетінің әр түрлі салаларында, ең кең ауқымды мәселелерін шешуге дағдылар мен қабілеттері бар, өмір бойы үнемі игерілетін барлық білімді қолдануға қабілетті тұлға.

Оқырман сауаттылығы - адамның өз мақсаттарына қол жеткізу, олардың білімдері мен қабілеттерін кеңейтіп, қоғамдық өмірге қатысуы үшін жазбаша мәтіндерді түсіну және пайдалану, олар туралы ойлау және оқумен айналысуы.

Оқу іс-әрекеті - өмір сүру жолдары тәсілдерінің бірі. Оның психологиялық маңызы құнды, танымдық-коммуникативтік және эмоционалды-эстетикалық қабылдау, таным, тәжірибе, заттардың, адамдар, оқиғалар, фактілер, ойлар, идеялар, сезімдер туралы бағалаудың, баспа немесе қолжазба мәтінінде сипатталатын құндылықтарды бағалау болып табылады. Оқырман тек осы әлемді қабылдайды, таниды, сезінеді және бағалайды, сондай-ақ әртүрлі жеке және әлеуметтік қажеттіліктерге сәйкес өзінің сана-сезімін сынайды, содан кейін өмірдің басқа түрлеріндегі (кәсіби, бос уақыт, отбасылық-тұрмыстық) қызметінде қолданады. Оқу жұмысының жалпы өлшемі оқырманның өнімділігі болып табылады.

Оқырман қызығушылығы - оқырманның кітапты оқудан алған адамгершілік тәжірибесінен және осы тәжірибені жеке қабілеттілігіне байланысты бағытталуынан көрінеді

Оқырманның құзыреттілігі - білім беру мен кәсіптік қызметтің кең қоғамдық өзара әрекеттесуінде қалыптасқан академиялық, әлеуметтік және кәсіби мәселелерді барабар жағдайларды шешуге мүмкіндік беретін қарапайым адам мәдениетінің негізінде қалыптасқан оқылмды сақтаудың сапасы. Оқырманның құзыреттілігі - оның зияткерлік (интеллектуалды) қабілеттері мен жеке қасиеттері негізінде қалыптасатын жеке сапа. Оқырмандардың құзыреті білім беру процесінде әрбір қадамның міндеттеріне қатысты қалыптасатын қызметтің құрамдас бөлігіне ие. Ол пәнаралық, пәнаралық білімдерге негізделген және әртүрлі дағдылар арқылы - ақпаратты іздеу және талдау, мәтінді түсіну және түсіндіру, мәтін туралы бағалау және пікір қалыптастыру арқылы жүзеге асырылады.

Оқырманның құзыретіне сәйкес, олар балаға кітаптардың әралуандығына, библиографиялық сауаттылыққа, оқуға оң көзқараста болуына мүмкіндік беретін қажетті білім, дағдылар мен қабілеттерді түсінеді.

Оқырманның бағыты - оқушының мінез-құлқына, қарым-қатынасына және белсенділігіне таңдамалы және белсенділік беретін қарым-қатынас жүйесі.

Адамның оқырмандарының мазмұны мен сипаттамалары бойынша оқырманның адамның сана-сезіміне қарай бағалануы мүмкін. Оқырманның бағдарлау мазмұны оқырман қызметінің барлық кезеңдеріне әсер етеді (мотивациялық және қажет - процестерді тиімді, нәтижелі-бағаланатын, рефлексиялық-қолданбалы).

Оқырманмен байланыс пікір алмасулар негізінде, оқылған нәрселер туралы бағалау негізінде оқырмандар арасындағы қарым-қатынаста «Мен» деген оқырманыңыздың және оқырманның әлемін біліп, білудің бір жолы болып келеді. Оқырманмен байланыс - оқырмандар арасындағы байланыстардың пайда болуы, құрылуы, дамуы, жойылуы және тоқтатылуы. Өзара әрекеттесу барысында оқырмандарға адам өмірінің әмбебап фактісі ретінде оқуға қатысты құндылық, шығармашылық, коммуникативтік, танымдық, эмоционалдық, эстетикалық және реттеуші-ерікті психикалық құбылыстар қалыптасады. Оқырманмен байланыс оқырманның сана-сезімін және оқу әрекетін көрсететін әр түрлі жолдармен жүреді.

Оқырманның өзбетіне оқу іс-әрекеті - оқырманның мотивациясымен ерекшеленетін жеке қасиеті, оның кітаптар мен қоғамдық және жеке қажеттілікке сәйкес жұмсау мен уақытты аз жұмсаумен оның себептерін жүзеге асыруға мүмкіндік беретін білімдер, дағдылар, дағдылар жүйесі (Рубакин.)

Оқырманның тұлғалық дамуы - оқырманның дамуының әр түрлі аспектілерін (биогенетикалық, психофизиологиялық, сөйлеу, психологиялық-педагогикалық, элеуметтік-психологиялық, мәдениетаралық, коммуникативті) көрсететін оқырманның жеке тұлғасындағы тұрақты сандық және сапалық өзгерістер. Оқырманның дамуы үш бағытта жүзеге асырылады: оқырмандардың санасы, оқуға арналған белсенділік, оқырмандар арасындағы қарым-қатынас үш деңгейде көрінеді: нақты (нақты), өзекті (жүзеге асырылатын) және әлеуетті (даму аймағына байланысты) үш жолмен жүзеге асырылады: өздігінен, мақсатты, өзін-өзі басқару. Оқырмандарды дамытудың критерийлері мыналарды қамтиды: оқудың бағдарлау жүйесінде оқудың жеке мағынасы мен сипаты; оқу шеңбері; оқырмандар арасындағы қарым-қатынастың ерекшеліктері, оқырманның социометриялық мәртебесі, сананың құрылымы, қызмет және байланыс, үй кітапханалық қоры, оның ішінде кітаптық емес ақпараттық ресурстар; түрлі кітапханаларды пайдалануы.

Оқырманның санасы - оқырманның шындықты, оқырман әлемін таным, тәжірибе мен қарым-қатынас арқылы, психикалық құбылыстардың (үдерістердің, күйлердің, қасиеттердің) динамикасына және тұрақтылығына негізделген ең жоғары нысаны. Оқырман санасының мазмұны - көзқарас, идея, идея, білім, пікір, эмоциялар, мүдделер, көзқарастар, қателіктер, алдын-ала қарсылықтар, иллюзиялар және т.б. Олар өздерінің оқу тәжірибесі мен басқа оқырмандармен қарым-қатынасы негізінде пайда болады. Оқырмандардың санасы өз оқырмандарын «Мен» деп басқалармен бөледі, белгілі бір критерийлер мен индикаторлар негізінде өзін-өзі анықтайды және белгілі бір оқырмандар тобына бөліп, оқырмандар арасындағы қарым-қатынастарды біледі, бағалайды және реттейді.

Оқырмандарды әлеуметтендіру - белгілі бір жағдайда нақты бір әлеуметтік ортаға тіркелген және жұмыс істеп тұрған адамның жинақталған оқырман тәжірибесін меңгерудің және көбейтудің процесі және нәтижесі. Оқырманға қоршаған ортаға ықпалы, онымен өзара әрекеттесу сипаты оқырман қоғамдастығының дербестендірілуіне, адамның осы күрделі процеске тартылуына байланысты. Бұл оқырманның әлеуметтендірілген тәжірибесін меңгеру, оны бөліп, оны ерекше етеді. Оқу негізгі әлеуметтік маңызы бар ақпаратты, кәсіби және күнделікті білімді, өткен және бүгінгі мәдени құндылықтарды меңгеру, көпұлтты және көп қабатты мәдениеттің негізін қалыптастыратын тарихи тұрғыда және ағымдағы оқиғалар туралы нормативтік көріністерді меңгерудің ең маңызды жолы болып табылады. Оқудың негізгі құзыреттілігі ретінде оқу сапасы критерийлері оқудың қажеттіліктері, мотивтері, мүдделері, көзқарастары, мақсаттары, шеңбері және өнімділігі, оқудың және қабылданудың, жалпы және қолданбалы тиімділіктің шоғырландыру жолдары жүйесі болып табылады.

Оқу - негізгі әлеуметтік маңызы бар ақпаратты, кәсіби және күнделікті білімді, өткен және бүгінгі мәдени құндылықтарды меңгеру, көпұлтты және көп қабатты мәдениеттің негізін қалыптастыратын тарихи тұрғыда және ағымдағы оқиғалар туралы нормативтік көріністерді меңгерудің ең маңызды жолы болып табылады. Оқудың негізгі құзыреттілігі ретінде оқу сапасы критерийлері оқудың қажеттіліктері, мотивтері, мүдделері, көзқарастары, мақсаттары, шеңбері және өнімділігі, оқудың және қабылданудың, жалпы және қолданбалы тиімділіктің шоғырландыру жолдары жүйесі болып табылады.

Оқу іс-әрекеттерінде қолдануға арналған жұмыс тәсілдері

1. Белсенді оқудың тәсілі:

«Белгілеп оқу» тәсілі

Мәтінді оқыған кезде оқырмандарға оқулық жиегіне белгілер қою қажеттігін ескерту,

«V» - бұны мен білемін

«+» бұл мен үшін жаңа

«-» - мен басқаша ойлаймын

«?» - түсінбедім, тереңірек білгім келеді

«!!» - бұл мені өте қызықтырды және т.б.

«Жуан және жіңішке сұрақтар» тәсілі

(Ересек адамның өміріне сәтті бейімделу үшін балаларға бірден жауап беруге болатын сұрақтардың (жіңішке сұрақтар) және жауап беруге мүлдем мүмкін емес (жуан сұрақтар) арасындағы айырмашылықты үйрету керек. Жуан сұрақтар – бірмағыналы емес жауаптарды қамтитын проблемалық мәселелерді қамтиды.

«Кідіріс жасап оқу» тәсілі

Бұл тәсіл технологияның барлық кезеңдерін қамтиды:

1 кезең - бұл ой шақыру. Бұл кезеңде, оқушылар мәтіні мен авторы туралы мәліметтерге сүйеніп, балалар мәтіннің қандай болатынын болжайды.

2 кезең - мағынаны тану (түсіне білу). Бұл кезеңде ойлау мен үйренуге бағытталған. Оқушы жаңа ақпаратпен танысады, тақырып бойынша жұмыс істейді, тапсырмалар орындайды. Мағынаны танудың ерекшелігі оның ақпаратты талдай келе (түсіну кезеңі) - келесі кезеңге ойға шақыру кезеңімен қатар байланыс жасайды. Міндетті сұрақ: «Келесіде не болады және неліктен?».

3 кезең – рефлексия (ой толғаныс). Қорытынды әңгімелесу. Бұл кезеңде мәтін қайтадан бір бүтін болып табылады. Оқушылармен жұмыс істеу формалары әр түрлі болуы мүмкін: жазу, талқылау, бірлескен ізденіс, тезистер, мақал-мәтелдерді таңдау, шығармашылық жұмыс.

Мәтінмен мұндай жұмыс мәтінді талдай білу, жекелеген элементтердің (тақырыптар, бейнелеу, авторлық ұстанымдарды білдіру жолдары) байланысын анықтау мүмкіндігін дамытады, өз ойларын білдіру қабілетін дамытады, түсінуге және ой толғаныс жасауға үйретеді.

2. Бұрын алған білімін белсендіру тәсілдері:

«Ассоциация» тәсілі

Оқушылар сабақ тақырыбын оқып, келесі сұраққа жауап беруге шақырылады:

- Сабақта әңгіме не туралы болуы мүмкін?

«---» деген тіркесін естігенде сізде қандай ой туындайды ?

Оқушылар мұғалімнің қағаз бетіне немесе тақтаға жазған барлық ассоциацияларын көрсетеді.

«Түйінді сөздер» тәсілі

Сабақтың тақырыбын жариялаудан кейін оқушыларға ұсынылған сөздерден шағын әңгіме немесе ұсыныс жасау ұсынылады. Олар тақырып бойынша

өздерінің алдыңғы білімдерін қолданулары керек, өз болжамдарын жасайды және жалпы алғанда болашақ жұмысының мақсаттарын анықтайды.

«Иә - жоқ» тәсілі, немесе барлығына арналған Әмбебап ойыны

«Иә - жоқ» үйретеді:

1. түрлі шашыраңқы деректерді бір суретке қосуға;
2. қолда бар ақпаратты жүйелеуге;
3. бірге оқитын оқушыларды естуге және тыңдауға.

3. Оқу материалдарын графикалық ұйымдастыру тәсілдері:

«Кластерді құру» тәсілі

Кластерді әртүрлі кезеңдерде қолдануға болады.

Ой шақыру сатысында - ойлауды ынталандыру.

Мағынаны түсіну кезеңінде - оқу материалын құрастыру.

Рефлексия кезеңінде, оқушылардың нені білетінін қорытындылау.

«Ауыстырылған логикалық тізбектер» тәсілі

Тақтаға дұрыс және дұрыс емес дәйектер жазылады, оны оқушылар міндетті түрде оқып, дұрыс деп ойлаған жерге «+» белгісін, дұрыс емес деген жерге «-» белгісін қойып шығуы тиіс.

4. Оқушылардың шығармашылығын талап ететін тәсілдер.

«Синквэйн» және «Диаманта» тәсілі

Алгоритм бойынша өлең жазу - сабақта жұмыс істеудің қызықты жолдарының бірі. Бұл әмбебап тәсілді әдебиет сабақтарында ғана емес, сонымен қатар кез-келген басқа да пәндерде пайдалануға болады. Сабақтың соңында немесе сабақта алынған түсінік үшін үй тапсырмасы ретінде қолдануға болады.

«Түспен жазу» тәсілі

Психосурет тәсілі абстрактылы түсініктерді, ішкі әлемді көрнекі суреттер арқылы түсіндіруге мүмкіндік береді. Кейіпкерлердің, ар-ождан, кек алу, кейіпкердің жақсы, жамандықтарын бейнелеп сурет салындар деген тапсырма бере отырып, сондай-ақ салынған суреттерді түсіндіріп беруін сұрай аласыз.

«Бес минуттық эссе» тәсілі

Жазба тапсырмасының бұл түрі сабақтың соңында оқушылардың тақырыпты қорытындылауына көмектесу үшін қолданылады. Бұл тәсілдің мағынасы мынадай сөздермен берілуі мүмкін: «Мен өзімнің ойымды түсіну үшін жазамын». Бұл берілген тақырып бойынша оқушының өздігінен жұмыс істегені, жеке даралығы байқалатын, пікірталас туғызатын, мәселені шешуде өзіндік ерекшелігі бар, келтірілген дәлелдері бағаланатын еркін жазба. Әдетте эссе мәселені талқылағаннан кейін сыныпта 5 минуттан аспайтын уақыт көлемінде жазылады.

5. Топтық жұмыста қолданылатын әдістер мен тәсілдер:

«Сын тұрғысынан ойлаудың ақылдың алты қалпағы» әдісі

«Ақылдың алты қалпақ» ойыны негізінде параллель ойлау идеясы бар. Дәстүрлі ойлау пікірталасқа, ой талқыға және сөз тартысқа негізделген. Дегенмен, бұл тәсіл ең жақсы шешім ұтпай, пікірталас барысында көп талқыланып қолдау тапқан шешім ұтады. Параллель ойлау - бұл конструктивті ойлау, онда әр түрлі көзқарастар мен тәсілдер соқтығыспайды, бірақ өмір сүреді.

Алты қалпақ - бұл қиындықтарды жеңудің қарапайым және практикалық тәсілі, олардың әрқайсысы өзінің түсі қалпақпен ұсынылған және ойлау процесін әртүрлі режимдерге бөлінген.

Мақсаты- оқушыларды оқу үдерісіне интерактивті түрде енгізу арқылы сыни ойлауды дамытуды қамтамасыз ету.Сын тұрғысынан ойлаудың ақпараттық құзыреттілігі туралы ұғым беру, тұлғаның ақпаратпен өздігінен жұмыс істеп, талдай алу қабілетін дамыту, берілген ақпаратты сыни тұрғыдан бағалауға, оны өз практикасында қолдана білуге үйрету.

«Миға шабуылдау» тәсілі

«Миға шабуылдаудың» негізгі мақсаты ойлаудың шығармашылық түрін дамыту болып табылады. Сондықтан оның тақырыбын таңдау белгілі бір проблемаға ықтимал шешімдердің санына тікелей байланысты.

«Шеңбер бойынша жіберілетін хат»

Бұл тәсіл топтық формада өтеді. Балаларға берілген тақырып бойынша ойлануға ғана емес, олардың пікірін үйлестіруге де болады.

6. Кестелерді белгілеу:

«Білемін-білгім келеді-үйрендім» тәсілі

Бұл кестемен жұмыс. Тақырыпты оқыған кезде, ойға шақыру кезеңінде оқушыларды жұптарға бөлініп, тақырып бойынша ақылдаса отырып «Мен нені білемін» кестесінің 1 бағанын толтыру ұсынылады. Бұл байланыстың қандай да бір түрі, бұрын сабақ және кейінгі іс-шаралар кезінде алынған нақты ақпарат болуы мүмкін.

Сонда: *«Сіз не білгіңіз келеді?»* деген сұрақ қойылады. «Мен білгім келеді» бағанында осы тұжырымдамалар жазылады (баға қойылмайды!). Жазбалар сабақтың соңына дейін тақтаға қалады.

Рефлексия кезеңінде ой шақыру кезеңіне оралуға болады: айтқан пікірлері бойынша бірінші бағанына толықтырулармен түзетулер енгізіледі және сұрақтардың екінші бағанына жауаптар тексеріледі. Қажет болған жағдайда жазбаларды жеке кестеде, «Мен білдім» үшінші бағанды бөлек жазуға болады.

«INSERT кестесі немесе түртіп алу арқылы оқу» тәсілі

Бұл тиімді оқу және рефлексия үшін «өзін-өзі белсендіретін» жүйелік белгілеу.

Оқу техникасымен жұмыс.

1. Балалар оқуды жақсы көруі керек.
2. Сіз үнемі олардың сөздік қорын кеңейтуіңіз керек; Балалар сөздердің мағынасын түсінгенде, оқуға қызығушылық танытады.
3. Мұғалім мәтіндерді бірінші болып оқуы керек. Ол мәтінді сауатты, эмоционалды түрде жеткізеді.
4. Оқып жатқанда балаларды асықтырмаңыз. Әр баланың мүмкіндіктерін ескеру қажет.
5. 1-сыныпта оқушыны сыныптың алдына жеке шығарып оқыту барысында сұрамау керек.
6. Үй тапсырмасы шығармашылық сипатта болуы керек: сабақтан өткен материал бойынша суретін салу; өтініш жасай білу, мақал-мәтел, жаңылтпаш, жұмбақ үйрету.

7. Ата-аналардың балаларға арналған жануарлардың өмірі туралы шағын әңгімелерді оқып берудің маңызы зор (Сладкова, Чарушина). Жануарлар туралы неге оқу керек? Балаларға жануарларды сипаттап сөйлем құрастыру жеңілрек болады. Бұған қоса, бала оқығаны туралы сыныпқа қуана айтады. Оқуға қызығушылық - сапалы оқу техникасының кепілі.
8. Бақылау жұмыстарының алдында жиі кездесетін математиканың және орыс тілін оқу сабақтарымен алмастыруға болмайды.
9. Ауызекі тілді дамыту сабақтарында ауызша жауаптарды талқылауға және түзетуге болады.
10. Екінші жартыжылдықтан бастап бірінші сынып оқушылары кітапханалық кітаптарды оқуы тиіс.
11. 2-3 сыныптарда ата-аналар журналдардан, газеттерден мақалалар оқып, балалармен бірге талқылауы керек.
12. Үй тапсырмасын көлемді мәтіндерді беруге болмайды. Көлемді мәтіндермен балаларды шаршатуға болмайды. Балалар үйде сабақта өткенді ғана оқып шығуы керек.
13. Әрдайым шығармашылықпен жұмыс жасаңыз: балалардың кейіпкерлер туралы өз пікірін білдіруіне, өздері қалай әрекет ететіндері туралы әңгімелесуге рұқсат етіңіз.
14. Іріктеп оқуды жиі өткізу қажет.
15. Тіпті 3- сыныпта хормен оқуды доғарудың қажеті жоқ, барлық сыныппен, қатармен, жұппен оқу керек.
16. Көркем сөз оқу немесе әдеби викториналар байқауын өткізу.
17. Ортақ тақырып бойынша түрлі авторлардың кітаптары мен плакаттарының көрмесін өткізу.
18. «Күз», «Қыс», «Көктем», «Жаз» тақырыбы бойынша плакаттар мен альбомдар жасау. Оған балалар өлеңдерін немесе классиктердің өлеңдері мен әңгімелерінен үзінділер, олардың портреттерін, суреттерін орналастырады.
19. Өлеңдер, әңгімелерден көрініс қою. (Драгунский, Чуковский)
20. Ата-аналардың шақыруымен тақырыптар бойынша киінген музыкалық және әдеби кештер, ойын-сауық өткізу.
21. Мұғалімдер оқушыларына жақсылық нәрін себетін кітаптарды; классиктердің шығармаларын, халық ауыз әдебиентінен - мақал-мәтелдер, мысалдар, жұмбақтарды көп оқуға тырысу керек.

Оқу техникасын жетілдіруге арналған жаттығулар

1. Дауыстық жаттығуға артикуляциямен жұмыс жатады:

дауысты: А, О, У, Ы, И, Э.

тіркес: А-У, А-О, Ы-И, Э-А, И-О.

дауыссыз: Г-С-Ж, Ш-Ж-С;

дауысты және дауыссыз: ЖЕ, ҚАРҚ, САЛТ, АНТ;

жаңылтпаш: шеше кеше неше кесе сынды.

Бұл сөйлеу аппаратының қимылын, айтылған сөздің айқындығын дамытуға арналған жаттығу.

2. «Көз фотасы»: Балалар берілген уақыт ішінде сөздерді көзбен «суретке түсіріп», «Осы сөздердің арасында мынадай сөз бар ма?» деген сұраққа жауап беруі тиіс.

Мәселен:

жаңғақ, бұлақ,
қанат, үдеді,
тропикалық, таңырқау.

3. «Артық әріпті тап»

Аралас сөйлемдер
Жасырынған сөздер,
Марстықтар тіліндегі сөздерді аудар,
Қалайы қасық және т. б.

Бұл әдісті қолдану оқушыға сөзді толық оқуға көмектеседі.

Жаттығу мақсаты: сөзді көзбен көру арқылы есте сақтау, көріп оқу ауқымын дамытуға арналған.

4. «Спринт» оқуы

Бұл әдіс бейтаныс мәтінді бар жылдамдықпен дербес оқи отырып, сұрақтарға жауап беруді талап етеді. Мұндай оқу үдерісі кезінде ерін мен тісті жымқыру қажет.

Жаттығу мақсаты: шапшаң оқуға жаттығу.

Сонымен қатар, оқу техникасын жеделдетуге И.Г. Пальченконың мынандай жаттығулар жүйесін қолдануға болады:

Диктордан соң оқу артикуляцияны және сөздерді біріктіріп оқу машығын дамытуға ықпал етеді.

Жұптасып оқу көршіге назар аударуға үйретеді және баяу оқитын оқушының оқу сапасының жақсаруына септігін тигізеді.

Бірнеше рет қайталап оқу оқушының жадына күнделікті көру арқылы сөздер жинақтауға, жылдам және мәнерлеп оқуға қалыптастырады.

Бір сөйлемді бірнеше рет қайталап оқу мынадай тәртіпте өтеді:

Балалар алғашқы сөйлемді мейлінше жылдам оқығанша қайталап оқи береді. Сонан соң тағы 1–2 сөз қосылады. Бұл да солай оқылады. Осылайша әр оқыған сайын басынан бастап, қайталай отырып, бүкіл бір үзіндіні жылдам оқу деңгейіне жеткізеді.

1-рет- мұғаліммен бірге баяу екпінмен оқу, буындарды анық оқу;

2-рет- мұғалімсіз қайталап оқу;

3-рет-еркін, сөздерді тұтас оқу;

4-рет- оларды ауызекі тілде айтылу екпінімен оқуы керек.;

5,6,7 -рет- әрбір белгілі сөзге логикалық екпін қойылып қайта оқылады;

8,9,10- рет- оқу қарқынын жылдам оқу деңгейіне жеткізу.

Профессор И. Т. Федоренконың әдістемесі бойынша оқу техникасын дамытуға арналған көру диктантын қолдануға болады.

18 мәтіннің әрқайсысында 6 сөйлемнен болады.

Тақтаға мәтіндердің бірінен 6 сөйлем жазамыз да парақпен жауып қоямыз. Содан соң бірінші сөйлемді көрсету үшін парақты жайлап төмен түсіреміз. Балалар белгілі уақыт ішінде сөйлемді өзінше оқып, есте сақтауға тырысады.

Берілген уақыт аяқталғанда мұғалім сөйлемді сөйлем өшіріп есте сақтауы бойынша параққа жазуды тапсырады. Мәтіндегі 6 сөйлемді орындауға сабақтан 5 – 8 минут уақыт бөлінеді.

Сонымен қатар, Шульте кестесі екі жақ бүйірге көз тастау және қарсы алдына көз тігу қабілеттерін дамытуға жақсы көмектеседі.

Жаттығуды 10 секундта орындаймыз.

Әр оқушыда сандар жазылған кестелер болады. Кестенің көздеріне 1 сынып үшін 1 ден 10 ға дейін және 1 ден 20 ға дейін сандар 2-3 сынып үшін 1 ден 25 ке дейін сандар жазылған.

Кестемен жұмыс жасағанда жадыны пайдаланамыз:

1. Қарындашпен не саусақпен көрсете отырып, мүмкіндігінше тезірек ретімен атап шық;
2. Екі-үш санның орналасқан жерлерін бірден есте сақтауға тырыс.
3. Есінде ұста! Көз таблицаның ортасында тұрса да таблицаны түгел көреді.

Оқуға үйретудің резервтері.

1. Ұзақтығы емес, жаттығу жұмыстарының жиілігі маңызды.

Адамның жады үнемі көз алдындағы нәрсені емес, қараңдап тұратын, яғни бір де бар, бірде жоқ нәрсе есінде қалатындай құрылған. Сондықтан, кейбір дағдыларды үйренгіміз келсе, оларды автоматтандырғымыз келсе ұзақ уақыт алатын жаттығулар жүргізбей, аз уақытқа есептелген жаттығуларды жиі-жиі жүргізу керек.

2. Ызыңдап оқу - оқушылардың барлығы бір мезгілде дауыстап , бәсең дауыспен оқуы.

3. Әр сабақ сайын бес минуттық оқу.

Сыныптағы әр баланың алдында кітап жатады (бетбелгісі бар әдеби кітап). Әдебиет, еңбек, математика, қазақ тілі болсын кез келген сабақ кітаптың бетін ашып ызыңдап оқу режимінде 5 минуттық оқудан басталады.

Сосын сабақ ары қарай өз қалпымен жүргізіледі. Әр сабақтағы бес минуттық оқуда балалар тоқтаған жерін белгілеп кітапты жабады. Әрі қарай дәстүрлі сабақ түрінде өте береді.

Әр сабақта 5 минут, әр күні 4 сабақ, аптасына 5 күн бар. $5 \times 4 \times 5 = 100$ (минут) = 1сағат 40мин.

4. Ұйықтар алдындағы оқу. 1.11. Бұл жақсы нәтиже береді. Өйткені соңғы оқиғалар эмоционалды есте сақталып қалады, яғни адам ұйықтағанда, 8 сағат бойы сол әсерде болады.

5. Аялауыш тәртіптегі оқу.

Егер баланың оқу жылдамдығы нашар болса, оқығысы келмесе не істеу керек? Мұндай жағдайда аялауыш тәртіпте оқу тиімді. Баланың оқуға құлқы болмаса оның оқу машығында қиындықтар туындайды. Аялауыш тәртіптегі оқу-жеткіншек бір-екі жолды оқиды және содан кейін қысқа мерзімге демалады. Егер бала диафильм қарап отырса мұндай режим автоматты түрде орындалады. Бала кадрдын астындағы 2 жолды оқып, суретті көріп, демалады. Егер баласы шаршаса ата-анасы жалғастырып оқуға болады. Ұйқы алдында диафильм қарауға болатын 4-5 –ші ұсынымдарды біріктірсе жақсы болар еді.

Оқуға үйретуге арналған ойындар.

1. Сөздердің соңғы әріптерін орнына қой.

Жабдығы: буындар мен әріптер

Ойын сипаты: Мұғалім тақтаға соңғы бөліктері қалдырылып жазылған сөздерді жазып қояды.

Торғ_ бұтақта отыры_, шырыл_.

Оқушы мұғалімнің шақыруымен жылдам екпінмен оқып әрі сол оқу барысында жазылмай кеткен жалғауларды қосып айту керек.

2. Буын әлде сөз.

Ойын сипаты: Мұғалім тақтаға үш буынды сөздер мен буындар жазады. Балалар мүмкіндігінше жылдамырақ материалды оқып, дәптерге тек қана сөздерді жазу керек.

Мысалы: НАН

МЫР

ТАЛ

ПАР

СЫМ

НЫҢ

ҚАР

МЫЗ

ПАЗ

3. Әрбір буынға – өзіндік буын

Ойын сипаты: мұғалім сөзді айтады, балалар бірінші буынды ажыртады.

Оны құрастырып жиынтық сөздерден сәйкес келетінін тауып көрсетеді.

Жабдығы: әріптер мен буындар жиынтығы.

4. Белгіленген сөзді тап.

Ойынның сипаты: тақтада бағанаға 4-5 сөз жазылады. Әрқайсысының жанына көлденеңнен әріптер құрамы бойынша жақын сөздер мен сөздің өзі жазылады. Шақырылған оқушы сөздерді оқып шығып олардың ішінен сөзді табады. Ол сөзді шеңберлеп немесе сызып белгілейді.

Мысалы:

ҚАЙМАҚ, қайлақ, сайтақ, баймақ, қаймақ, айпат

ЛАҚ сак, лөк, лак, сөк, мак, рап, фак

ДАЛА мила, аура, дала, лада, пана, сода

5. Сөз бе әлде сөз емес пе?

Жабдығы: сөздің буын кестесі, сөздік материалды карточкалар.

Ойынның сипаты: Мұғалім сөз немесе мағынасы жоқ буындар жазылған карточкалар жиынтығын көрсетеді.

Балалар карточкаларда көрсетілген материалды оқып, онда сөз жазылған болса «Сөз» деп айқайлап сәйкес келетін буын кестесін көтереді, егер карточкада мағынасы жоқ буындар болса «Сөз емес» деп айқайлап қолдарын көтермейді.

6. Кезекші әріп.

Ойынның сипаты: мұғалім көрсеткен әріпті балалар хормен оқиды. Мұғалім басталды дегенде бәрі де көрсетілген әріптен басталатын сөздерді үлкен әріптермен жаза бастайды. 2-3 минуттан соң мұғалім тапсырманы аяқтауға

пәрмен береді. Берілген әріптер бойынша көп сөз жазған оқушы жеңімпаз атанады.

7. Сөзді тап.

Ойынның сипаты: Тақтадағы сөздер үш бағанаға жазылады. Тақтаға шақырылған оқушы бағанадан мұғалім айтқан сөздерді табуы керек.

8. Сөзді ірікте.

Жабдығы: сөздер карточкалары.

Ойынның сипаты: сөздер екі бөлек карточкаларға жазылады. Біріншіге -зат есімдер, екіншісінде сын есімдер. Оқушылар мағына жағынан сйкес келетін сөздерді тауып сөз тіркесін жасайды.

Мысалы:

САРЫ ГҮЛ

КӨК ТЕҢІЗ

КӨҢІЛДІ ҚЫЗ

ҚЫШҚЫЛ ЛИМОН

Тақтаға шақырылған оқушы сөздерді осылай жұптастырады.

9. Не өзгерді?

Ойынның сипаты: Тақтада бір-бірінен буын немесе әріптер тәртібімен ерекшеленетін сөздер жұппен жазылған. Мысалы: қанат- талап, асыл-жасыл немесе әріп құрамымен ұн-үн, қаз-жаз. Тақтаға шыққан оқушы жұр сөздерді оқып, екінші сөздің бірінші сөзден айырмашылығын түсіндіреді.

10. Қателерді табамыз.

Ойынның сипаты: Паракқа үй жануарларының дауыстары шатастырып берілген сөйлемдер жазылады. Мысалы: «сиыр үреді», «ит мияулайды», «мысық шақырады», «әтеш мөңірейді» және тағы басқалар. Тақтаға шыққан оқушы біреуін дұрыстайды. Оқушылар сөйлемді хормен оқиды. Қателерді түзеу жұмысын келесі оқушы жалғастырады.

11. «Найзағай» оқырман

Ойынның сипаты: Тақтада бағанаға жазылған 4-5 сөздің бетін жабық болады. Мұғалім 4-5 секунд бетін ашып, жабады. Оқушылар бағанадағы оқыған сөздерді рет бойынша айтып берулері керек.

Публицистика оқулығының сабақтарының әдістемелік үлгісі

Сабақ тақырыбының үлгісі: «Публицистика дегеніміз не?», «М. Горькийдің циклі ... менің оқырманымның әсерлері», «Жаңа өмір» газетіне шақырады: М.Горькийдің мақалаларын оқып, талдайық ».

Мақсаты: Публицистикалық жұмыстарды оқып-үйренуге, публицистиканы жеке оқуға қажетті білімдер мен дағдыларды дамытуға көмектесу үшін оқушылардың тәжірибелерін кеңейтуге көмектесетін нақты публицистикалық жұмыстың материалында оқуға арналған әрекеттер циклын модельдеу.

Білім беруші міндеттер

Қалыптастырылатын білім

1) Оқушыларды оқу іс-әрекеті түрлерімен және оның алгоритмімен таныстыру.

2) Оқушылардың жазушының өмірі мен шығармашылық жолы туралы білімдерін жаңартып, кеңейтіп, зерттелген шығарманың тарихымен таныстыру.

3) Шығарманың мәтінімен таныстыру.

4) Оқушылардың публицистикадағы көзқарастарын талдап қорытындылау: оларды «әдебиет» - «публицистика» - «БАҚ» ұғымдарын өзара ара қатынасын белгілеу; «жазушы» - «публицист» анықтамалармен таныстыру.

5) Публицистиканың және публицистикалық жанрлардың пайда болуы туралы негізгі ақпарат беру.

6) Оқушыларды публицистиканың сөйлеу ұйымының ерекшеліктерімен таныстыру.

Қалыптастырылатын білік

1) оқу іс-әрекетінің дайындық (мәтінге дейінгі) тәсілдерін үйрету: публицистикалық стильдің ерекшеліктерін анықтау, оларды түзету; оқырманның үміттері мен қауымдастығын түсіну, оқырманның тәжірибесіне негізделген; қауымдастықтардың жоқтығын жазу.

2) Публицистикалық мәтінді мұқият оқып-үйренудің түрлі түрлерін қалыптастыру (дайын/дайын емес, жатқа оқу/кітаппен, бейнежазбалармен және т.б.)

3) Мәтіннен кейінгі жұмыс тәсілдерін үйрету: оқырманның оқу алдындағы оқылымнан күтетін нәтижелерін және мәдени тәжірибесімен байланыстыру; өзінің публицистикалық шығарманы оқу барысында оны түсініп, сөйлесу барысында (ауызша / жазбаша) қолдана білу

Даму міндеттері

1) сөйлеу қызметінің барлық түрлерінде қарым-қатынас дағдыларын дамыту:

- әртүрлі оқу түрлерін ұйымдастыру арқылы *оқылым* іс-әрекеті;

- әр түрлі оқу түрлерін ұйымдастыру арқылы *жазылым* іс-әрекетін, сондай-ақ теориялық түсініктердің анықтамаларын жазу және сөздіктермен жұмыс жасау;

- *айтылым* жоспарына оқырмандардың үміттері мен әсерлерін аудару қабілетінің дамуы, монологтың жауаптарына шығарманың сыртқы формасын қадағалау нәтижелерін ұсыну;

- *тыңдалым* полилога тәртібінде оқыту ұйымдастыру арқылы - мәтінді мақсатты қабылдауды ұйымдастыру және оқушылардың жауаптарын ұйымдастыру;

- *оқылым, айтылым, жазылым* сөздіктермен жұмыс істеу арқылы, синонимдерді таңдау, талқыланатын ұғымдардың этимологиясы мен терминдер туралы танысу.

2) Оқудың ассоциациясын байыта отырып, мәтінде ұсынылған шындықты модельдеу тәжірибесімен (оқу кезінде қиялды басқаруға үйренеміз) үйренудің жаңғырмалы қиялын және есте сақтауды дамыту.

3) Оқушылардың эмоционалдық сферасын оқылым және оқудан әсер алу арқылы алмастыру.

4) оқырмандардың әсерлерін талдау, теориялық тұжырымдамаларды өзектендіру, жүйелеудің әртүрлі типтерін (жіктеу, логикалық-генетикалық байланыстарды орнату, салыстыру) талдау арқылы абстрактілі ойлауды дамыту.

Лейдерман Н.Л. өзінің әдістемелік еңбектерінде мәдени оқырманның қалыптасуы екі шиеленістің: оқырманның (анық) және әдебиеттің (жасырын) аспектісі бойынша жүргізілуі керек деген идеяны білдіреді. Бұл принцип материалды ұйымдастырудағы проблемалық-тақырыптық және әдеби тәсілдер сабағының мазмұны мен технологиясындағы тіркесімді білдіреді. Осылайша сабақтың түрлері мен формалары болуы мүмкін:

- дәстүрлі: мәнерлеп оқу элементтері жайлы әңгімелесу; рөлдермен дауыстап оқуға дайын емес элементтермен дайындық әңгімелесу; әңгімелесу - жеке оқылған (оқылғанға дейінгі) мәтін негізінде әсер алмасу;

- аралас: дәстүрлі әңгімелер мен мәнерлеп оқу элементтерімен журналистік тексеру түріндегі сабақ.

Драманы оқытуды талдау сабақтарының әдістемелік моделі

Талдау сабақтарының тақырыбын қалыптастыру кезінде сабақтың мақсаты жетекші білім беру міндеті ретінде көрінеді. **Сабақ тақырыбы әрқашан сұрақтардың біріне жауап береді:** сабақ не жайлы, сабақтың басты мәселесі қандай, сабақтың идеясы қандай:

- «Несвоевременные мысли» беттерінде революциялық террор: жазушының осы оқиғаға қандай қатысы бар ?

- М.Горький «айыптаудың куәгер» ретінде («Несвоевременные мысли» циклы бойынша).

- «Несвоевременные мысли» мәдениет пен революция мәселесі:

- Кейбір большевиктер газетінің авторы «Несвоевременные мысли» пролетариатқа сатқаны үшін авторды айыптады - бұл солай ма?

- Бүгін Горькийдің «Несвоевременные мысли» шығарамасы көкейсіті ме?

- Горькийдің «Несвоевременные мысли» атты шығармасында - нені қолдап немесе қолдамайтыныңзды көрсетіңіз?

Сабақтың мақсаты: белгілі бір публицистикалық шығарманың материалын қайтадан оқу арқылы білім беру талдау циклін модельдеу (осылайша жұмыс мәтінін тереңірек түсінуге үлес қосып, публицистикалық мәтін құрылымы мен оны талдау жолдары туралы оқушылардың білімін қалыптастыру және публицистикалық мәтінді талдауға практикалық дағдыларын қалыптастыру).

Білім беруші міндеттер

Қалыптастырылатын білім

1) Шығарманың мазмұны, оның сыртқы және ішкі формасының ерекшеліктерімен таныстыру, оқушылардың публицистикалық шығармаларының көркемдік жүйесі туралы білімдерін тереңдету:

- автордың сөзі (автордың субъективті және объективті емес түрлі ұстанымдарының білдіруі);

- публицистикалық мәтіннің монологтық және диалогтық құрылымы: монолог (дауыстап ойлар) жасырын диалогтар, өзмен диалог жасау, көзқарастардың диалогы, бір объект бойынша көзқарас;

- негізгі публицистік жанрлар туралы жалпы түсінік беру - мақала, очерк, күнделік, эпистолярлық жанрлар, инвектив;

2) Публицистикалық шығармада әлем бейнесін қалыптастыру құралымен танысу.

Қалыптастырылатын білік

1) Публицистикалық шығарманың проблемаларын және құрылымын анықтау және талдау қабілетін үйрету.

2) Публицистикалық шығарманың құрылымы туралы сөздік өнердің ерекше түрі ретінде қорытынды жасауға үйрету.

3) Жазушының публицистикалық стилінің ерекшеліктерін анықтауды үйрету.

4) Автордың позициясын анықтау және сипаттау.

5) Сюжеттік құрылым бойынша өткізілген зерттеулерде негізге ала отырып, тақырыпқа, проблемаларға, шығарманың идеялар пафосына жалпы түйін шығару, нақты тарихи және мәңгілік, ұлттық және жалпы адамзаттық мазмұндағы қарым-қатынастарды қазіргі заманғы оқырманның жұмысының маңыздылығын сипаттау және өзара байланыстарын анықтау.

6) Әдеби сыншылардың (сыншылардың, басқа оқырмандардың) әдеби мәтіндермен байланысын, олардың түсінігін, келісімді/келіспеушіліктерді талдауға негізделген түсініктемелерін үйрету.

Талдау сабақтарының міндеттерін әзірлеу

1) Оқушының сөз сөйлеуінің барлық түрлерінде қарым-қатынас дағдыларын дамыту:

- дәйексөз үлгісі арқылы *көз жүгіртіп оқу*;

- қайта оқуды ұйымдастыру арқылы оның ішінде: таңдау бойынша оқудың мәнерлілігі (мағыналылығы);

- *жазылым* арқылы жедел-диктант жүргізу (егер бақылау жоспарланған болса), қайта оқу;

- *айтылым* арқылы оқушылардың монологтық жауаптарына жағдай жасау - аналитикалық және қайта оқығаннан кейін оқырмандардың қабылдауындағы алға басушылығын және публицистикалық мәтінді өз бетінше зерттеу нәтижелерін көрсету;

- *тыңдалым* арқылы зерттеу нәтижелерін бірлесіп талқылауды ұйымдастыру;

2) оқушылардың елестеу мен есте сақтау қабілеттерін оларды саналы немесе шынайы мәтінінде ұсынылған бағалау түрінде моделдеу тәжірибесі арқылы дамыту.

3) оқу материалын жинақтау және жүйелендірудің әртүрлі типтері арқылы дерексіз ойлауды және есте сақтауды дамыту (логикалық-генетикалық байланыстар орнату, себеп-салдар байланыстарды салыстыру), теориялық тұжырымдамалар мен терминдерді қайталау, көркем мәтінді зерттеуді ұйымдастыру, қарама-қайшылықты пікірлерді түсіну.

4) Көркемдік формамен эксперимент жасау арқылы қабылдауды дамыту, сыншылардың, әдебиет сыншыларының және басқа да оқырмандардың қайшылықты, қарама-қайшы пікірлерін түсіну.

Сабақтың түрлері мен формалары келесідей болуы мүмкін:

- дәстүрлі: жаппай және/немесе саралап зерттеулер негізінде әңгімелесудің әртүрлі түрлері;

- дәстүрлі емес: ғылыми-зерттеу зертханасының отырысы;

- аралас: ұсынылған сұрақтар мен тапсырмалар бойынша өз бетімен жеке зерттеу жұмыстарының негізінде семинар элементтерімен әңгімелесу.

Оқырманның бастапқы қызығушылығы сабақты оқырманның қабылдауынан, жорамалдардан, қайшылықты пікірлерден және әлемдегі және адамның авторлық тұжырымдамасын түсіну үшін проблемалық мәселелерден туындайды.

Әдеби қызығушылық, өз кезегінде, проблемалық сұрақтарға жауап іздеуде және әдебиеттану логикасында жүргізіледі.

Бұл қызығушылық сабақты ғылыми негіз береді және оның оқыту міндеттерін шешуге мүмкіндік береді. Сабақтың сұрақтары мен міндеттері оқу іс-әрекетін оқу модельдеу құралы ретінде әрекет етеді. Оқу, талдау немесе мәтінді қалыптасу кезінде талантты оқырманның жасаған іс-әрекеттеріне сайма-сай болу керек және оқу жұмыстарының кезеңдерін сипаттайтын түсініктерді қамтуы керек.

Зерттеуді ұйымдастыру нақты жоспарланып, зерттеу алгоритмі болып табылатын сұрақтар мен тапсырмалар жүйесі түрінде ұсынылуы керек. Сондықтан М. Горькийдің «Несвоевременные мысли» циклын сабақта оқыған кезде, келесі зерттеу алгоритмін іске асыруға болады:

1) Жазушының жағдайын және сипатын дұрыс түсіну үшін, оның тарихын білу қажет. М.Горькийдің революция, мәдениет, тұлға, адамдар туралы идеясының мәнін ашып, 1917-1918 жылдары жазушының орыс өміріне көзқарасын көрсетіңіз Горькийдің қандай оқиғаларды бастан кешірді? Бұл туралы сіз қалай білдіңіз? 1917 жылғы 18.05.1917; 18-19.11.1917; 18.05.1918; 26.05.1918; 26.06.1918; 06.06.1998 ж мақалаларды қайта оқыңыз. Олар туралы

не есте қаларлық? Олар нені дәлер ретінде көрсетеді? Қандай ойлар мен сезімдер білдіруде? Автор революциялық оқиғаларды дамытуда қандай рөл атқарады?

2) М.Горький революциядан не қалады және күтуде? Горькийдің революцияға деген көзқарасы қандай? Жазушы мен Ленин арасындағы айырмашылық қандай?

3) Ақпан және Қазан айларындағы оқиғаларды оқыңыз және сипаттаңыз?

4) «Несвоевременные мысли» қай газетте жарияланды, газет қанша уақытқа созылды?

5) Зерттеу оқушылар топтары арасында бөлінген ұқсас тапсырмалардың қатарын қамтыса, онда жүйедегі тапсырманың орналасуы көрсетіледі, зерттеу қадамдары және сұрақ-тұжырымдар (жеке және жалпы) көрсетіледі. Жазушылардың ақпан және қазан төңкерісіне деген көзқарасын талдаңыз. Жазушылардың (қазан төңкерісі) жаңа билікті қабылдамаудың себептері туралы дәптерге жазыңыз.

6) Тезистер ұсынылады, олар дәлелденуі тиіс немесе теріске шығару керек (талдаудың қадамдары таныс әрекеттерді қолданғыңыз келсе немесе қажетті сабақ сабақта өткізілсе, шақыруға болады, ал ұсынылған тезис тек қана ықтимал қорытынды болып табылады).

Алгоритмдердің типі бойынша тәрбие тапсырмалары оқушылардың кешенді аналитикалық есептерін өздігінен шешуге мүмкіндік береді, сонымен қатар оқушылар көркемдік материалды бақылауда тәжірибе жинақтайды, ал олар шығармашылық жүйе туралы толық білімді дамытады, ғылыми-зерттеу мүмкіндіктерін дамытады. Осылайша, оқушылардың логикасына салынған сұрақтар мен міндеттер жүйесі оқушылардың тек қана сыныпта ғана емес, сонымен бірге кітаппен өз бетімен жұмыс жасаған кездегі негізгі ұстанымы болып табылады. Мысалы, жазушылар А. Куприннің, И. Буниннің, М.Горькийдің, А.Блоктың көзқарастарын салыстыру және сұрақтарға жауап беру: Ақпан және қазан революциясының жазушылары революциядан бас тартудың себептерін қалай қабылдады? [8]

Макро-тренинг сценарийі

Тақырыбы: «PISA халықаралық зерттеуі аясында оқитын оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту»

Макро-тренингтің мақсаты мен міндеттері:

- сауатты оқу дағдыларын дамыту, оқушыларды PISA тапсырмаларын орындауға а дайындау;
- сауатты оқу компоненттерін бекіту;
- белсенді оқу стратегиясын қолдана отырып, мәтіндегі оқу компоненттерін анықтау қабілетін дамыту;
- Сократтық әдісті сабақта эвристикалық және проблемалық оқытудың бөлігі ретінде қолдану.

Оқыту әдістері:

Белсенді оқыту әдістемесі және бірлескен мәселелерді шешу: дәріс-әңгіме, «Карусель», «Сократтық семинар», «Екі жұлдыз, бір тілек», «Плюс-Минус - қызықты» белсенді оқыту әдістерін қолдану.

Күтілетін нәтиже.

1. Оқушылар сауатты оқуға арналған белсенді оқыту стратегияларын қолдана алады.
2. Олар проблемаларды шешу жолдарын талдап, білдіруге және табуға қабілетті.

Құрал-жабдықтар: презентация, маркерлер, жапсырмалар, таратылатын материалдар, аудио және бейне материалдар.

Макро-тренинг құрылымы:

1. Релаксация. Орманға виртуалды саяхат.
2. Кіріспе. Теориялық материал.
3. Топтарға бөлу. «Сізге ұнайтын гүлді таңдаңыз» (раушан, қызғалдақ, лалагүл)
4. Практикалық бөлім. Мәтінмен жұмыс «Сын и нарисованный лев» (Эзоп)
 - a) сауатты оқудың үш компонентін табыңыз.
 - b) «Карусель» стратегиясы
 - c) «Сократ семинары» стратегиясы
5. «Екі жұлдыз, бір тілек» әдісі бойынша топтардың өзара бағалауы
6. Рефлексия. «Плюс - Минус -Қызықты»
7. Кері байланыс. Өз тілектеріңізді жапсырмаларға жазыңыз.

Макро-оқытудың мазмұны:

1. Релаксация. Орманға виртуалды саяхат. (бейне)
2. Кіріспе. Теориялық материал. Слайд көрсетілімі.

Оқушылардың оқу жетістіктерін бағалаудың халықаралық бағдарламасы PISA (International Student Assessment Program) - жалпы орта, техникалық және кәсіптік білім берудің 15 жастағы оқушыларының оқу және ғылым саласындағы математикалық сауаттылықты және сауаттылықты бағалау бойынша халықаралық зерттеу 3 жылдық циклдарда (2000, 2003 жж.)

жүргізіледі (2006, 2009, 2012, 2015). Әрбір циклде басты назар (сынақ уақытының үштен екісі) зерттеу, оқу, математика немесе жаратылыстану ғылымдарының біріне беріледі. PISA зерттеуінің негізгі мақсаты 15 жастағы оқушылардың қазіргі өмір жағдайында қажетті функционалды білімдер мен дағдыларды иеленуін анықтау болып табылады.

PISA деген не? Тарихи карта.

1948 ж. Еуропалық экономикалық ынтымақтастық ұйымы (ОЭЭК)

Жоспарды іске асыру мақсатында: Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін Еуропаға көмек көрсету бағдарламасы.

1961ж. Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымы (ЭЫДҰ) 20 мүше: 18 Батыс Еуропа елдері + Канада мен Америка Құрама Штаттары экономикасы мен жұмыспен қамтудың жоғары тұрақты өсуіне қол жеткізу және аз дамыған елдерге көмектесетін стратегияларды әзірлеу үшін қатысушы елдердің өмір сүру деңгейін арттыру.

70-ші жылы Білім және инновацияны зерттеу орталығының құрылуы (CERI)

1997 жылы оқушылардың жетістіктерін халықаралық бағалау бағдарламасы (PISA) 2000 жылы PISA алғашқы сынағы.

Консорциумның жұмысына педагогикалық зерттеулердің Австралиялық Кеңесі (*The Australian Council for Educational Research – ACER*) жетекшілік етеді. Консорциумға сондай-ақ Нидерландтардың педагогикалық өлшеуінің ұлттық институты (*Netherlands National Institute for Educational Measurement – CITO*), АҚШ педагогикалық тестілеу қызметі (*Educational Testing Service, ETS*), Жапония білім беру саласындағы зерттеулердің ұлттық орталығы (*National Institute for Educational Research, NIER*), АҚШ Вестат (*WESTAT*) кіреді.

Оқушылардың бағасы бойынша жетістіктерін бағалау бағдарламасы 1997 жылы құрылды. Алғашқы зерттеуі 2009 жылы өткізілді.

PISA үш бағыт бойынша жүргізіледі:

-оқу сауаттылығы

-математикалық сауаттылық

-жаратылыстану ғылымдары бойынша сауаттылық.

PISA зерттеуі үшжылдық циклмен жүргізіледі. Әр циклде жоғарыда аталған үш бағыттың біреуіне ерекше назар (тестілеу уақытының үштен екі бөлігі)

аударылады. Қазақстан PISA халықаралық зерттеуіне алғаш рет 2009 қатысты.

2009 жылы негізгі бағыт –оқу сауаттылығы болды.

Оқу сауаттылығы - адамның өз мақсаттарына қол жеткізу, олардың білімдері мен қабілеттерін кеңейтіп, қоғамдық өмірге қатысуы үшін жазбаша мәтіндерді түсіну және пайдалану, олар туралы ойлау және оқумен айналысуы.

PISA-2012 халықаралық салыстырмалы зерттеуінде басым бағыт математикалық сауаттылық болды. **Математикалық сауаттылық**- адамдарға өздері мекен еткен жер бетінде математиканың қажеттілігін анықтауға және түсінуге, қазіргі және келешекті ойлайтын азаматқа тән қажеттілікті математикалық түрде ойлауға және тапсырмаларды шешуде еркін әдістерді қолдануға бағдарланғандығын көрсетеді.

Жаратылыстану ғылымдары бойынша сауаттылық – PISA зерттеуінде ғылыми жаратылыстану сауаттылығы ретінде ғылыми жаратылыстану білімдерін қолдана білу, қоршаған әлемді және оған адамның іс-әрекетінен қосылатын өзгерістерді түсінуге және сәйкесінше шешімдер қабылдауға қажетті мәселелерді анықтап, негіздемелі қорытындылар жасай білу қабілеттерімен түсіндіріледі. Ең жоғары межесі – 5 және 6 деңгей – дербес ойлай білу, жеке болжамын саралап ұсына білу; 4-3 – Тың ақпарат алу үшін қолда бар білім мен дағдыларды пайдалану мүмкіндігі; 2 – Алған білім мен дағдыларды қарапайым өмірлік жағдайларда пайдалана білуі. 1 деңгей - Қарапайым білім деңгейінің төмендігі және тапсырмаларды орындау мүмкіндігінің аздығы. Зерттеудің барлық үш бағыты бойынша дағдылар мен білімді қолданудың нақты талаптары айқындалды. Әрбір деңгейге халықаралық деңгейде анықталған балл сандары сәйкес келеді. Осылайша, PISA жобасы мектеп оқушыларының оқу жетістіктерін критерийлік бағалаудың бірегей үлгісін жасады. Қазақстанның бұл халықаралық зерттеуге қатысуы оқушыларымыздың дайындық деңгейінің бағасын басқа ел оқушыларының білім деңгейімен салыстыруға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, Қазақстан білім беру сапасын бағалау саласындағы әлемнің соңғы жетістіктеріне сай келетін, әлемнің жетекші сарапшылары *кросс-ұлттық зерттеулер* жүргізу, оқу жетістіктерін бағалау және зерттеу нәтижелерін талдау үшін әзірленген әдістемеге қол жеткізе алады.

3. Топтарға бөлу. «Ұнатқан гүлді таңда» (раушан, қызғалдақ, лилия). Топқа бөлу оқушыларды іскерлік жағдайға және ойын атмосферасын дайындауға көмектеседі. Оқушылар бірі-бірімен қатынас жасап, топ басшысын таңдайды, ынтымақтасады.

4. Практикалық бөлім. Эзоп «Сын и нарисованный лев». Мәтінмен жұмыс жасау.

а) Мәтінді зейін қойып оқу. Топта алдын-ала талқылау арқылы оқиға желісін, мәтін түрін, оның аспектілерін, компоненттерін анықтау.

б) «Карусель» стратегиясы. «Карусель» стратегиясында топтың саны бойынша проблемалық мәселелердің ашық сипаты қалыптасады. Топтар өздерінің ойларын, жауаптарын жазып, парақты сағат тілі бойынша келесі топқа өткізеді.

в) «Сократовский семинар» стратегиясы. «Сократовский семинар» стратегиясын қолдану: «Балықшы» мен «балық» бақылаушыны таңдаңыз, Бақылаушылар «балықшы» мен «балықты» (Бланк бақылаушысына сәйкес) бақылайды және олардың бағасын береді.

5. «Екі жұлдыз, бір тілек» әдісі бойынша топтарды өзара бағалау.

6. Рефлексия. «Қосу- алу - қызықты».

Қызық – сабақта не қызық болды?

Шығармашылық – қандай шығармашылық жұмысты орындадыңыз ?

Оқу – Сіз нені үйрендіңіз? Нені білдіңіз?

Бастысы – Бүгінгі сабақ маған не берді?

7. Кері байланыс. Стикерге өз тілегіңізді жазыңыз.

**Ағылшын тілінде оқу дағдыларын үйретуге арналған
мәтін түрлері**

Мәтіналды кезең

Мәтін тақырыбымен жұмыс істеу бойынша жаттығулар.

1. Тақырыпты оқып шығып, сіздің ойыңызша мәтін не туралы (кім туралы) екенін айтыңыз.

2. Тақырыпты оқып шығып, сіздің ойыңызша, мәтіннің негізгі мазмұны туралы екенін айтып беріңіз.

3. Тақырыпты аударып, сұрақтарға жауап беріңіз:

A) Тақырыпты қандай атауымен беруге болады, бұл туралы не айтылады ...?

B) Қандай сөз тіркесі ой тудырады, неліктен ...?

C) Сіз бұл ақпараттың ... туралы екенін қандай сөзден анықтадыңыз?

4. Тақырыпты сөздікпен аударыңыз және қандай сөздердің теріс мағына беретінін айтыңыз.

5. Мәтіндердің атауларын оқыңыз. Мәтінде қандай нақты фактілер жөнінде айтылатынын елестетіп көріңіз. Оларды шолыңыз.

6. Сіздің ойыңызша автор өзіне қандай мақсат қойды, оның ішінде мәтінде қайталанбайтын тақырыптағы сөздерді айтыңыз.

7. Аталған үш фактіні біріктіретін атау ойлап табыңыздар.

8. Келесі мәтіннің тақырыбын оқып шығыңыз және ол сіздің таныстыруыңызда немен байланысты екенін ойлаңыз. Егер атау сізді қызықтырса, мәтінді әрі қарай оқыңыз.

Кез келген мәтінді оқудан бұрын аталмыш тақырыптағы оқушылар жұмысының үлгілі алгоритмі.

1. Тақырыпты мұқият оқып, оның ішіндегі кілт сөзді таңдаңыз (көбінесе зат есіммен көрсетіледі).

2. Мәтінді қарап шығып тақырыптың қаншалықты жиі кездесетін сөзден таңдалатынын назар аударыңыз.

3. Үстем мағыналы сөздер мен мәтіннің бүкіл атауына ауыстыратын сөздерді табыңыз.

4. Мәтіндегі синонимдік сөздерді қолданып тақырыпты басқаша қайта атаңыз.

5. Мәтіннің атауындағы өзгертіліп берілген үстем сөзді мәтіндегі сөздерден табыңыз.

6. Сіз таңдаған кілт сөздер мен балама сөздердің мәтіндегі ақпараттық сипаты үстем болатынын айтып беріңіз.

7. Тақырыпты қайта оқып, осы мәтінде не талқыланатынын айтып беріңіз.

Әртүрлі функционалдық стильдегі мәтіндердің құрылымдық және композициялық ерекшеліктерін игеру бойынша жаттығулар

Газеттер құрылымын меңгеру және газет материалдарының жанрларын тану.

1. Газеттің бұл нөміріндегі негізгі ақпаратты табыңыз. Онда қандай оқиғалар сипатталғанын айтып беріңіз. Осы мәселе бойынша газеттен басқа материалдарды іздеңіз.

2. Газеттің бұл нөмірінен маңыздылығы жағынан екінші болатын ақпараттық хабарламалар табыңыз; онда қандай оқиғаның айтылып жатқанын және газетте бұл оқиғаға байланысты басқа қандай материалдар арналғанын айтып беріңіз.

3. Газеттен толық айтылмаған ақпараттық мақаланы (түсініктеме элементтері бар ақпараттық мақалаларды, ақпараттық мақалаларға шолу) іздеңіз; олар қандай мәселелерге арналғанын айтып беріңіз.

4. Газет редакциялық мақалаларды (мамандардың мақалаларын, газеттің тұрақты шолушыларын) табыңыз; олар қандай мәселелерге арналатынын айтып беріңіз.

5. айдарымен газетте жарияланатын сізге қызықты материалдарды табыңыз.

6. Газеттің, журналдың, мәтіннің жинағын қарап шығыңыз, тақырып бойынша мәтіндерді таңдаңыз.

7. Газетпен (журналмен) танысыңыз. Тақырып бойынша мәтіннің ең қызықты жерінің мазмұнын ана тілінде немесе шет тілінде қайталаңыз.

8. Бірнеше газеттерден осы мәселе бойынша мақалаларға таңдау жасаңыз.

Ғылыми (ғылыми-көпшілік) мәтіндердің құрылымдық-композициялық ерекшеліктерін меңгеру.

1. Мәтінді қарап шығып, оның сипатын анықтаңыз (сипаттама, талқылау, әңгіме).

2. Мәтінді қарап шығып, сіздің ойыңызша қызықты ақпараттың бар-жоғын айтыңыз.

3. Бірінші және соңғы азат жолдардың алғашқы сөйлемін оқыңыз. Мақалада қамтылған мәселені қалыптастырыңыз.

4. Мәтіннің кіріспе бөлімінің дұрыс екенін анықтаңыз; егер қате болса түзетіңіз.

5. Бөлек карточкаларда басылған мәтіндерден мақаланың кіріспе, негізгі және соңғы бөлімдерін таңдаңыз. Олардан мақала жазыңыз.

6. Мәтіннен кіріспе және негізгі бөлімдерді белгілеңіз.

7. Негізгі ойдың мәтіннің қандай құрылымдық компоненттерінде (тақырып, кіріспе немесе негізгі бөлім) неше рет қайталанатынын анықтаңыз,

8. Мәтіннің қорытынды бөлімінің шегі дұрыс көрсетілгенін тексеріңіз. Егер дұрыс болмаса, өз нұсқаңызды көрсетіңіз.

9. Мәтіннен кіріспе, негізгі және соңғы бөлімін белгілеңіз.

10. Мәтіннің қорытынды бөлімін табыңыз. Мәтіннің атауы мен кіріспе бөлімі келтірілген. Негізгі бөлімі жеке мағыналық бөліктерге бөлінеді.

11. Мәтіннің мазмұнын (кесте, сурет, формула, кіріспе және қорытынды бөлімдерін) бойынша жалпы түсінікпен қамтамасыз ету.

12. Азат жолдың бірінші сөйлемін оқып мәтінде қарастырылатын сұрақтарды атаңыз.

13. Мәтіннің соңғы азат жолын оқып шығыңыз және бұл тұжырымның алдын-ала қандай мазмұн беруі мүмкін екендігін айтып беріңіз.

14. Бірінші азат жолды дербес (кіріспені) оқып, мәтінде ары қарай талқыланатын нәрсені білуге тырысыңыз.

15. Мәтінді қарап шығыңыз, сызбамен танысыңыз (мәтінде сипатталған кесте), мәтіннің негізгі мазмұнына жоспар жасаңыз.

16. Мәтінді қарап шығып, мәтінде сипатталған құрылыстың эскизін сызыңыз.

17. Мәтін көз жүгіртіңіз. Мәтіннің бірінші сөйлемін тақырыппен сәйкестендіріңіз. Орнату:

- Бірінші сөйлем мен тақырып бір ғана ойды білдіре ме?

- Олар мәтіннің жалпы мазмұнын білдіре ме?

18. Бірінші азат жолдағы екінші сөйлемді және барлық кейінгі азат жолдағы бірінші сөйлемін оқып шығыңыз. Олардан жаңа ойды білдірмейтін алып тастаңыз.

19. Мәтіннің құрылымдық-мағыналық схемасын мына үлгі бойынша келтіріңіз:

- хабардың мақсаты (бірінші реттің предикациясы);

- жалпы мазмұндағы элементтер:

а) негізгі констатациялық тезистер (екінші реттің предикациясы);

б) қайталама элементтер (үшінші, төртінші және келесі реттегі предикациялар).

Мәтіннің мұндай мағыналық-құрылымдық схемасы рефераттар жазуға негіз бола алады.

Мәтіндік кезең. Мәтін тақырыбын анықтауға арналған жаттығулар.

1. Мәтінді оқымай тұрып, тақырып көрсетілетін құрылымдық компонентті көрсетіңіз. Мәтіннің осы бөлігін оқып, тақырыпты атаңыз. Тақырыптар қатарында хабарлама туралы баяндамадан алынғанның астын сызыңыз.

2. Көрсетілген тақырыптар бойынша атауларды таратыңыз.

3. Мәтіннің атауында мағынаны көрсететінін айтыңыз.

4. Тақырыптың мазмұнын (кіріспе, негізгі бөлім) білдіретін мәтіннің құрылымдық компонентін анықтау

5. Мәтінде қандай мәселе талқыланғанын анықтаңыз.

6. Тақырыпты оқып, мәтінде не туралы баяндалатынын айтыңыз.

7. Газеттің осы санындағы мамандар мақалалары мен редакциялық мақалалардағы мәселелерді айтыңыз.

8. Газет жолағында орналастырылған ақпараттық хабарламалардың тақырыптарын (айдар бойынша ...) түгендеп шығыңыз.

Мәтіннің мазмұнын мағына жағынан болжау бойынша жаттығулар.

Осы топтың жаттығуларын жасау кезінде авторлық ойлардың барысын болжауға көмектесетін дабыл сөздердің екі санаты бар екенін еске түсіру керек:

А) Әңгімедегі авторлық ойдың барысын көрсететін сөздер;

Б) Ой бағытының өзгеруі, ойдың ауытқуы, бұрынғы мәлімдемені жоққа шығаруды білдіретін сөздер.

1. Мәтіннен дабыл сөздерді және оның қандай сөз табына жататынын анықтаңыз.

2. Алдыңғы жағдайдың дамыуын жалғастыратын төменде берілген сөздер ішінен дабыл сөздерді анықтаңыз.

3. Жаңа материалдың мазмұны басталатын төменде берілген сөздер ішінен дабыл сөздерді анықтаңыз.

4. Бұл дабыл сөздер қандай мағыналық санаттарға жататынын белгілеңіз:

а) ойдың қайталануы;

б) ойдың түсіндірілуі;

в) тұжырым;

г) көқарастың өзгеруі.

5. Дабыл сөз анықталғаннан кейін сөйлемнің соңын ойластырыңыз.

6. Оқырманның мақсаты тек маңызды ақпаратты ғана түсіну болса, осы деректердің қайсысын кейінірек анықтауға болатынын анықтаңыз.

7. Берілген дабыл сөздердің қайсысы мәтіндегі басты ойды беретінін анықтаңыз.

8. Мәтінде көрсетілген сөздерді қараңыз. Мәтінде айтылғандарды елестетіп көріңізші.

9. Мәтінді жақсы түсіну үшін оны қарап шығыңыз. Оң жақ бағандағы тиісті бағаны сол жақ бағандағы тақырыптарға таңдаңыз.

10. Тақырып бойынша бірнеше мақалаларды қарап шығыңыз ... және дәлелдеңіз ол

11. Мәтінді қайтадан қарап шығыңыз. Композициялық-сөйлеу формасын анықтаңыз (ол хабар, әңгіме немесе пікірталас болуы мүмкін).

12. Мәтіннен алынған ақпаратты толықтырыңыз. Ол үшін шетел тіліндегі тиісті газеттер мен журналдарды қарастырыңыз.

Мәтіннен кейінгі кезең. Оқуды түсінуін бақылауға арналған жаттығулар.

1. Мәтінде қандай мәселелер қарастырылғанын айтып беріңіз.

2. Мәтін мазмұны қандай мәселелерді көтергенін айтып беріңіз.

3. Мәтінге кейбір сұрақтар қойыңыз да, досыңыздан сұраңыз, содан кейін оның сұрақтарына жауап беріңіз.

4. Өзіңіздің мысалдарыңызды қолданып, мәтінде берілген көзқарасты растаңыз.

5. Оқылғандар шығармалар туралы пікіріңізді білдіріңіз. Сізге белгілі қосымша ақпаратты беріңіз. Мақалада сипатталған мысалдарға ұқсас фактілер келтіріңіз.

6. Мәтіннен алынған ақпаратты қалай және қайда пайдалануға болатынын ойлап көріңіз.

7. Сіздің болашақ кәсіби қызметіңізде алынған ақпаратты пайдалану үшін мәтін туралы көбірек білу керек пе? Анықтаңыз.

Кітап және оқу іс-әрекеті туралы дәйексөздер

Кітап аяулы досы бола бастаған шақтан былай ғана әрбір жан өзін интеллигент бола бастадым деп санауына болады.

Мұхтар Әуезов

Ғалымға азық берер қайнар көзі кітап бетімен, лаборатория аумағымен ғана шектелмейді, өмірді танумен, еңбек адамының жасампаз ісін танумен кең өрісін табады.

Қаныш Сәтбаев

Қазақтың тілі соншалықты мол. Ләкин қазақтың тіліменен қандай кітап болса да жазуға болады. Қазақ тілі мұншалықты жатық әм анық болар еді, егер де біздің қазақтар аңғарып, бөтен тіл араластырмастан ілгері бастырып сөйлесе.

Ыбырай Алтынсарин

Оқу құралының ең ұлығы – бала оқытатұғын кітап.

Ахмет Байтұрсынов

Адамды адам еткен – кітап, адамзат еткен – кітапхана.

Әбіш Кекілбаев

Әрбір адамның ең жақсы досы-өмірлік досы- кітап болуы тиіс.

М.Әуезов

Артық ғылым кітапта,
Ерінбе оқып көруге.

Абай Құнанбаев

Пайда ойлама, ар ойла,
Талап қыл артық білуге.
Артық білім кітапта,
Ерінбей оқып көруге.

Абай Құнанбаев

Кітап маған тақтан да қымбат

Шекспир

Наданмен қас болғанша,
Кітаппен дос бол

Бауст

Кітап — асып-таспайтын асыл досымыз.

Гюго

Жақсы кітап — ақылды адамның әңгімесімен бірдей.

Толстой

Кітап — ақылды қуаттандыратын құрал.

Каменский

Кітап — мұхит, сол мұхиттан не терең?
Мен біліммен ылғи дос боп өтер ем!
Егер мен бай болсам, тек қана кітап сатып алар ем.
Кітап әлемдегі құпиялы ұлы ғажайыптардың бірі.

М.Горький

Өзіңді-өзің тану үшін кітап керек.
Өзгені де тану үшін кітап керек.

Расул Гамзатов

Кітап - үйдің ашулы тұрған терезесі.

Расул Гамзатов

Кітап –өмір ұстазы.
Кітап рухани құндылық.
Ол біздің досымыз, мәңгілік тұрақты серігіміз.
Кітап ел мен жерді сүйеге , талапты , кішіпейіл болуға , төзімділікке
баулиды .

Мұзафар Әлімбаев

"Кітап дегеніміз - алдыңғы ұрпақтың артқы ұрпаққа қалдырған рухани өсиеті. Кітап оқудан тыйылсақ, ой ойлаудан да тыйылар едік", - деген еді.

Ғабит Мүсірепов

Әлем әдебиетіндегі әйгілі жүз кітапты емін-еркін бар бояуымен төгілтіп түсіретін тіл – қуатты тіл, қазақ тілі – сондай тіл.

Н.Ә. Назарбаев

Тек кітап қана алға жылжуды, адамдық шыңына шығуды үйретеді.

Н.Ә. Назарбаев

Көп жасаған білмейді, көп оқыған біледі.

М.Әуезов

Адамдық творчествоның барлық көріністерінің ішіндегі ең ғажайыбы және назар аударуға тұрарлығы – кітаптар. Кітаптарда өткен заманалар ойлары

өмір сүреді, баяғыда-ақ сүйектері қурап қалған адамдардың дауыстары анық та айқын естіледі. Адам баласы жасаған, ойлап тапқанның бәрі, соның бәрі, бейне бір сиқырлап қойғандай, кітап беттерінде.

Т.Карлейль

Кітап атаулы досы бола бастаған шақтан былай ғана әрбір жан өзін интеллигент бола бастадым деп санауына болады.

М. Әуезов.

Қанатты сөздер: кітаппен дос бол, оның жомарт беттері көзінді ашар, адал дос жоқ одан тегі.

Расул Гамзатов.

Талап қыл артық білуге, артық білім кітапта, ерінбей оқып көруге.

Абай Құнанбаев

Әрбір адамның ең жақын досы, өмірлік досы кітап болуы тиіс.

Мұхтар Әуезов.

Мен өз бойымдағы барлық жақсылық үшін кітапқа борыштымын.

М. Горький.

Кітап – өмір ұстазы. Кітап- рухани құндылық. Кітап біздің досымызғана емес, мәңгілік тұрақты серігіміз. Кітап ел мен жерді сүйеге, талапты, кішіпейіл болуға, төзімділікке баулиды.

Мұзафар Әлімбаев.

Кітап – еңбек құралы. Бірақ тек еңбектің ғана құралы емес. Ол адамдарды басқа адамдардың өмірімен және күресімен таныстырады, олардың сезімдерін, олардың ойларын, олардың талап-талпыныстарын түсінуге мүмкіндік береді, ол айналадағыны салыстыруға, байыбына баруға және оны қайта өзгертуге мүмкіндік береді.

Н. К. Крупская.

Менің педагогикалық сенімімнің бір ақиқаты кітаптың тәрбиелік күшіне деген шексіз сенім болып табылады. Мектеп дегеніміз – ең алдымен кітап. Тәрбие – ең алдымен сөздер, кітап, жанды адамдық қарым-қатынастар. Кітап – құдіретті қару. Ақылды, шабытты кітап көп ретте адам тағдырын шешеді.

В. А. Сухомлинский.

Жақсы кітаптар оқу – өткен замандардың ең жақсы адамдарымен әңгімелесу деген сөз, онда да әлгі адамдар бізге өзінің тек қана ең жақсы ойларын айтып беретін әңгімелесу.

Р.Декарт.

Білімнің қайнар бұлағы – кітапты сүйіңіздер, тек білім ғана құтқарушы, тек сол ғана сіздерді рухани күшті, адал, ақыл-есті, адамды шынайы сүйетін, оның еңбегін қадірлеп, оның үздіксіз ұлы еңбегінің жемістеріне шын жүректен қызығатын кісілер ете алады.

М. Горький.

Кітап – ғасырларға сапар шеккен ақыл ескерткіші.
Дэвенант.

Кітап – бір ұрпақтың екінші ұрпаққа қалдырар рухани өсиеті, көзі жұмылып бара жатқан қарттың балғын жасқа айтар ақыл-кеңесі.

А. Герцен.

Кітап – керемет дос. Өмірінің қиын сәттерінде сенімді сырласың болады. Ешқашан өкіндірмейді.

А. Доде.

Ғылым – кітапта. Кітаптан өмір сырын ұға білу үшін өз бетіңмен талаптан.

Н. Г. Чернышевский.

Кітап дегеніміз – қоғам. Жақсы кітап жақсы қоғам тәрізді сезім мен санаңды нұрландырады, көркейтеді. Сен қай кітаптарды оқығаныңды айтшы, мен сенің кім екеніңді айтып берейін.

Н. И. Пирогов.

Кітапсыз үй жансыз дене тәрізді.

Цицерон.

Кітап дегеніміз - алдыңғы ұрпақтың артқы ұрпаққа қалдырған рухани өсиеті. Кітап оқудан тыйылсақ, ой ойлаудан да тыйылар едік.

Ғабит Мүсірепов.

Кітап – өмір ұстазы. Сондықтан, жастар кітап оқуды күнделікті әдет қылуы тиіс. Кітап оқымай өмірді білу, білім алу мүмкін емес.

С. Қожамқұлов.

Кітап жинай берген мұрат емес, оқыған мұрат.

Плутарх.

Кітапты мөлшерлеп оқып, өлшеммен үйреніңдер, көбірек толғаныңыздар – ұстаздардан да, кітаптардан да қажеттісі деп қалағандарыңды ала біліңдер.

Л. Толстой.

Жақсы кітапты алғаш оқығанда жаңа дос тапқандай боласың, осы кітапты қайталап оқу – ескі досыңды тағы да кездестіргенмен бірдей.

М. Вольтер.

Келешектің бақыты мен құдіретті күші жолында адамзат жаратқан күллі кереметтердің ең күрделі де ұлы кереметі кітап бола алады.

М. Горький.

Кітапты сүйіңдер! Ол сендердің өмірлеріңді жеңілдетеді. Ол сендерге адамды және өздеріңді қадірлеуді үйретеді. Ол ақыл-ойыңды, жүрегіңді, дүниеге, адамға деген махаббат сезіміне бөлейді.

М. Горький.

Кітап оқудан тиылсақ, ой ойлаудан да тиылар едік.

Д. Дидро.

Кітап оқымай, ой қызметін нәтижесіз өткізген күн – бекерге өмір сүрген күн.

В. Сухомлинский.

Кітап оқудан артық ермек жоқ және одан гөрі ұзақ рақат та жоқ.

М. Монтень.

Кітап ғасырларға сапар шеккен ақыл ескерткіші.

У. Дэвенант.

Кітап – заманалар толқынында тербетіліп, үстіндегі қымбат қазынасын ұрпақтан – ұрпаққа жеткізіп келе жатқан ой кемесі.

Ф. Бэкон.

Кітап біздің ең соңғы досымыз, олар бізді алдамайды, сондай-ақ үнемі жаныңнан табылады.

Фагэ.

Ашқаныңда ықыласпен шақырып, жабыққаныңда зор рухани байлыққа кенелтетін кітап қана - жақсы кітап.

Олкотт.

Танымның бар тамашасы кітапта, оларға қол жеткізу үшін кітап оқудан жалықпа.

Абай Құнанбаев.

Оқу құралдарының ішіндегі ең ұлысы – баланы оқытатын кітап.
Ахмет Байтұрсынов.

Кітап оқу – балаларға өздерін және қоршаған ортаны көруге және тануға мүмкіндік беретін терезе іспетті.

В.А.Сухомлинский.

Жақсы жазатын авторларды оқысаң, жақсы сөйлеуді үйренесің.
Ф. Вальтер.

Көркем әдебиет жас баланы саяси қайраткерге дейін тәрбиелейді.
Лион Фейхтвангер.

Кітап алтын сандық: іші толған қазына,
құт, оқы, оқы, ойыңа тұт.

Мақал-мәтел.

Кітапты сүйіндер, ол өміріңді нұрландырады.
А.М.Горький.

Кітап-заманымыздың өмірі ол кәріге де, жасқа да қажет.
В.Г.Белинский.

Жақсы кітапты оқу өткен ғасырдағы кемеңгерлер мен ауызба-ауыз сөйлескенмен бірдей және олар өздерінің ең озық ақыл-ойларын алдымызға жайып салады.

Р. Декарт.

Білімнің қайнар бұлағы, сенің рухани қазынаңның қайнар бұлағы – кітап. Өз кітапханаңды құра біл. Кітапты бір оқып қанағат тұтпа, қайтадан оқы.

В. А. Сухомлинский.

Адамгершілігі жағынан мәдениетті адамдар, саналы еңбеккерлер кітапқа деген терең сүйіспеншілікке бөленген семьялардан өсіп шығады.

В. А. Сухомлинский.

...егер кітапты оқи қалсаң, оқыған нәрсеңнің негізгі ойын көңілге тоқи біл.

Сенека.

Табиғаттағы барша кітапты басынан аяғына дейін ешкімнің де түгел оқуы мүмкін емес. Болмыстың мақсаты: оны мүмкіндігінше ұзағырақ ұмытпау.

К. Э. Циолковский.

Кітапты оқуды жақсы көру дегеніміз – тіршілікте болмай тұрмайтын жабырқау сағаттарды таптырмайтын рахатқа бөлеу деген сөз.

Ш. Монтескье.

Білімге құмартып, кітапты бүкіл жан дүниенмен сүй. Ол сенің ең жақсы досың ғана емес, өміріңнің ақырына дейін сенімді серігің де.

М. А.Шолохов.

Бой билеп, шарықтап ой, нәзік сезім, Кітапқа – "алғыс айтам", – жалғыз өзім. Сенемін, өзіме-өзім сол уақытта қадаймын келешекке үміт көзін.

Ғабдолла Тоқай.

Кітапсыз адам өмірі – бос. Кітап біздің досымыз ғана емес, сонымен бірге біздің тұрақты мәңгілік серігіміз де.

Д Бедный.

Мәдениетті адам болып тәрбиеленуге екі құдіретті күш әсер етеді – көркем өнер мен ғылым. Бұл екеуіне де кітап бетінен дидарласаңыз.

М. Горький.

Ойланбай оқу, шайнамай жұтқанмен бірдей.

Э. Борк.

Кітаптарды тандауда ғана емес, сонымен бірге оқудың өзінде де кітаптан неғұрлым ақылға ақыл қосатындарын таңдай білу қажет.

С. И. Танеев.

Ғылымды зертейтіндерге кітап таптырмайтын нәрсе. Ол ұшқын атқан көзбен тең, шешен тілмен тең.

Менандр.

Кітаптар – тәрбиенің маңызды жақтарының бірі ретінде тәрбие жоспарына еруге тиіс.

В. Г. Белинский.

...көркем кітап оқуға әуестігім азайып бара жатыр, сондықтан осының өзі менің жан дүниеме келген жамандықтың белгісі ме деп қорқам.

Ч. Дарвин.

**«Кітапхана және библиографиялық сауаттылық» сабақ бағдарламасы
(Әзірлеген: Крук Н.В.)**

- 1 сынып - «Кітапханаға экскурсия». Кітаптар мен кітапханалардың тарихымен танысу. Кітапхананы пайдалану ережелері, кітапқа ұқыпты қарау.
- 2 сынып - «Кітаптың элементтері». Негізгі элементтерді біліңіз: мұқаба, титул беті, иллюстрациялар. Кітаптарды пайдаланудың негізгі ережелері
- 3 сынып - «Кітаптың құрылымы». Кітапты сипаттай білу, оның негізгі элементтеріне сүйенуі.
- 4 сынып - «Оқу күнделігі». Оқу механизімін үйрену, оқығанды түсіну әдістері (оқу іс-әрекеті).
- 5 класс - «Балалар кітаптарының суретшілері, иллюстраторлары».
- 6 сынып - «Балалар мерзімді басылымдары». Газет және журналдармен танысу. Балалар шығармашылығы: біз өзіміздің газетімізді (журнал) жасаймыз.
- 7 сынып - «Кітаптың құрылымы». Кітаппен терең танысу. Оқырмандарды кітаптарды дербес таңдауына дайындық жүргізу. Балалар шығармашылығы: біз кітапты өзіміз жасаймыз.
- «Сіздің алғашқы энциклопедиян». Балалардың анықтамалық басылымдарымен танысу.
- «Анықтамалық басылымдар». Әртүрлілік, құрылым, мақсат, пайдалану.
- «Біздің кішігірім бауырларымыз туралы»: жануарлар туралы журналдармен танысу («Свирель», «Любимец», «Жас натуралист» және т.б.).
- «Кітап қалай құрастырылған»: кітабының элементтерімен терең танысу (аннотация, кіріспе, сөздік, мазмұн, сөздік - олардың мақсаты). Балалар шығармашылығы: кітаптың кез-келген элементтерін оның жарнамасы (сүйікті кітаптары) ретінде безендіру.
- «Оқыған кітаптар туралы жазбалар» Оқу күнделінісін сақтаңыз, кітабына пікір жазыңыз.
- «Анықтамалық әдебиет». Жарияланымдар туралы білімді кеңейту. Олармен жұмыс істеуді үйрену. Библиографиялық ойын. «Мерзімді басылымдар». Жарияланымдар репертуарын ұсыну («Әлемдік зерттегіш, Балалар энциклопедиясы», «Клепа», «Балалар орман-газеттер»).
- Балалар шығармашылығы: таңдаулы журналдарды қарап шығыңыз, бір тақырыптағы мақалаларды тандап, мақаланың тақырыбын келтіріп, оның мазмұнына қарай мақаланың тақырыбын анықтаңыз. Ең үздік өзін-өзі дайындайтын журналға байқау.
- 7 сынып - «Кітапхананың анықтамалық-библиографиялық аппараты». Әртүрлі сұраулар бойынша құрылым, мақсаттар, әдебиеттерді іздеу.

- «Каталогтар (дәстүрлі және электрондық). Каталог карточкасы. Библиографиялық сипаттамалардың элементтері»

- «Электронды басылымдар». Шолу, мақсаты, пайдалану мүмкіндігі.

- «Кітаптың құрылымы, оның анықтамалық аппаратын оқу үшін пайдалану».

- «Әдебиетпен өзіндік жұмыс әдісі». Жоспар құра білу, тезистер, конспект жүргізу, дәріс жазу. Әдебиеттер тізімін жасау дағдылары.

- «Жасөспірімдерге арналған мерзімді басылымдар». Журналдың тұсаукесері.

8

сынып

(«Біз», «Маруся», «Мектеп роман-газеті», «16 жасқа дейін», «Ромео мен Джульетта»)



ҚАЗАҚСТАННЫҢ АШЫҚ КІТАПХАНАСЫ

www.kitap.kz



Құрметті оқырман!

Шығармалардың электронды нұсқасын QR-кодты сканерлеу арқылы оқи аласыз. Бұл үшін QR -кодты сканерлеуге арналған мобильді қосымшаны пайдалану қажет. Егер мобильді құрылғыңызда ондай қосымша болмаса, төмендегі нұсқаулық бойынша әрекет етіңіз:

- смартфон немесе планшетке QR Code Reader қосымшасын жүктеп алыңыз;
- қосымшаны ашып, QR -кодты камера көмегімен сканерленіз;
- кітапты жүктеңіз де, оқудан ләззат алыңыз!

Уважаемые читатели!

Электронные версии книг доступны через сканирование QR-кодов. Для этого потребуется специальное мобильное приложение. Если на вашем мобильном устройстве нет такого приложения, то просим следовать инструкции ниже:

- загрузите приложение QR Code Reader на смартфон или планшет;
- откройте приложение, наведите камеру на QR-код;
- загрузите книгу и наслаждайтесь чтением!

Dear Readers!

Electronic versions of the books are available through the QR Code. To read that format you need to use a certain Smartphone app. If you don't have such app, follow the instructions below:

- install a QR Code Reader on your smartphone or tablet;
- hold your camera over the QR code;
- download a book and enjoy reading!



АСТАНА ҚАЛАСЫ ӘКІМДІГІ
АКІМАТ ГОРОДА АСТАНЫ

ASTANA-BILIMLAND



www.bilimland.kz

<p>Абай Құнанбайұлы</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Бауыржан Момышұлы</p> <p>Ұшқан ұя</p>	<p>Бердібек Соқлақбаев</p> <p>Балалық шаққа саяхат</p>	<p>Герольд Бельгер</p> <p>Қазақ дәптері</p>	<p>Дулат Исабеков</p> <p>Ескерткіш</p>	<p>Жүсіпбек Аймауытов</p> <p>Ақбілек</p>
<p>Жүзгәлі Саин</p> <p>Поэмалар</p>	<p>Жұмекен Наймұсқалиев</p> <p>Өлеңдер жинағы</p>	<p>Иса Банзаков</p> <p>Өлеңдер</p>	<p>Исрафил Сапарбай</p> <p>Бір тамшы ғезалі ғасырда</p>	<p>Кәмен Әзірбаев</p> <p>Дастандар</p>	<p>Күләш Ахметова</p> <p>Өлеңдер жинағы</p>
<p>Аскар Сүлейменов</p> <p>Бесатар</p>	<p>Ахмет Байтұрсынұлы</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Баубек Бұлқышев</p> <p>Әңгімелері</p>	<p>Бейімбет Майлин</p> <p>Шұғанық белгісі</p>	<p>Боржан сал Қожғалұлы</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Дүкенбай Досжан</p> <p>Әңгімелері</p>
<p>Жамбыл Жабаев</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Жүсіп Баласағын</p> <p>Құтты білік</p>	<p>Жұбан Молдағалиев</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Зейнолла Қабдолов</p> <p>Менің Әуезовім</p>	<p>Марат Қабанбаев</p> <p>Бауыр</p>	<p>Махамбет Өтемісұлы</p> <p>Өлеңдері</p>
<p>Фариға Оңғарсынова</p> <p>Өлеңдер жинағы</p>	<p>Шерхан Мұртаза</p> <p>Ай мен Айша</p>	<p>Шыңыс Айтматов</p> <p>Боранды бекет</p>	<p>Ілияс Есенберлин</p> <p>Алмас қылыш</p>	<p>Құрметті оқырман!</p> <p>Шығармалардың электронды нұсқасын QR-кодты сканерлеу арқылы оқи аласыз. Бұл үшін QR-кодты сканерлеуге арналған мобильді қосымшаны пайдалану керек. Егер мобильді құрылғыңызда ондай қосымша болмаса, төмендегі нұсқаулық бойынша әрекет етіңіз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - смартфон немесе планшетке QR Code Reader қосымшасын жүктеп алыңыз; - қосымшаны ашып, QR-кодты камера көмегімен сканерлеңіз; - кітапты жүктеңіз де, оқудан ләззат алыңыз! 	
<p>Қалихан Ысқақ</p> <p>Қомыр күз еді</p>	<p>Қалтай Мұхамеджанов</p> <p>Көкөбедегі кездесу</p>	<p>Қасым Аманжолов</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Әбдіжәміл Нұрпейісов</p> <p>Қан мен тер. 1-том</p>		
<p>Әбіш Кекілбаев</p> <p>Шыңырау</p>	<p>Әлжан Нұршайышев</p> <p>Ақиқат пен аңыз</p>	<p>Әлқалпар Әбішев</p> <p>Әке үкімі</p>	<p>Ануар Әлімжанов</p> <p>Махамбеттің жібесі</p>	<p>Тұрсынжан Шалай</p> <p>Шын жүрек - бір жүрек</p>	<p>Қалмақан Әбдіқадиров</p> <p>Тәтті қауын</p>



«Утверждаю»
Директор ШГ № 75
Тогатаева С.А.

Проект «100 books»



Цель проекта: развитие читательской грамотности и читательской деятельности для духовного, интеллектуального и культурного развития учащихся.

Задачи проекта:

1. Сформировать список из 100 книг, которые должен прочитать каждый учащийся школы.
2. Мотивировать учащихся на создание собственной библиотеки для регулярного самостоятельного чтения, саморазвития и приобретения жизненного опыта.
3. Использовать инновационные формы организации и участия школьников в читательской деятельности.
5. Способствовать развитию и укреплению традиций семейного чтения.
6. Внедрять проект на основе разработанного плана, формировать его позитивный имидж в школе.

Ключевая идея проекта.

*«Я еще раз хочу призвать всех казахстанцев,
особенно молодое поколение: читайте книги!
Сегодня конкурентоспособность нации
во многом зависит от ее образованности.
Именно книги всесторонне развивают личность,
расширяют кругозор современного человека»
Н.А. Назарбаев*

В Казахстане актуализируются вопросы читательской грамотности. «Читательская грамотность» определена как приоритетная область оценки образовательных достижений в 2018 году. Все образовательные организации принимают участие в реализации базовых проектов программы «Руханижаңғыру», один из которых «Кітап – білімбұлағы», направлен на развитие функциональной читательской компетентности.

Мониторинг проблемы подтверждает, что добровольная читаемость художественной, научно-популярной, публицистической литературы среди учащихся невысокая. Утрачена привычка читать собственно книгу. У многих

не имеется домашней библиотеки, в основном используется для поиска информации сеть Интернет в телефонах, смартфонах, компьютерах. Культура чтения серьезной учебной литературы по различным предметам также невысока. Научно-популярные книги, справочники мало кто покупает. Учащиеся не посещают библиотеки с целью чтения книг в читальном зале.

В этой связи в школе-гимназии разработан и будет поэтапно осуществляться Проект «100books». Ключевая идея проекта - создать условия, способствующие систематическому приобщению учащихся к чтению, развитию их читательской мотивации, интеллектуальному росту в различных областях знаний через различные современные формы деятельности: конкурсы, коллективные классные творческие работы и др.



«Утверждаю»
Директор ШГ № 75
Тогатаева С.А.

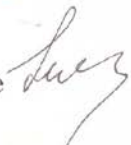
ПЛАН
внедрения проекта «100books»
СТАРТАП
2 полугодие 2017- 2018 уч.года

№ п/п	Мероприятия	Ответственные	Сроки
1	Определение перечня «100 books»(Социологический опрос)	Учителя по предметным циклам	1 -3 февраля
2	Реклама Проекта «100 books»среди учащихся и родителей	Классные руководители	5-10 февраля
3	Конкурс иллюстраций к прочитанным произведениям на тему: «Мой любимый персонаж» (2-4 классы)	Учителя начальных классов	6 марта
4	Конкурс «Буктрейлеров» (Минифильм по книге) (9-10 классы)	Учителя информатики, учителя языковедческого цикла	27 февраля
5	10 –минутное чтение научно-популярных книг перед уроком «Книгу советует друг»	Учителя-предметники	Каждый вторник и четверг в течение года
6	Конкурс юных чтецов «Живая классика о природе» (5 классы)	Учителя русского языка и литературы	10 апреля
7	Конкурс инсценировок по казахским народным сказкам (3,4 классы)	Учителя начальных классов	20 марта
8	Литературный конкурс авторских толковых словарей «Пойми, у слова есть душа!» (8-10 классы).	Учителя языковедческого цикла Учащиеся-тренера по словарному запасу	13 марта
9	Конкурс «Закладки для книг от	Учителя	15 марта

	классиков» (8 классы)	языковедческого цикла	
10	Конкурс «Лучший читательский дневник» (6 классы)	Учителя русского языка и литературы	24 апреля
11	Литературная гостиная. Встреча с писателями и поэтами Астаны.	Библиотекарь Клуб друзей книг ЗДВР	26 апреля
12	Конкурс «Самый читающий класс» (2-11 классы)	Библиотекарь ЗДВР	4 мая
13	Конкурс «Читаем на скорость» (1 классы).	Рук. ТЕАМ Учителя начальных классов	5 мая
14	Выставка рукотворных книг «Книги –юбиляры 2018 года»ко Всемирному Дню книги и авторского права 23 апреля (7-6 классы)	Классные руководители	21 апреля
15	Конкурс «Читаем всей семьёй» (1-4 классы)	Классные руководители	27 апреля
16	Библиотечный урок «О том, как создавались книги» (5-6 классы)	Библиотекарь	15 февраля
17	Библиотечный урок «Как работать в библиотечном фонде» (9-10 классы)	Библиотекарь	16 февраля
18	Конкурс «Читатель года» (2-11 классы)	Библиотекарь ЗДВР	4 мая
19	Фотоконкурс «Человек читающий»	ЗДВР Президент школы	23 февраля
20	«Книга года» — презентация самой читаемой книги	Классные руководители	23 апреля
21	Экспресс-информирование о литературных новинках	Библиотекарь	1 раз в месяц

Зам. директора

по научно- методической работе







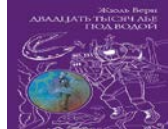



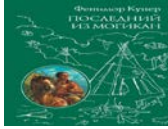

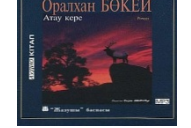



Накаткова О.И.

«100 books»				
№	Наименование	Макет	Наименование	Макет
1	М. Әуезов «Жетім»		А. Приставкин «Ночевала тучка золотая»	
2	М. Әуезов «Қорғасыздың күні»		В. Крапивин «Оруженосец Кашка»	
3	Ә. Әлімжанов «Ақынның алтын тағы»		В. Закруткин «Матеръ человеческая»	
4	С. Жүнісов «Ақан сері»		В. Железников «Чучело»	
5	Т. Сұлтанбеков «Ғажайып планета»		А. Беляев «Человек амфибия»	
6	С. Жүнісов «Аманай мен Заманай»		Г. Троепольский «Белый Бим Черное ухо»	
7	М. Иманжанов «Алғашқы айлар»		В. Короленко «Парадокс»	
8	С. Көбеев «Қалың мал»		М. Симашко «Емшан»	
9	М. Қабанбаев «Бақпақ басы толған күн»		С. Назарова «Мой зеленоглазый аруах»	
10	Қ. Қайсенов «Жау тылындағы бала»		И. А. Бунин стихотворения о природе, родине «Вечер», «Последний шмель», «Полевые цветы» и другие	
11	Ә. Қалдыбаев «Мен апамның баласымын»		Н. Заболоцкий «Не позволяй душе лениться», «Некрасивая девочка»	
12	М. Мақатаев «Мен қарапайым қарттарды		А. С. Пушкин «Пиковая дама»	

	сүйем»			
13	Ж. Молдағалиев «Мен қазақпын» поэмасы		И. С. Тургенев «Отцы и дети»	
14	А. К. Дойл «Интернатта болған жағдаят»		Б. Л. Пастернак «Доктор Живаго»	
15	Б. Момышұлы «Ұшқан ұя»		А. А. Бек «Волоколамское шоссе»	
16	С. Мұратбеков «Жабайы алма»		Ч. Т. Айтматов «Плаха»	
17	Ш. Мұртаза «Соғыстың соңғы жесірі»		О. Сулейменов «Земля, поклонись человеку!»	
18	Ғ. Мұстафин «Өмір белестері»		В. С. Высоцкий «Баллада о времени»	
19	Ғ. Мүсірепов «Жапон балладасы»		В. Михайлов «Хроника Великого джута»	
20	Ғ. Мүсірепов «Ұлпан»		А. Солженицын «Матренин двор»	
21	Ғ. Мүсірепов «Қазақ солдаты»		Ч. Диккенс «Большие надежды»	
22	М. Қадыр «Қызыл кітап»		М. Твен «Приключения Тома Сойера»	
23	Ә. Әлімжанов «Күнге бет алған керуен»		Д. К. Джером «Трое в лодке, не считая собаки»	
24	Қ. Аманжолов «Ақын өлімі туралы аңыз»		Л. Кэрролл «Приключения Алисы в стране чудес»	
25	Ә. Нұршайықов «Ақиқат пен аңыз»		Л. Ф. Баум «Удивительный Волшебник из страны Оз»	

26	Ә. Сәрсенбаев «Толқында туғандар»		Ж. Верн «20 тысяч лье под водой»	
27	М. Жұмабаев «Балалық шағың»		Антуан де Сент- Экзюпери «Маленький принц»	
28	М. Мағауин «Бір атаның балалары»		Д. Лондон «Зов предков»	
29	Б. Соқпақбаев «Менің атым Қожа»		Д. Ф. Купер «Последний из могикан»	
30	Б. Соқпақбаев «Балалық шаққа саяхат»		Ш. Бронте «Джейн Эйр»	
31	Ә. Тарази «Ауыл шетіндегі үй»		Э. М. Ремарк «Три товарища»	
32	Қ. Аманжолов «Ақын өлімі туралы аңыз»		Д. Остин «Гордость и предубеждение»	
33	М. Шаханов «Төрт ана»		Ч. Дик-кенс «Дэвид Копперфильд»	
34	М. Шаханов, Ш. Айтматов «Ғасыр айырындағы сырласу»		Б. Шоу «Пигмалион»	
35	Ш. Құдайбердіұлы «Ләйлі-Мәжнүн»		Э. Хемин-гуэй «Старик и море»	
36	Қ. Ысқақ «Қоңыр күз еді»		У. Шекспир «Ромео и Джульетта»	

37	Д. Бабатайұлы «Ұлттың ұлы жыршысы»		О. Уайльд «Портрет Дориана Грея»	
38	З. Ақышев «Жаяу Мұса»		Ч. Диккенс «Оливер Твист»	
39	А. Құнанбаев «Қара сөздері»		У. Голдинг «Повелитель мух»	
40	Т. Айбергенов «Бір тойым бар»		Л. Кэрролл «Приключения Алисы в стране чудес»	
41	Ж. Аймауытов «Ақбілек»		Л. Ф. Баум «Удивительный Волшебник из страны Оз»	
42	Ш. Айтматов «Ғасырдан да ұзақ күн»		Ж. Верн «20 тысяч лье под водой»	
43	Т. Ахтанов «Қаһарлы күндер»		Антуан де Сент- Экзюпери «Маленький принц»	
44	Т. Әлімқұлов «Ақбоз ат»		Д. Лондон «Зов предков»	
45	Т. Әбдіков «Өлі ара»		Д. Ф. Купер «Последний из могикан»	
46	А. Байтұрсынұлы «Қырық мысал»		Ш. Бронте «Джейн Эйр»	
47	С. Мұқанов «Өмір мектебі»		Э. М. Ремарк «Три товарища»	
48	О. Бөкей «Атау кере»		Д. Остин «Гордость и предубеждение»	
49	О. Бөкей «Өз отыңды өшірме»		Ч. Дик-кенс «Дэвид Копперфильд»	
50	Ә. Нұрпейісов «Қан мен тер»		Б. Шоу «Пигмалион»	

Мазмұны

Кіріспе	3
1 Оқушының білім алудағы оқырман сауаттылығының ролі.....	5
2 Сауатты оқуға бейімдеудің заманауи технологиялары	39
3. Оқушының оқырмандық іс-әрекет жүйесін қалыптастыру бойынша әдістемелік ұсынымдамалар.....	71
Қорытынды.....	114
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	115
Қосымша	119

Введение

Сегодня в Казахстане колоссальными темпами идет труднейшая работа по модернизации общественного сознания. Фундаментом стала *Программная статья Главы нашего государства Н. Назарбаева «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру»* - «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» [1]. Президент подчеркнул, что одним из главных условий модернизации общественного сознания является сохранение собственного национального культурно-генетического кода, фундаментальная основа которого – патриотизм.

Базовые проекты программы «Рухани жаңғыру» являются проводниками развития казахстанского патриотизма в современной школе [2].

Особая роль отводится чтению как базовому компоненту воспитания, образования и развития культуры. *Чтение является деятельностью, формирующей и развивающей личность, ее читательскую грамотность (или читательскую культуру личности), новую грамотность – функциональную.* Функциональная грамотность является важнейшим фактором успешной профессиональной, учебной, самообразовательной и других видов деятельности, а также социальной защищенности личности в информационном обществе. *Грамотное чтение становится инструментом получения образования и распространения культуры, свидетельством сформированности коммуникативной и профессиональной компетенции специалиста, инструментом достижения успеха человека в жизни, определяет уровень функциональной грамотности обучающихся к моменту окончания школы.*

На приобщение детей и молодежи к читательской деятельности как инструменту духовного и интеллектуального прорыва нации направлен *проект программы «Кітап – білім бұлағы»*. Читательская деятельность уже не может сводиться лишь к овладению техникой чтения. Это инициирование у подростков интереса к самостоятельной читательской деятельности, создание атмосферы творческой заинтересованности чтением, опосредованное воздействие на читательскую активность через семью, интеграция мощного воспитательного потенциала библиотеки.

В этом контексте школам необходимо решать задач по развитию функциональной грамотности и воспитанию казахстанского патриотизма через такие ключевые события проекта как: 1. «Кітап. Ел. Рух». Массовое общественное движение «Читающая нация»; 2. «Буккроссинг». Организация специальных мест по обмену книгами; 3. «Қадірлі сыйлық». Организация благотворительной акции по добровольной передаче книг библиотекам; 4. «Кітапхана – білім ордасы». Организация встреч обучающихся с работниками библиотек, литературных вечеров в студенческих домах и центрах досуга студентов; 5. «Кітап – білім бұлағы». Проведение Единого республиканского родительского собрания.

Большая роль отводится в организации читательской деятельности внедрению базового проекта «Туған өлке мәдениеті», предполагающего

увеличение числа посещений организаций культуры, в ряду которых библиотеки.

Формирование грамотности чтения - одна из актуальных задач школьного образования и в связи с тем, что в *Дорожной карте развития трехязычного образования на 2015-2020 годы* прописано, что через 10 лет сложные предметы в старших классах школ Казахстана будут преподавать на английском языке - это информатика, физика, химия и биология [3].

Школам важно развивать читательскую грамотность с помощью уникальных оценочных замеров функциональных компетенций школьников в рамках *Международного исследования образовательных достижений 15-летних обучающихся PISA* [4].

Под компетентностью (грамотностью) чтения в исследовании PISA понимается способность понимать тексты различного рода в их высказываниях, намерениях и формальной структуре, приводить их в связь в более широким жизненным контекстом, быть в состоянии использовать для различных целей в соответствии с предметом, вычленять из текста нужную информацию в соответствии с заданной целью. Согласно концепции этого исследования, именно грамотность чтения является базовой способностью для самостоятельного обучения и для полноценного участия в жизни современной информационной цивилизации. Даже для усвоения математических способностей компетентность чтения является базисной.

Ключевым направлением оценки образовательных достижений в 2018 году будет «Читательская грамотность» (приоритетная область оценки, которой отводится 2/3 тестовых заданий).

Казахстан впервые принял участие в исследовании PIRLS-2016 в числе 50 стран-участниц четвертого цикла исследования PIRLS-2016. Важность исследования PIRLS заключается в том, что оно позволяет отследить уровень сформированности читательских навыков среди учащихся 4-х классов на рубеже основной школы как залог успешного освоения дальнейшей программы обучения [5].

Таким образом, читательская деятельность в современной школе призвана решать ряд важнейших задач, направленных на развитие казахстанского патриотизма, повышение стратегического потенциала государства за счет создания оптимальных условий обучения и воспитания подрастающего поколения.

1. Роль читательской грамотности в образовании школьников

Современная школа Казахстана, где идет становление нового содержания образования, как фундамент будущего, нацелена на существенное изменение его качества, влияющего на развитие качества человеческого потенциала страны в целом. Это нашло отражение в Государственной программе развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы: «повышение конкурентоспособности образования, развитие человеческого капитала для улучшения материального и духовного благосостояния граждан, устойчивого роста экономики путем обеспечения доступности качественного образования для всех» [6].

Реализация цели привела к тому, что образовательное пространство стремительно расширяется, увеличивается круг школьных и внешкольных источников информации, используются инновационные цифровые технологии.

В таких реалиях возрастает роль читательской грамотности, она приобретает новые смыслы и влияния как:

- важнейший фактор успешной учебной, самообразовательной и других видов деятельности, а также социальной защищенности личности в информационном обществе;

- базовый компонент воспитания, освоения нравственных образцов и формирования внутренних ценностно-мировоззренческих установок личности;

- инструмент получения образования и распространения культуры;

- базовая интеллектуальная технология, важнейший ресурс личностного роста;

- источник приобретения знаний, от которого зависят академические успехи в школе, профессиональные достижения в последующей жизни и преодоление ограниченности социального опыта;

- инструмент освоения языка классической литературы, развития речи, построения индивидуальной модели культуры;

- средство трансляции и освоения ценностей мировой культуры;

- основная составляющая образованности и культурной компетентности личности и, следовательно, подготовки к жизни в глобальном быстро меняющемся мире.

Значимость читательской грамотности обусловлена и наличием теоретических и практических предпосылок: исследования по возрастной психологии, психологии художественного восприятия и художественного творчества по проблемам роли книги в обучении, по литературному развитию школьников.

Проблемы воспитания школьников как читателей, выработки у них самостоятельных читательских навыков появились давно. В Хрестоматии «Исследования чтения и грамотности в Психологическом институте за 100 лет» [7], указывается, что до XIX в. методика чтения (классного и внеклассного) как отрасль педагогической науки сформирована еще не была. Однако, как отмечает Г. Пидлужная [7], уже в XI в. сложились предпосылки зарождения методики чтения: свидетельство тому открытие специальных мастерских

Киевским князем Владимиром Святославовичем во время его правления (978-1015 гг.), где переписывались книги, создание школ для детей киевской знати. Преподавание в школе того времени требовало создания учебников и поисков форм, средств и приемов «книжной учебы». Так появились первые разработки по поэтике и стилистике.

В разработку научно-обоснованной методики чтения середины XIX века значительный вклад сделал К. Д. Ушинский. При всех индивидуальных отличиях методических взглядов ученых, важнейшими достижениями практики стали заложенные ими основы метода объяснительного чтения и утверждения необходимости анализа художественного произведения как основы учебы и духовного развития личности. Кроме того, ученые уделяли большое внимание развитию речи и мышления школьников, выразительному чтению как средству активизации читательских интересов, а также семейному чтению.

Как отмечает Н. Н. Светловская [7], анализ научно-методической, учебной и художественной литературы конца XIX - начала XX вв. позволяет сделать вывод, что проблемы воспитательного влияния художественного слова на личность читателя школьника приобрели в то время не только педагогический, но и социальный характер: они волновали не только отечественных ученых, методистов, педагогов, но и прогрессивных писателей и общественных деятелей. Считая чтение важным средством активизации познавательной деятельности учеников и источником их духовного развития, И. Франко, Л. Украинка, Е. Пчелка, С. Васильченко, Х. Алчевская, Г. Драгоманов, С. Русова, Т. Лубенец, И. Огиенко в своих трудах обращали внимание на необходимость усовершенствования содержания учебников для чтения; критиковали упрощенность методов преподавания литературы в школе; придавали важное значение самостоятельному общению школьников с книжкой; заботились об издании высокохудожественных произведений для детей.

В 50-60 годах, после некоторого снижения интереса к проблемам детского чтения, предопределенного объективными причинами (годы войны и послевоенной разрухи), продолжалось развитие методической мысли в направлении определения путей повышения образовательно-воспитательного значения классного и внеклассного чтения в их взаимосвязи. Продолжая лучшие традиции прошлого, известные ученые и методисты С. Резодубов, Г. Каноникин, Н. Щербаков, Е. Адамович, Ф. Костенко, В. Сухомлинский в своих трудах отмечали, что чтение должно служить средством воспитательного влияния на учеников, расширять и углублять их кругозор, обогащать знание, моральный и эмоциональный опыт школьников. Среди заданий уроков чтения ученые выделяли необходимость развитию навыков читательской деятельности.

Рост интереса к проблемам воспитания читателей школьников в 60-х годах подтверждается также появлением научных публикаций, в которых предлагалось введение специальных занятий - уроков внеклассного чтения. До этого времени, хоть в программах для начальных классов значилось внеклассное чтение, часы для него учебным планом не отводились.

Предусматривалось, что внеклассное чтение должен организовывать классный руководитель вместе с библиотекарем. Этому должна была способствовать система внеурочных мероприятий: литературные утренники, игры, викторины и пр. Со временем обеспокоенность педагогической общественности, вызванная снижением интереса детей к книге, принудила искать новые пути руководства внеклассным чтением.

Различным аспектам изучения читательских интересов посвятили многие труды известные педагоги, психологи и методисты: Ш.А. Амонашвили, Л.И. Беленькая, В.Г. Белинский, Л.С. Выготский, М. Горький, Н.А. Добролюбов, Л.В. Занков, А.Н. Леонтьев, А.В. Луначарский, А.С. Макаренко, Л.А. Николаева, О.И. Никифорова, Т.Д. Полозова, З.И. Романовская, Н.Н. Светловская, В.А. Сухомлинский, Л.Н. Толстой, Д.Н. Узнадзе, К.Д. Ушинский, Н.Г. Чернышевский, Д.Б. Эльконин и др. Решение проблемы развития читательских интересов является актуальной для многих учителей и учащихся начальной школы. Особо необходимо отметить работу в этом направлении О.В. Джежелей, М.Г. Качурина, Г.Н. Кудиной, М.Р. Львова, З.Н. Новлянской, П.И. Пидкасистого, Т.Г. Рамзаевой, Н.Н. Светловской и О.В. Сосновской, Н.Е. Щурковой. В ходе методических поисков были открыты эффективные пути и средства развития читательских интересов у учащихся Е.В. Квятковским, М.Д. Кобахидзе, А.И. Липкиной, Т.К. Макаровой, В.Ф. Чертовым. Читательский интерес – это направленный интерес, проявляемый в активном отношении читателя к человеческому опыту, заключенному в книгах, и к своей способности самостоятельно добывать этот опыт из книг. При этом обязательно проявление читателем умственной и эмоциональной активности, чтобы целенаправленно ориентироваться в книжном окружении, в книге, как инструменте для чтения, в тексте, как основном компоненте книги, хранящем и передающем читателю этот опыт. Сформировать читательские интересы младших школьников поможет внеклассная работа по литературному чтению. Внеклассная работа представляет широкие возможности для творчества детей, их познавательного роста.

К показателям читательского интереса школьников относят:

- положительное отношение к читательской деятельности («люблю читать»);
- большая заинтересованность конкретными книгами («хочу эти книги»);
- увлечение самим процессом чтения («не могу оторваться от книги»);
- стремление поделиться с другими радостью от общения с книгой («хочу, чтобы другие об этой книге узнали»).

Для достижения ожидаемых результатов в данном направлении работы в старших классах М.А. Киселева [8] предлагает решать такие задачи:

- управление читательской деятельностью с учетом логики этапов «учебного маршрута»: установка, осознание, накопление значимой информации, ценностно-смысловая рефлексия, образование личностных ценностей;

- развитие читательской компетентности учащихся через организацию литературных игр, творческих конкурсов, занятий с элементами театрализации;
- стимулирование творчества детей.

Автор считает, что различные стимулы, влияющие на развитие устойчивого читательского интереса у старших школьников, можно условно разделить на две обширные группы: 1) внешнего воздействия; 2) внутреннего воздействия.

Влияние внешних (объективных) факторов на личность старшеклассника осуществляется через конкретные условия (школа, семья, референтное окружение, средства массовой информации и пр.) окружающей действительности. Вступая во взаимодействие прямое (непосредственное) или косвенное (опосредованное: телевизионная передача, литературное произведение, творческая работа и т.д.) старшеклассник усваивает необходимую информацию. Процесс усвоения предполагает анализ полученных фактов, формирование иерархической смысловой ниши новых знаний, распределенных по степени значимости. Необходимые количественные информационные накопления, опосредованные индивидуальным личностным смыслом, подготавливают качественные специфические изменения в структуре внутренней позиции школьника (конкретизация, укрепление, расслоение или угасание интереса к чтению художественных произведений).

Первую группу, включающую объективные факторы, можно характеризовать как группу социально-педагогических стимулов.

Вторая группа объединяет субъективные факторы воздействия, которые определяются личностными качествами педагога и учащихся, психологическими предпосылками возраста ранней юности.

Данные группы испытывают взаимное влияние. Даже вопреки неблагоприятным внешним факторам, наличие внутренне мотивированной доминантной готовности к чтению дает толчок к развитию устойчивого читательского интереса. В психолого-педагогической и методической литературе по проблеме интереса, в частности читательского, большое место уделяется исследованию роли социальных факторов становления устойчивого интереса (Г.И. Беленький, Н.А. Бодрова, М.П. Бабаханова, Е.К. Крупник, В.Д. Стельмах, Ю.В. Шаров, Ю.У. Фохт-Бабушкин).

Академик Д.С. Лихачёв рассматривал чтение как основной способ интеллектуального развития [9].

Конкретно проблемы психологии чтения и грамотности Л.С. Выготский осветил в книге «История развития высших психических функций» в главе 7 — «Предыстория развития письменной речи». Он показал, что овладение письменной речью, как огромный переломный момент во всём культурном развитии ребёнка, возможно только благодаря умению ребёнка «читать и, следовательно, обогащаться всем тем, что создал человеческий гений в области письменного слова». В развитии высших форм письменной речи Л.С. Выготский подчеркнул важность молчаливого и громкого чтения. Д.Б. Эльконин определял чтение как «процесс воссоздания звуковой формы слов по их графической (буквенной) модели» и подчеркивал, что «в этом

определении важно указание на то, что начинающий читать действует со звуковой стороной языка и что без правильного воссоздания звуковой формы слова невозможно понимание читаемого». Г.Г. Граник, С.М. Бондаренко, Л.А. Концевая провели анализ особенностей чтения и понимания текста, представили модель «идеального читателя» и показали последовательность его общения с книгой, где выделили три этапа: работа до начала чтения, во время чтения, работа над текстом после прочтения. О.В. Соболева создает обобщенный, собирательный образ «идеального читателя» — интеллектуально, эмоционально, духовно активного, готового к сотворчеству в понимании и открытого к самостоятельным проявлениям творческой активности. В работах Н.П. Локаловой подчеркивается, что «важная задача, стоящая перед учителем младших школьников и представляющая собой один из аспектов фундаментальной проблемы начальной школы — научить детей учиться, — состоит в том, чтобы заложить психологические основы умения выделять существенное, начать формирование таких мыслительных действий, на основе и в результате осуществления которых происходит понимание главного в учебном материале, представленном в любой форме (наглядной, словесной)» [7].

Кардинально изменился взгляд на чтение благодаря международным сравнительным исследованиям PIRLS и PISA. Теперь чтение является одним из важных метапредметных навыков, приобретаемых в общеобразовательной школе, и неразрывно связывается с понятием «текст». В исследованиях ученых главный акцент в читательской грамотности сделан на способности человека понимать и использовать текстовую информацию. Кроме того, считается, что чтение для удовольствия (или свободное чтение) очень существенно влияет на жизнь людей независимо от их общественного положения. Постоянно читающий человек социально активен и успешен.

Г.А. Цукерман оценивает читательскую грамотность как «способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни» [7]. Говоря о читательской грамотности, он подчеркивает активный, целенаправленный и конструктивный характер использования чтения в разных ситуациях и для разных целей.

Безусловно, такой широкий взгляд на чтение продиктован требованиями и условиями современной жизни. Заданные новым образовательным стандартом требования к системе образования во многом созвучны мировым тенденциям.

В 2016-2017 учебном году был изменен формат итоговой аттестации выпускников школ и сдачи единого национального тестирования. Для поступления в вузы в числе трех обязательных предметов выпускники школ сдавали экзамены «Математическая грамотность», «Грамотность чтения». Под грамотностью чтения понимается способность учащихся к осмыслению письменных текстов и рефлексии на них, использования их содержания для достижения собственных целей, развития знаний и возможностей для активного участия в жизни общества. Оценивается не техника чтения и

буквальное понимание текста, а понимание и рефлексия на текст, использование прочитанного для осуществления жизненных целей [10].

Рассмотрим понятие «читательской деятельности» в работах разных авторов (См. Таблицу 1).

Таблица 1. - Сущность понятия «читательская деятельность», предложенная различными авторами

Исследователь	Суть взглядов
К. Ушинский [11]	Читательская деятельность - это способность читателя понять образцовое произведение и почувствовать его
Н. Рубакин [12]	Читательская деятельность - это личностное свойство, которое характеризуется наличием у читателя мотивов, побуждающих его обращаться к книгам, и системы знаний, умений, навыков, дающих ему возможность с наименьшими затратами сил и времени реализовать свои побуждения в соответствии с общественной и личной необходимостью
Н. Светловская [13]	Читательская деятельность - это личностное свойство, позволяющее читателю при первой необходимости привычно обращаться в мир книг за недостающим ему опытом и с минимальными затратами времени и сил находить в этом мире и «присваивать» на максимально доступном ему уровне нужный опыт или устанавливать, что интересующий его опыт в книгах пока не описан
Г. Наумчук [14]	Читательская деятельность - это способность читателя пользоваться книгой как источником знаний и информации
С. Дорошенко [14]	Читательская деятельность включает в себя сформированность техники чтения, умения слушать, воспринимать и осознавать прочитанное
О. Джежелей [15]	Читательская деятельность - это умение и желание вкладывать в чтение «труд души», размышление над книгой еще до чтения, восприятие содержания, обдумывание прочитанного, когда книга уже закрыта

Анализ таблицы позволяет сделать вывод о том, что читательская деятельность представляет личностное свойство школьника, которое можно считать конечной целью и объективным показателем деятельности младших школьников по чтению. Читательская деятельность проявляется в устойчивой потребности обращаться к книгам, в осознанном выборе материала для чтения, в способности эффективно применить в процессе чтения приобретенные знания, умения и навыки.

Роль чтения как неотъемлемый элемент культуры общества, средство воспитания, образования и развития личности. Успешность ребенка в учебе находится в прямой зависимости от его начитанности. Через чтение ребенок обогащает словарный запас, формирует навык грамотного письма, развивает свою память и воображение. Читая, он учится сопереживать, обогащает личный опыт. Эмоционально общение с книгой выступает мощным источником развития интеллекта и формирования эмоционально-ценностных отношений младшего школьника.

Чтение – уникальный феномен культуры. Ученые установили, что активное и продуктивное чтение, – неотъемлемая часть жизни цивилизованного человека, развивающая его образное мышление и творческие возможности в любой сфере деятельности.

Требованием ГОСО РК [16] является воспитание и развитие качеств личности, отвечающих требованиям информационного общества, личности, свободно ориентирующейся в потоках информации, способной конструктивно общаться, сотрудничать, эффективно решать учебные и познавательные задачи в процессе жизнедеятельности. Это станет возможным при условии овладения всеми школьниками читательской культурой.

Сегодня читательская культура личности высоко оценивается мировым сообществом: 2003-2013 годы объявлены ООН десятилетием грамотности. Однако в Казахстане, как и во многих странах мира, наблюдается снижение уровня читательской культуры населения. Чтобы преодолеть эту негативную тенденцию, в нашей стране разработан и в настоящее время реализуется ряд базовых проектов программы «Рухани жаңғыру». Особая роль в изменении сложившейся ситуации отводится школе, которая совместно с другими государственными и общественными структурами должна способствовать формированию читательской компетентности школьников, как основы полноценного патриотического, нравственно-эстетического воспитания.

В наш век научно-технического прогресса, в котором господствуют телевидение, компьютеры и видеоигры, дети потеряли интерес к чтению, но объем информации в мире каждое десятилетие удваивается. В связи с этим возникла проблема формирования правильного сознательного, беглого и выразительного чтения. Она волнует каждого учителя, поскольку *чтение играет очень важную роль в образовании и развитии личности ребенка, в формировании смыслового чтения* является одним из приоритетных направлений реализации ГОСО РК.

Задача учителя – организовать полноценное, глубокое восприятие детьми всей информации, заложенной в текст, помочь им представить себе картины, нарисованные автором, эмоционально отозваться на чувства автора и героев, понять авторскую мысль и по мере возможности увидеть, как все это передает нам, читателям, художник слова. Другими словами – сформировать читательские умения и навыки, главные из которых:

- умение представить себе картину, нарисованную автором произведения;
- сопереживать героям и автору;
- понять главную мысль произведения, его идею;

• осознать свою позицию и передать ее в форме устной или письменной речи.

Основой работы с текстом является технология формирования типа правильной читательской деятельности, практикуемая в ОС «Школа 2100» (ОС- Образовательная Система). Она представляет собой трехступенчатый процесс целенаправленного индивидуального осмысления и освоения детьми книг. На первом этапе организуется работа с текстом до чтения (5-10 мин.), на втором – работа с текстом во время чтения (15-20 мин) и на третьем – работа с текстом после чтения (10-15 мин.).

Повысить интерес у слабо читающих детей к чтению и развивать навык смыслового чтения у хорошо читающих возможно через применение различных типов творческих уроков: конкурсов, викторин, уроков-праздников, путешествий по сказкам и др.

Самостоятельное домашнее чтение учебно-познавательных и литературных текстов с выполнением творческих заданий по содержанию прочитанного также обеспечивают индивидуальное развитие школьников. Формой контроля этой самостоятельной деятельности являются тестирование и опросы, которые показывают, насколько дети поняли прочитанное.

Одним из основных приемов понимания текста является самостоятельная постановка вопросов учащимися и поиск ответов на них. Ставя вопросы, ученик анализирует материал, подвергает его умственному досмотру, выделяет главное, нащупывает новые связи, не всегда для него ясные, находит у себя слабые места, пробелы, стремясь их заполнить.

В работе могут применяться следующие основные типы вопросов для осмысления текста [17,42стр]:

1. Простые вопросы. Отвечая на них, обучающиеся воспроизводят текстовую информацию.

2. Уточняющие вопросы. Начинаются со слов: «То есть ты говоришь, что...?», «Если я правильно понял, то...?» Представляют собеседнику обратную связь относительно того, что он только что сказал.

3. Объясняющие вопросы. Начинаются со слова: «Почему?». Направлены на установление причинно-следственных связей.

4. Творческие вопросы. Начинаются со слов: «Что бы изменилось, если бы...?», «Как вы думаете, как будут развиваться события дальше?»

5. Оценочные вопросы. «Почему что-то хорошо, а что-то плохо?», «Чем один герой отличается от другого?». Направлены на выяснение критериев оценки тех или иных событий, явлений, фактов.

6. Практические вопросы. «Как бы вы поступили на месте героя?» Направлены на установление взаимосвязи между теорией и практикой.

От уровня читательской деятельности, от умения детей читать в дальнейшем зависит качество всего процесса обучения. Но как же заинтересовать ребенка книгой? Как научить ребенка любить книгу? Ведь современные дети не любят читать, они читают мало и с неохотой. Не научившись хорошо читать, ребенок не сможет прочитать задачу по математике, подготовить реферат или сообщение по какой-либо теме, а для

слабочитающего ребенка будет и вовсе непосильной задачей. Как показывает практика, если ребенок недостаточно хорошо читает, его грамотность оставляет желать лучшего, устная речь недостаточно развита. Поэтому научить ребенка читать, пользоваться книгой как источником знаний и информации, приобщить учащихся к миру книг и тем самым способствовать развитию самостоятельности читательской деятельности - главная задача учителя начальных классов. Дать понять учащимся, что *чтение - это духовная пища каждого воспитанного человека*. А со стремительным вторжением в нашу жизнь достижений научно технического прогресса эта задача стала актуальна как никогда раньше.

Долгие годы в педагогике и психологии ведутся поиски эффективных путей приобщения младших школьников к литературе, к искусству слова. Этим непосредственно занимается методика литературного образования в начальной школе. *Учеными отмечается большая роль методики литературного и внеклассного чтения в развитии читательской деятельности*. Методика - это не застывшие правила и каноны. Это живой процесс, в котором нельзя создать модели деятельности и мышления ребенка на уроке, а может только их предположить. Поэтому работа с художественным произведением не может быть подчинена единой схеме. В то же время задача учителя состоит не в том, чтобы изобретать новейшие методы и приемы работы на уроке литературного чтения, а в том, чтобы выработать общий методический подход, направленный на формирование и воспитание личности ребенка, приобщение его к искусству слова и азам читательской деятельности. В современной начальной школе выделяются два типа урока чтения: урок литературного чтения и урок читательской самостоятельности, так называемого внеклассного чтения. Литературное чтение тесно связано с уроками внеклассного чтения. Внеклассное чтение в начальной школе является обязательной частью подготовки детей к самостоятельному чтению.

Цель внеклассного чтения в младших классах - познакомить учащихся с современной детской литературой, входящей в круг чтения, сформировать интерес к книге, умения и навыки работы с ней, воспитать положительное отношение к самостоятельному чтению. Основной формой работы с детской книгой являются уроки внеклассного чтения.

С одной стороны, это относительно свободные уроки, на которых развиваются читательские интересы, кругозор детей, их эстетические чувства, восприятие художественных образов, их воображение и творчество.

С другой стороны, на этих уроках выполняются определенные программные требования, формируются умения и навыки, необходимые активному читателю.

Как отмечает О. Джежелей [15] Уроки внеклассного чтения должны быть увлекательны, стать праздниками книги, дети ждут их с нетерпением, готовятся к ним. Поскольку уроки внеклассного чтения призваны развивать школьников, воспитывать в них активность, то структура уроков чрезвычайно разнообразна, не подчиняется какой-либо схеме. Каждый урок - творчество учителя и учащихся, и чем большего разнообразия, чем большей живости и гибкости

удается добиться на этих уроках, тем больше успехов достигает учитель со своим классом.

Но уроки внеклассного чтения проводятся сравнительно редко, то очень важным представляется вопрос об их системе, об их планировании на длительный срок. Обычно уроки внеклассного чтения рекомендуют планировать на полугодие или на весь год. Планирование уроков на длительный срок позволяет предусмотреть их разнообразие, последовательность, связь между ними, а также распределение тем в соответствии с задачами воспитания и развития детей, сезонными интересами учащихся и другими факторами.

Т. Неборская [18] предлагает следующую структуру урока внеклассного чтения в 1-м классе.

1. Подготовка учащихся к восприятию произведения (2 мин).
Рассматривание книги.

2. Выразительное чтение учителем и восприятие его учащимися на слух (5-7 мин).

3. Коллективное обсуждение прочитанного (7-10 мин). Применяются беседы, вопросы, иллюстрации, игра, этюд.

4. Рассматривание книг: обложка, заглавие, фамилия автора, иллюстрации внутри книги. Обложка должна быть как можно примитивней, без лишней информации.

К уроку необходимы:

1. Специальный психологический настрой.

2. Нельзя проводить в разные дни и увеличивать или уменьшать количество встреч учащихся с книгой и удлинять эти занятия.

3. Первоклассники не готовы к детальному анализу прочитанного. Нужно учить слушать и размышлять над прочитанным.

4. Специально рассматривать книги.

Чтобы вызвать у детей интерес к чтению книг необходимо соблюдать методические принципы отбора книг, рекомендуемых детям.

Во-первых, при отборе книг нужно руководствоваться воспитательными целями.

Во-вторых, необходимо жанровое и тематическое разнообразие: проза и стихи; художественная и научно-популярная литература; книги о сегодняшнем дне и о прошедшем; произведения писателей-классиков и современных авторов; фольклор - сказки, загадки; книга и журнал, газета, произведения казахстанских, русских и других авторов и переводы...

В-третьих, учет возрастных особенностей детей, принцип доступности. Так, в 1-м классе, рекомендуют рассказы, сказки, стихотворения на такие доступные детям темы, как Родина, труд, жизнь людей, животные и растения. Небольшие по размеру детские книги, хорошо иллюстрированные, с крупным шрифтом.

Расширение читательского кругозора за счет исторических повестей и рассказов, автобиографической, документальной, очерковой литературы, приключенческой детской книги, книг о культуре и искусстве.

Четвертый принцип отбора книг для детей - принцип индивидуального интереса, самостоятельности учащегося в выборе книги.

Пятый принцип: детям нужно рекомендовать только подлинно художественные, образцовые книги, отличающиеся высокими художественными достоинствами (те, которые выдержали проверку временем).

Следование эти принципам позволит повысить интерес к чтению, к книге, а это в свою очередь расширит кругозор детей.

В классе вывешиваются списки рекомендуемой литературы, они периодически обновляются и дополняются. Учителем организуются выставки книжных новинок, книги пропагандируются в непосредственном общении с учащимися: в выступлениях библиотекаря в классе, в индивидуальных беседах учителя с детьми.

Индивидуальная помощь и контроль. Беседы с учащимися о той книге, которую он читает или прочитал, обмен мнениями, сравнение книги с кинофильмом, обсуждение иллюстраций, просмотр записей ученика о прочитанных книгах, посещение учащегося на дому и знакомство с его домашней библиотечкой, беседа с родителями о чтении школьника.

Таким образом, в начальных классах складывается система организации самостоятельного чтения школьников, система воспитания их как активных читателей, любителей литературы. Эта система характеризуется не столько программой знаний, сколько программой умений и ориентирования в мире книг. Она подчинена задаче привития потребности чтения книг, газет и журналов, так как в современном обществе *читательская деятельность играет роль в подготовке к самообразованию, к самостоятельному «добыванию знаний», к обновлению своих познаний.*

Выделим роль домашнего чтения в формировании традиции чтения. Домашнему чтению обязывают нас уроки внеклассного чтения. В I классе, к примеру, дети с разным уровнем жизненного опыта и готовности к чтению, то есть читающие и начинающие. Читающие дети чаще всего из той семьи, где стало традицией чтение родителями и детьми книг вслух, совместное обсуждение и переживание. Дома, конечно, книги прочитываются без всякой системы, поэтому домашнее чтение ребенка еще не сделало его читателем. Восполнить пробел, призваны уроки внеклассного чтения. Вот почему уже в период обучения грамоте проводится еженедельно по 15-20 минут внеклассное чтение, так как именно в данный период формируется у учащихся интерес к детским книгам.

Для индивидуальной работы отбираются книги в типовом оформлении, соответствующие нормам гигиены самостоятельного чтения, объемом от 8 до 30 страниц, из которых учащиеся индивидуально, самостоятельно (про себя) по указанию и под наблюдением учителя читают художественные или научно-художественные произведения от 60 до 400 слов.

Для коллективной работы на уроках внеклассного чтения в 1 - м классе отбираются детские книги в усложненном оформлении, из которых учитель читает вслух детям сказки, стихи, загадки объемом от 500 до 1500 слов.

Таким образом, мы видим, что ведущее место в читательской грамотности занимает такой компонент как осознанность, понимание того, что ребёнок читает. И это не удивительно, ведь чтение осуществляется ради того, чтобы получить определённую информацию, узнать что-то новое, наконец, получить удовлетворение от самого процесса чтения, от знакомства с произведением словесного искусства. Именно поэтому тексты на начальном этапе обучения чтению должны быть короткими, фразы - простыми, слова - знакомыми, шрифт крупный.

Осознанность чтения - это понимание читающим:

- основного смысла всего содержания текста, т.е. осознание читающим содержания и своего отношения к прочитанному;
- содержания и смысла отдельных частей текста (абзацев, эпизодов, глав), не только того, о чём говорится в данной части, но и что этим сказано;
- содержания каждого предложения, входящего в состав текста, а также смысловой связи между предложениями;
- слов, употреблённых как в прямом, так и в переносном смысле.

Глубина осознанности зависит от возрастных запросов и возможностей читателя, уровня его общего развития, начитанности, жизненного опыта и других факторов. Именно поэтому одно и то же произведение может быть по-разному понято и осознанно любым человеком, независимо от того, взрослый это читатель или ребёнок.

Л. Ясюкова [19] отмечает, что надо сначала дать ребёнку возможность понять текст, разобрать его про себя и только потом предлагать прочесть вслух. Когда ребёнка сразу заставляют читать вслух, ему приходится одновременно выполнять сразу две операции - озвучивание текста и его осмысление. А для этого необходимо особое распределение внимания, которого у ребёнка первоклассника ещё нет или оно сформировано достаточно слабо, поэтому большинство ребят тексты озвучивают, то есть «читают», а повторить потом прочитанное практически не могут. А значит, дети не смогут и пересказать текст, и ответить на вопросы.

На первых порах, пока произведения невелики по объёму, сильные учащиеся могут не осознавать важность внетекстовой информации. Увлечённые самим процессом прочтения текста, они легко запоминают его почти дословно и пересказывают, не затрудняясь. У детей создается иллюзия понимания прочитанного. Слабые учащиеся с трудом читают текст, поэтому им тоже может быть не до внетекстовой информации, заключённой в книге. И те, и другие дети, в том случае, когда упускается единство текста и внетекстовой информации, думают над содержанием прочитанного только благодаря непосредственным вопросам и заданиям учителя. Думать над книгой при самостоятельном чтении, когда учителя рядом нет, они не приучаются, так как без вопросов и заданий учителя просто не догадываются, о чём им можно и нужно думать, выбирая и читая книгу, а ведь умению думать над книгой с помощью самой книги надо обучать детей не менее тщательно, чем всем прочим читательским умениям и навыкам.

Именно поэтому каждая структурная часть урока внеклассного чтения в 1-м классе должна завершаться анализом умения учащихся использовать внетекстовую информацию и иллюстрации для эмоционального и полноценного восприятия текста прочитанного произведения.

По этой причине О. Джежелей [15] не рекомендует требовать от первоклассника самостоятельного чтения детских книг дома, без наблюдения учителя, пока ребенок еще только учится следить за качеством своего чтения, но настаивает на том, что это качество необходимо перепроверять всеми доступными средствами.

Ведущая роль в домашней библиотеке отводится научной литературе, в ряду которой учебники. Учебник уточняет знания, одновременно побуждает к дальнейшему изучению затронутого круга вопросов из списка дополнительной литературы. При этом учащиеся знакомятся с новыми научными понятиями, которые нужно искать и находить в соответствующих словарях, энциклопедиях. Это и есть та главная составная часть системы самостоятельной учебы школьника, обеспечивающая саморазвитие. Однако одного чтения научной книги бывает недостаточно, чтобы понять суть излагаемого. В таких случаях должен помочь учитель, который формирует в сознании школьника базовые понятия научных предметных знаний на уроках, факультативах. Но так или иначе школьник должен приложить немало усилий, чтобы понять важный научный термин, положение. К тому же при реальном и серьезном изучении научной литературы он будет, в известной мере, интеллектуально подготовлен к пониманию изучаемых тем того или иного предмета. Такого рода книги помогают правильно воспринимать и понимать окружающий мир, развивают интуицию, стимулируют интерес к саморазвитию и усовершенствованию личности.

По мнению М.Ю. Вагановой у учащихся при самостоятельной читательской деятельности могут возникать логические трудности, т.е. трудности анализа, синтеза, обобщения, аргументации, выдвижения гипотез. Также риторические трудности, включающие малый словарный запас, неумение определять структуру текста, его стилевые особенности, выстраивать собственный текст на основе прочитанного с учетом общеязыковых, общеграмматических способов связи. И наконец, рефлексивные трудности, связанные с постановкой цели чтения, выявлением наличествующих у читателя проблем, неумением планировать читательскую деятельность, анализировать качество чтения, проверять его результаты, исправлять обнаруженные недостатки, сопоставлять результаты чтения с достигнутой целью [20].

В действующих программах по литературному чтению к решению вопроса о формировании самостоятельной читательской деятельности младших школьников авторы подходят по-разному.

В программе «Классическая начальная школа» (автор О. Джежелей [15]) выделен специальный раздел, где представлен перечень умений и навыков, которые могут и должны освоить учащиеся как самостоятельную читательскую деятельность на конец каждого периода обучения. Реализация этого раздела осуществляется на одном из пяти видов урока - уроки, которые обеспечивают

умение самостоятельно выбирать и читать книги. Они проводятся с использованием специальных наборов детских книг.

Программа «Школа 2100» (Р. Бунеев, Е. Бунеева [21]) предусматривает организацию самостоятельного домашнего чтения детей. Главная особенность: дети читают «в рамках книг для чтения», то есть другие рассказы или стихи авторов данного раздела, следующие главы из повести. Так реализуется принцип целостного восприятия художественного произведения.

Урок по материалам домашнего чтения проводится после окончания работы над каждым разделом. Отбор произведений и темы этих уроков - индивидуальное дело учителя. В конце каждой книги для чтения приводится примерный список книг для самостоятельного чтения.

В казахстанской Типовой учебной программе по предмету «Литературное чтение» для 2-4 классов по обновленному содержанию целью обозначена формирование читательской деятельности на уровне функциональной грамотности.

Таким образом, процесс формирования самостоятельной читательской деятельности младших школьников предусмотрен в каждой из вышеуказанных программ, но формы и методы для достижения данной цели предлагаются разные.

Ведущим методом учета О. Джежелей называет ежедневное наблюдение за читательской деятельностью учащихся, разностороннее изучение учителем каждого ребенка с точки зрения динамики овладения им требованиями школьной программы и анализ учебной деятельности с детьми на уроках внеклассного чтения.

Казахстанская карта детского чтения в аспекте формирования функциональной грамотности школьников включает произведения казахской, русской и зарубежной литературы для развития у обучающихся полиязычия [22].

Для организации системной читательской деятельности учащихся рекомендуется проводить мероприятия: Акция «Бросай все – начни читать», «Час рассказа», ведение читательских дневников, «Неделя книги» (1 раз в год), читательские конференции, конкурсы чтецов, театральные постановки, акции «Подари книгу», «В поход с книгой», фотоакции «Мои друзья читают», «Моя семья и книга», «Чудесный мир библиотеки», «Люди и книги». «Любимые книги моей семьи», «Наша школьная электронная библиотека и др.

В школе процесс организации чтения играет ведущую роль в формировании учебной деятельности в целом и максимальном раскрытии творческого потенциала школьников.

Методы формирования учебной деятельности и развития творческих способностей в процессе обучения изучали В.В. Давыдов, И.Я. Лернер, Л.В. Занков, З.И. Калмыкова; А.М. Матюшкин и др. Развитие творческих способностей на уроках русского языка и чтения исследовали И.Л. Подласый, Н.И. Политова, М.С. Соловейчик, Л.Ю. Субботина, Н.Ф. Талызина, Г.А. Цукерман и др.

К функциональным блокам учебной деятельности относят [23]:

1. Блок личностных универсальных учебных действий

- смыслообразование на основе развития мотивации и целеполагания учения;
- развитие Я-концепции и самооценки;
- развитие морального сознания и ориентировки учащегося в сфере нравственно-этических отношений.

2. Блок регулятивных универсальных учебных действий

- целеполагание и построение жизненных планов во временной перспективе;
- регуляция учебной деятельности;
- саморегуляция эмоциональных и функциональных состояний
- самоконтроль и самооценивание

3. Блок познавательных универсальных учебных действий

- общеучебные действия;
- универсальные логические действия;
- действия постановки и решения проблем.

4. Блок коммуникативных универсальных учебных действий

- межличностное общение (ориентация в личностных особенностях партнёра, его позиции в общении и взаимодействии, учёт разных мнений, овладение средствами решения коммуникативных задач, воздействие, аргументация и пр.);
- кооперация (совместная деятельность – организация и планирование работы в группе, в том числе умение договариваться, находить общее решение, брать инициативу, решать конфликты);
- формирование личностной и познавательной рефлексии.

1. Блок личностных универсальных учебных действий

Аспект	1 этап основной школы (4-5 класс)	2 этап основной школы (6-7 класс)	3 этап основной школы (8-9 класс)	Необходимое условие
смыслообразование на основе развития мотивации и целеполагания учения	- осмысленность учения, понимание значимости решения учебных задач, соотнесение их с реальными жизненными целями и ситуациями (Какое значение имеет для меня учение?)	- доведение работы до конца, -стремление к завершённости и учебных действий	-преодоление препятствий при их возникновении ; - концентрация и сосредоточение на работе	- специально организованная рефлексия учащимся своего отношения к учению, его результатам, самому себе как сущностному «продукту» преобразующей учебной деятельности
развитие Я-концепции,	- выработка своей жизненной	- усвоенный и принимаемый образ Я во	- способность личности к полноценному	- развитие критического мышления;

самооценки;	позиции в отношении мира, окружающих людей, самого себя и своего будущего. (Я – член семьи, школьник, одноклассник, друг, гражданин)	всём богатстве отношений личности к окружающем у миру; - чувство адекватности и стабильности владения личностью, собственным Я независимо от изменений Я и ситуации;	решению задач, возникающих на каждой из возрастных стадий развития; - осознание своей принадлежности к социальной группе и ответственности о принятии значимых для референтной группы ценностей, норм и ценностей	- создание учебных ситуаций, требующих самооценки и оценивания учебной деятельности сверстников.
развитие морального сознания и ориентировки учащегося в сфере нравственно-этических отношений.	- личностные действия направлены на осознание, исследование и принятие жизненных ценностей и смыслов, позволяя сориентироваться в нравственных нормах, правилах, оценках. (Почему я, мои друзья так поступили? Взаимопомощь, честность, правдивость, ответственность с моей стороны и со стороны	- оценка значимости для себя моральной дискуссии, оценка эффективности и обсуждения, анализ позиций и возражений против принятого решения;	- оценка и степень принятия ответственности за результаты; - анализ того, насколько принятое решение справедливо и правильно; - оценка изменений собственных установок и позиции	- наличие открытых содержательных дискуссий, направленных на моральную проблематику; - создание когнитивного конфликта, вызываемого столкновением разных точек зрения; - участие всех учащихся в создании правил, обязательных для всех; - развитие школьного сообщества и групповой солидарности

	моих сверстников)			через развитие эмоциональной привязанности к группе и идентификации с ней
--	-------------------	--	--	---

2. Блок регулятивных универсальных учебных действий

Аспект	1 этап основной школы (4-5 класс)	2 этап основной школы (6-7 класс)	3 этап основной школы (8-9 класс)	Необходимое условие
целеполагание и построение жизненных планов во временной перспективе	-самостоятельно ставить цель деятельности, планировать и прогнозировать результат, контролировать процесс достижения результата, корректировать свои действия и оценивать их успешность	- составление жизненных планов включающих последовательность этапных целей и задач их взаимосвязи, планирование путей и средств их достижения, на основе рефлексии смысла реализации поставленных целей	- содержательные аспекты целей и жизненных планов; - личные планы и перспективы дополняются социальными планами.	- задания на общее планирование времени, составление хронокарт, планирование на ближайшую перспективу, планирование учебной работы.
регуляция учебной деятельности;	- управление познавательной и учебной деятельностью посредством постановки целей, планирования, прогнозирования, контроля, коррекции своих действий	- формирование личностных качеств: самостоятельность, инициативность, ответственность, относительная	- реализация потенциала субъекта через целеполагание и проектирование траекторий развития посредством включения в новые виды деятельности и	- ценностный опыт; опыт рефлексии; опыт привычной активизации (подготовка, адаптивная готовность, ориентированная на определенные

	и оценки успешности в освоении материала	независимость и устойчивость в отношении воздействий среды	формы сотрудничества	условия работы, усилия и уровень достижения); операциональный опыт (общетрудовые, учебные знания и умения, опыт саморегуляции); опыт сотрудничества в совместном решении задач (А. К. Осницкий)
саморегуляция эмоциональных и функциональных состояний	-представление человека о своих возможностях достижения цели определенной сложности	- способность к планированию, контролю и коррекции предметной (учебной) деятельности и собственной познавательной деятельности	- высокая степень интегрированности таких компонентов самоорганизации, как целеполагание, анализ ситуации, планирование, самоконтроль, волевые усилия	построение внутреннего плана действий как представление о целях способах и средствах деятельности (Т.Д. Пускаева)
самоконтроль и самооценивание	- умение сравнивать характеристики запланированного и полученного продукта и делать вывод о соответствии продукта замыслу	- оценивание продукта своей деятельности по заданным критериям, заданным способом	- оценка продукта своей деятельности по самостоятельному определенным в соответствии с целью деятельности критериям; - умение	использование приемов совместно-разделенной деятельности и взаимного контроля: заполнение рефлексивных листов, карт, анкет, уметь соотносить цель и

			предложить способ убедиться в достижении поставленной цели и показатели достижения цели	полученный результат
--	--	--	---	----------------------

3. Блок познавательных универсальных учебных действий

Аспект	1 этап основной школы (4-5 класс)	2 этап основной школы (6-7 класс)	3 этап основной школы (8-9 класс)	необходимое условие
общеучебные действия	-самостоятельное выделение и формулирование познавательной цели; поиск и выделение необходимой информации	-применение методов информационного поиска, в том числе с помощью компьютерных средств; знаково-символические действия, включая моделирование (преобразование объекта из чувственной формы в модель, где выделены существенные характеристики объекта, и преобразование модели с целью выявления общих	-смысловое чтение как осмысление цели чтения и выбор вида чтения в зависимости от цели; извлечение необходимой информации из прослушанных текстов различных жанров; определение основной и второстепенной информации; свободная ориентация и восприятие текстов художественного, научного, публицистического и официально-делового	общеучебные действия

		законов, определяющих данную предметную область); умение структурировать знания; умение осознанно и произвольно строить речевое высказывание в устной и письменной форме; выбор наиболее эффективных способов решения задач в зависимости от конкретных условий; рефлексия способов и условий действия; контроль и оценка процесса и результатов деятельности	стилей; понимание и адекватная оценка языка средств массовой информации; умение адекватно, подробно, сжато, выборочно передавать содержание текста, составлять тексты различных жанров, соблюдая нормы построения текста (соответствие теме, жанру, стилю речи и др.)	
универсальные логические действия	-анализ объектов с целью выделения признаков (существенных, несущественных) ; синтез как составление целого из частей; в том числе	-выбор оснований и критериев для сравнения, сериации, классификации объектов, подведение под понятия,	-установление причинно-следственных связей; построение логической цепи рассуждений, доказательство ; выдвижение	-включение учащихся в исследовательскую и проектную деятельность

	самостоятельное достраивание, восполнение недостающих компонентов	выведение следствий	гипотез и их обоснование	
действия постановки и решения проблем	<p>-объяснение с какой позиции учащийся приступает к разрешению проблемы;</p> <p>-описание желаемой и реальной ситуаций, указание на отличия;</p> <p>- определение и выстраивание в хронологической последовательности шагов по решению задачи; воспроизведение технологии по инструкции;</p> <p>- определение ресурсов, необходимых для выполнения деятельности;</p> <p>-выполнение по заданному алгоритму текущего контроля своей деятельности;</p> <p>- сравнение характеристик запланированного и полученного продукта, вывод</p>	<p>- обоснование желаемой ситуации; анализ реальной ситуации и указание на противоречия между желаемой и реальной ситуацией;</p> <p>- указание некоторых вероятных причин существования проблемы;</p> <p>- постановка задач адекватных цели;</p> <p>- самостоятельное планирование характеристик продукта своей деятельности на основе заданных критериев его оценки;</p> <p>-выбор технологии деятельности (способа решения задачи);</p> <p>- планирова</p>	<p>-определение формулировки проблемы; проведение анализа проблемы (указание на причины и вероятные последствия её существования);</p> <p>- указание на риски, которые могут возникнуть при достижении цели и обоснование достижимости поставленной цели;</p> <p>постановка цели на основе анализа альтернативных способов разрешения проблемы;</p> <p>-применение известной или описанной в инструкции технологии с учётом изменений параметров объекта (комбинирование нескольких</p>	-включение учащихся в исследовательскую и проектную деятельность

	<p>о соответствии продукта замыслу;</p> <p>- оценка продукта своей деятельности по заданным критериям заданным способом;</p> <p>- указание на сильные и слабые стороны своей деятельности.</p> <p>- определение мотивов своих действий</p>	<p>ние ресурсов;</p> <p>- самостоятельное планирование и осуществление текущего контроля своей деятельности;</p> <p>Оценка продукта своей деятельности по самостоятельно определённым в соответствии с целью деятельности критериям;</p> <p>- указание на причины успехов и неудач в деятельности, предложение путей преодоления/избегания неудач; анализ собственных мотивов и внешней ситуации при принятии решений</p>	<p>алгоритмов последовательно или параллельно);</p> <p>- проведение анализа альтернативных ресурсов, обоснование их эффективности;</p> <p>- внесение изменений в свою деятельность по результатам текущего контроля;</p> <p>- предложение способа убедиться в достижении поставленной цели и определение показателей достижения цели;</p> <p>- приведение аргументов для использования полученных при решении задачи ресурсов (знания, умения, опыт ит.п.) в других видах деятельности</p>	
--	--	---	--	--

4. Блок коммуникативных универсальных учебных действий

Аспект	1 этап	2 этап	3 этап	необходимое
--------	--------	--------	--------	-------------

	основной школы (4-5 класс)	основной школы (6-7 класс)	основной школы (8-9 класс)	условие
межличностное общение (ориентация в личностных особенностях партнёра, его позиции в общении и воздействии, учёт разных мнений, овладение средними решениями коммуникативных задач, воздействие, аргументация и пр.)	-учёт позиции собеседника, понимание, уважение к иной точке зрения, умение обосновать и доказывать собственное мнение	-способность к согласованным действиям с учетом позиции другого, -способность устанавливать и поддерживать необходимые контакты с другими людьми; удовлетворительное владение нормами и техникой общения	-умение определить цели коммуникации, оценивать ситуацию, учитывать намерения и способы коммуникации партнера, выбирать адекватные стратегии коммуникации, готовность к гибкой регуляции собственного речевого поведения	- систематическое использование таких форм работы как: дискуссия, проектная форма деятельности
кооперация (совместная деятельность – организация и планирование работы в группе, в том числе умение договариваться, находить общее решение, брать инициативу, решать конфликты);	- осуществление действий обеспечивающих возможность эффективно сотрудничать как с учителем, так и со сверстниками: умение планировать и согласованно выполнять совместную деятельность, распределять роли. -уметь договариваться	- самостоятельное следование заданной процедуре группового обсуждения; - выполнение действий в соответствии с заданием для групповой работы; -разъяснение своей идеи, предлагая ее, или аргументируя свое	- умение самостоятельно договариваться о правилах и вопросах для обсуждения в соответствии с поставленной перед группой задачей; - соблюдение процедуры обсуждения, обобщение, фиксация решения в конце работы; - распределение и принятие на	-организация работы в группе, совместной деятельности школьников на уроке

		отношение к идеям других членов группы	себя обязанностей в рамках выполнения групповой работы; -постановка вопросов на уточнение и понимание идей друг друга, сопоставление своих идей с идеями других членов группы, развитие и уточнение идей друг друга	
формирование личностной и познавательной рефлексии	-умение задавать вопросы, строить понятные для партнёра высказывания, правильно выражать свои мысли, оказывать поддержку друг другу	указание на сильные и слабые стороны своей деятельности; -определение мотивов своих действий	-указание причин успехов и неудач в деятельности; -называние трудностей, с которыми столкнулся при решении задач и предложение путей их преодоления / избегания в дальнейшей деятельности; -анализ собственных мотивов и внешней ситуации при принятии решений	систематическое проведение анализа учебной и внеучебной деятельности, рефлексия

С.А. Абдулвагабова [24] выделяет показатели уровня формирования учебной деятельности младших школьников:

- а) умение ученика самостоятельно добывать новые знания из различных источников и приобретать новые умения и навыки как в процессе обучения, так и путем самостоятельного исследования;
- б) умение использовать приобретенные знания, навыки в деятельности по созданию собственных творческих произведений;
- в) умение применять их в практической деятельности для решения любых жизненных проблем.

Главная цель школьного обучения - формирование личности ученика. В связи с изменением социально-экономической ситуации в стране современному обществу нужен человек, умеющий добывать самостоятельно новые знания и применять их в разнообразной деятельности. И неслучайно умение работать с информацией включено в пять ключевых компетенций образованного человека, выделенных ЮНЕСКО. Никому любовь к книге не давалась с рождения. Так не бывает, чтобы ребёнок, придя в школу, овладев техникой чтения, полюбил книгу настолько, что она бы вошла в его жизнь, а самостоятельное чтение стало бы интересным. Особое внимание решению данной проблемы должно быть уделено в школе, так как она является основой развития устойчивого интереса к книге, к чтению.

Одной из задач подготовки будущих граждан к жизни в информационном обществе является обучение школьников основам информационной культуры.

Одна из крайне важных сторон проблемы – это проблема обучения чтению и основам информационной культуры личности на протяжении всего периода обучения в школе. К сожалению, на практике происходит подмена понятий: понятие информационной грамотности отождествляют с понятием компьютерной грамотности. Вместе с тем, в реализуемом в большинстве школ обучении информационной культуре не учитывается тот важный компонент, который должен лежать в ее основе в качестве ее фундамента: это *умение работать с различными видами текстов на разных носителях информации.* У нас до сих пор нет в школах учителей чтения и информационной культуры (не компьютерной грамотности, которая, безусловно, совершенно необходима школьнику), в результате чего школьники недостаточно умеют работать с информацией, а также не могут грамотно оформлять свои информационные материалы.

Информационная культура, с точки зрения ряда специалистов, может быть охарактеризована следующим образом. Информационно грамотный человек умеет учиться, то есть понимает, как организовано знание, где и как найти информацию, может научить других пользоваться ею.

В одном из подходов, развиваемых специалистами - зарубежными экспертами, при освоении ресурсов школьной библиотеки и развитии у школьника информационной грамотности им последовательно осваиваются ее компоненты в ряде следующих задач:

- Что я должен сделать? (формулировка и анализ потребности);
- Куда мне обратиться? (выявление и оценка вероятностных источников);

- Как получить информацию? (поиск и обнаружение конкретных ресурсов);
- Какие ресурсы использовать? (изучение, выбор или отказ от конкретных ресурсов);
- Каким образом использовать ресурсы? (критический анализ ресурсов);
- Что следует записать? (фиксация и сортировка информации);
- Получил ли я нужную информацию? (интерпретация, анализ, синтез и оценка);
- Как ее представить? (представление, коммуникация)
- Каков результат? (оценка).

С точки зрения педагога – международного эксперта Н.Н. Сметанниковой, сотрудничество школы и библиотеки должно содействовать разработке комплексных программ поддерживающего и развивающего чтения, расширению круга чтения и других средств выполнения учебных стандартов. «Работа с информацией, включающая пять основных шагов, таких как: (1) создание и передача информации, (2) создание и применение стратегии поиска и доступа к информации (указание источников, алфавитные и другие указатели), (3) организация информации (предметный указатель, базы данных), (4) физическая организация информации (классификационные системы в библиотеках), (5) оценка информации, объединяет профессии педагога и библиотекаря и может послужить основой для их совместной подготовки и переподготовки» [25].

На этапе развития информационного общества происходит расширение понятия культуры чтения в понятие «информационная культура», где культура чтения имеет основу.

«Информационная культура – составная часть общей культуры, представляющая собой совокупность знаний, навыков и правил, созданных в области информационной деятельности и позволяющих потребителю информации свободно ориентироваться в информационном пространстве, находить и использовать необходимые ему данные (документы) независимо от их местонахождения» [26].

Авторы учебных пособий (Т. А. Кудрина, Н. Б. Зиновьев, В. Минкина) рассматривают информационную культуру как совокупность знаний, ценностных ориентаций, убеждений, установок, определяющих поступки, в целом деятельность человека: становление информационной культуры человека осуществляется в его повседневной деятельности под влиянием усвоенных бытовых знаний и умений, информации средств массовых коммуникаций, в ходе самообразования, при обучении, в семье, на работе.

Необходимо отметить, что проблемы культуры чтения и информационной культуры впервые широко были поставлены именно библиотекарями. Среди ведущих авторов, внесших вклад в разработку методологических проблем информационной культуры и культуры чтения – М. Г. Вохрышева, Н. Г. Гендина, А. А. Гречихин, Н. Е. Добрынина, Н. В. Збаровская, Ю. П. Маркова, М. Д. Смородинская и многие другие.

Специалисты, занимающиеся проблемами информации и чтения, полагают, что уровень информационной и читательской культуры включает набор компетенций, которыми должен обладать человек [27].

Сегодня изменились практически все характеристики молодежного чтения: статус чтения, длительность, способ работы с печатным текстом, предпочтения, стимулы. Можно сделать вывод, что сегодня имеет место смена модели молодежного чтения. Электронные информационные технологии являются важной составляющей в жизни значительной части молодежи.

Читатель-мастер должен владеть следующими компетенциями: познавательными, проектировочными, конструктивными, коммуникативными, организаторскими [28]. Следовательно, культура чтения – это знания, умения, навыки необходимые читателю для полноценного выбора, восприятия и понимания произведения. Их необходимо приобретать каждому, кто хочет стать квалифицированным читателем. В структуре информационной культуры личности выделяют такие элементы, как когнитивный, аксиологический, технологический [29]. Исходя из перечисленных компетенций и элементов, можно утверждать, что культура чтения и информационная культура соотносятся как общее и особенное.

Педагог для ребенка — прежде всего квалифицированный читатель, который постоянно демонстрирует образец отношения к книге и чтению, доброжелательно и уверенно передает детям свои читательские привычки.

Альтернативой может стать урок чтения и культуры учения, где учащиеся средней и старшей школы будут обучаться стратегиям чтения на материалах текстов разных типов из разных школьных предметов.

Для того, чтобы опереться на чтение как на основной вид учебной деятельности в школе, у выпускников школы должны быть сформированы специальные читательские умения, которые необходимы для полноценной работы с текстами.

У развитого читателя должны быть сформированы обе группы умений:

- умения, целиком основанные на тексте, извлекать из текста информацию и строить на ее основании простейшие суждения:

- умения находить информацию и формулировать простые непосредственные выводы:

- найти в тексте информацию, представленную в явном виде;

- основываясь на тексте, сделать простые выводы; умения, основанные на собственных размышлениях о прочитанном: интегрировать, интерпретировать и оценивать информацию текста в контексте собственных знаний читателя»:

- устанавливать связи, которые не высказаны автором напрямую;

- интерпретировать их, соотнося с общей идеей текста;

- реконструировать авторский замысел, опираясь не только на содержащуюся в тексте информацию, но и на формальные элементы текста (жанр, структуру, язык).

Уровни читательской грамотности связаны с качественной характеристикой читательской самостоятельности выпускников начальной школы.

Высокий уровень читательской грамотности говорит о готовности учащегося к дальнейшему обучению на следующей образовательной ступени. Такие ученики уже почти не нуждаются в помощи, чтобы понять и оценить сообщения художественных и информационных текстов, не выходящих далеко за пределы их речевого и житейского опыта и знаний. Читатели высокого уровня готовы осваивать те составляющие чтения, которые позволят им расширять и преобразовывать собственный опыт и знания с помощью новых сведений, мыслей, переживаний, сообщаемых в письменной форме.

Средний уровень понимания текстов характерен для читателей, еще не полностью освоивших основы чтения. Для того чтобы вычитывать сообщения текста и строить на его основе собственные значения, они все нуждаются в помощи. Это помощь в понимании тех сообщений текста, которые не противоречат их собственному опыту и помощь в освоении письменного общения и сотрудничества с собеседниками, чей жизненный опыт и взгляды на мир расходятся с их опытом.

Низкий уровень понимания текстов делает невозможным принятие учащимися помощи педагога в использовании письменных форм сообщения о человеческих чувствах, мыслях и знаниях для самообразования.

Важнейшей задачей современной казахстанской школы является развитие гуманистических тенденций образования, восстановление поликультурных функций языка. Языковое образование входит в систему гуманитарного образования, сутью которого является изучение человека в его отношении к миру. Отношение человека к миру проявляется в его речи.

Всё большая открытость нашей страны, развитие и укрепление межгосударственных, политических, экономических и культурных связей, интернационализация всех сфер жизни способствуют тому, что многоязычие становится реально востребованным в обществе. Незнание языков приведёт к тому, что будущие поколения не смогут полноправно принимать участие в диалоге культур.

Одна из важнейших задач современной школы – формирование функционально грамотных людей. Что такое «функциональная грамотность»? *Функциональная грамотность – способность человека вступать в отношения с внешней средой, быстро адаптироваться и функционировать в ней.* Основы функциональной грамотности закладываются в начальной школе, где идет интенсивное обучение различным видам речевой деятельности – письму и чтению, говорению и слушанию.

Сегодня обучение чтению и письму в школе не может ограничиваться академическими целями, оно должно включать функциональные и операционные цели, связанные с повседневной жизнью и трудовой деятельностью. Новая государственная программа обучения ориентирует учителя на развитие функциональной грамотности учащихся. При обучении родному языку делается акцент на текстоведение, актуализируется коммуникативный подход и учитываются особенности мультикультурной среды.

Чтение – это функциональное, базовое умение для образования и жизни в современном обществе. Однако в этом перечне особую роль, являясь фактически «ключом к веку информации», во всем мире отмечают общие тенденции: падение престижа чтения и сокращение времени, уделяемого чтению; ухудшение навыков чтения. Современные дети в гораздо большей степени зрители, чем читатели и слушатели. Компьютерная эра принципиально меняет объемы, носители, форму существования, передачи и восприятия информации. Компьютеризация сама по себе не решает большинства информационно-образовательных проблем, поскольку главная преграда – низкий уровень читательской культуры, а читательская культура является фундаментом информационной культуры и общей культуры в целом. Читающая нация - нация развивающаяся. Не читающий ученик в младшем, среднем и старшем звене школы менее эрудирован, грамотен, успешен, чем его сверстник, уделяющий чтению достаточное количество времени. Словарный запас не читающих детей скуден, не выразителен. Отсюда проблемы в изучении таких предметов, как литература, история, география, биология, обществознание и т. д. На наш взгляд, можно провести такую аналогию: не читающий ученик - впоследствии не читающий родитель. Согласно исследованиям, у не читающих родителей вырастают не читающие дети.

Для курса литературного чтения в качестве основной дидактической линии выделена читательская компетенция, включающая в себя развитие читательских умений младшего школьника. Выпускник начальной школы, с учётом пристрастий, соответствующих уровню его читательской компетенции, может самостоятельно, уверенно и бегло читать разнообразную художественную литературу, извлекать из прочитанного нужную информацию, различать и распознавать литературные стили и жанры, обсуждать прочитанное, анализировать детали сюжета, портретные черты героев произведения.

Поэтому необходимо формировать читательскую компетентность, т.е. необходимые знания, умения и навыки, позволяющие ребенку свободно ориентироваться в разнообразии книг, библиографическую грамотность, позитивное отношение к чтению.

Читательская грамотность сегодня рассматривается как один из самых важных параметров готовности к жизни в современном обществе. Особое место среди метапредметных универсальных учебных действий занимает чтение и работа с информацией. Успешное обучение в начальной и основной школе невозможно без сформированности у обучающихся читательской грамотности. Несмотря на то, что вопросам обучения чтению в образовании всегда придавалось большое значение, задача развития читательской грамотности является новой областью для современной школы, решающей задачи реализации требований государственного образовательного стандарта РК.

Обязательна ли читательская культура для успешного изучения учащимися точных и естественных наук, трудового обучения и физкультуры, а также и других предметов? Ответ очевиден. Разумеется, да. Неспроста ведь

существует утверждение «Читательская культура – фактор формирования навыков самосовершенствования и самовоспитания».

Если систематически и целенаправленно использовать методические приемы в работе над развитием чтения, то это будет способствовать формированию читательской самостоятельности школьников. Еще совсем недавно ценность книги и чтения была неоспорима. Но сегодня ситуация выглядит иначе. Картина массового чтения, его престиж, читательские пристрастия и привычки существенно изменились. Таких учащихся у нас совсем невысокий процент. *Поэтому на сегодня ставится очень важная задача - формирование читательской компетентности учащихся.*

Какими же компетенциями в литературной сфере должен обладать учащийся?

1. Общекультурная литературная компетентность – восприятие литературы как неотъемлемой части национальной культуры.

2. Ценностно-мировоззренческая компетентность – понимание ценностей, отраженных в литературе, умение определять и обосновывать свое отношение к этим ценностям.

3. Читательская компетентность – способность к творческому чтению, умение вступать в диалог «автор – читатель», погружаться в переживания героев, понимание специфики языка художественного произведения.

4. Речевая компетентность – знание норм русского литературного языка; владение основными видами речевой деятельности.

5. Способность к написанию сочинений разных типов и литературных творческих работ различных жанров.

Формирование названных компетенций достигается в результате освоения следующего содержания образования, которое состоит из четырех ступеней.

Первая часть включает в себя основные темы, проблемы и образы, к которым обращается литература.

Вторая - основные теоретические понятия.

Третья – основные виды деятельности по освоению литературных произведений, научной, научно-популярной литературы.

Четвертая – перечень литературных произведений, обязательных для изучения.

Первым шагом на пути к формированию читательской компетентности, конечно же, должна стать начальная школа. Не зря в новых стандартах отмечено, что формирование читательской компетенции младшего школьника является приоритетной целью обучения литературному чтению.

Бесспорно, отношение человека к книге формируется в младшем школьном возрасте. Именно тогда решается вопрос, будет ли отношение читателя к книге активным или умеренно пассивным.

В наши дни, когда школа переориентируется с развития памяти ребенка на развитие его мышления, роль книги неизменно возрастает. В связи с этим теоретики детского чтения при формировании читательской компетентности выделяют четыре этапа:

- подготовительный – 1 класс;
- начальный – 2 класс;
- основной – 3 класс;
- заключительный – 4 класс.

Подготовительный этап.

В процессе исследования было замечено, что интерес к чтению, желание читать самостоятельно возникает в том случае, когда читатель – первоклассник свободно владеет осознанным чтением, у него развиты учебно-познавательные мотивы. На этом этапе важную роль играют мотивы, беседы, беседы – дискуссии о прочитанном.

Начальный этап – это этап накопления минимального литературного развития и пробы детьми сил в самостоятельном чтении разных книг под руководством и наблюдением учителя. Особое внимание на этом этапе уделяется развитию оперативной памяти. Формированию оптимальной скорости чтения способствует применение приема жужжащего чтения. На данном этапе для совершенствования читательской активности можно использовать такую форму как выставка книг, прочитанных детьми по теме урока, ведение читательских дневников.

Интересной формой привития любви к чтению можно назвать «дерево познания»: в классе вывешивается плакат, на котором нарисовано сказочное дерево. А листочки этого дерева – лепестки цветка, на которых написано название книг, которые дети прочитали дома. Утром, придя в класс, дети прикрепляют на дерево свои листочки – лепестки, таким образом, показывают, что они прочитали и помогают сказочному дереву распусться.

Третий, основной этап, - этап, непосредственно формирования навыков, характеризующих настоящего читателя, умеющего самостоятельно читать доступные книги и другой печатный материал для расширения и пополнения своих знаний.

Хорошей основой для накопления опыта творческого восприятия художественного произведения является прием устного словесного рисования, в ходе которого дети воображают прочитанное, усматривают за словами образы и картины действия, детали изображаемого в тексте, цвет, формы.

На всех этапах хороши «читательские пятиминутки».

Заключительный этап – этап формирования у детей читательских предпочтений и интересов на базе полученных знаний о книге и умений с ними самостоятельно действовать. Данный этап имеет своей целью, кроме стремления предельно расширить читательский кругозор детей, углубление работы по формированию навыка анализа и оценки содержания книги. То есть на выходе в 5 классе учащийся должен уметь:

- вычитывать информацию;
- размышлять о прочитанном;
- давать оценку прочитанному;
- работать с разными источниками информации.

Дальнейшая работа по формированию компетентного читателя должна быть на всех других уроках, что предполагает владение учителями приемами и

стратегиями текстовой деятельности. Обучение любому предмету должно включать обучение приемам чтения и письма на разнообразном учебном материале, разнообразных и разножанровых текстах, что будет активизировать познавательную, творческую, критическую и коммуникативную деятельность и тем самым будет соответствовать понятию целостности образовательного процесса.

Всем этим объясняется *актуальность проблемы формирования читательской компетентности, как одной из ключевых, которые составляют основу умения учиться.*

Школа должна научить своих учеников применять полученные знания в повседневной жизни. При обучении русскому языку в казахской школе в направлении «читательская грамотность» особое место в учебном процессе занимает текст. Он помогает выполнять не только образовательные, но и воспитательные задачи при формировании духовно-нравственных качеств личности. Художественный текст служит основой для упражнения в развитии связной речи. Основным методом в совершенствовании умения воспринимать текст является анализ текста.

Роль в формировании компетенций работы с книгой. С тех пор как в школах появились книги, работа с ними стала одним из важнейших методов обучения. Главное достоинство данного метода - возможность для ученика многократно обрабатывать учебную информацию в доступном для него темпе и в удобное время. Учебные книги успешно выполняют все функции: обучающую, развивающую, воспитывающую, побуждающую, контрольно-коррекционную. При использовании специально разработанных, так называемых программированных учебных книг эффективно решаются вопросы контроля, коррекции, диагностики знаний, умений.

Целью самостоятельной работы с книгой может быть ознакомление с ее структурой, беглый просмотр, чтение отдельных глав, поиск ответов на определенные вопросы, изучение материала, реферирование отдельных отрывков текста или всей книги, решение примеров и задач, выполнение контрольных тестов, наконец, заучивание материала на память. Поэтому данный метод имеет в зависимости от целей ряд модификаций.

Работа с книгой - сложный и трудный для школьников метод обучения. Значительная часть выпускников так и не овладевает им в должной мере: умея читать, они не понимают в должной мере смысла прочитанного. Поэтому удельный вес данного метода в общей системе необходимо увеличивать. *Школа должна подготовить учащегося к самостоятельной работе с книгой.*

Среди факторов, определяющих эффективность данного метода, наиболее важными являются: умение свободно читать и понимать прочитанное; умение выделять главное в изучаемом материале; умение вести записи, составлять структурные и логические схемы (опорные конспекты); умение подобрать литературу по изучаемому вопросу. Все эти умения постепенно и целенаправленно формируются у учащихся с первого дня их пребывания в школе.

Наибольшее распространение получили два вида работы с книгой: на уроке под руководством учителя и дома самостоятельно с целью закрепления и расширения полученных на уроке знаний. Подготавливая учащихся к работе с книгой, учитель указывает, с каким ранее изученным материалом необходимо сопоставить или объединить новый учебный материал. Если работа ведется на уроке, то весь процесс изучения материала по книге разбивается на отдельные части, выполнение которых контролируется. Прочитав отрывок текста, учащиеся, по указанию учителя, делают остановку и выполняют необходимые действия: понять, запомнить, сравнить, сопоставить и т.д.

Работа школьников над текстом учебника дома начинается с воспроизведения по памяти знаний, полученных на уроке. Синтезирование учебного материала, усвоенного на уроке, с текстом учебника - важнейшее условие рациональной работы с книгой. *При чтении книги у учащихся должна быть выработана установка на запоминание.* Поэтому необходимо учить их улавливать порядок изложения и по ходу чтения, мысленно составлять план прочитанного. Очень помогает письменная фиксация плана и основных положений книги в виде структурно-логической схемы (опорного конспекта).

Большой эффективностью отличаются программированные учебные книги, в которых кроме учебной содержится и управляющая информация. Работая с ними, школьники получают необходимые указания, выполняют предусмотренные действия, а главное—получают немедленное подкрепление правильности выполняемых действий.

Современные учебные книги все больше «ужимаются» в объеме, их составители стремятся «упаковать» большое количество учебного материала в итоговые таблицы, диаграммы, графики, наглядные модели, классификации и т. д. Поэтому учителям следует больше внимания обращать на анализ информации, представленной в спрессованном виде, формировать у школьников умение «свертывать» и «развертывать» знания.

Для облегчения запоминания материала учитель обязан ознакомить учащихся с правилами заучивания различной информации, постоянно контролировать развитие памяти, помогать ее совершенствовать.

Обучение работе с книгой предполагает формирование у школьников навыков самоконтроля. Нужно добиться, чтобы ученик судил о знании материала не по тому, сколько раз он прочитал текст учебника, а по умению сознательно и подробно излагать содержание прочитанного. Для этого следует формировать привычку отводить больше времени не на чтение материала, а на его активное воспроизведение по памяти.

К недостаткам метода работы с книгой относятся значительные затраты времени и энергии, поэтому данный метод относится к малоэкономичным. Кроме того, он не учитывает индивидуальных особенностей школьников. Плохо составленные книги не располагают достаточным материалом для самоконтроля и управления процессом обучения. Поэтому *учителю нужно выбирать хорошие книги и обязательно сочетать данный метод с другими методами обучения.*

Чтение детей и подростков во всех цивилизованных странах является заботой общества и государства. *Чтение – один из способов передачи и усвоения знаний и духовных ценностей, выработанных человечеством, средство образования и воспитания личности.*

Интеллектуальное и нравственное развитие детей и подростков напрямую связано с получаемой ими информацией. Огромную роль в формировании личности играют средства массовой коммуникации и книги. *В нынешнее время статус чтения, его роль, отношение к нему сильно меняется.*

И именно книга может и должна стать проводником нравственно-духовных идей, источником знаний детей о моральных принципах построения общества.

Только на взрослого ложится ответственность выбора «правильных» произведений, поступки героев которых помогают детям осмыслить причины и следствия их поведения. Целесообразно обсуждать, а не осуждать поступки героев, выслушивать мнение детей до того, как выскажется взрослый, не советовать, а советоваться, не ставить «клеймо», а давать детям возможность обдумать

Семья – это социальный институт, ядром которого является любовь и принятие. Поэтому на первых этапах развития ребенка чтение помогает реализовать потребность малыша в физической и эмоциональной близости с родителями (чаще – с мамой). Чуть позже *совместное чтение вводит ребенка в мир культуры, помогает усвоить образцы читательского поведения, любовь к книге.* Возможность находиться рядом с мамой (с папой, бабушкой) во время чтения сближает взрослого и ребенка, помогает прочувствовать отношение близкого человека к прочитанному (пусть пока это всего лишь сопереживание бабушке и дедушке, от которых укатился Колобок).

Ребенок учится сопереживать героям сказки, накапливает опыт такого переживания, даже если сам еще не способен воспринимать смысл текста. Соучастие взрослого – обязательный воспитательный элемент чтения с детьми раннего возраста (от года до трех лет) и с дошкольниками (от трех до семи лет). Не снижается роль совместного чтения и в период обучения ребенка в начальной школе. Поэтому так важно сформировать и сохранить традицию семейного чтения.

Семейное чтение, как процесс приобщения современных детей и подростков к чтению должен решать следующие основные задачи: формировать умение общаться с книгами, самостоятельное раскрытие смысла произведений; обогащать словарь знаний о литературе; переходить от привычки читать к потребности в чтении; создать духовную близость с родителями; формировать взгляды и мировоззрение, приобщать к общечеловеческим и семейным ценностям.

В современном обществе ценится тот человек, который умеет добывать новые знания самостоятельно и применять их в разнообразной деятельности. Все эти знания может дать правильно подобранный источник информации, в частности учебная книга. В книге представлены и произведения, и вопросы и задания для самостоятельной работы. Именно в книге мы находим ответы на

поставленные интересующие нас вопросы. Но при работе с книгой нужно научиться находить и извлекать только нужную нам информацию. Для этого мы и учим детей правильно работать с книгой. *Научить ребенка работать с книгой - прежде всего, значит, приобрести хорошие навыки и умения в самостоятельном изучении учебных материалов с учетом индивидуальных особенностей.*

В настоящее время библиотеки ведут пропаганду работы с книгой: организуются различные встречи с читателями, очень модно встречаться в так называемых «Читательских гостиных», где люди делятся своими впечатлениями от прочитанных произведений. Библиотека наравне со школами использует различные новые интерактивные формы работы: это форумы через интернет, различные вебинары, показ презентаций и фильмов и т.д.

Чтобы в процессе работы с детьми воспитать настоящего грамотного читателя, необходимо учителю научить его комплексному анализу художественного произведения, а также на занятиях стимулировать развитие образного мышления и воображения. Не забывать о главном: в центре любого урока - текст, а все, что происходит вокруг него, наводит на его понимание.

2. Современные технологии обучения компетентному чтению

“Лучшая методика та, которой вы владеете, но овладеть методикой совершенствования техники чтения должен каждый учитель, несмотря на возраст и стаж своей педагогической деятельности».

Л.Н. Толстой

Современному обществу требуются высококлассные специалисты, знающие своё дело.

Работодатели выбирают специалиста, который не утонет в потоке бумаг, сможет быстро обработать информацию. А это возможно только в том случае, если человек быстро читает. Во многих странах на руководящую работу не принимают людей, которые медленно читают.

В последнее время существует тенденция, что многие дети читают неохотно и мало. Уроки чтения для них становятся скучными. Существует ряд причин:

- общий спад интереса к чтению;
- обилие источников информации помимо чтения;
- уменьшение количества времени на чтение.

Однако главной причиной такого явления следует признать несовершенство обучения чтению, отсутствие системы целенаправленного формирования читательской деятельности школьника.

По разным данным в начальной школе хорошо умеют читать не более 5% детей, увеличивается число школьников, имеющих нарушения нервно-психического здоровья и неспособных овладеть навыками чтения.

Большинство обучающихся наших школ читают медленно. Но не следует гнаться за скорочтением, так как скорочтение – это чтение со скоростью более 300 слов в минуту.

Читать вслух с такой скоростью невозможно.

Чтение в темпе скороговорки – это от 180 до 300 слов в минуту. Это тоже невозможно.

Дикторы телевидения читают в пределах 90-170 слов в минуту. Среднее значение – 130.

Вот эта скорость и попадает в зону оптимального чтения.

Оптимальное чтение – это чтение со скоростью разговорной речи, то есть в темпе 120 – 150 слов в минуту. Именно к такой скорости приспособился за многие годы артикуляционный аппарат человека, именно при такой скорости достигается лучшее понимание смысла прочитанного.

Нормативное чтение, как известно, имеет минимальное значение 80-90 слов в минуту для будущего пятиклассника. Это не совпадает с оптимальной скоростью разговорной речи и поэтому порождает сомнение: не слишком ли занижен норматив?

Педагоги, сторонники достижения к концу начального обучения оптимальной скорости чтения, понимают, что скорость чтения является самым важным фактором из числа влияющих на успеваемость.

Опираясь на мнение учителей, в лаборатории педагогической диагностики Донецкого университета под руководством профессора В.Н.Зайцева были отобраны *40 факторов, сильно влияющих на успеваемость*; затем ввели их в тесты, анкеты, протестировали, проанкетировали более 2000 учеников – и оказалось, что существует фактор номер один, воздействие которого на успеваемость гораздо более сильно, чем воздействие всех остальных факторов. Этот фактор номер один – *скорость чтения*.

Методика совершенствования техники чтения подразумевает использование современных педагогических технологий обучения литературному чтению, в которые вошли идеи многих учёных.

Рассмотрим некоторые из них.

1. Технология обучения оптимальному чтению (по В. Н. Зайцеву) Зачем необходимо оптимальное чтение?

Рассмотрим проблему в нескольких аспектах.

Аспект обучения.

Если ученик читает ниже нормы, то для приготовления домашнего задания он затрачивает несколько часов. Если, например, ученик 9 класса читает 40 слов в минуту (бывают и такие дети в школах). Такую скорость имеют обучающиеся первого класса на конец учебного года. Для того чтобы один раз прочитать тексты домашних заданий, ему понадобятся три часа. Но при такой низкой технике чтения он за один раз не поймет то, что написано в учебнике. Ему необходимо минимум трижды прочитать тексты, а это уже 9 часов. Если прибавить еще затраты времени на письменные задания и 6 часов, которые пробыл в школе, то станет ясно, что 24 часов в сутки не хватит ему, чтобы выполнить домашние задания. И он, конечно, обречен на неуспеваемость. И никакой самый талантливый учитель не в состоянии ему помочь до тех пор, пока его не научат элементарному – читать.

Аспект развития.

Быстро читают те ученики, которые читают много. В процессе чтения совершенствуются оперативная память и устойчивость внимания. От этих показателей зависит умственная работоспособность. Иногда противопоставляют навыки и мышление. Это широко распространённая ошибка, которая имеет чрезвычайно тяжёлые последствия для школы. На самом деле здесь нет альтернативы, более того, успешно развивать мышление можно, только опираясь на навыки. Если мы судим о развитии мышления по степени овладения сложными умениями, то надо иметь в виду, что элементарные умения надо сначала довести до автоматизма, до уровня навыка, чтобы успешно включать в состав сложных умений. Навык же чтения является составной частью большинства сложных умений.

Аспект воспитания.

Вряд ли кто будет сомневаться, что воспитательная работа зависит от отзывчивости учеников.

Поэтому было исследовано, каким образом меняется отзывчивость детей по годам обучения. Оказалось, что в 5 классе отзывчивость нарастает, в 6 классе становится ещё больше, а вот в 7 классе резко падает вниз, в 8 классе

такого падения уже не наблюдается, в 9 классе отзывчивость снова немного повышается. Возник вопрос: «Почему в 7 классе отзывчивость падает?» Стали искать ответы. Протестировали в нескольких школах по 26 факторам учеников, собрали данные об их успеваемости, посмотрели, каким образом влияют различные факторы на отзывчивость, и оказалось, что наиболее сильное влияние на отзывчивость оказывает обязательность. Более того, обязательность и отзывчивость тесно связаны. Затем были найдены факторы, влияющие на обязательность. Оказалось, что здесь наиболее тесная связь с успеваемостью. А на успеваемость сильное влияние оказывает скорость чтения. Если в 3 классе дети плохо читают, то в 5 классе падает успеваемость. Теперь большинство детей учится на тройки. В классе преобладает психология троечника. Это пагубная психология; она приводит к явлению психологического заражения, подчиняя себе всё большее и большее количество детей.

В чём смысл психологического заражения в 5 классе? Большинство учеников рассуждают так: учиться хорошо недостижимо. Двойку всё равно не поставят. Значит, единственный вариант – тройка. Хоть учишь, хоть не учишь – всё равно тройка. Ну а если это так, то легче не учиться, чем учиться. К концу 5 класса дети начинают это хорошо понимать, а в 6 классе многие из них перестают выполнять самостоятельно домашние задания, относятся к учёбе, мягко говоря, наплевательски. Если посмотреть дальше, то мы увидим, что падение отзывчивости приводит к слому воспитательной работы. В 8 классе увеличивается число трудных учеников, в 9 классе некоторые из них совершают правонарушения.

Высокая образованность невозможна без хорошей техники чтения.

Идейно-политический аспект.

Если разделить 40 тысяч слов (это объем газеты на 6 страницах) на 80 слов в минуту – такую скорость имеют многие 9-классники, идущие в учебные заведения ТИПО, – получается 500 минут, или 8 часовой рабочий день. Если вспомнить мальчика, который читает 40 слов в минуту, то ему для прочтения газеты потребуется 2 рабочих дня.

Ни о каком идейно-политическом воспитании масс при таких условиях говорить не приходится.

Экономический аспект.

Высокая образованность невозможна без хорошей техники чтения. А без образования запросто можно остаться безработным или выполнять только чёрную работу.

Мы рассмотрели необходимость оптимального чтения в нескольких аспектах. Думается, что приведённых примеров достаточно, чтобы убедить в том, что *оптимальное чтение действительно необходимо.*

Самое слабое звено в этом – это начальные классы. Здесь теряется 60-70% учеников.

Далее они не могут учиться на 4 и 5. Дети переходят в 5 класс, где увеличивается объём информации, а низкая техника чтения не позволяет усваивать материал. В средних и старших классах тоже есть потери, но

относительно небольшие. Наибольшие потери наблюдаются в начальных классах.

О скорости чтения говорится много.

В нормативах указана скорость чтения к концу начального обучения 80-90 слов в минуту.

Доцент Московского государственного педагогического института Н.А. Лошкарёва рекомендует: к концу начального обучения желательно, чтобы ученики читали 120 слов в минуту.

Видный педагог В.А. Сухомлинский в своей книге «Разговор с молодым директором школы» пишет, что беглое, нормальное чтение – это чтение в темпе 150-300 слов в минуту. Если даже взять нижнюю грань этой рекомендации, то есть 150 слов в минуту, то и тогда точка зрения Сухомлинского не совпадает с действующими нормами.

Как же выпутаться практикам из этой ситуации?

Посмотрим, как учатся дети в средних классах, по-разному закончившие начальные классы.

Оказалось, что те, кто в среднем и старшем звене стали отличниками, читали в конце начального обучения 130-170 слов в минуту. В среднем это примерно 150 слов в минуту. Те, кто в 6-8 классах стали «хорошистами», имели в конце начального обучения 100-140 слов в минуту. Троечники имели скорость чтения 80-90 слов в минуту. Такова закономерность. Эту закономерность надо учитывать в работе.

Значит, если учитель хочет, чтобы его ученики занимались преимущественно на 5, он должен выполнять рекомендацию Сухомлинского.

Если он ставит более скромные задачи, если он хочет, чтобы дети были хорошистами, то он должен прислушиваться к рекомендации Лошкарёвой. А если он хочет, чтобы все его ученики стали троечниками, тогда ему достаточно выполнять норматив.

В реальных условиях вряд ли в какой школе возможно, чтобы все дети занимались на отлично. Коллективы школ не устраивает, когда большинство учеников троечники, так как это является причиной негативного психологического заражения, отрицательного отношения детей к учёбе.

Поэтому устроило бы такое положение, когда большая часть обучающихся, то есть больше, чем 50% занимались на 4. Для этого нужно, чтобы к концу начального обучения большая часть детей имели скорость чтения не ниже 120 слов в минуту. Но реально ли это? Может быть, это лишь благие пожелания, а выйти на этот уровень нельзя? Ведь разные ученики имеют разный темперамент.

Холерики говорят быстро и читают быстро, а вот флегматики говорят медленно и читают медленно. Каковы здесь возможности? Оказывается, что холерики, как правило, говорят и читают в темпе скороговорки – это 180 слов в минуту и более.

Для сангвиников наиболее типичный диапазон совпадает с оптимальным диапазоном 120-130 слов в минуту. Значит, холерики и сангвиники вполне могут выйти на уровень 120 слов в минуту. Хуже дело обстоит с флегматиками

и меланхоликами. Для этих детей вряд ли достижима такая скорость. Но природа преподнесла подарок. Дело в том, что большинство наших учеников являются холериками и сангвиниками. По данным Научно-исследовательского института психологии Украины, более 90% учеников относятся к этим двум категориям. Флегматики и меланхолики составляют менее 10%, то есть не более 3-4 человек в классе.

Значит, большинству обучающихся вполне доступна скорость чтения 120 слов в минуту.

Тогда возникает вопрос: а как же выйти на этот уровень, как добиться этой скорости – скорости оптимальной, какие резервы обучения здесь можно использовать?

Некоторые рекомендации – старые, давно известные. Другие отличаются новизной. Главное, что они полезные.

В идеале нужно снизить наполняемость классов до европейского уровня. Если в классе не более 20 человек, можно ожидать, что учитель добьется средней скорости 120 слов в минуту. При наполняемости же более 20 человек – максимум 90 слов в минуту. Однако уменьшение наполняемости – не единственный способ улучшения навыка чтения.

Также надо учитывать, что выше техника чтения у детей из интеллигентных семей, где есть заинтересованность в результатах обучения. Когда в классе большинство обучающихся из семей неблагополучных, малообеспеченных, неполных, результаты намного ниже. Во многих таких семьях кроме учебников вообще нет никаких детских книг. Дома эти дети не читают. А если в классе большинство учеников с задержкой психического развития, то результаты будут соответствующие.

Но в таких классах просто необходимо проводить в системе работу, о которой пойдет речь далее.

Наиболее эффективные резервы обучения оптимальному чтению.

1. Важна не длительность, а частота упражнений. Человеческая память устроена таким образом, что запоминается не то, что постоянно перед глазами, а то, что мелькает: то есть, то нет. Именно оно создает раздражение и запоминается. Поэтому если мы хотим освоить какие-то умения, довести их до автоматизма, то мы не должны проводить длинные по времени упражнения, а должны упражнения проводить короткими порциями, но с большой частотой. Не нужно усаживать ребенка-первоклассника, читать книжку до конца, на длительное время. 1.07. При той низкой технике чтения, которой обладает первоклассник, ему необходимо много времени, чтобы прочитать это произведение. Это час – полтора очень трудной работы. Родители допускают серьезную ошибку, подавляя у ребенка желание читать. Было бы гораздо лучше, если бы домашняя тренировка проводилась тремя порциями по 5 минут. Эффективность такой тренировки гораздо выше, чем тренировки в течение часа-полтора за один прием.

2. Жужжащее чтение. Это такое чтение, когда все ученики читают одновременно вслух, вполголоса, чтобы не мешать товарищам, каждый со своей скоростью в течение 5 минут. 1.08. Сейчас этот элемент общепризнан,

применяется во многих школах. Пожалуй, нет ни одного специалиста, который бы не удостоверился в эффективности жужжащего чтения. В самом деле, при обычных методах учитель опросит за урок не более 10 учеников. При этом каждый ребёнок поупражняется в течение не более 2 минут.

3. Ежеурочные пятиминутки чтения. 1.09. Этот резерв был заимствован в школах Монголии. Группа учителей, работавших там, рассказала, что монгольские дети читают по-русски лучше, чем наши русские дети. Это выглядело очень обидно и вызвало естественный интерес. Оказалось, что никакой особой методики нет: просто у каждого ребёнка на парте лежит книга на русском языке. У каждого ученика на парте лежит книга. И любой урок – будь то чтение, музыка, рисование, труд – начинается с того, что дети открывают книгу, 5 минут читают в режиме жужжащего чтения, закрывают книгу, и дальше идет обычный урок. 1.10. Проанализируем, что же получается. Если учитель работает обычными методами и в неделю проводит 3-4 урока чтения, то за неделю опросит каждого ученика не более 2 раз. При этом ребёнок будет иметь время для тренировки 2-3 минуты в неделю.

Вряд ли при таком уровне тренировки можно научить детей нормально читать. Хорошо, если ребёнку повезло с семьёй. А если нет?

Проследим, что дают пятиминутки.

Пять минут за урок, четыре урока в день, пять дней в неделю. Недельная тренировка получается в объёме 100 минут. Сравните с 2-3 минутами при обычных методах.

Очевидно, что время тренировок увеличилось почти в 50 раз. И всё это без всяких методических ухищрений.

4. Чтение перед сном.

Дело в том, что последние события дня фиксируются эмоциональной памятью и те часы, когда человек спит, он находится под их впечатлением. Организм привыкает к этому состоянию. Известны примеры этой закономерности.

5. Режим щадящего чтения. Это такой режим, когда ребенок прочитает одну-две строчки и после этого получит кратковременный отдых. Такой режим автоматически получается, если ребенок просматривает диафильмы: две строчки под кадром прочитал, посмотрел картинку – отдохнул. Потом так же следующий кадр. Вполне можно рекомендовать родителям, дети которых читают неохотно, этот прием обучения. 1.12. Многочисленные эксперименты показывают, что даже в старших классах ученик, который не любит читать, может быть приобщён к чтению с помощью режима щадящего чтения.

6. Развитие оперативной памяти. Часто можно наблюдать такую картину. Ребенок читает предложение, состоящее из 6–8 слов. Дочитав до середины, забыл первое слово. Поэтому он не может уловить смысл предложения, не может увязать все слова воедино. Необходимо в этом случае поработать над оперативной памятью.

Делается это с помощью так называемых зрительных диктантов, тексты которых разработаны и предложены профессором И.Т.Федоренко. В каждом из 18 наборов имеется шесть предложений. Особенность этих предложений

такова: если первое предложение содержит всего два слова “Тает снег” – 8 букв, то последнее предложение 18 набора состоит уже из 46 букв. Наращивание длины предложений происходит постепенно, на одну-две буквы. Время работы со всеми наборами составляет примерно два месяца. Таким образом, за два месяца оперативная память развивается настолько, что ребенок может уже запомнить предложение, состоящее из 46 букв, т. е. из восьми-девяти слов. Теперь он легко улавливает смысл предложения, читать ему становится интересно, а поэтому и процесс обучения чтению идет гораздо быстрее.

Как проводить зрительные диктанты?

На доске выписываются 6 предложений одного из наборов и завешиваются листом бумаги. После того как одно из предложений высвечено, т. е. лист бумаги подвинут вниз, дети в течение определенного времени (для каждого предложения оно указано) читают молча это предложение и стараются запомнить. Время экспозиции предложения небольшое, колеблется в пределах от 4 до 7 секунд. По истечении этого времени учительница стирает предложение и предлагает ученикам записать его в тетради. Если кто-нибудь не запомнит предложение, нужно попросить его прочитать у соседа. На шесть предложений одного набора обычно уходит на уроке русского языка от 5 до 8 минут времени. Если учительница видит, что многие не успели запомнить, то на следующий день надо этот же набор повторить снова. Если на следующий день картина повторяется – надо повторить в третий раз, а может быть и 4 дня подряд. Только после того как почти все дети успевают запоминать текст, пишут его самостоятельно, можно переходить к следующему набору.

В среднем на каждый набор уходит по 3 дня. 18 наборов – это 54 дня, около 2 месяцев. За 2 месяца есть возможность развить оперативную память, но при одном условии. Это условие надо соблюдать непременно. Зрительные диктанты **должны писаться ежедневно**. Если писать через день, то такая тренировка почти не развивает оперативной памяти. Если писать через два дня на третий, то можно совсем не писать – это уже ничего не дает.

Обычно уже через месяц тренировочной работы появляются первые успехи в обучении чтению: дети легче усваивают смысл предложения, охотнее читают. 1.13. Если предложения не соответствуют теме урока, их можно заменить равноценными предложениями с одинаковым количеством букв.

Тексты диктантов пишем на листке. Листочки не проверяются и не возвращаются. Достаточно просматривать работы.

Также целесообразно чередовать письмо зрительных диктантов И.Т.Федоренко с диктантами, основанными на русских народных пословицах и поговорках, так как они помимо основной задачи выполняют и воспитательные функции. (Составители Я.В. и В.С.Беспаловы). Пословицы воспитывают доброту, справедливость, трудолюбие, смелость.

Наиболее эффективны из системы И.Т. Федоренко и И. Г. Пальченко оказались 3 упражнения: многократное чтение, чтение в темпе скороговорки, выразительное чтение с переходом на незнакомую часть текста.

Все 3 упражнения проводятся коллективно. Читают одновременно все ученики. (Каждый в своём темпе). Читают вполголоса, чтобы не мешать товарищам.

При проведении *многократного чтения* следует учитывать, что у разных учеников в классе скорость чтения различна. Поэтому не следует задавать одинаковый по объёму отрывок, лучше ориентироваться на один и тот же промежуток времени.

Практически это проводится таким образом. После того, как начало нового рассказа прочитано учителем и осознано, осмыслено детьми, учитель предлагает начать чтение всем одновременно и продолжать его в течение 1 минуты. По истечении 1 минуты каждый ученик замечает, до какого слова он уже дочитал. Затем следует повторное чтение этого же отрывка текста. При этом ребёнок опять замечает, до какого слова он прочитал. Сравнивает результаты. Естественно, что во второй раз он прочитал на несколько слов больше. Увеличение темпа чтения вызывает положительные эмоции у детей, им хочется читать ещё раз. Но более 3 раз не следует читать один и тот же отрывок. Лучше изменить характер упражнения и потренировать на этом же отрывке артикуляционный аппарат. Вот для этого предназначено следующее предложение системы Федоренко-Пальченко – *чтение в темпе скороговорки*.

При чтении в темпе скороговорки не следует уделять внимание на выразительность чтения. Нельзя ставить две взаимоисключающие друг друга задачи. Это упражнение предназначено только для развития артикуляционного аппарата, поэтому требования к выразительности чтения здесь понижены, но зато повышены требования к чёткости прочтения окончания слов.

Окончания слов не должны «проглатываться» детьми, они должны чётко проговариваться. Упражнение длится не более 30 секунд. Затем останавливаем детей и начинаем *третье упражнение*. Теперь они должны читать *медленнее, зато красиво, выразительно*. Ребята прочитывают знакомую часть текста и переходят на *незнакомую часть*. Учитель не останавливает их. И вот здесь происходит небольшое чудо. Чудо это состоит в том, что ребёнок, несколько раз прочитавший один и тот же отрывок текста, выработавший уже здесь повышенный темп чтения, при переходе на незнакомую часть текста продолжают читать её в том же повышенном темпе.

Его возможности хватит на строчку. Полстрочки. Но если ежедневно проводить 3 таких упражнения на уроках чтения, то, в конце концов, длительность чтения в повышенном темпе будет увеличиваться.

Через 2 – 3 недели чтение ребёнка заметно улучшится.

Учителя начальных классов имеют на своём вооружении много приёмов стимулирования. Некоторые из них с успехом используются в 3-классах. Например, в конце урока учитель оставляет 1-2 минуты для самозамера техники чтения. Ребята в течение 1 минуты все одновременно вполголоса читают текст. Замечают, до какого места дочитали. Затем пересчитывают прочитанные слова и записывают результат в читательские дневники или в свои обычные дневники. Изо дня в день проводится эта работа. Уже через несколько дней можно сравнить результаты. А результат всегда

свидетельствует о повышении темпа чтения. Это благотворно сказывается на отношении к чтению. В процессе применения этого приёма создаются только положительные эмоции.

Таблица Шульте

Для расширения поля чтения используются таблицы Шульте.

В этих таблицах написаны числа от 1 до 25. Дети, пользуясь указкой, находят числа от 1 до 25. Таких таблиц 8. Тренировка проводится 1 раз в день.

ТАБЛИЦЫ ШУЛЬТЕ (ДЛЯ РАСШИРЕНИЯ ПОЛЯ ЧТЕНИЯ)

14	18	7	24	21		7	18	8	11	12
22	1	10	9	6		16	25	13	2	9
16	5	8	20	11		6	10	1	20	5
23	4	25	3	15		15	24	17	14	19
19	13	17	12	2		3	12	21	23	4
5	14	12	23	2		15	6	16	9	14
16	25	7	24	13		1	8	20	24	2
11	3	20	4	18		18	22	10	21	12
8	10	19	22	6		17	11	23	5	25
21	15	9	17	1		7	4	13	19	3
6	1	18	22	14		22	25	7	21	11
12	10	15	3	25		8	2	10	3	23
2	20	5	23	13		17	12	16	5	18
16	21	8	11	24		1	15	20	9	24
9	4	17	19	7		19	13	4	14	6
12	21	4	13	8		9	5	11	23	20
1	10	17	19	2		1	25	17	19	13
23	16	5	15	6		3	21	7	16	1
7	24	22	18	25		18	12	6	24	4
11	20	3	14	9		22	15	10	2	8

7. Кроссворды и тесты. Предлагается детям на месяц или два (в зависимости от объема) большое произведение для самостоятельного чтения. По окончании срока прочтения заданного произведения на уроке внеклассного чтения учитель раздает детям на 15 минут кроссворды и просит ответить на вопросы.

За работу с кроссвордом детям выставляются оценки: “5” – если ученик ответил на все вопросы или допустил 2-3 неточности; “4” – если ученик три раза воспользовался книгой и допустил 2-3 неточности; “3” – если работал дома с родителями.

Что это нам дает? Дети станут более внимательно прочитывать произведение, у них станет развиваться логическое мышление, появится интерес к большим произведениям, повысится техника чтения.

Учителя, работающие по проблеме обучения детей оптимальному чтению несколько лет, убеждаются в эффективности такой работы. Многие учащиеся к концу 3 класса читают 70-80 слов в минуту, а к концу 4 класса – 100-120 слов.

Первый шаг в улучшении качества обучения состоит как раз в обучении оптимальному чтению[30].

2. ТЕХНОЛОГИЯ ОБУЧЕНИЯ ЧТЕНИЮ С ОПОРОЙ НА ЗВУКОВОЙ ОРИЕНТИР И ЗРИТЕЛЬНУЮ МОДЕЛЬ СЛОВА (А. М. КУШНИР)

Освоение материала алфавита

Традиционная методика, сфокусированная на верхушке айсберга, использует немедленное активное озвучивание письменного знака с первого предъявления: буква – идентификация со звуком как умственное действие (произвольное на начальном этапе) – идентификация звука с артикуляционной моделью как умственное действие (непроизвольное для родного языка) – воспроизведение звука (как произвольное речемоторное действие).

В варианте Кушнира учитель, предъявляя графический образ, сам же его озвучивает, провоцируя тем самым у ребенка непроизвольный речемоторный акт. По мере того как связь между графическим знаком и его артикуляционно-фонетическим эквивалентом становится непроизвольной, формируется понимание принципов озвучивания. Этот этап обычно не занимает более 10 дней, при этом весь буквенный материал предъявляется детям сразу. (Кубики, карточки, магнитные азбуки, игры с кубиками и буквами, узнавание букв, нахождение звуков в названиях предметов, конструирование слов из букв, вырезание букв из старых газет и журналов и оперирование с ними, аппликации, вылепливание слов из пластилина, «печатание» и другие приемы работы.)

Первые десять-пятнадцать дней все уроки – **художественный труд**, физкультура, экскурсии – должны быть построены на звуко-буквенном материале. Накопление операций со звуками и буквами должно достичь некоей критической массы, когда процессы словоизображения перестают быть какой-либо тайной. Способность расшифровать и понять написанное слово должна как бы всплыть на поверхность в результате совместных движений взрослого и детей.

На начальном этапе можно использовать групповые задания для четырех – шести человек, более подготовленные дети обеспечат успешность всей группы, и, кроме того, будет задействован механизм взаимообучения. Весьма важное достоинство групповых форм работы состоит в том, что у ребенка исключаются ситуации возможного личного неуспеха. Неудача временной учебной группы переживается как чья-то неудача, в то время как успех группы воспринимается как личный. Однако в дальнейшем будет усиливаться индивидуальный аспект происходящего в школе.

В ряде случаев начальный этап может оказаться излишним, поскольку большинство детей приходят в школу, уже обладая минимальными навыками чтения. Традиционная практика прохождения во что бы то ни стало всего

рекомендованного регламента просто вредна и наносит непоправимый ущерб детям. Если более двух третей класса в состоянии прочесть отдельные слова, можно ограничиться одним-двумя уроками на материале алфавита.

Первое чтение. Практическое конструирование слов по образцу как бы открывает закон соответствия слова звучащего и слова, изображенного с помощью букв. Признаком понимания элементарных принципов словоизображения будет способность относительно верно «собрать» слово без образца. Теперь пора немедленно перейти к слову художественному, слову-повествованию, слову-сообщению.

Вначале используются художественные тексты, лаконичные и яркие, хорошо понимаемые и узнаваемые ребенком. Детская поэзия – лучший материал для этого периода. Многие тексты дети знают наизусть. В дальнейшем на уроках будет использоваться только новый, неизвестный материал. Но сейчас, когда идет еще только первый месяц ребенка в школе, появление на уроке знакомых героев вызовет оживление и радость у детей. Возникнет своеобразный эмоциональный мостик между новым, захватывающим, желанным, но еще чужим школьным миром и домашним – безопасным и уютным. Адаптационная активность еще доминирует над познавательной, поэтому в течение первой четверти есть смысл использовать знакомую литературу.

Читаемая книга у ребенка на столе. На доске или на экране тот же текст, что и в книге. Лучше всего пользоваться проектором, проецирующим на экран страницу этой же книги. Учитель читает текст и, сопровождая собственное чтение движением руки или указки по строке, при этом побуждает детей также следовать по строке глазами и пальчиком. Один-два урока по этой схеме достаточны, чтобы дети освоили прием. При отсутствии проектора можно пользоваться плакатами.

Дети с указкой. Следующие несколько уроков дети по очереди подходят к экрану (или плакату с текстом) и указкой движутся по строчкам, как бы показывая учителю, где нужно читать. Учитель озвучивает текст в темпе, в каком движется указка – ориентир темпа, ориентир для стабилизации глаз на строке.

Через несколько уроков чтение учителя начинает лидировать, вынуждая ребенка догонять его по строке. Этот переход должен произойти подготовленно, по мере появления у детей уверенности в своих действиях.

Постепенно дети начинают следить по книге. На этом этапе используются в основном стихотворные тексты с короткими строками, поэтому переход в книгу не вызовет у детей затруднений. Как только большинство детей перейдут в книгу, можно использовать запись вместо собственного громкого чтения. Примерный темп здесь колеблется от 40 до 50 слов в минуту. При начитывании текста не надо растягивать слова, или пропевать их, или выделять голосом орфограммы, или, того хуже, читать по слогам. Запись должна представлять собой обыкновенное выразительное понятное чтение, разве что с увеличенными паузами.

Нарастание темпа. Шепот. На следующем этапе возросшие возможности детей позволяют использовать произведения, значительные по объему, с развитым сюжетом. Звуковой ориентир набирает темп, увеличиваясь на одно слово в минуту ежедневно, что создает тенденцию движения.

Здесь прослеживается прежний переход от внешнего к внутреннему: одновременное со звучанием движение указки учителя по тексту – движение указательного пальчика по строке – самостоятельное движение глаз по строке – отрыв от строки «центрального» зрения и автоматизация процесса до произвольного уровня. Темп звучания текста прирастает примерно на одно слово в минуту каждый день и к концу этого этапа составит от 50 до 70 слов в минуту.

Теперь предложим ребенку читать шепотом вместе с диктором. Но надо быть внимательным! Предложить такое задание можно последовательно лишь отдельным детям, отслеживающим текст по книге без особого напряжения – произвольно. Учитель поочередно подходит к ученикам, готовым выполнить это упражнение, и в течение одной-двух минут прослушивает их. Учитель приближается к ребенку и, например, касается рукой его плеча, что является сигналом читать вслух вместе с диктором. Чем тише, тем лучше – не обременяя остальных своим чтением.

Вначале ребенок способен произносить вместе с диктором лишь фрагменты слов. Чтобы произнести слово одновременно с диктором, необходимо уже не просто отождествить графический и звучащий тексты, а сформировать самостоятельно артикуляционную модель слова до того, как его произнесет диктор, что возможно лишь в случае, когда глаза забегают вперед звучащего текста. То есть возникнет самостоятельное чтение в элементарной форме – воссоздание артикуляционной модели слова на основе графического образа.

Использование этого приема выполняет весьма конкретную и ограниченную функцию – спровоцировать и зафиксировать способность воссоздавать артикуляционную форму сообщения. Этот вид работы прекращается немедленно, как только ребенок продемонстрировал, что у него получается.

Этот вид и этот этап работы, строго индивидуальный по срокам для каждого ребенка, не должен иметь тренировочного характера. Это категорическое требование. Увлечение этим упражнением вызовет закрепление артикуляционных автоматизмов, которые станут непреодолимым препятствием для развития чтения как информационного процесса.

Следует обратить внимание на то, что слабые ученики не мешают двигаться вперед сильным, а сильные не создают у слабых ситуацию неуспеха – все слишком заняты: интересный сюжет, запись постоянно поддерживает ритм работы, слабые достаточно хорошо понимают содержание, что позволяет им активно его осмысливать, быть успешными при оценке понимания, внимательности, у учителя есть время дойти до каждого.

Переход к чтению-«схватыванию». Как только две трети детей уже могут озвучивать текст вместе с диктором, то есть читать самостоятельно,

следует увеличить темп звучания текста с магнитофонной ленты до 120 слов в минуту и продолжать ежедневно увеличивать его на одно слово.

Если следить успевают все – темп слишком низкий. Нормально, если испытывают затруднения четыре-пять учеников. Именно на них сосредоточивает свои усилия учитель, постоянно помогая им. Если ребенок теряет нужное место в тексте, следует быстро показать ему, не драматизируя происходящее и одобряя его усилия. Можно взять руку ребенка в свою и помочь ему успевать, можно приучить детей быстро выходить из затруднения самостоятельно, обратившись к книге соседа по парте и т.п.

Первое время взгляд сфокусирован очень точно на звучащем слове, однако постепенно все в большей степени с этим начинает справляться периферическое зрение. Создается психофизиологическая основа для чтения информационными блоками.

Поскольку удалось избавить ребенка от трудоемкой «расшифровки» значений слов, как бы соединить уже известное значение и уже готовую артикуляционную модель с графикой, стремительно формируется словарь узнаваемых слов – слов, смысл которых «считывается» мгновенно.

Восприятие динамичного повествования, поддерживаемое все больше и больше не «центральным», а «боковым» зрением, – один из уникальных результатов нашего тренинга. При «отключении» «центрального» зрения «отключается» блокировка внутреннего видения, реализуемого воображением. А это – одновременное чтению воображение... Дальше дело за малым – создать привычку. «Добрый джинн» выпускается из бутылки ... [31].

3. ТЕХНОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Основные положения технологии развития критического мышления.

Цель данной образовательной технологии – развитие мыслительных навыков учащихся, необходимых не только в учёбе, но и в обычной жизни (*умение принимать взвешенные решения, работать с информацией, анализировать различные стороны явлений и др.*).

Критическое мышление – это способность анализировать информацию с позиции логики и личностно-психологического подхода с тем, чтобы применять полученные результаты, как к стандартным, так и к нестандартным ситуациям, вопросам, проблемам. Это способность ставить новые вопросы, вырабатывать разнообразные аргументы, принимать независимые, продуманные решения.

Признаки критического мышления:

- Формируется позитивный опыт из всего, что происходит с человеком.
- Формирование самостоятельного, ответственного мышления.
- Аргументированное мышление (убедительные доводы позволяют принимать продуманные решения).
- Многогранное мышление (проявляется в умении рассматривать явление с разных сторон).

- Индивидуальное мышление (формирует личностную культуру работы с информацией).

- Социальное мышление (работа осуществляется в парах, группах; основной приём взаимодействия - дискуссия).

Основная идея – создать такую атмосферу учения, при которой учащиеся сознательно с учителем активно работают, сознательно размышляют над процессом обучения, отслеживают, подтверждают, опровергают или расширяют знания, новые идеи, чувства или мнения об окружающем мире.

Основа технологии – трёхфазовая структура урока:

- **вызов,**
- **осмысление,**
- **рефлексия.**

Технология развития критического мышления представляет собой целостную систему, формирующую навыки работы с информацией через чтение и письмо. Она представляет собой совокупность разнообразных приёмов, направленных на то, чтобы сначала заинтересовать ученика (пробудить в нём исследовательскую, творческую активность), затем предоставить ему условия для осмысления материала и, наконец, помочь ему обобщить приобретённые знания.

Технология развития критического мышления (ТРКМ) – это проект сотрудничества учёных, учителей всего мира. Она была предложена в 90-е годы XX века американскими учёными К. Мередит, Ч. Темпл, Дж. Стил как особая методика обучения, отвечающая на вопрос: как учить мыслить? Различные приёмы, касающиеся работы с информацией, организация работы в классе, группе, предложенные авторами проекта, – это «ключевые слова», работа с различными типами вопросов, активное чтение, графические способы организации материала.

Важным условием является применение данных приёмов в контексте трёхфазового построения урока, полное воспроизведение трёхфазового технологического цикла: *вызов, осмысление, рефлексия.*

Первая стадия (фаза) - вызов. Задача этой фазы и деятельность учителя не только активизировать, заинтересовать учащегося, мотивировать его на дальнейшую работу, но и «вызвать» уже имеющиеся знания, либо создать ассоциации по изучаемому вопросу, что само по себе станет серьёзным, активизирующим и мотивирующим фактором для дальнейшей работы.

Деятельность учащихся на данной стадии: ученик «вспоминает», что ему известно по изучаемому вопросу (делает предположения), систематизирует информацию до её изучения, задаёт вопросы, на которые хотел бы получить ответ.

Возможные приёмы и методы:

- составление списка «известной информации», рассказ-предположение по ключевым словам;
- систематизация материала (графическая): кластеры, таблицы;
- верные и неверные утверждения;

- перепутанные логические цепочки и т.д.

Вывод: информация, полученная на первой стадии, выслушивается, записывается, обсуждается, работа ведётся индивидуально – в парах – группах.

Вторая стадия (фаза) – осмысление (реализация смысла). На этой стадии идёт непосредственная работа с информацией. Приёмы и методы технологии критического мышления позволяют сохранить активность ученика, сделать чтение или слушание осмысленным.

Деятельность учителя на этой стадии: сохранение интереса к теме при непосредственной работе с новой информацией, постепенное продвижение от знания «старого» к «новому».

Деятельность учащихся: ученик читает (слушает) текст, используя предложенные учителем активные методы чтения, делает пометки на полях или ведёт записи по мере осмысления новой информации.

Возможные приёмы и методы: методы активного чтения:

- маркировка с использованием значков «v», «+», «-», «?» (по мере чтения ставятся на полях справа);

- ведение различных записей типа двойных дневников, бортовых журналов;

- поиск ответов на поставленные в первой части урока вопросы и т.д.

Вывод: происходит непосредственный контакт с новой информацией (текст, фильм, лекция, материал параграфа), работа ведётся индивидуально или в парах.

Третья стадия (фаза) – рефлексия (размышление). На этой стадии информация анализируется, интерпретируется, творчески перерабатывается.

Деятельность учителя: вернуть учащихся к первоначальным записям – предложениям, внести изменения, дополнения, дать творческие, исследовательские или практические задания на основе изученной информации.

Деятельность учащихся: учащиеся соотносят «новую» информацию со «старой», используя знания, полученные на стадии осмысления.

Возможные приёмы и методы:

- заполнение кластеров, таблиц, установление причинно-следственных связей между блоками информации;

- возврат к ключевым словам, верным и неверным утверждениям;

- ответы на поставленные вопросы;

- организация устных и письменных круглых столов;

- организация различных видов дискуссий;

- написание творческих работ (пястишия-синквейны, эссе).

Вывод: творческая переработка, анализ, интерпретация и т.д. изученной информации; работа ведётся индивидуально – в парах – группах.

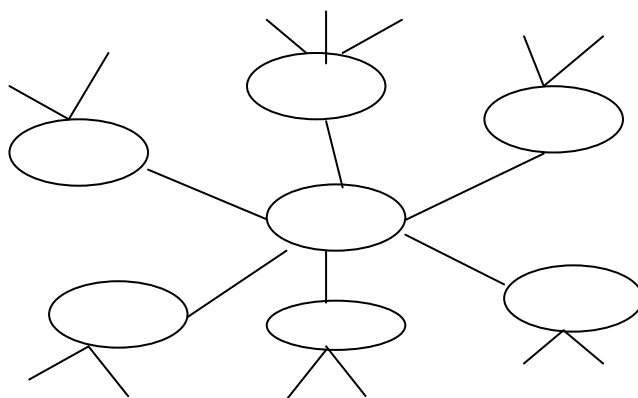
Данная технология удачно согласуется с традиционными формами преподавания, некоторые элементы «Критического мышления» хорошо знакомы педагогам, но, в целом, данная разработка является новой.

Технология развития критического мышления предлагает строить урок по схеме *вызов – осмысление – рефлексия* и предлагает набор приёмов и стратегий.

Представляем описание основных наиболее часто применяемых приёмов данной технологии:

- Ведущим приёмом могут стать гроздья (**кластеры**). Грозди – графический приём в систематизации материала. Правила очень простые. Рисуем модель солнечной системы: звезду, планеты и их спутники. В центре – звезда: это наша тема; вокруг неё – планеты, то есть крупные смысловые единицы, соединяем их прямой линией со звездой, у планеты – свои спутники, у спутников – свои. Кластеры помогают учащимся, если во время письменной работы запас мыслей исчерпывается. Система кластеров охватывает большее количество информации, чем вы бы могли получить при обычной письменной работе.

Этот приём может быть применён на стадии вызова, когда мы систематизируем информацию до знакомства с основным источником (текстом) в виде вопросов или заголовков смысловых блоков. Мы располагаем эти заголовки смысловых блоков вокруг основной темы, это выглядит так:



Данный приём эффективно используется на всех стадиях технологии.

- Другой приём, **«верные или неверные утверждения»**. Например, началом урока могут быть предложенные высказывания.

Затем попросим учащихся установить, верны ли данные утверждения, обосновывая свой ответ. После знакомства с основной информацией (текст параграфа, лекция по данной теме) мы возвращаемся к данным утверждениям и просим учащихся оценить их достоверность, используя полученную на уроке информацию.

- Ещё один приём данной технологии, который часто используется, это **маркировка текста по мере его чтения «Инсерт»**.

ИНСЕРТ

I – interactive

N – noting самоактивизирующая «V» - уже знал

S – system системная разметка «+» - новое

E – effectivt для эффективного «-» - думал иначе

R – reading and чтения и размышления «?» - не понял, есть вопросы

T - thinking

Во время чтения текста необходимо попросить учащихся делать на полях пометки, а после прочтения текста заполнить таблицу, где значки станут заголовками граф таблицы. В таблицу кратко заносятся сведения из текста.

В технологии развития критического мышления большое значение отводится **визуальным формам организации материала**. Эти формы применяются как творческая рефлексия, но не только. Учащиеся с помощью предложенных приёмов делают попытки предварительной систематизации материала, высказывают свои идеи, визуализируя их. Многие приёмы «работают» на смысловой стадии, а некоторые могут стать ведущей стратегией урока.

Авторы программы предлагают множество приёмов и методов визуальной организации материала, которые могут быть использованы на уроках, проводимых по технологии развития критического мышления.

Приём «Выглядит, как... Звучит, как...»

Этот приём направлен на «присвоение» понятий, терминов. На стадии вызова учащимся предлагается записать в соответствующие графы зрительные и слуховые ассоциации, которые у них возникают при данном слове, или в связи с данным понятием. Например, понятие «технология».

Выглядит как...	Звучит как...
-	-
- Часы	- «Это ново!»
- Конвейер	- «Это интересно!»
- Ступеньки лестницы	- песня: куплет, припев
- Яркая картинка	

На стадии рефлексии, после знакомства с основной информацией, можно вернуться к данной таблице.

На стадии вызова работает и приём «**П**» - «**М**» - «**И**»: таблица «**Плюс – минус - интересно**», либо модификация данной таблицы «**Плюс – минус - вопрос**».

Заполнение таблицы помогает организовать работу с информацией и на стадии осмысления. Новая информация заносится в таблицу, по ходу чтения параграфа или прослушивания лекции заполняются соответствующие графы. Этот приём можно использовать и на стадии рефлексии. Так или иначе, пошаговое знакомство с новой информацией, увязывающей её с уже имеющейся, - это способ активной работы с текстом. Данный приём нацелен на актуализацию эмоциональных отношений в связи с текстом. При чтении текста предлагается фиксировать в соответствующих главах таблицы информацию, отражающую:

В графу «**П**» заносится информация, которая, с точки зрения ученика, носит позитивный характер, в графу «**М**» - негативный, наиболее интересные и спорные факты заносятся в графу «**И**». Возможна модификация этой таблицы, когда графа «**И**» заменяется графой «**?**» («Есть вопросы»).

При использовании данного приёма информация не только более активно воспринимается (прослушивается, записывается), систематизируется, но и

оценивается. Подобная форма организации материала позволяет провести обсуждение, дискуссию по спорным вопросам.

Графические формы организации материала могут стать ведущим приёмом на смысловой стадии, например, **дневники и «бортовые журналы»**.

Бортовые журналы – обобщающее название различных приёмов обучающего письма, согласно которым учащиеся во время изучения темы записывают свои мысли. Когда бортовой журнал применяется в самом простейшем варианте, перед чтением или иной формой изучения материала, учащиеся записывают ответы на следующие вопросы.

Что мне известно по данной теме?	Что нового я узнал из текста?

Встретив в тексте ключевые моменты, учащиеся заносят их в свой бортовой журнал. При чтении, во время пауз и остановок, учащиеся заполняют графы бортового журнала, связывая изучаемую тему со своим видением мира, со своим личным опытом. Проводя подобную работу, учитель вместе с учениками старается продемонстрировать все процессы зримо, с тем, чтобы потом ученики могли этим воспользоваться.

Таблицы вопросов.

Большое значение в технологии развития критического мышления отводится приёмам, формирующим умение работать с вопросами. В то время как традиционное преподавание строится на готовых «ответах», которые преподносятся ученикам, технология развития критического мышления ориентирована на *вопросы*, как основную движущую силу мышления. Бесконечные знания, факты, которые надо запомнить и повторить, - всё это напоминает топтание на месте в транспорте, который, к сожалению, уже не едет. Вместо этого учащихся необходимо обращать к их собственной интеллектуальной энергии. Мысль остаётся живой только при условии, что ответы стимулируют дальнейшие вопросы. Только ученики, которые имеют вопросы, по-настоящему думают и стремятся к знаниям. Начнём с простых приёмов.

Таблица «Толстых» и «Тонких» вопросов может быть использована на любой из трёх фаз урока: на стадии вызова – это вопросы до изучения темы, на стадии осмысления – способ активной фиксации вопросов по ходу чтения, слушания, при размышлении – демонстрация понимания пройденного.

Таблица «толстых» и «тонких» вопросов

?	?
Дайте три объяснения, почему...?	Кто?
Объясните, почему...?	Что?
Почему вы думаете...?	Когда?
Почему вы считаете...?	Может...?

В чём различие...? Предположите, что будет, если...? Что, если...?	Будет...? Мог ли...? Как звать...? Было ли...? Согласны ли вы...? Верно ли?
--	--

На стадии рефлексии «работают» все перечисленные выше приёмы. Таблицы, схемы становятся основой для дальнейшей работы: обмена мнениями, эссе, исследований, дискуссий и т.д. Но возможно и отдельное применение приёмов, например, после изучения материала, темы мы просим учащихся составить кластеры (систематизировать материал).

Вы видите, что существует множество способов графической организации материала. Среди них самыми распространёнными являются таблицы. Можно рассматривать данные приёмы, как приёмы стадии рефлексии, но в большей степени – это стратегии ведения урока в целом.

Приём **«Концептуальная таблица»** особенно полезен, когда предполагается сравнение трёх и более аспектов или вопросов. Таблица строится так: по горизонтали располагается то, что подлежит сравнению, а по вертикали – различные черты и свойства, по которым это сравнение происходит.

Учащиеся получают следующий алгоритм работы по тексту (текст параграфа разделён на 5 отрывков по количеству учеников в группе):

- Чтение текста.
- Выделение главного, пересказ.
- Обсуждение информации в группе.
- Выделение линий сравнения и их запись на отдельных листах (карточках).

(Можно использовать вопросы, предложенные на стадии вызова).

На стадии *размышления* группам предлагается презентовать «свои» линии сравнения.

За презентацией следует обсуждение вопроса: Какая важная информация не вошла в таблицу?

В качестве домашнего задания учащимся предлагается выбрать одну из известных графических форм организации материала (таблицы, схемы), либо придумать собственное задание, которое они хотели бы выполнить.

На данном уроке приём «Концептуальная таблица» использовался на стадии рефлексии, но данный приём может использоваться и на других стадиях урока.

Технология располагает огромным арсеналом приёмов и стратегий.

Цели технологии развития критического мышления отвечают целям образования на современном этапе, формируют интеллектуальные качества личности, вооружают ученика и учителя способами работы с информацией, методами организации учения, самообразования, конструирования собственного образовательного маршрута.

Преимущества технологии:

- Повышается ответственность за качество собственного образования.
- Развиваются навыки работы с текстами любого типа и с большим объёмом информации; овладевают умением интегрировать информацию.
- Формируется умение вырабатывать собственное мнение на основе осмысления различного опыта, идей и представлений, строить умозаключения и логические цепи доказательств (развивается системное логическое мышление).
- Развиваются творческие и аналитические способности, умения эффективно работать с другими людьми; формируется умение выразить свои мысли ясно, уверенно и корректно по отношению к окружающим.
- Технология наиболее эффективна при изучении материала, по которому может быть составлен интересный, познавательный текст[32]..

Технология формирования типа правильной читательской деятельности (Технология продуктивного чтения Н.Н. Светловской)

Данную технологию можно использовать при работе с текстами любого типа, с любой информацией.

Сейчас, когда каждый день мы получаем огромное количество информации, нам необходимо уметь извлекать из этого потока самое нужное. Для этого нужны определенные навыки. Без умений преобразовывать полученную информацию жить в современном обществе и быть успешными невозможно.

Для современного общества нужен квалифицированный читатель, который может из потока информации отобрать самое необходимое для своей деятельности.

Мы знаем, что у современных детей компьютер и телевизор отнимают много времени и как следствие, интерес к чтению у них невысок, их трудно заставить читать. Поэтому задача учителя не только приобщить к чтению обучающегося, но и научить его аналитическому, вдумчивому чтению. Использование технологии формирования типа правильной читательской деятельности, разработанной российским ученым, профессором Н.Н.Светловской способствует решению этой проблемы.

Стоит отметить, что данная технология является *универсальной* и может применяться на всех уроках, где нужно работать с большим объемом текста.

Технология продуктивного чтения резко отличается от традиционной технологии передачи ученику готового знания. Теперь учитель организывает исследовательскую работу детей так, что они сами «додумываются» до решения ключевой проблемы урока и сами могут объяснить, как действовать в новых условиях. Учитель становится учителем – партнёром, наблюдателем и вдумчивым наставником, помогающим каждому ученику выстроить собственный вектор личностного развития.

Этапы организации работы обучающихся с текстом (на примере литературного произведения)

Этап 1. Работа с текстом до чтения.

Знакомство с новым произведением начинается с предвосхищения, предугадывания предстоящего чтения. Ученики пытаются определить направленность текста – смысловую, тематическую, эмоциональную, выделить героев по названию произведения, имени автора, ключевым словам, иллюстрациям. (Разве не так мы, взрослые, выбираем книги в магазине или библиотеке?) Всё это происходит с опорой на читательский опыт. Данный этап завершается постановкой целей урока.

Этап 2. Работа с текстом во время чтения.

1. Первичное чтение текста. Самостоятельное чтение (дома или в классе), чтение-слушание, комбинированное чтение (на выбор учителя) с учетом особенностей текста, возрастных и индивидуальных возможностей учащихся. Выявление первичного восприятия текста, например: с помощью беседы, фиксации первичных впечатлений, письменных ответов на вопросы и т. д.

2. Перечитывание текста. Медленное "вдумчивое" повторное чтение всего текста или его отдельных фрагментов. Постановка вопросов к тексту и к автору. Комментирование текста. Постановка уточняющих вопросов к каждой его смысловой части.

3. Беседа по содержанию текста. Обобщение прочитанного. Выявление совпадений предположений обучающихся о содержании литературного произведения с окончательными выводами по тексту. Обращение (в случае необходимости) к отдельным фрагментам текста, выразительное чтение. Постановка к тексту обобщающих вопросов.

Этап 3. Работа с текстом после чтения.

1. Концептуальная (смысловая) беседа по тексту. Коллективное обсуждение прочитанного, дискуссия. Соотнесение читательских интерпретаций произведения с авторской позицией. Формулирование основной идеи текста или совокупности его главных смыслов.

2. Знакомство с писателем. Беседа о личности писателя. Работа с материалами учебника, дополнительными источниками.

3. Работа с заглавием, иллюстрациями. Обсуждение смысла заглавия, иллюстраций к произведению. Беседа об особенностях восприятия литературного произведения разными людьми на примере сравнения видения художника-иллюстратора с видением обучающихся.

4. Творческие задания для обучающихся. Задания должны быть направлены на выявление эмоционального отношения детей к литературному произведению, осмысление школьниками содержания текста, развитие у них воображения и т. д.

В технологии формирования типа правильной читательской деятельности (продуктивного чтения) существуют разные **приемы анализа художественного текста**, остановимся на двух наиболее эффективных: "диалог с автором" и комментированное чтение.

1. "Диалог" обучающихся с автором литературного произведения – это прием работы с текстом во время его чтения.

Крайне важно научить учеников видеть в тексте прямые и скрытые авторские вопросы. Как правило, писатель сам на них и отвечает. В любом

случае эти вопросы требуют остановки, обдумывания, ответов-предположений и далее – проверки их точности по ходу дальнейшего чтения.

При переходе детей от совместного обучающего чтения с учителем к самостоятельному чтению педагогу важно помочь им научиться самостоятельно вести "диалог с автором".

Можно расставить для детей в тексте (в конце предложений) "сигналы":

В – вопрос (найди, задай);

О – ответ (ответь на этот вопрос);

П – проверка (проверь точность своих предположений).

Учитель должен стараться "включать" творческое воображение обучающихся. Дети по деталям повествования и отдельным фразам в речи героев могут спрогнозировать, что может случиться дальше, как будут развиваться события, чем может закончиться произведение или его часть.

Задача учителя – научить детей задавать вопросы автору по ходу чтения. Это вопросы, ответы на которые они могут узнать в процессе чтения, например: "Чем это можно объяснить?..", "Что из этого следует?..", "Что сейчас случится?..", "Почему именно так?..", "Для чего?..", "Кто такой?..". Возникающие вопросы предполагают появление ответов-предположений и самопроверку по ходу дальнейшего чтения.

2.Комментированное чтение

Комментированное чтение – это чтение, сопровождающееся пояснением, толкованием текста в форме объяснений, рассуждений, предположений.

Комментированное чтение используется преимущественно во время перечитывания текста, для того чтобы показать, каким мог бы быть наш "диалог с автором", обеспечить "погружение" в текст.

Комментировать текст нужно в том месте, где это действительно необходимо, а не после того как предложение или фрагмент дочитаны до конца. Поэтому чтение ребенка можно прервать в любой момент. Ни в коем случае нельзя прерывать чтение ребенка словами: "Стоп!", "Достаточно!", "Хватит!", "Остановись здесь!" и т. п. Прерывание чтения ребенка должно происходить естественно.

Приемы прерывания чтения обучающихся:

- рефрен (повтор слова, словосочетания вслед за ребенком), за которым следует комментарий или вопрос к обучающимся;

- "включение" воображения детей, например, такими словами: "Представьте себе...", "Увидели?..", "Представили?..";

- формулировка максимально "свернутого", "сжатого" вопроса, не предполагающего дальнейшей беседы, например: "Догадались, почему?".

Комментарии учителя должны быть краткими и динамичными. Комментарий не должен превращаться в беседу.

Не нужно требовать от детей развернутых ответов, пусть они будут краткими, но наполненными эмоциями.

Использование антиципации

Пометки на полях

Ещё один вариант самостоятельного изучения нового материала. Этот эффективный приём является ключевым в известной технологии критического мышления.

Применение нового подхода к организации урока литературного чтения с использованием технологии продуктивного чтения способствует более эффективному развитию устной речи школьников, повышает качество работы по совершенствованию правильности, беглости, сознательности чтения, стимулирует интерес учащихся к уроку литературного чтения.

В таблице приведена подробная структура технологии продуктивного чтения.

Этап урока	Содержание	Деятельность педагога	Деятельность детей
Организац ионный момент	1. Общая готовность детей к уроку 2. Концентрация внимания детей 3. Общий план действий	1. Проверка готовности. 2. Выбор эффективного способа, приёма концентрации внимания. 3. Наличие общей установки на урок.	1. Самоконтроль готовности. 2. Реакция на учителя, внимание. 3. Самоопределение: – знаю, что буду делать; – понимаю, хочу делать или нет; – думаю, что могу сделать.
Этап I. Работа с текстом до чтения	1. Проверка домашнего задания 2. Актуализация знаний, появление темы, проблемы урока 3. Антиципация чтения	1. Выбор способа проверки (критерии: необходимость проверки, активность способа, соответствие теме и типу урока, обратная связь, создание возможности для учащихся корректировать свою работу, формировать навык самооценки и самоконтроля). 2. Точность подобранных заданий (в том числе и по тетради), их объём и характер, связь с темой нового урока. Способ постановки темы, проблемы урока. 3. Организация подготовки учащихся к чтению текста, прогнозирование его содержания и тематической, эмоциональной направленности в соответствии с их возрастом.	1. Свободное владение знакомым материалом. Умение работать самостоятельно, по цепочке, в парах и группах с использованием ранее изученного и освоенного инструментария. 2. Умение зафиксировать затруднение или удивление, выразить их в речи, самостоятельно сформулировать тему урока. 3. Определение смысловой, тематической, эмоциональной направленности текста, выделение его героев (самостоятельное) по названию, имени автора, ключевым словам, предшествующей

	4. Появление целей урока	4. Постановка целей урока с учётом общей (учебной, мотивационной, эмоциональной, психологической) готовности учащихся к работе.	тексту иллюстрации, с опорой на читательский опыт. 4. Принятие целей урока, готовность к чтению и обсуждению текста.
Этап II. Работа с текстом во время чтения	1. Первичное чтение текста 2. Перечитывание текста (в случае необходимости)	1. Выбор вида первичного чтения (самостоятельно учащимися, комбинированное, чтение учителем; вслух или про себя) с учётом специфики текста, возможностей учащихся, целей и задач урока, общей художественной задачи текста. Выбор способа выявления первичного восприятия (беседа, тест, фиксация первичных впечатлений, письменные ответы на вопросы, с помощью смежных видов искусств) с учётом особенностей текста, возрастных и индивидуальных возможностей учащихся. Соотнесение качества первичного восприятия с содержанием последующей работы, внесение необходимых корректив. 2. Целевое обоснование этапа, связь с результатами выявления первичного восприятия. Организация медленного «вдумчивого» чтения, диалога с автором через текст, вычитывание подтекста. Постановка к тексту вопросов разной смысловой направленности, соотнесение объёма фактуальных и подтекстовых вопросов с художественными особенностями текста и возможностями учащихся. Краткий и ёмкий комментарий текста. Деление текста на смысловые части и постановка уточняющего вопроса к части. Организация в случае необходимости попутного составления плана, пересказа (в том числе и с опорой на учебную	1. Самостоятельное чтение (или чтение слежение, чтение слушание) в соответствии с программными требованиями к качеству чтения (осмысленность чтения). Наличие первичной эмоциональной реакции на текст, её адекватность тексту. Умение выразить свои чувства, мысли. Проверка своих предположений о содержании и героях текста, рефлексия: «Почему прогноз оказался неточным? Какой информации оказалось недостаточно?» и т.д. 2. Умение включаться в диалог с автором и с учителем, отвечать на вопросы учителя с опорой на текст, аргументировать свою точку зрения. Проявление внимания к суждениям товарищей, стремление найти и «разгадать» авторские подсказки в тексте.

	3.Беседа по содержанию в целом	тетрадь). Проведение необходимой словарной работы по ходу перечитывания и комментирования текста. 3. Обобщение прочитанного. Выявление совпадений первоначальных предположений учащихся с окончательными выводами по тексту. Обращение в случае необходимости к отдельным фрагментам текста, отработка его выразительного чтения. Постановка к тексту обобщающих вопросов.	3. Умение отвечать развёрнуто, используя элементы пересказа, выразительного чтения. Умение определять тему текста.
Этап III. Работа с текстом после чтения	1.Концептуальная беседа по тексту 2. Знакомство с писателем.	1.Постановка концептуального вопроса к тексту (желательно как проблемного). Организация коллективной дискуссии (в том числе и проблемной). Подведение учащихся к коллективному решению, соотносящемуся с авторской позицией. Формулирование основной идеи или концепта текста (совокупности главных смыслов). 2. Рассказ о писателе. Организация беседы о личности писателя. Работа с материалами учебника, дополнительными источниками.	1.Участие в коллективной дискуссии. Выдвижение гипотез, формулирование аргументов, контраргументов. Умение корректировать, изменять свою точку зрения. Выделение основной идеи текста, его концептуального уровня (самостоятельное). 2. Умение дать характеристику личности писателя на основании прочитанного («Какой он? Что его привлекает в мире, в людях, а что отталкивает? В чём особенность его взгляда на мир?» и т.д.). Корректировка своих первоначальных представлений о писателе. Умение различать понятия «писатель (создатель)», «автор (герой произведения)», «рассказчик (повествователь)». Работа с дополнительными источниками информации (аппарат учебника, учебная

	<p>3. Работа с заглавием, иллюстрациями.</p> <p>4. Творческие задания.</p>	<p>3. Организация обсуждения смысла заглавия, выбор формы обсуждения. Обращение учащихся к готовым иллюстрациям.</p> <p>4. Выбор (творческого) задания, направленного на одну из сфер читательской деятельности учащихся: эмоциональной сферы, сферы воображения, сферы осмысления содержания, сферы реакции на художественную форму. Обоснованность выбора общей художественной задачей текста, особенностями литературного развития учащихся. Выбор организационной формы выполнения задания.</p>	<p>тетрадь, словарь и пр.). 3. Определение «характера» заглавия: что оно отражает – тему или идею. Соотнесение текста с иллюстрациями, сопоставление своего взгляда на прочитанное со взглядом художника. 4. Выполнение (творческого) задания (в том числе и в учебной тетради) самостоятельно, под руководством учителя, в паре, в группах.</p>
Подведение итогов урока		<p>Аргументированное оценивание качества состоявшегося чтения, деятельности учащихся в целом и по-отдельности. Повторение выведенных законов, определений (нового, что узнали учащиеся). Организация подведения итогов урока учащимися.</p>	<p>Оценка и рефлексия собственной и коллективной деятельности («Сегодня я научился ...», «Я ещё не очень хорошо читаю выразительно, мне надо ...»).</p> <p>Перечисление своих действий: читали рассказ (ФИО автора) «...» (название произведения) и т.д. Демонстрация главного итога: выразительное чтение, интерпретация текста, ответ на проблемный вопрос и пр.</p>
Домашнее задание	Творческое задание	<p>Выбор домашнего задания в соответствии с результатами урока, целями следующего урока. Дифференцированный и индивидуальный характер домашнего задания, учёт деятельности учащихся на уроке, их способностей и возможностей. Исследовательское, поисковое задание (требующее высокой</p>	

		степени самостоятельности учащихся). Самостоятельное чтение текста. Задание в учебной тетради. Заучивание наизусть. Работа по развитию речи.	
--	--	--	--

5. СКОРОЧТЕНИЕ, БЫСТРОЕ ЧТЕНИЕ, ДИНАМИЧЕСКОЕ ЧТЕНИЕ ...

В современных условиях, когда на человека буквально обрушилась лавина информации, нелегко сориентироваться в этом потоке все пребывающей информации. Стремительный рост потока информации во всех областях жизни и радует, и огорчает нас. Радует, потому что рост информации свидетельствует о прогрессе науки и технологий. Но вместе с тем человеку становится все труднее осваивать даже те знания, которые ему требуются, он теряется в обилии сведений, порой не может отделить важное и необходимое от второстепенного. Помочь человеку разрешить эти проблемы пытаются многие науки: информатика, лингвистика, психология, логика, библиотековедение и др.

Очень многое в этом направлении предстоит сделать. И прежде всего в школе, которая вступает на качественно новый этап своего развития в связи с переходом на обновление содержания образования.

Сейчас очень много курсов и специальных программ по быстрому чтению. Методики могут отличаться, но суть у большинства из них одинаковая. Эти методы учат лучше понимать прочитанный текст с существенной экономией времени.

Скорочтение – способность быстрого восприятия текстовой информации при использовании особых способов чтения.

Обычная скорость чтения на *русском языке* у взрослого человека в пределах 120—180 слов в минуту, по опытным исследованиям средняя скорость равняется 201 слову в минуту при среднем проценте усвоения 52. Под скорочтением понимают способность чтения в 3 – 4 раза быстрее средней скорости, максимально примерно до 600 слов в минуту.

В основах *скорочтения* лежат, в частности, исследования французского врача-офтальмолога Эмиля Жеваля. В 1878 году он обнаружил, что глаза совершают короткие движения (скачки) с короткими остановками (фиксации). Во время чтения одной строки глаза останавливаются 3 – 4 раза, а не на каждом знаке. Исследование показало, что поле зрения человека шире, чем считалось ранее. В 1894 году в печати появились статьи о преимуществах *скорочтения*. С распространением массового образования интерес усиливался.

Первый курс *скорочтения* был организован в Сиракузском университете (Syracuse University) США в 1925 году.

В 1940-х популярны были аппаратные способы повышения скорости чтения, в частности с помощью тахистоскопа. Скорость чтения существенно увеличивалась, однако результаты были неустойчивыми.

В 1958 году появился способ «*Динамического чтения*», разработанный учительницей Эвелин Вуд.

В 1976 году в Кемеровском книжном издательстве (Кемерово) вышла в свет книга «*100 страниц в час*» В. Ф. Вормсбехера и В. А. Кабина.

В 1985 году в издательстве «Лениздат» вышла в свет книга Бородиной В.А., и Бородина С.М. Учим ... читать: Уроки динамического чтения.

В 1991 году в издательстве «Прометей» вышла книга «Техника быстрого чтения» О.В. Кузнецова и Л.Н. Хромова.

В 1991 году в издательстве Краснодар: «Просвещение» вышла книга О.А. Андреева и Л.Н. Хромова «Учитесь быстро читать».

В 2004 году в Минске в издательстве ООО «Попурри» выпущена книга *Бьюзен, Тони*. Учебник быстрого чтения = The speed reading book by Tony Buzan. – (Живите с умом).

В 2011 году в издательстве АСТ (Москва) вышла книга Г.Э. Авшарян «Скорочтение». Быстрый курс для школьников, студентов и всех, кто хочет быстрее думать.

В 2012 году в издательстве «Эксмо» (Москва) вышла книга М.А. Зиганова «Скорочтение» (Сделай себя сам).

В 2012 году в издательстве «Вектор» (Москва) вышла книга Н. Грейс «Скорочтение». [<http://umapalata.ru/skorochtenie.html>]

В 2013 году в издательстве Альпина Паблишер (Москва) вышла книга *Маркс-Була, Эбби* «Быстрое чтение за 10 дней = 10 Days to Faster Reading» [<http://readli.net/byistroe-chtenie-za-10-dney>] [<https://magicspeedreading.com>].

Рассмотрим некоторые из них.

Ф.В. Вормсбехер и В.А. Кабин в своей книге «100 страниц в час» еще в 1976 году написал: «... вопросами динамического чтения занимаются отдельные энтузиасты в Актюбинске, Алма-Ате, Караганде, Ленинграде, Москве, Минске, Новокузнецке, Одессе, Усть-Каменогорске, Чите и других городах ...».

За последнее время в обиход читателей вошли такие термины, как «скорочтение», «быстрое чтение».

Ф.В. Вормсбехер и В.А. Кабин поясняют, что слово «динамический» в термине «динамическое чтение» означает: силовой, богатый движением, действием, внутренним напряжением.

Динамическое чтение по Ф.В. Вормсбехеру и В.А. Кабину предполагает чтение только глазами. Читатель, минуя речедвигательный и слуховой аппарат (ухо, язык, нёбо, губы), направляет графическую информацию в мозг только через зрительный анализатор.

Авторы книги «100 страниц в час» пишут, что главным резервом является переход от комплексного чтения к чтению только глазами (подавление

внутреннего проговаривания, артикуляции) за счет расширения поля зрения, умения пропускать через «фильтр» избыточную информацию.

Динамическое чтение – требование жизни. ... Динамическое чтение позволяет сэкономить много времени, приобрести больше знаний, опыта, стать эрудированным человеком.

Авторы книги «100 страниц в час» утверждают, что при динамическом чтении за счет концентрации внимания, целенаправленного чтения, улучшения памяти и общего психологического настроения читателя происходит повышение усвоения прочитанного на 20-25 процентов.

Начиная с 40-х годов XX века вопросами скорочтения стали заниматься ученые разных стран. Особенно большое внимание было уделено этому вопросу в США. Первые курсы были организованы в Гарвардском университете. Затем этим заинтересовались бизнесмены, политики, журналисты, администраторы.

Прежде чем приступить к занятиям по развитию навыков быстрого чтения, авторы рекомендуют определить:

1. Начальную скорость чтения;
2. Процент усвоения прочитанного,
3. Коэффициент эффективности чтения.

Как часто мы слышим слова: «Я знаю, но сейчас не помню», «Совсем забыл», «Выпало из головы», «Подождите немного, я вспомню». Это те случаи, когда восприятие информации было, информация накоплена в памяти. А выхода ее нет, нет припоминания! А такая информация, которая не припоминается в нужный момент, бесполезная, она не может быть использована в жизненной практике.

Для закрепления информации в долговременной памяти нужен так называемый критический срок. Он специфичен для каждого человека и различен при разных обстоятельствах.

В процессе обработки информация не только запоминается, но и приводится в какой-то определенный порядок, как бы раскладывается по полочкам, чем обеспечивается лучшее припоминание.

Чтобы научиться в любое время припоминать и воспользоваться информацией в жизни, мы рекомендуем следующее:

1. Выработайте привычку логически обрабатывать полученную информацию. Не читать повторно, а мысленно обрабатывать прочитанное.

2. Постоянно меняйте приемы работы над текстом: от простого обдумывания и пересказа содержания до критического разбора и суждений по тексту.

3. Периодически возвращайтесь мысленно к прочитанному. Наибольший эффект даёт четырехразовая логическая обработка информации:

Первая – сразу после чтения;

Вторая – через 20-30 минут, но не позднее 3 суток;

Четвертая – через 3 недели, но не позднее 3 месяцев.

Это идеальная схема. Обычно в жизни мы ее не соблюдаем. Но необходимо обязательно произвести первую и вторую обработку. Если этого не

случится, то информация может исчезнуть бесследно. Через двое суток ее останется в голове только 16 процентов .

Забывчивость, как правило, – результат внутренней неорганизованности, мыслительной пассивности, недостаточной или неполноценной обработки информации. [34].

ДИНАМИЧЕСКОЕ ЧТЕНИЕ (по В.А.Бородиной, С.М.Бородину)

Авторы книги «Учим ... читать: Уроки динамического чтения» В.А. Бородина, С.М. Бородин на основе многолетнего опыта работы с читателями создали методику обучения динамическому чтению, которая прошла длительную практическую проверку. Как утверждают авторы, применение данной методики позволит повысить продуктивность чтения в среднем в два-три раза.

Авторами в результате многочисленных исследований получены интересные данные о процессе чтения, его организации, о психических возможностях человека по развитию восприятия, памяти, мышления, внимания.

В книге «Учим ... читать: Уроки динамического чтения» авторы излагаются основные принципы методики обучения динамическому чтению, приводятся рекомендации по совершенствованию восприятия, мышления, внимания, памяти и словарного запаса. Динамическое чтение авторами определяется как «целенаправленный, высокопродуктивный, активный, гибкий и развивающийся вид чтения, владение которым способствует всестороннему развитию читательского умения, создает хорошую базу для дальнейшего систематического совершенствования читательских навыков».

Читать умеют все. Однако умеют читать продуктивно немногие.

Динамическое чтение – веление времени. Овладение динамическим чтением позволяет приобрести больше знаний, опыта, стать эрудированным человеком, развить творческие способности, обогатить словарный запас.

Известно, что любая программа обучения строится с учетом норм на ее усвоение. Значит, *чтение как главный умственный труд во всех сферах образования и самообразования должно выражаться количественно и качественно с учетом соответствующих для каждой категории читателей научно обоснованных нормативов по всем показателям.*

Чтение можно измерить не только *скоростью*, но и *коэффициентом усвоения* прочитанного, а также *продуктивностью* и *нормированной продуктивностью чтения*.

Скорость чтения – это объем прочитанного текста за единицу времени. Объем текста определяется в страницах, словах, слогах, знаках. Время измеряется в часах, минутах, секундах. Чаще всего единицей измерения скорости чтения служит количество слов в минуту.

Коэффициент усвоения – количество усвоенного содержания текста. Он включает понимание и запоминание текста. Коэффициент усвоения измеряется в процентах или долях единицы и определяется как отношение усвоенного материала к общему содержанию, принимаемому за 100 процентов или

единицу. В педагогической практике показателем хорошего усвоения считается коэффициент 0,7, или 70%.

Продуктивность чтения – обобщенный количественно-качественный показатель навыков чтения, характеризующийся объемом усвоенного содержания текста за единицу времени. Продуктивность чтения определяется как произведение скорости чтения и коэффициента усвоения и измеряется количеством слов в минуту.

Нормированная продуктивность чтения – это продуктивность чтения конкретного читателя, приведенная в соответствие с установленным эталоном – нормой либо по коэффициенту усвоения, либо по скорости чтения.

В практике обучения динамическому чтению, авторы, помимо названных выше показателей оценки чтения по скорости, коэффициенту усвоения, продуктивности и нормированной продуктивности чтения используют еще показатель гибкости чтения. **Гибкость**, или **динамичность чтения** – это способность читателя изменять как скорость, так и коэффициент усвоения в зависимости от цели и вида чтения, а также от степени доступности содержания текста.

Авторы книги «Учим ... читать: Уроки динамического чтения» **динамическим чтением** понимают целенаправленное, высокопродуктивное, активное, гибкое и развивающее чтение, а курс динамического чтения рассматривают как психолого-педагогический практикум обучения такому чтению.

У каждого человека имеются внутренние неиспользованные резервы. Современный человек должен стремиться достичь скорости свыше 300 слов в минуту и усваивать содержание текста с коэффициентом не менее 70 процентов. Читатель должен быть гибким, динамичным в зависимости от целей и видов чтения. Авторы утверждают, что обучение динамическому чтению позволят за 1,5 – 2 месяца решить эти задачи. У читателя формируется сознательное отношение к чтению как трудоемкому и сложному виду умственной деятельности, развиваются разнообразные читательские умения, обеспечивается двух-трехкратный рост продуктивности чтения, создается достаточно хорошая база для дальнейшего совершенствования читательских навыков [35].

3. Методические рекомендации по формированию системы читательской деятельности школьника

Читательская деятельность школьника является одним из приоритетных направлений модернизации образования в Казахстане. Чтение как один из способов передачи и усвоения знаний и духовных ценностей, выработанных человечеством, средство образования и воспитания личности, влияет в целом на уровень успешности и конкурентоспособности человека в обществе.

К.Д. Ушинский говорил: «Читать – это еще ничего не значит. Что и как читать – вот суть вопроса» [11].

В условиях информационного взрыва искусство быть читателем – великое и бесконечное мастерство. Объем научной и технической информации удваивается по подсчетам ученых каждые 10-15 лет. Глобальные изменения в области чтения связаны с новыми открытиями в области коммуникационных и информационных технологий. Сегодня наглядным источником информации для ученика не могут быть лишь учебники, энциклопедии и школьные плакаты. Учебе современного школьника способствуют интерактивные доски, содержательные электронные книги, интернет библиотеки. И этот список с каждым днем пополняется. Даже появился новый тип чтения, который существенно отличается от чтения книги – это чтение с экрана монитора.

Для развития читательской грамотности учителю необходимо систематически обучать учащихся деятельности с учебной, художественной литературой, другими источниками информации, читательскому искусству.

Обучать деятельности – это значит делать чтение мотивированным, интересным, читательскую практику постоянной и самостоятельной. Необходимо подчеркнуть, что читательскую деятельность ребенка требуется организовывать с опорой на его творческое воображение, с учетом структуры.

Схема 1. Структура читательской деятельности



В методическом плане эффективным будет применение разнообразных форм развития системы читательской деятельности школьника. При этом важно учитывать возрастные особенности обучающихся.

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО РАЗВИТИЮ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Рекомендуется учителю начальных классов организовать читательскую деятельность младшего школьника в три системных этапа:

1 этап – работа над качественным навыком чтения (постоянная тренировка над беглостью чтения, увеличением объема и количества прочитанного). Без навыка чтения будет затруднена учебная деятельность ученика по всем другим предметам и освоение ГОСО начальной школы, отработка умения освоения текста художественного произведения и извлечения из него необходимой информации;

2 этап – деятельность учащихся над развитием ценностных ориентаций, познавательно-коммуникативного восприятия, эмоциональной отзывчивости, познания, переживания, читательского мнения о прочитанной информации;

3 этап – самостоятельная читательская деятельность, воспитание культуры чтения.

**Навык чтения – явление сложное.
Он складывается из двух сторон: смысловой и технической.**

Смысловая:

понимание содержания и смысла читаемого.

Техническая:

- способ чтения,
- темп чтения,
- правильность чтения,
- выразительность.

Результатом развития читательской деятельности станут 3 группы читательских компетенций:

- **1 группа** связана с техникой чтения и отражает уровень сформированности навыка чтения, включающего правильность, беглость, осознанность, выразительность (*когнитивная деятельность*);

- **2 группа** связана с освоением текста литературного произведения и текстовыми читательскими компетенциями - умением воссоздавать в своем воображении картины, созданные автором; постигать художественные образы; сопереживать героям; понимать причины событий, изображенных в тексте и т.д. (*когнитивная и мотивационная деятельность*);

- 3 группа (по Н. Н. Светловской) [13] – это умение пользоваться службами книги; прогнозировать ее содержание по внешним приметам еще до чтения; формировать мотивы и цели чтения при встрече с книжным окружением; выбирать объект для чтения, опираясь на внешние оформление — службы и элементы книги и др. (*когнитивная и мотивационная деятельность*).

Формирование техники чтения и текстовых читательских компетенций происходит под руководством, наблюдением, контролем учителя.

Формирование у обучающихся основы типа правильной читательской деятельности, то есть умения думать над книгой до чтения включает для учителя два способа.

Первый способ: показать ученику книгу, разъяснить специфику, назначение, назвать ее элементы и службы, рассказать об их значимости для читателя, об их взаимосвязи с содержанием книги, а затем помочь сделать правильные выводы и проследить, чтобы ученик действовал с книгой «как надо»: по всем правилам рассматривал ее до чтения, выделяя и сопоставляя те элементы и службы, которые позволяют ему самонастроиться на чтение, предугадав его характер (тему, жанр, эмоциональную и интеллектуальную специфику, соответствие цели чтения и т. п.).

Второй способ: ничего до поры не рассказывать о книге как специальном инструменте для чтения, а просто систематически приносить разные книги и читать из них детям вслух произведения различных жанров, стилей, эмоционально-интеллектуальной насыщенности и п. т., но всякий раз после чтения и перепроверки уровня восприятия детьми прослушанного текста вместе с ними по всем правилам рассматривать прочитанную книгу, включать каждого ребенка в активный познавательный процесс методом моделирования обложки, попутно последовательно демонстрируя и называя при сопоставлении только те службы ее и элементы, которые в данном конкретном случае помогают предугадать наличие в книге нужного содержания и тут же позволить детям испробовать себя в умении находить в новых книгах сначала знакомое, а затем любое нужное содержание, действуя так же, не расшифровывая словесно. Научно установлено, что в рассмотренных случаях организации усвоения типа правильной читательской деятельности при первом подходе позволяет добиться от обучающихся умения рассказывать о том, как надо действовать с книгой, чтобы предвосхитить ее содержание и настроиться на самостоятельное чтение, формирует способность коллективно применить знание в присутствии учителя, но привычки и потребности в такой деятельности «для себя» не создает. Второй подход легко создает устойчивое индивидуальное умение действовать с книгой «как надо» всегда (с учителем или без него, что достигается через 4-5 занятий, а затем переходит в привычку) [15].

В системе внеурочной читательской деятельности могут быть организованы как на уровне класса, так и школы следующие мероприятия:

- акция «Запишись в библиотеку»,
- конкурсы «Мой класс читает», «Я – читатель», конкурс сочинений по прочитанной книге: «Моя любимая книга», постоянно действующий конкурс знатоков книг «Читал ли ты?», конкурс читательских дневников, страницы

которого посвящены анализу прочитанных книг из фонда школьной библиотеки «За книжными страницами» (оформление, заочный анализ формуляров, сочинений и читательских дневников),

- мониторинг динамики уровня читательского интереса,

- экскурсии с целью знакомства с библиотекой, обзора книжного фонда.

- выставки иллюстраций к любимым произведениям художественной литературы: «Смотрите, что мы читали!», выставка плакатов, закладок: «Читайте хорошие книги!», выставка книг, подаренных библиотеке с указанием дарителей,

- конкурсные программы «Мы - читатели»,

- часы коллективного чтения,

- фотовыставки «Мои друзья читают», «Я- читатель»,

- Недели книги,

- организация подписки на детские журналы и газеты.

Способствуют формированию интереса к чтению *читательские пятиминутки*, рекомендуемые практиками для проведения на каждом уроке. Вначале книги приносить, стараясь выбирать лучшее из того, что соответствует возрасту и интересам учащихся, но не включено в школьную программу. Знакомство может происходить в форме рекомендации-рассказа о книге, чтения самых интересных мест, чтения с продолжением на следующих уроках. Впоследствии проведение пятиминуток можно поручить учащимся, и это замечательно, когда у ребенка появляется насущная потребность поделиться прочитанным с одноклассниками и учителем.

Этой же цели служат традиционные уроки в конце четверти, когда учащиеся отчитываются о самостоятельном чтении за четверть, оценивают качество и количество прочитанного, делятся своими читательскими впечатлениями, рекомендуют интересные новинки для чтения одноклассникам [18].

Среди форм внеклассной читательской деятельности практиками выделяются разнообразные формы внеклассных занятий по литературному чтению:

- литературный праздник

- литературная игра

- литературная гостиная

- театральные фестивали

- диспут

- концерт

- интервью

- эссе

- кружок

- олимпиады, викторины

- электронные конкурсы

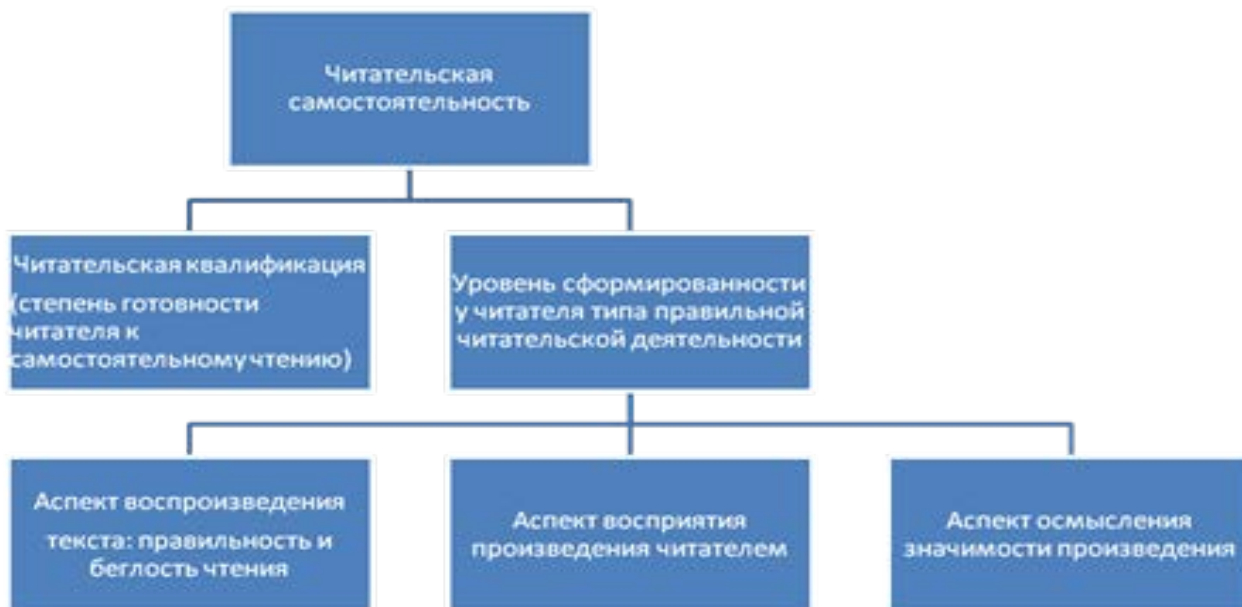
- дискуссии

- экскурсии

- состязание чтецов.

При этом учителю важно продумывать виды деятельности, стимулирующие самостоятельную работу учащихся, а также учитывать индивидуальные особенности и интересы младших школьников. Это будет способствовать развитию мотивации участия каждого школьника во внеклассной работе по литературному чтению. Для развития читательских интересов в процессе индивидуальной работы ученику придётся выполнять индивидуальные задания по прочтению и интерпретации литературных произведений.

Схема 2. Структура читательской самостоятельности



При организации читательской деятельности особое внимание необходимо уделять одаренным детям. Одаренность – значительное по сравнению с возрастными нормами опережение в умственном развитии либо исключительное развитие специальных способностей (музыкальных, художественных и др.). Чаще всего внимание к одаренным детям привлекает их большой словарный запас, сопровождающийся сложными синтаксическими конструкциями, а также умение ставить вопросы. Многие одаренные дети с удовольствием читают словари и энциклопедии, придумывают слова, должны, по их мнению, выражать их собственные понятия и воображаемые события, предпочитают игры, требующие активизации умственных способностей.

Для работы с одаренными детьми в начальной школе следует применять такие формы как:

- конкурс плакатов;
- конкурс книжек-малышек по изучаемым произведениям;
- конкурс рисунков;
- конкурс на лучшую иллюстрацию к художественному тексту;
- конкурс на лучший анализ художественного текста;
- конкурс эрудитов;
- конкурс юных поэтов, писателей;
- конкурс декламаторов.

По итогам читательской деятельности учащимся можно предложить заполнять «Лист моих достижений» (См. Таблицу 1).

Таблица 1. Лист моих достижений

Умения и навыки	1 класс	2 класс	3 класс	4 класс
Чтение по слогам				
Чтение по слогам и целыми словами				
Безошибочность (среднее число ошибок)				
Выразительность				
Умение отвечать на вопросы к тексту				
Типичные ошибки, часто встречающиеся				
Умение пересказать текст				
Чтение наизусть (число выученных произведений)				
Умение составлять отзывы о прочитанных книгах (письменные и устные)				
Примечание: в листе можно проставлять оценочные баллы или условные обозначения (принятые учителем и учеником)				

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО РАЗВИТИЮ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ СРЕДНИХ И СТАРШИХ КЛАССОВ

В результате развития читательской деятельности в этом возрасте освоится новая группа читательских компетенций:

- 1 группа (по Ю.Ю. Скриповой) [36] – умение эстетического отношения к действительности, отражённой в художественной литературе (ценностно-смысловой аспект деятельности);
- 2 группа [36] – ориентирована на формирование нравственных ценностей и эстетического вкуса, понимание духовной сущности произведений (ценностно-смысловой аспект деятельности).

Рекомендуется учителю начать обучение учащихся культуре деятельности с учебной литературой.

Первым шагом будет обучение школьника выбору способа чтения (просмотреть, прочитать, изучить), который зависит от целей работы, выбора определенного режима. Режим в свою очередь зависит от материала, который предстоит прочитать. Возможно *рекомендовать ученикам классифицировать тексты*, предназначенные для прочтения следующим образом:

- 1) тексты для подробного изучения;
- 2) тексты для ознакомления;
- 3) тексты, из которых нужно выбрать определенную информацию.

Учителю следует помочь ученику сориентироваться в арсенале способов чтения: просмотр, беглое сплошное чтение, чтение выборочное, чтение-изучение, углубленное чтение, ознакомительное чтение и др. (См. Таблицу 2).

Таблица 2. Способы чтения

Параметры различия	Способ чтения			
	По форме прочтения	Чтение про себя		Чтение вслух
По использованию логических операций	Аналитическое чтение		Синтетическое чтение	
По глубине проникновения в содержание текста	Интенсивное чтение		Экстенсивное чтение	
По целевым установкам	Изучающее чтение	Ознакомительное чтение	Просмотровое чтение	Поисковое чтение
По уровням понимания	Полное/детальное понимание	Общее/глобальное понимание		
По скорости	Быстрое/просмотровое (поисковое) чтение	Медленное/аналитическое	Экранное/электронный текст в чате, блоге, на форумах в интернете	

Чтение-просмотр ученикам рекомендуется для предварительного ознакомления с книгой, чтобы определиться, следует ли заказать ее в библиотеке, нужно ли читать ее, если нужно, то каким способом и т. п.

Динамичное чтение есть слагаемое читательского искусства, а не суть. Сфера его применения ограничена литературой научного и научно-популярного характера, учебниками и справочниками. При беглом чтении обязательно должна сохраняться пристальность внимания и точность усвоения

прочитанного. Школьник должен понять, что этот навык дается регулярной аутотренировкой и приучением себя.

Обучение скорочтению учителем должно быть основано на развитии навыков ученика в следующих направлениях:

-максимально увеличивать сектор обзора читаемого учебного текста, стремиться охватить одним взглядом возможно большее количество слов, строк, абзацев;

- приучивать себя воспринимать значение слов мысленно, без их произношения (не вслух, конечно, но даже «про себя»);

- развивать память и мышление так, чтобы весь текст воспринимался внимательно.

Выборочное чтение рекомендуется для поиска какой-то вполне определенной информации (например, статистические данные, описание какого-то события и т. п.) или новых приводимых сведений. При этом обучающийся может не анализировать все содержащиеся в тексте факты – достаточно понять, что нового, важного и полезного для него содержится в таком тексте. Надо указать, что это могут быть тексты не только научного стиля, но и других стилей: официально-делового, публицистического, художественного.

Чтение-изучение может начинаться с совета учителя ученику задать самому себе вопросы:

- Умею ли я сосредоточиваться на читаемом? После глубокого и плодотворного чтения пробовал ли я отдавать себе отчет, почему работа была успешной и как я сосредоточил внимание при чтении?

- Возникают ли у меня вопросы в процессе чтения? Какого характера эти вопросы? Умею ли я их фиксировать или забываю, увлекшись чтением?

Следует разработать памятку и предложить обучающемуся вчитаться в памятку, сопоставить с практикой собственной работы. В памятку возможно включить полезные советы.

К примеру такого плана:

ПАМЯТКА

Основной формой самообразовательной работы является систематическое чтение. *При чтении надо иметь в виду следующее:*

1. Лучше читать немного, но основательно. «Глотание» книги — самое непроизводительное занятие.

2. Чрезвычайно большое значение имеет выбор книги. Если захочется читать по какому-либо вопросу, то прежде всего надо либо посоветоваться со знающими людьми, либо заглянуть в рекомендательные списки книг по данному вопросу. Выбрать самые хорошие, самые нужные книги, а из них ту, которая по силам, с которой надо начать.

3. Читая, временами надо останавливаться и отдавать себе отчет в прочитанном. Если есть непонятные слова, надо в каком-нибудь энциклопедическом словаре справиться, что это слово значит, потом записать в особую тетрадку и самое слово, и его значение, а также придумать несколько фраз, где бы это слово употреблялось, и их записать. Если непонятно какое-

нибудь место, то полезно еще раз перечитать его и отдать себе отчет в том, что именно непонятно: слово, выражение, мысль и т.д. Затем выписать непонятное место, потому что именно непонятно. Не оставлять непонятные вопросы неразрешенными: надо либо спросить кого, либо найти ответ где-нибудь в книге.

4. По окончании чтения каждой главы, пока еще прочитанное свежо в памяти, записать у себя в тетради содержание прочитанного.

Если читающий не привык к такому записыванию. Пусть попробует сначала записывать содержание газетных статей.

5. Если какая-нибудь мысль в читаемой учебной книге особенно поразит или понравится, ее тоже надо переписать в тетрадку. Хорошо записывать по памяти, потом сравнивать с текстом и тогда еще раз записывать по памяти уже точный текст. Это развивает навык точно передавать чужие мысли, а это навык очень важный.

6. Надо также выписывать себе в тетрадь все то, что надо запомнить: годы событий, имена, цифры.

Часто бывает полезно не только выписать цифры, но и составить к ним соответствующую диаграмму, чтобы нагляднее представить себе дело.

7. По окончании чтения книги надо дать себе отчет в том, что нового дала эта книга – если дала, чего не дала, что еще надо узнать по тому же предмету, в чем читающий согласен или не согласен с автором и почему.

Учащемуся важно объяснить, что вначале такой способ чтения покажется медлительным и трудным, но уже четыре-пять книжек, прочитанных таким образом, дадут навык к серьезному и сознательному чтению.

Общая стратегия изучения учебной книги такова:

- отделять в тексте основное от второстепенного, выводы от аргументов и доказательств;

- не пропускать ни одного незнакомого слова, выражения;

- записывать все возникающие вопросы сразу на листке – вкладыше, указывая страницу (например, с.7, 3-й абзац сверху; Z – знак абзаца), этот прием называют «сюжет с карандашом»;

- закончив чтение (параграфа, главы, статьи, книги), задать себе вопросы такого рода: в чем главная мысль? Каковы основные звенья доказательства ее? Что вытекает из утверждений автора? Как это согласуется с тем, что я уже знаю о прочитанном из других источников?

Актуализируется мнение Н.Н. Сметанниковой о том, что стратегия - это план-программа *совместной деятельности*, в которой очень много учащийся работает самостоятельно под руководством учителя.

Обратить внимание ученика, что с какой скоростью мы ни читали бы, какой памятью ни обладали, сознательное чтение без записей - вещь немислимая. Опыт чтения с записыванием повышает эффективность усвоения материала, заостряет память.

Следует сослаться на творчество великих ученых, писателей, политических и общественных деятелей, в мастерской которых проводится огромная черновая, подготовительная работа над книгой с карандашом в руках.

Литературовед А. И. Гессен рассказывает, что Пушкин имел обыкновение читать с пером или карандашом в руке. При этом он часто вносил в особые тетради те или иные заинтересовавшие его выписки из книг.

Необходимо постоянно объяснять ученику, что рациональная работа с книгой дает умение:

- сосредоточиваться на том, что читаешь;
- выжимать самую суть читаемого, отбрасывая мелочи;
- охватывать мысль автора вполне ясно и отчетливо: это помогает выработке ясности и отчетливости собственных мыслей;
- мыслить последовательно;
- воображать ярко и отчетливо, как бы переживая то, что читаешь.

Выжимать суть читаемого невозможно без размышлений над книгой, не задавая ей и себе вопросов. *Учитель советует ученику, как можно сформулировать эти вопросы, что для этого обозначают на бумаге цель, намечают тему. Осмысленное чтение связано с пониманием.*

Схема 3. Структура понимания чтения



Схема 4. Уровни понимания текста



При этом деятельность педагога по формированию системы чтения также направляется на углубление понимания, влияние на поведение и

совершенствование личности ученика.

Педагогу необходимо обращать *пристальное внимание учащихся на то, что через проникновение в сущность читаемого они развивают свои духовные способности* и обогащают чувства и мысли образовательным содержанием.

Углубленное чтение учитель советует с целью полной переработки информации текста, чтобы ученик мог понять, какую проблему решает автор, каковы его точка зрения и выводы. Перед школьником ставятся задачи осмысления структуры текста, сопоставления выводов автора с собственными рассуждениями, усвоения основной идеи автора, нахождения аргументов, доказывающих авторскую идею. При этом обращается внимание на детали текста, которые важно проанализировать и оценить. Итогом работы с текстом должно стать полное усвоение его информации и запоминание основной части текста, чтобы впоследствии ею можно было воспользоваться.

Иногда такой способ чтения называют аналитическим, изучающим, творческим и применяют его при чтении текстов учебников.

Ознакомительное чтение учащихся представляется как способ общего знакомства с содержанием текста, как правило, только с основной информацией. Обозначается ученикам задача запоминания выходных данных текста, т. е. где и когда он опубликован.

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОБУЧЕНИЮ УЧАЩИХСЯ КУЛЬТУРЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ С ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРОЙ.

Учителю рекомендуется при чтении художественной литературы вести контроль за развитием у обучающихся ключевых компетентностей:

- мотивированное понимание содержания текста;
- умеет максимально приблизиться к авторскому замыслу («восстанавливать» с помощью средств языка передаваемую мысль, идею);
- умеет контролировать правильность своего понимания.

Учителю в работе следует детально изучить и опираться на типологию понимания текста [37], представленную в филологической литературе и выделяющую три основных типа:

- 1) семантизирующее понимание;
- 2) когнитивное понимание;
- 3) распремечивающее понимание.

Семантизирующее понимание — это самое элементарное узнавание отрезков речи. Оно, как правило, дефектно, так как при восприятии чужой речи происходит лишь частичное усвоение смыслов. Если в контексте встречается незнакомое слово или сложная синтаксическая конструкция, то это может привести к неверному пониманию текста. *Семантизирующий тип* знаком нам по тем усилиям, которые мы предпринимаем, чтобы понять речь на иностранном языке при слабом знании его лексики и грамматики.

Когнитивное понимание возникает при преодолении трудностей в освоении информации текста, его содержательной стороны. Оно способствует образованию знания, но недостаточно для его прочного удержания памятью.

Когнитивное понимание опирается на рефлексию, которая, в свою очередь, помогает личности развиваться интеллектуально.

Распредмечивающее понимание присуще развитой языковой личности. Это тот идеальный читатель, которым должен стать выпускник школы, но, конечно же, личность человека формируется на протяжении всей жизни, поэтому можно говорить только о вкладе учителя в воспитание такого читателя. Это большой интеллектуальный и эмоциональный труд, построенный на смыслопостижении и смыслопорождении того, что имеется в тексте: информации, подтекста, эмоционального фона произведения. *Учитель должен использовать строго научный язык при объяснении понятий – языковых и внеязыковых средств*. К таким средствам, из которых строится текст и возникает содержание подтекста, относят: средства номинации (единицы языка), средства текстопостроения (законы литературы), изобразительно-выразительные средства (законы поэтики). Эти языковые и внеязыковые средства позволяют восстановить мотивы создателя текста, понять большую часть содержания, т.е. выделить разные предметы, которые интересовали автора. *Распредмечивание происходит в основном при чтении художественных произведений и в сложных устных коммуникациях*. Это процесс выявления смыслов, неявно выраженных в тексте, но присущих ему и несущих важную для адекватного понимания информацию.

Постижение содержательности любого художественного текста, будь то лирическое стихотворение или роман-эпопея, предполагает *исследовательский маршрут* с постепенным восхождением от простого к сложному.

Рассматривая те или иные произведения с их уникальными чертами, учитель должен соотносить их с индивидуальной стадией развития, на которой находится обучающийся или класс. Если задать слишком высокие образцы, то обнаружится, что у обучаемых нет готовности к восприятию на уровне психофизиологии. Если же задать слишком простые, то будет потерян их интерес к эстетическому развитию.

Учителем читательская деятельность школьника должна направляться на ориентирование в изобразительно-выразительных средствах текста, которые явно и неявно влияют на его умение читать. Чтобы лучше проникнуть в смысл читаемого, ученик уточняет (во внутреннем плане речи) то, что понял, подбирает смыслы и формулирует идею произведения. Тем самым развивается его мышление, обогащается словарный запас, корректируется синтаксический строй речи.

Особое внимание в читательской деятельности ученика важно уделять способности к рефлексии. Результат понимания текста определяется уровнем развития умения рефлексировать. Недостаточно только прочитать текст. Необходимо спросить себя: «Я понял... Что же я понял?». Рефлексия понимающего направлена на то, чтобы «нарисовать» предметы, о которых идет речь в тексте, почувствовать то, что переживают герои произведения. Читатель вступает в коммуникацию с писателем и понимает его через законы языка: автор пользовался ими, чтобы быть понятым.

Учитель должен обучать ученика методике поэтапной работы с текстом:

1 этап. Восприятие

Работа с первичным восприятием (формирование смысловых установок).

Формирование эмоциональной оценки текста с помощью вопросов: Что понравилось? (Не понравилось?) Почему? О чем текст? (первичная работа с названием).

2 этап. Структурно-функциональный анализ

Работа с частями текста. Применение схем, таблиц, других приемов визуализации.

В художественных текстах также идет анализ сюжета, композиции, охарактеризовываются герои (их внешность, речевая характеристика, мироощущение, поступки, мотивация поступков), анализируется система образов, простирается хронотоп. Работа над смыслом эпизода или ключевой сцены.

3 этап. Реконструкция смысловых структур

Вычленение эпизодов, построение альтернативных моделей.

В художественных текстах: прерывание действия на кульминации и выдвижение гипотез относительно сюжета, судьбы героев, смысла произведения в целом. Работа над художественной деталью. Анализ языка произведения (средства выразительности). Как те или иные языковые средства работают на смысл произведения, идею?

4 этап. Смысловая компрессия

Понимание текста – процесс перевода текста на другой язык (прием смысловой компрессии), в результате которого образуется минитекст, воплощающий в себе основное содержание исходного текста – реферат, аннотация, резюме, сочинение-закладка.

Построение образа, предмета или ситуации, наделенного определенным смыслом. T1 → T2 (перекодировка), где T – текст.

Построение сообщений, несущих альтернативные смыслы. Соотнесение нескольких текстов, сочинение по проблемам, отраженных в авторских текстах [38].

В задачи учителя входит формирование самостоятельной читательской деятельности, которая развивает ученика в интеллектуальном, культурном, духовно-нравственном плане. Такой ученик-читатель умеет выбирать и отбирать книги для чтения и знает, как их надо прочесть.

Опытный ученик в читательской деятельности умеет:

- проявить целеустремленность и настойчивость в достижении цели;
- планировать свою деятельность, выполнять намеченное, оценить свои результаты;
- взаимодействовать с другими обучающимися и окружающим миром;

Опытный ученик в читательской деятельности имеет:

- культуру учебного и интеллектуального труда, основанного на развитых интеллектуальных умениях (анализа, синтеза, обобщения и др.);
- духовно-нравственную культуру;
- интерес к работе с книгой, информационными, компьютерными технологиями.

и понимать прочитанное, а значит, сможет полноценно учиться в старшей школе.

В зависимости от цели, которую преследует педагог, *можно выделить несколько видов дневников*:

- дневник-отчет о количестве прочитанных про себя или вслух страницах, отметки родителей, которые читали вместе с ребенком. Здесь могут быть следующие столбцы: номер, название произведения и ФИО автора, число прочитанных страниц, тип чтения (вслух и про себя), подпись родителей. Используется в начальных классах.

- дневник-отчет о прочитанных книгах. Учитываются только названия книг, имена авторов, даты чтения (июнь 2018, август 2018 и т.д.). Могут быть также «заметки на полях», то есть краткие замечания о книге.

- дневник-шпаргалка с мини-анализом произведений.

Никаких четких требований, как вести и оформлять читательский дневник, нет — это решает каждый учитель с учетом особенностей класса или конкретного ребенка. В начальной школе в читательском дневнике используется минимум столбцов, в старшей школе учитель может требовать более точного описания каждой прочитанной книги.

Что должно быть в читательском дневнике и как его заполнять?

- ФИО автора произведения
- Название произведения
- Число страниц
- Жанр произведения (поэма, роман, рассказ и т.д.)
- В каком году было написано произведение. Чем известен этот год в истории? Какова была обстановка в стране, где жил автор?
- Основные герои. Можно указать просто их имена, но можно привести и краткую характеристику: возраст, связи с другими героями (старший брат, отец, друг и т.д.), внешность, любимые занятия, привычки, можно привести номера страниц, на которых автор дает характеристику герою. Хочется ли быть похожим на героя? Почему?
- Сюжет, то есть о чем рассказывается в книге.
- Отзыв о книге.
- Список ключевых эпизодов в книге с номерами страниц.
- Эпоха, в которую происходит действие произведения, или конкретные годы. Кто тогда был у власти? В какой стране или городе происходит действие?

Сейчас много детей читают книги в электронном виде, да и количество страниц зависит от формата, поэтому колонки о количестве листов в данной книге может не быть.

Старшеклассники могут также привести дополнительные сведения:

- Список критической литературы по произведению или автору.
- Выписки понравившихся фраз, выражений.
- Краткая биография писателя.

Кроме обычных сведений, ученик может рисовать в читательском дневнике, делать кроссворды, сканворды, задачки, также написать письмо автору книги или героям и проч.

Можно ли помогать ученику вести дневник?

Да, особенно в начальных классах это может быть слишком сложным для него. Более того, можно даже читать вместе и по ходу чтения обсуждать книгу, героев, события и заполнять дневник.

Проверка читательского дневника необходима. Ребенку важно ваше одобрение его труда. Но лучше вести работу над внеклассным чтением и с читательскими дневниками систематически [39].

В читательском дневнике школьникам необходимо писать отзыв о книге.

Для начала нужно определиться, что такое отзыв и для чего он пишется.

Отзыв - это передача личных мыслей и чувств, вызванных прочитанным произведением. Целью отзыва является рекомендация книги другим читателям. Прочитав отзыв, дети должны подумать, какая интересная книга, нужно обязательно прочитать ее.

Отзыв о прочитанной книге - это свободное сочинение. Общая схема здесь была бы не уместна и, скорее всего не помогла бы, а лишь навредила. Тем не менее, можно дать некоторые рекомендации в последовательности и содержании отзыва, встречающиеся в школе.

Рекомендации:

Во-первых, обязательно скажите, какие чувства вызвала у вас прочитанная книга: что порадовало, что опечалило, а что не понравилось - и почему.

Во-вторых, отметьте несколько моментов, которые вас особенно «зацепили»: это может быть герой, или его действия, или сама ситуация, о которой рассказывает автор. И опять-таки - объясните, почему это вас «зацепило».

В-третьих, скажите, что для вас стало самым ценным в прочитанной истории.

Пошаговый план составления отзыва (памятка для написания)

1. Посмотрите на автора и название книги. Автор вам знаком? Что вы о нем знаете? Упомяните важное. А что с названием книги? Оно интересное? Может быть, создает настроение или намекает, что ждет в книге? Скажите об этом несколько слов.

2. Вы указали автора и название. Теперь пора переходить к основной части отзыва: **ответьте на главный вопрос – о чем эта книга?** В чем главная мысль истории? Чему она учит?

Обратите внимание! Здесь не нужно подробно пересказывать книгу. Важно – сформулировать главную идею произведения.

Например: «Каштанка» А. П. Чехова

Это история о собачьей преданности. О том, как маленькая рыжая собака сначала потерялась и попала к циркачу, а потом, несмотря на сытую жизнь и ласковое отношение второго хозяина, все равно вернулась к столяру и его сыну.

Желательно, конечно, писать кратко, но не упуская важное. Двух-трех предложений будет вполне достаточно.

3. Дальше говорим главное: понравилась книга или нет. И обязательно раскрываем – почему?

Чем вас порадовала история? Чему научила? Что показалось самым интересным? Согласны ли вы с действиями героев или, может быть, поступили бы по-другому? Вдруг у вас есть даже совет подходящий для кого-то из действующих лиц книги. Пишите обо всем, что придет в голову. В отзыве на книгу лучше сказать слишком много, чем не сказать ничего. А сократить вы всегда успеете!

4. Отдельно скажите несколько слов о героях книги. Кого вы считаете самым главным действующим лицом? Кого – второстепенными персонажами, помощниками, злодеями и т. д.? Расскажите, нравятся ли они вам. Может быть, с кем-то вы хотели бы подружиться?

5. Переходим к заключению. Сделайте вывод – чему вас научила прочитанная книга? Что стало для вас самым ценным в ней? Что вы поняли?

Шпаргалка в помощь при написании отзыва

Вы можете использовать следующие синонимы и выражения:

- книга (произведение, повесть, рассказ, роман, сказка, история)
- эта книга понравилась (запомнилась, привлекла моё внимание, оставила впечатление, глубоко тронула, обратила на себя внимание, очень впечатлила, берет за душу...)
- интересная книга (увлекательная, захватывающая, занимательная, впечатляющая, любопытная, врезающаяся в память, чарующая и т. д.)
- автор рассказывает (показывает, описывает, говорит, изображает жизнь, иллюстрирует, знакомит с ..., очерчивает круг таких вопросов, как...)
- особенно мне нравится главный герой истории (дорог, интересен, симпатичен, интригует, привлекательный, тронул меня...)

Возможно, также пригодятся такие выражения:

- эта сказка (история, книга) позволяет сделать вывод ...
- читать эту книгу легко, в ней есть интересные (красивые) иллюстрации; автор пишет про

Отзыв может быть написан в виде рассуждения, которое обычно содержит:

1. Краткое сведение о книге: имя автора, название произведения, место и время событий, которые описывает автор, кто стоит в центре повествования.

2. Тезис - мнение читателя о книге и доказательства справедливости этого тезиса.

3. Вывод - общая оценка книги.

Рассмотрим данные пункты более подробно.

1. Ученик записывает имя автора и название произведения. Далее можно написать в какое время происходили события, описанные в книге, что ученик знает об этом историческом периоде из книг и кинофильмов. Затем можно упомянуть те личности, которые стоят в центре повествования.

2. В главной части отзыва нужно выразить свое мнение о прочитанном произведении. Можно написать свое отношение к книге, главным героям, описать наиболее понравившиеся места в произведении и обосновать, почему они понравились. Практически во всех отзывах дается характеристика одного или нескольких героев. Учащийся рассказывает о том, какие черты характера, поступки, подвиги героев прочитанной книги взволновали его. Он восхищается положительными качествами людей - их добротой, храбростью, и выражает свое презрение к отрицательным персонажам, возмущаясь их подлостью, лживостью, трусостью. Наиболее интересные отзывы получаются, когда есть сравнение, сопоставление прочитанного с фактами, известными из других книг или из жизни.

3. В отзыве ученик обязательно должен дать оценку книге. Возможно, написать свои пожелания или советы другим ребятам, рассказать, о чем он размышлял после прочтения книги, чему она его научила. Может быть, он захотел перечитать эту книгу ещё раз, пусть напишет почему. В конце можно написать своё мнение о языке книги и привести в пример понравившийся отрывок.

Ниже приведены примеры вопросов, которые могут помочь учащимся в работе над отзывом:

О чём эта книга?

Что ты знаешь об авторе книги?

Какова тема и основная мысль произведения?

Какие места в книге произвели на тебя наиболее сильное впечатление?

Как ты думаешь, почему автор выбрал именно это название для своего произведения?

Понравилась ли книга? Чем?

Кто из героев особенно понравился? Почему?

С кем из персонажей ты хотел бы подружиться? Почему?

Как ты охарактеризуешь главных героев?

Где и в какое время происходили события, описанные в книге?

Упоминается ли в книге о каком-либо важном историческом событии?

Что ты знаешь об этом историческом периоде из других книг, кинофильмов?

На какие природные особенности обращает внимание автор? Почему?

О чём ты размышлял после прочтения книги?

Что тебе запомнилось, что показалось необычным?

Чем обогатила тебя книга? Над какими вопросами она заставила задуматься?

Чему научила тебя эта книга?

Учащимся следует объяснить, что существуют различные *виды отзывов*: как запись в дневнике с выражением мнения о книге; отзыв, написанный по заданию учителя, библиотекаря, по собственному желанию; отзыв-письмо (к другу, товарищу по классу, автору произведения, в издательство (по обращению издательства); заметка в классную или школьную газету и т. д.)

В методике и школьной практике термин «отзыв» используют часто как синоним термину «рецензия». Но если по своему лексическому значению эти слова действительно близки, то в терминологическом плане (применительно к развитию речи) они требуют дифференциации. И это важно объяснить учащимся.

В основе ученической рецензии лежит анализ литературного произведения, что предусматривает оценку не только содержания, но и художественного мастерства писателя. Это требует от рецензента известной начитанности, литературного и речевого развития, литературоведческих знаний, умения искать и находить те художественные средства, с помощью которых автор реализует основную идею произведения. Эти знания накапливаются учащимися (в соответствии с программой по литературе) к старшим классам. Рецензия требует от автора знаний законов построения литературного произведения, если речь идет о художественном произведении, особенностей сценических постановок, если это рецензия на спектакль, знаний специфики телевидения, если речь идет о рецензии на телепередачу. Поэтому считают, что рецензия доступна лишь старшим школьникам, которые способны воспринять не только фабулу произведения, оценить поступки героев (что обязательно в отзыве), но и дать анализ художественного произведения (что обязательно в рецензии).

Итак, отзыв о прочитанной книге, просмотренном спектакле, кинофильме, телепередаче - такой вид школьного сочинения, который по своей сути, по специфике жанра должен отражать и выражать авторскую позицию, взгляды и интересы автора. Сочинение-отзыв представляет большие возможности для самовыражения личности школьника. Поэтому его рассматривают как особое речевое произведение, основанное на выражении личностного мотивированного эмоционально-оценочного отношения к прочитанному. Аргументация оценки в отзыве во многом определяется тем, насколько овладели школьники литературоведческими знаниями (идея, тема, сюжет, композиция и пр.) и умением анализировать произведения, опираясь на эти знания. Чем шире используют эти знания школьники, тем ближе отзыв к рецензии.

В работе над отзывом о прочитанном рекомендуется использовать прием анализа школьниками ученических отзывов (как положительных, так и негативного характера). Эта форма работы является и способом проверки приобретенных знаний и умений и позволяет судить об усвоении учащимися требований, предъявляемых к отзыву. Анализ отзывов может проводиться как по одному, так и по ряду параметров и в последовательности, позволяющей постепенно усложнять задания. При такой работе необходимо, чтобы учащиеся были знакомы с произведением, о котором написан отзыв. Желательно, чтобы анализируемый ученический отзыв воспринимался школьниками не на слух, а был размножен по количеству детей в классе (или по одному варианту на парту) [40].

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОРГАНИЗАЦИИ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ЦИКЛА ЧТЕНИЯ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОГО ТЕКСТА

Учителю рекомендуется учитывать при организации взаимодействия с текстом три типа читательской деятельности ученика: чтение образца, анализ образца, текстопорождение по образцу.

Следует использовать технологический цикл чтения публицистического текста [41] по образцу:

Претекстовая работа – подготовка к чтению/слушанию: просмотр текста – первичное обдумывание содержательности внешней формы – попытка осознать ассоциации или их отсутствие, фиксирование читательских ожиданий (Давайте проверим наши читательские ожидания... Попробуем воссоздать историческую эпоху периода Февральской и Октябрьской революций 1917 г...)

Чтение/слушание текста: собственно чтение вслух или про себя, воображение вымышленного универсума, усилия при задержании в памяти воссоздаваемого мира, переживание и осмысление представляемого мира – осознание непонятного, особенно взволновавшего, на что хотелось бы обратить внимание других читателей.

Послетекстовая работа – обмен читательскими впечатлениями, осознание впечатлений, соотнесение читательских впечатлений с ожиданиями и предыдущим читательским опытом, выражение чувств и мыслей, вызванных прочитанным текстом, в определенном жанре устной или письменной речи (Мы прочитали цикл статей М. Горького. поделитесь своими размышлениями: они определяют наше дальнейшее обсуждение... Во время обмена информацией были высказаны различные мнения – они определяют дальнейшее исследование. Мы найдем ответы на вопросы, которые помогут нам сделать выводы о том, против чего направлен пафос цикла «Несвоевременные мысли», раскрыть сущность представлений Горького о революции, культуре, личности, народе, покажем отношение писателя к русской жизни 1917-1918 г.).

Цикл текстопорождения по образцу – это воспроизведение образца, его формы и содержания.

Приступая к проведению цикла уроков по изучению публицистического произведения, учитель должен иметь четкое представление о знаниях и культурном опыте учащихся. Наилучшим способом сбора информации может быть наблюдение и предварительное анкетирование учащихся. Вот примерный образец входной (и итоговой – чтобы выявить результат обучения) анкеты:

- Приходилось ли тебе читать публицистические произведения? Попробуй вспомнить их названия и авторов.

- Знаком ли тебе термин «род литературы»? Какие тебе известны роды литературы?

- Каких произведений читал больше – эпических, лирических или драматических?

- Что такое «публицистика»? К какому роду относятся публицистические произведения?

- Определи, какой отрывок относится к публицистическому тексту. Как ты об этом догадался? (дается ряд отрывков из художественных текстов)

- Попробуй назвать отличия публицистического произведения от лирического и драматического (по форме и содержанию).

- Какие публицистические жанры ты знаешь?

- Любишь ли читать публицистические произведения? Что у тебя вызывает трудности при чтении публицистического произведения?

- С чем ассоциируется у тебя слово «публицист», «публицистика»? Имеют ли эти понятия отношение к СМИ?

На основании действий, составляющих цикл чтения, выделяются три этапа уроков чтения публицистического произведения.

Этап подготовки к чтению (слушанию) текста

Содержание этапа: просмотр текста – первичное обдумывание содержательности внешней формы драмы – попытка осознать ассоциации или их отсутствие, зафиксировать читательские ожидания.

Методика этапа – организация опроса в устной и/или письменной форме (анкетирование) с помощью вопросов, направленных на:

а) рассмотрение и первичное осмысление внешней формы публицистического текста. Выделение неизвестного, осознание необходимости введения нового понятия: Как устроен текст? Почему так необычно устроен текст?

б) осознание ассоциаций, читательских ожиданий: знакомо ли вам имя автора произведения? какие произведения этого автора вы читали? Перечитайте название, подзаголовки и т.д., какие читательские ожидания у вас возникают? Приходилось ли вам слышать отзывы об этом произведении или о других произведениях этого автора? Как внешняя форма определяет ваш настрой на чтение? Каким, по вашему мнению, должен быть пафос (тон, содержание) произведения?

Этап чтения (слушания) публицистического текста

Содержание этапа: чтение публицистического произведения вслух или про себя, воображение вымышленного универсума, усилия по задержанию в памяти воссоздаваемого мира, переживание и осмысление представляемого мира – выделение непонятого, особенно взволновавшего, удивившего, того, на что хотелось бы обратить внимание других читателей, к чему хотелось бы вернуться, чтобы поразмыслить, еще раз пережить.

Методика этапа:

- организация различных видов чтения: выразительное (осмысленное) чтение наизусть, по книге, про себя, переход от слушания к чтению про себя (прервать учительское чтение на самом интересном месте, после провести викторину «Кто внимательнее прочитал текст»), слушание художественного текста, читаемого учителем, учеником, группой учеников; чтение с видеорядом.

- графическая разметка текста: Отметьте карандашом ключевые моменты, фразы, слова, непонятое (особенно взволновавшего, удивившего, того, на что хотелось бы обратить внимание других читателей, к чему хотелось бы вернуться, чтобы поразмыслить).

Этап обмена читательскими впечатлениями

Содержание этапа: осознание впечатлений, соотнесение читательских впечатлений с ожиданиями и предыдущим читательским опытом, выражение чувств и мыслей, вызванных прочитанным текстом, в определенном жанре устной и/или письменной речи.

Методика этапа: проведение опроса устного /письменного, фронтального/ индивидуального в формах анкетирования, беседы (свободной или по предложенным вопросам), интервью, сочинения, мини-рецензии, отзыва, аннотации.

Вопросы могут содержать опорные конструкции для ответа:

- Захватило ли тебя произведение? Что ты чувствовал. О чем думал во время чтения? Какое впечатление произвел на тебя текст, почему?
- Какие моменты запомнились? Были особенно напряженными?
- Какие слова персонажей были тебе непонятны?
- Какие повторы, совпадения в событиях, ситуациях ты заметил?
- Тебе удалось предугадать ход событий?
- Почему так названо произведение? Какой художественный смысл имеет его подзаголовок?
- О чем это произведение? К каким проблемам обращается автор?
- Оправдались ли твои читательские ожидания?

Содержание домашнего задания должно соответствовать логике читательской деятельности. Это может быть письменный/устный ответ на вопрос о читательских ожиданиях или впечатлениях, отзыв/ рецензия. Собственно чтение или окончание чтения, индивидуальное задание, направленное на работу с дополнительной учебной, научной, справочной или критической литературой. Кроме того, домашнее задание может носить характер контрольной работы: Составьте таблицу с примерами «Язык публицистического произведения». Сильным ученикам предлагается незнакомый текст или свободный выбор, остальным – работа по изучаемой в классе теме.

Следует отметить, что технологию учебного анализа необходимо выдерживать в логике цикла научного познания (наблюдение – проблемный вопрос – выдвижение гипотезы – (тезис) – поиск доказательств – вывод: подтверждение гипотезы либо опровержение и выдвижение новой гипотезы), и весь арсенал принципов, форм, методов, приемов и средств обучения направить на постановку ученика в позицию действующего субъекта учебного процесса.

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО РАЗВИТИЮ ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Повышение языковых стандартов является ключевым фактором модернизации образования в Казахстане. Современная система образования движется в направлении всемерного улучшения изучения и владения английским языком. Чтение на иностранном языке как вид речевой деятельности и как опосредованная форма общения является самым необходимым для большинства людей. Возможность непосредственного

общения с носителями языка имеют немногие, возможность читать на иностранном языке – практически все. Отсюда обучение чтению выступает в качестве целевой доминанты для учителя.

Отсюда возрастает актуальность читательской деятельности при обучению иностранному языку, в результате которой обучающиеся смогут читать тексты на английском языке конкретной и абстрактной тематики, учебные пособия издательства Longman, Macmillan, материалы сети Интернет и другие источники информации.

Учителю самому надо помнить, что успех организации обучения чтению зависит от уровня его профессиональной грамотности, степени его методической компетенции, способности использовать на уроке эффективные приемы и формы работы, адекватные поставленной цели обучения.

Сегодня существует множество методик обучения читательской деятельности применительно к иностранному языку.

Рекомендуется учителю применительно к иностранному языку использовать ступенчатый подход З.И. Клычниковой, которая выделила четыре типа информации, извлекаемой из текста и семь уровней понимания [42].

Два первых уровня (*уровень слов, уровень словосочетаний*) свидетельствуют о приблизительном понимании. Узнавая значение слов и словосочетаний в контексте, читающий получает представление о теме, которой посвящен текст. Операции, которые совершает начинающий читатель, отличаются определенной сложностью. Она возникает не только вследствие количественного расхождения словаря читающего с лексикой, наличествующей в тексте, но и по той причине, что многие слова употребляются в переносном значении и не обладают мотивированностью. Большую сложность представляют также многозначные слова, омографы, антонимы и синонимы.

Третий уровень (*понимание предложений*) более совершенный, хотя он также отличается фрагментарностью. Воспринимая предложение, учащийся должен расчленить его на отдельные элементы, установить связь между ними и их роль в высказывании, опознать грамматические омонимы, особенно в служебных словах, и т.д.

Четвертый и пятый уровни (*понимание текста*) автор связывает с видами чтения и с тем, к каким типам информации относится извлекаемое из текста содержание.

Шестой уровень - *понимание содержательной и эмоционально-волевой информации*.

Седьмой уровень - *понимание всех четырех типов информации, включая побудительно-волевую*.

Два последних уровня должны свидетельствовать о полной сформированности технических. Для выполнения этой последней коммуникативной задачи читающий должен уметь обобщать, находить связь между смысловыми кусками, выделять наиболее важное, «переходить в подтекст», достигать полноты, точности и глубины понимания. В результате

всех этих операций читающий оценивает текст в широком социальном и культурном контексте, а само чтение характеризуется зрелостью.

Школьнику важно *приучиться выделять в чтении два плана:*

- *содержательный (о чем)* – результатом деятельности является понимание прочитанного;

- *процессуальный план (как прочесть и озвучить)* – важен сам процесс чтения, т.е. соотнесение букв и буквосочетаний с соответствующими фонемами, узнавание графических знаков, формирование внутреннего речевого слуха и т. д.

Учащимся предлагается комплексный подход к читательской деятельности: чтение параллельно аудированием и письмом.

На начальном этапе обучения чтению учитель имеет своей целью формирование у учащихся техники чтения на иностранном языке и, в частности, таких способностей как:

- быстрое установление звуко-буквенных соответствий;
- правильное озвучивание графического образа слова и соотнесение его со значением, т.е. понимание/осмысление читаемого;
- чтение по синтагмам, объединяя слова в определенные смысловые группы;
- чтение в естественном темпе текстов, построенных на знакомом языковом материале;
- выразительное чтение текстов вслух, с правильным ударением и интонацией [43].

Рекомендуется по Г.В. Роговой обучать чтению в два этапа:

- обучение чтению вслух,
- обучение чтению про себя.

При обучении чтению вслух используются следующие режимы:

I режим. Чтение вслух на основе эталона.

Эталон может исходить от учителя, он может быть дан в записи. В обоих случаях чтению вслух предшествует определенная аналитическая стадия, которая заключается в звуко-буквенном анализе трудных явлений и в разметке текста. Эталон звучит дважды: выразительно, сплошным текстом, затем с паузами, во время которых учащиеся читают, стараясь подражать эталону («паузированное чтение»). В заключении наступает сплошное чтение текста учащимися, сначала шепотом, затем – вслух. Показателем правильности выступает интонация и решение элементарных смысловых задач.

Однако злоупотреблять чтением вслух на основе эталона не следует, так как большой удельный вес имитации может привести к пассивности восприятия, что замедлит обучение чтению. Поэтому этот режим необходимо сочетать с самостоятельным чтением без эталона.

II режим. Чтение вслух без эталона, но с подготовкой во времени.

Этот режим максимально активизирует восприятие графической материи учащимися, повышает их ответственность. Последовательность работы при этом такая:

1. «Рецепция» в виде чтения про себя с последующей разметкой текста. Здесь чтение выступает как средство нахождения интонации, то есть как стадия чтения вслух

2. «Взаимное чтение». В ходе парной работы учащиеся сначала проверяют разметку текста друг у друга, затем по очереди читают друг другу текст. Взаимное чтение усиливает обращенность и общую выразительность чтения.

III режим. Чтение без эталона и предварительной подготовки.

Здесь различают две последовательных стадии: чтение без эталонов и предварительной подготовки проработанных ранее текстов и новых.

Чтение вслух ранее проработанных текстов направлено прежде всего на развитие беглости и выразительности чтения. Его следует проводить периодически в конце работы над темой, когда накапливается 3-4 текста. Такое чтение нужно устраивать как своеобразный «смотр сил», его можно организовать в виде «конкурса на лучшего чтеца».

Чтение новых текстов также производится без подготовки во времени. Такое чтение максимально приближается к естественным условиям чтения на иностранном языке, при которых учащиеся выделяют незнакомый языковой материал, распознают потенциальный словарь, в целом приобщаются к восприятию и пониманию незнакомых частей текста. Этот режим чтения вслух предполагает активизацию мыслительных процессов.

Все названные режимы обучения чтению вслух должны использоваться в совокупности [44].

Не может быть одной универсальной методики обучения чтению на любом языке. Но общим может быть подход: начинать обучение с понимания букв и звуков, с фонетики.

В 5-м классе учителю необходимо усилить:

- работу со словарём;
- развитие механизмов языковой догадки за счёт опоры на знание правил словообразования;
- отрабатывать различные стратегии в обучении чтению: с полным пониманием (изучающее чтение), с пониманием основного содержания (ознакомительное чтение), просмотровое чтение (поиск необходимой информации в тексте, чтение её вслух, подчеркивание, выписывание).

В 6-7-х классах учитель работает над:

- освоением учащимися в достаточной мере изучающим, ознакомительным чтением (чтение и понимание основного содержания несложных аутентичных текстов, содержащих незнакомые слова, о значении которых можно догадаться на основе контекста, словообразования, сходства с родным языком);
- элементами просмотрового чтения.
- вероятностным прогнозированием - «мысленным обгоном в процессе чтения» - как неотъемлемым компонентом активной мыслительной деятельности для успешного восприятия и понимания в любых видах чтения.

В английском языке при обучении учителю следует использовать фабульные тексты: прерывно-фабульные и непрерывно-фабульные.

В непрерывно-фабульных текстах развитие темы не прерывается авторскими отступлениями и минимально обеспечено фоновыми сведениями.

В прерывно-фабульных текстах развитие сюжета перемежается с фоновыми сведениями и авторскими отступлениями.

Чаще на уроках применяют три плана прерывно-фабульного текста:

- фоновый - включает предысторию события, различные сведения справочного характера, пояснения;

- сюжетный - передает развитие событий,

- авторский – предлагает авторские оценки, ассоциации, отступления.

Фабульный текст позволяет применить следующий прием контроля: описать наружность того или иного действующего лица, место, где происходит действие, сказать несколько фраз о людях, которые фигурируют в рассказе, и т. д. Этот прием имеет целью уяснить, насколько учащиеся поняли факты, изложенные в тексте.

Если текст фабульный и не очень длинный (20- 25 строк), то учащиеся могут передать основное его содержание на иностранном языке. В этом случае, однако, есть опасность, что более слабые учащиеся не справятся с пересказом текста, но не потому, что плохо его поняли, а из-за того, что у них недостаточно развиты навыки экспрессивной устной речи. Поэтому данный прием следует применять осторожно.

Тексты для упражнений надо подбирать информативные, по возможности занимательные, доступные, отражающие адекватную картину мира, а также соответствующие возрастным особенностям. Тексты должны задавать содержательный план речи и обеспечивать реализацию практических, образовательных, воспитательных и развивающих целей обучения. На их основе осуществляется аналитико-синтетическая фаза деятельности чтения. (См. Приложение 4).

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОРГАНИЗАЦИИ ЧТЕНИЯ-ИЗУЧЕНИЯ

1) После просмотра книги и намерения изучить ее, подготовить необходимое для записи. Это - ручка и карандаш, стопочка листков в половину формата страницы школьной тетради (лучше в клетку), узенькие полоски бумаги — закладки, тетрадь, канцелярские скрепки.

2) Работая в тетради, следует оставить треть листа слева для широких полей, где будут вестись записи (в верхнем углу страницы) заголовков и выходные данные книги, а также незнакомые имена, термины, даты, собственные вопросы и т. п.

3) В ходе первоначального чтения и знакомства с текстом (не просмотра его, но чтения) важно схватить общую архитектуру текста, попытаться наметить основные мысли, отметить неясные места, навести кое-какие справки.

4) Результатом первоначального чтения должен быть простой план текста и четкое представление о неясных местах, отмеченных в книге. Технология этой работы требует простого карандаша и закладок. При чтении обязательно делаются пометки в тексте.

Таблица 5. На пороге чтения-изучения

План	Тезисы
1. «Сюжеты с карандашом».	Чтение с карандашом способствует не только запоминанию, но и будит собственную мысль.
2. Заповеди сознательного чтения	Сознательное чтение обеспечивается: сосредоточением на сущности читаемого, выяснением непонятого, сопереживанием.
3. Задачи первоначального чтения	Задачи первоначального чтения общая ориентировка в изучаемом тексте, составление простого плана и заготовок для записей.

5) Обратить внимание на то, что книги собственные, а не чужие. Тогда возможны пометки. А если книги библиотечные, тогда особенно важны закладки. Ими отмечается то, что остановило внимание, на закладках — индекс страницы и абзаца (например, с. 18, 4-й Z сверху).

6) Пометки выносятся на поля карандашом, подчеркиваются строки. Возле мест, с которыми можно не согласиться, ставятся вопросительные и восклицательные знаки. Система подчеркиваний позволяет очень легко находить в книге нужное место. После продолжительных перерывов следует перечитывать свои записные тетради и отмеченные в книгах места для того, чтобы закрепить их в своей памяти.

Многие пометки в книгах показывают, как ярко и отчетливо возникало перед читателями прочитанное, пробуждая мысль острую и эмоциональную, рождая полемику с автором. Пушкин пишет на полях верноподданнической книги Бибикова о Пугачеве: «Вздор!» Вольтер оставляет такую фразу в адрес автора: «Убирайся, ты мне надоел!»

Таблица 6. Характерные экспрессивные пометки на полях книг

V X,!, !!, !!! 1,11,111	важно, очень важно, обратить внимание
=	итог, сумма, равенство
> <	более, менее
?	сомнение, вопрос
Σ	сумма, итог
$\Sigma \Sigma$	общий итог
PS	приписка, написанное поле
I, Sic!	так! яркий факт, четкая формулировка вывода

7) Не следует спешить сразу внедрять эти пометки в свою практику в полном объеме. Важно не количество и «ученость» пометок, а их

осмысленность. Вполне вероятно, что, руководствуясь, этими пометками, с течением времени можно создать свою собственную систему пометок, помня об их главном назначении — служить символами, знаками остановки внимания.

Пометки будут маячками в дальнейшей работе. Знак «?» естественно ляжет на поля возле мест, пока еще неясных. До окончания первого чтения не стоит ломать голову над этими «?», потому что многое разъяснится через несколько абзацев или страниц. Конечно, если сомнения вызваны незнанием слова, термина, надо справиться в словаре немедленно. Такие утвердительные символы ориентируют в отборе материала для записей.

8) Итогом первоначального чтения должен явиться простой план читаемого. Об этом надо помнить в ходе работы, отмечать (цифрами на полях, горизонталью со скобкой =>—), где заканчивается доказательство одной мысли и берет начало мысль другая. Если уже есть навык составления простого плана, надо стараться тут же на отдельном листочке формулировать мысль. Можно записывать эти заголовки плана и на закладках, оставляя их в соответствующих местах текста, но не забудьте все-таки помечать на вкладышах страницу - узенькие полосочки бумаги имеют странную манеру, вылетать из книги и перепутываться.

9) После того чтение закончено, надо приниматься за тетрадь. Первая запись, сделанная о прочитанном, - выходные данные книги. Их перечень необходимо делать в определенном порядке - автор, инициалы, название, место издания и год (Кертаева Г.М., Боталова О.Б. Организация психолого-педагогических научных исследований. Павлодар, 2008). Место издания записывается условным сокращением: М. - если книга вышла в Москве; Л. - в Ленинграде; для издательств других городов - полностью: Киев, Минск, Новосибирск, Караганда, и т. д.

При работе с материалами сборника, указываются на полях полные выходные данные всей книги, а затем, вверху основного поля записи, - название главы, статьи, рассказа (в точном соответствии с оглавлением), ставших предметом внимания.

10) План записывать не надо торопиться — последующее чтение может уточнить его. Стоит воспользоваться советами учителя, известными еще с младших классов:

прочитать (речь идет о первом чтении) про себя текст, продумать прочитанное;

разбить текст на смысловые части и каждую озаглавить;

в заголовках кратко передать главную мысль каждого фрагмента;

проверить, связан ли последующий пункт плана с предыдущим, отражают ли пункты плана основную мысль текста, связаны ли они по смыслу;

проверить, можно ли, руководствуясь этим планом, раскрыть основную мысль текста.

11) Подводятся итоги первоначального чтения. Оно должно дать четкое представление об основных мыслях текста, его композиции, о неясных местах. В результате этого чтения появятся первые записи и пометки: точные выходные

данные книги, эскиз простого плана (последовательный перечень основных мыслей автора), серия пометок в тексте, останавливающих внимание на местах неясных, а также на фрагментах, наиболее компактно выражающих суть читаемого.

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОРГАНИЗАЦИИ ЧТЕНИЯ-УСВОЕНИЯ

Повторное чтение. Оно и есть собственно чтение-усвоение. В ходе его просматриваются пометки, отбирается материал для записи, окончательно формулируется план, определяется вид записи. *Квалифицированный читатель владеет тремя ее видами: план, тезисы, конспект.*

План есть краткий последовательный перечень основных мыслей автора. *Тезисы* - опорные мысли текста. Разницу между планом и тезисами уловить нетрудно: в плане мысль называется (ставят всегда вопрос: о чем говорится?), в тезисах - формулируется (что именно об этом говорится?)

Запись опорных мыслей текста важна, но полного представления о прочитанном на основании подобной - записи не составишь. Ведь важно и то, как автор доказывает свою мысль, как убеждает в истинности своих выводов. В записях порою важно отразить это. Так возникает *конспект*.

Формы записи усложняются в зависимости от целей работы: план — о чем? тезисы — о чем? что именно?) конспект — о чем? что именно? как?

Прежде чем подробно говорить о преимуществах и недостатках той или иной формы записи, необходимо посмотреть, каков *подсобный строительный материал каждой из них*. (Подсобным называют этот материал, соотнеся его с записыванием, но, в читаемом тексте он выступает на ролях не второстепенных).

В ходе чтения делаются пометки. В начале работы с текстом выделены были места неясные («?») - в них надо разобраться сразу или потом. Но места, обозначенные символами «!», «NB», «Sic!» и прочие символы, свидетельствующие о полном согласии с автором. Именно эти фрагменты текста помогут формулировать и пункты плана, и тезисы, и аргументы в конспекте.

Подсобным материалом для целостной записи изучаемого служат *выписки*. Выписка есть дословная или документально точная запись определенного текста (факты, даты, теоретические положения и т. п. сведения, имеющие, по мнению читателя, важное значение).

Умение отбирать материал для выписок — важное подспорье в читательской деятельности. Не менее важно правильно оформить запись. Выписку делают обычно на отдельном листке, указывая слева на нешироких полях ее тему. Причем нужно стремиться не занимать всю площадь полей, впоследствии в одном и том же факте, положении и т. д. можно найти новый угол зрения, новый аспект.

Таблица 7. Образец выписки (лицевая сторона)

<p>Периодический Закон Д.И. Менделеева. Периодическая таблица элементов. История открытия. Великая школа умственного труда</p>	<p>Д. И. Менделеев о своем открытии: «...Невольно зародилась мысль о том, что между массой и химическими свойствами необходимо должна быть связь. А так как масса вещества, хотя и не абсолютная, а лишь относительная, выражается окончательно в виде весов атомов, то надо искать функциональное соответствие между индивидуальными свойствами элементов и их атомными весами. Искать же что-либо, хотя бы грибы или какую-нибудь зависимость, нельзя иначе, как смотря и пробуя. Вот я и стал подбирать, написав на отдельных карточках элементы с их атомными весами и коренными свойствами, сходные элементы и близкие атомные веса, что быстро и привело к тому заключению, что свойства элементов стоят в периодической зависимости от их атомного веса, причем, сомневаясь во многих неясностях, я, ни минуты не сомневался в общности сделанного вывода, так как случайность допустить было невозможно.</p>
--	--

Обратная сторона выписки фиксирует ее источник.

Смотри:

* В кн.: *И.В. Петрянов, Д.Н. Трифонов. Великий закон.*
<http://booksee.org/book/1474696>

Приучай себя (знаю, как это трудно!) непременно отмечать источник: возможно, тебе придется еще раз обратиться к нему, что-то выяснить, уточнить, дополнить.

Почему важно делать выписки на отдельных листках, а не в общей тетради? Да потому, что так облегчается их использование. Факты, сюжеты, теоретические положения, зафиксированные тобой в выписках, легче сравнивать, обобщать, систематизировать, если расположены они компактно.

У выписок есть «дурная привычка» теряться. Следует завести для них файлы, скалывая однотемные выписки канцелярской скрепкой. Когда научный

архив будет разрастаться, завести для каждой основной темы свою папку. Вместе с выписками удобно хранить и копии из научных книг, журналов, газет по сходным проблемам.

Делать выписки - работа трудоемкая, которую называют черновой, ведь в итоговой записи (плане ли, тезисах или конспекте) появится после отбора лишь малая толика.

Несколько облегчит записывание совет сокращать при письме ряд слов.

Обратите внимание, что в выписке о Менделееве не сокращено ни одного слова — буквальное воспроизведение текста, цитирование, не допускает сокращений. А вот запись своими словами в таких сокращениях нуждается — увеличивается емкость площади записи, сберегается время. Но ведь можно так «насокращать», что и сам запутаешься. Поэтому полезно знать основные требования к сокращению слов:

- при сокращенной записи нужно сохранять корень слова (книжн., газетн.);
- оканчивать сокращение на согласную, за которой следует гласная (сокр., согласн., гласн.);

- пользоваться общепринятыми аббревиатурами — сокращениями, употребляемыми в письменной речи; (МГРТ — международное географическое разделение труда; ООН – Организация Объединенных Наций и пр.);

- взять на заметку сокращения, принятые в словарях и энциклопедиях. В них «Список сокращений» — непременная часть вступительных материалов (н. э. — нашей эры; ед. ч. — единственное число; см. — смотри; к-рый — который; сл-но — следовательно и т. д.);

- если выписка носит характер словарно-терминологический, объясняемое слово нет нужды повторять, достаточно обозначить его первой заглавной буквой; никогда не сокращаются имена собственные.

- выписывая суждение неполностью важно следить, чтобы не исказился смысл текста. Пропуски оформляются на письме: *шрифтовые выделения обозначаются подчеркиванием, полужирный шрифт - прямой линией, разрядка - пунктирной, курсив - линией волнистой.*

- закончив выписку, ее надо сверить с контекстом и прочесть обязательно вслух. Это контроль и письменного текста, и памяти.

При выписках необходимо правильно использовать цитирование.

Как научиться цитировать?

Стоит задуматься: почему именно авторскими словами хочется передать мысль, что привлекает именно в дословном воспроизведении текста? Можно ответить, что лучше автора никто не знает проблемы и зачем голову ломать, когда уже все им сказано? Но, в таком случае придется цитировать всю книгу, всю статью, то есть переписывать! Все кажется важным, нуждающимся в буквальном повторении.

Важно понять, как и зачем прибегают к цитате в научной и научно-популярной литературе.

К каждому источнику следует подходить с одним решающим критерием: что может дать это произведение для понимания исследуемого вопроса.

Философ Артур Шопенгауэр по этому поводу говорил: «Цитатами следует

пользоваться только тогда, когда действительно не обойтись без чужого авторитета» [45].

Каково же назначение цитаты в тексте? Ссылкой на авторитетное высказывание стремятся подкрепить свои мысли. Далее, заимствуют ценный фактический материал. Противоположную точку зрения цитируют тогда, когда хотят сопоставить свои взгляды со взглядами оппонента, доказать ошибочность его позиции.

Каждая цитата должна сопровождаться ссылкой на источник, описание которого должно соответствовать библиографическим стандартам.

При цитировании нужно соблюдать точное соответствие цитаты источнику. Допустимы следующие отклонения: могут быть модернизированы орфография и пунктуация по современным правилам, если это неиндивидуальная орфография или пунктуация автора; могут быть пропущены отдельные слова, словосочетания, фразы в цитате при условии, что, во-первых, мысль автора не будет искажена пропуском, во-вторых, этот пропуск будет обозначен многоточием.

Цитаты, точно соответствующие источнику, обязательно берутся в кавычки. Кавычки не ставят в стихотворной цитате, выключенной из текста, в цитате, взятой эпиграфом к книге или статье, а также в перефразированной, т. е. пересказанной своими словами цитате.

Если цитата полностью воспроизводит предложение цитируемого текста, она начинается с прописной (большой) буквы, например:

По этому поводу Л.Н. Толстой писал: «Цель художника не в том, чтобы разрешить вопрос, а в том, чтобы заставить любить жизнь в бесчисленных, никогда не истощимых всех ее проявлениях. ...Ежели бы мне сказали, что то, что я напишу, будут читать теперешние дети лет через 20 и будут над ним плакать и смеяться и любить жизнь, я бы посвятил ему всю жизнь и все свои силы...». [46].

Если цитата включена на правах части в предложение авторского текста, то она пишется со строчной (маленькой) буквы, например:

«Раскрывая особенности проведения наблюдения, Л.И. Аксенова отмечает, что при этом «большое значение имеет ведение педагогического дневника» [47].

Если цитата вводится в середину авторского предложения не полностью (опущены первые слова), то она начинается со строчной буквы, например:

Статья 82 Кодекса о браке (супружестве) и семье указывает на следующее: «... при непосредственной угрозе жизни ребенка или его здоровью орган, осуществляющий функции по опеке или попечительству, вправе немедленно отобрать ребенка от родителей или от других лиц, на попечении которых он находится» [48].

Если цитата органически входит в состав предложения, независимо от того, как она начиналась в источнике, то она начинается со строчной буквы, например:

По мнению И. Бунина, Чехов был «человек редкого душевного благородства, воспитанности и изящества в самом лучшем значении этих слов,

мягкости и деликатности при необыкновенной искренности и простоте, чуткости и нежности при редкой правдивости»...

Цитаты в середине цитаты помещаются в обычные кавычки, например:

Характеризуя типы личности, В. Райх назвал людей умственного труда «живыми машинами», а Д. Шапиро говорил об «умеренном и ровном образе жизни и образе мышления» людей такого плана» [49].

Если автор реферата, приводя цитату, выделяет в ней некоторые слова, то он должен это специально оговорить: после поясняющего текста ставится точка, затем указываются инициалы автора реферата, а весь текст заключается в круглые скобки. Вариантами таких оговорок являются следующие: (разрядка наша. - Е. Ч.), (подчеркнуто мною. - Е. Ч.), (курсив наш. - Е. Ч.), например:

Таким образом, А.А. Бодалев указывал: «Межличностное общение - это всегда взаимодействие людей, при котором они познают друг друга (разрядка наша. - Е. Ч.), вступают в те или иные взаимоотношения, и при котором между ними устанавливается определенное взаимоотношение» [50].

Наряду с прямым цитированием часто прибегают к пересказу текста первоисточника. Такие заимствования не оформляются кавычками, но обязательны ссылки на те или иные первоисточники с указанием страниц. Формы словесного оформления заимствований очень разнообразны, однако речевой академический этикет выработал ряд *устойчивых речевых штампов*, которые помогают конкретнее и короче указать источник заимствования. *Укажем в качестве примеров наиболее распространённые из них.*

1. Вопрос о ... подробно освещён в ряде публикаций. Ниже приводятся некоторые рекомендации из работ Е.С. Полат.
2. Более подробно с ... можно познакомиться в книге Д.Э. Розенталь «Справочник по правописанию и литературной правке».
3. Приводимый ниже материал даётся на основе рекомендаций, разработанных В.М. Даценко, В.М. Шевелевым.
4. Казахстанский музеевед Тебаева З.А., например, рекомендует ... Приведём далее ее отдельные советы.
5. В книге В. Салагаева «Культура делового общения», откуда взяты приводимые ниже методы работы, описываются наиболее распространённые ситуации.
6. Психология выработала по этому вопросу большое количество методик, общий смысл которых можно свести к следующему...
7. Особенности развития исследовательских способностей школьников наиболее полно представлены в исследовании А.И. Савенкова.

Если примечание относится к отдельному слову, то знак сноски стоит непосредственно у этого слова. Если примечание относится к предложению, то знак сноски ставится в конце предложения. Знак сноски ставится перед знаком препинания (исключение - восклицательный и вопросительный знаки).

Полное описание первоисточника даётся только при первой сноске. Если несколько ссылок на один и тот же источник приводится на одной странице курсовой работы, то в сносках проставляются слова «Там же» и номер страницы, на которую дается ссылка, например:

Проблеме развития читательской грамотности учащихся на уроках русского языка и литературы посвящена работа Хасеиновой В.А. [51].

Хасеинова В.А. указывает на то, что читательский портфолио - это одна из технологий формирования у обучающихся способности к объективной самооценке читательской компетентности, способ фиксации, накопления и оценки индивидуальных достижений в области чтения литературы обучающимися. Там же. С. 6.

Если ссылки даются на разные статьи, опубликованные в одном издании, то вторую область описания, т. е. название издания, тоже заменяют словами «Там же», например:

Предлагаемый новый учебно-методический комплект направлен на формирование основ функциональной грамотности в сфере естественных дисциплин.

Автором предложен систематизированный курс истории, направленный на развитие у учащихся аналитических умений.

Если цитата заимствована не из первоисточника, а из вторичного документа, библиографической ссылке должны предшествовать слова: Цит. по кн.: ... или Цит. по ст.: или Цит. по реф.:, например:

По мнению Г. Шпета, именно благодаря внутреннему смыслу в нас возникает «чувство собственного места в мире и всякой вещи в нем».

Ссылкам на цитаты без кавычек и перефразированные цитаты, когда заимствуют не слова, а идеи, должно предшествовать сокращенное слово «Смотрите», например:

Методика социального воспитания - это и теория и практика социального воспитания.

Если какой-либо вопрос освещается рядом авторов, но в разных источниках, то можно перечислить некоторые из них, соблюдая последовательность выхода работ по годам, например:

Изучению мотивов самопрезентационного поведения посвящены работы И. Гоффмана (1959, 1961), Д. Майерса (1996).

Следует избегать ссылок на популярные издания, а также материалы, авторство которых невозможно установить, даже если приводимая в них информация соответствует теме научной работы. Качество и авторитетность библиографического источника можно определить по его заголовку, информации об авторе и издании, а также по стилю написания и оформления текста. Авторитетность научных статей можно определить, в том числе, по авторитетности (импакт-фактору) журнала, в котором опубликована статья, а также по индексу цитирования статьи и индексу цитируемости ее автора.

Следует помнить, что дословное представление цитат является «козырем» научного обзора, но их применение в работе должно быть обоснованным. Особое внимание следует уделить количеству, объему и научной значимости приводимых цитат.

Обилие прямых цитат на каждой странице, следование цитат друг за другом без должного авторского анализа производит (зачастую, оправданно) впечатление несамостоятельности всей работы в целом.

Не рекомендуется начинать абзацы с цитаты, а также помещать одну цитату сразу после другой.

Чтобы не допустить дословного переписывания чужого текста, следует варьировать форму цитирования. Цитирование не обязательно должно быть прямым. *Прямая цитата необходима там, где важно все сказанное автором вплоть до интонационных нюансов и стиля:*

- когда в цитируемом источнике представлен оригинальный взгляд на вопрос, содержится емкое определение, авторская трактовка предмета исследования;

- когда используется распространенная цитата в подтверждение собственных высказываний;

- когда позиция автора подвергается критике или полностью приводятся наиболее характерные и уязвимые места его произведений;

- когда анализируется сам текст, особенности авторского стиля (например, в литературоведческих и филологических работах).

В иных случаях цитирование может быть косвенным, то есть близким к тексту пересказом мыслей автора.

Принято считать, что в научных текстах цитаты не должны превышать 25 % общего объема работы.

В оформлении цитат следует применять тот же вид кавычек, который используется во всем тексте.

Фамилии иностранных авторов приводятся на том языке, на котором написана научная работа. Рядом в круглых скобках приводится оригинальное написание фамилии и инициалов. В случае если в работе дается ссылка на широко известного в отечественной науке иностранного автора, дополнительного написания оригинального имени не требуется, например:

1. Одно из наиболее интересных психологических воплощений идеи осознания - теория потребностей С. Мадди (S. Maddi), который выделяет наряду с биологическими и социальными потребностями группу так называемых психологических потребностей - в воображении, суждении и символизации.

2. Крайним вариантом «жесткого детерминизма» считается психоанализ Фрейда, рассматривающий человека как целиком обусловленного его прошлым...

3. Для корректного употребления фамилий и инициалов зарубежных авторов следует проверить традицию их перевода на русский язык, обратившись к русскоязычным публикациям близкой тематики. В случае если фамилии авторов ранее не упоминались в русскоязычных источниках, следует предложить авторскую транслитерацию фамилии и инициалов, желательно, произведенную по правилам транслитерации иностранных фамилий.

Следует помнить, что недобросовестное заимствование чужих мыслей, текстов без оформления ссылок на автора и выходных данных его работы называется плагиатом и является уголовно наказуемым преступлением.

Иностранные термины, цитируемые в научной работе, приводятся в переводе на язык работы. При переводе иностранных терминов вначале

следует проверить традицию их перевода в русскоязычных публикациях. Если перевод не найден или кажется автору работы неточным, он может предложить свой вариант перевода (при этом обязательно упомянуть о традиции перевода этого термина в русскоязычных исследованиях и аргументировать авторскую версию перевода).

В случае если специальные термины не являются общеизвестными или переводятся автором работы впервые, рядом с переводом в круглых скобках рекомендуется приведение их оригинального написания.

Для грамотного перевода специальных терминов, представленных на иностранном языке, которым не владеет автор, рекомендуется найти резюме источника на английском языке (резюме большинства современных иностранных научных публикаций представлены в электронных базах данных).

При цитировании фрагментов текста иностранных источников цитаты следует приводить на языке основного текста работы в авторском переводе. Если автор не уверен в корректности перевода, рекомендуется использовать парафраз.

При переводе и цитировании иностранных научных работ крайне не рекомендуется использование стандартных электронных средств перевода. Специальные психологические термины и понятия следует переводить с использованием специализированных словарей, а также сопоставлять с традициями перевода, принятыми в соответствующей области.

Библиографические ссылки на отечественные издания до начала XX в., опубликованные по старой орфографии, используя вышедшие из употребления буквы, даются в соответствии с современными правилами орфографии и пунктуации с заменой вышедших из употребления букв современными. Цитаты из таких изданий также даются в соответствии с современными правилами орфографии и пунктуации, если цели и задачи работы не требуют сохранения особенностей цитируемого текста, что должно оговариваться автором работы.

Иногда (в научных работах - довольно редко) цитируемый материал представляет неопубликованное устное сообщение. В таких случаях в тексте работы оговаривается, что материал взят из личной беседы, указывается автор высказывания и дата беседы, например:

«Лев Семенович всегда отвечал на письма, вникая в судьбу и работу каждого из своих учеников» (Из беседы с Н.Г. Морозовой, состоявшейся 11.11.1988 г. (семейный архив Л.С. Выготского).

Законодательные и ведомственные акты цитируются по официальным изданиям, не рекомендуется цитирование по вторичным источникам. При цитировании законодательных и ведомственных актов следует удостовериться, что цитирование проводится по последним обновлениям на момент написания работы.

Цитирование стихов также имеет свои особенности: строки стихотворения желательно располагать так, как они расположены в академическом или другом авторитетном издании, например:

Хорошей иллюстрацией к сказанному может послужить стихотворная миниатюра «Отчего» М.Ю. Лермонтова.

Мне грустно, потому что я тебя люблю,
И знаю: молодость цветущую твою
Не пощадит молвы коварное, гоненье.
За каждый светлый день иль сладкое мгновенье
Слезами и тоской заплатишь ты судьбе.
Мне грустно... потому что весело тебе.

Абстрагируемся от «художественного статуса» стихотворения и взглянем на него просто как на документ об одном из моментов «душевной жизни» поэта [52].

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ПРИЕМОВ РАБОТЫ С КНИГОЙ

Прием составления плана текста. План кратко отражает последовательность изложения и обобщает его, помогая быстро восстановить в памяти содержание источника. План, если он хорошо составлен, может заменить конспекты и тезисы. План помогает улучшить уже сделанные записи. Составление плана к конспекту помогает проконтролировать, не упущено ли существенное, не нарушена ли логика изложения. План помогает и в длительной работе над источником. Если к каждому параграфу или главе учебника составлять план - повторение занимает минимум времени, можно почти моментально возобновить в памяти любой фрагмент курса. План помогает учесть полноту усвоения. Велика роль этого вида записи в сосредоточении внимания - достаточно сделать подробный план к нескольким страницам текста, как работа налаживается и продвигается быстрее. Беглый просмотр плана восстанавливает прочитанное. Сам процесс составления плана воспитывает внимание, улучшает память, развивает логическое мышление и речь.

Простой план составляется в ходе первоначального чтения, с карандашом в руках. Эскиз плана следует уточнить при повторном обращении к тексту. Нужная детализация основных частей плана проводится с обращением внимания не только на подзаголовки текста, если они есть, но особенно на абзацы. Ведь с абзаца (красной строки) начинается в тексте новая мысль, намечается новый аспект.

Самое сложное в работе над планом - сформулировать заголовки. Ученик, приступая к формулированию, должен искать в тексте опорные словосочетания, они помогут. Возможно и текстуальное совпадение с фразами источника.

Прежде чем план появится в рабочей тетради, следует прикинуть его на черновике - отточить формулировки, сгруппировать или детализировать отдельные положения. Практика подсказывает два пути в составлении плана. Первый - составление подробнейшего простого плана (а для начала можно идти вслед почти за каждым абзацем). Такой перечень положений, сюжетов, фактов, составляющих текст, подскажет соответствующую группировку пунктов под общими заголовками. Второй путь - составление краткого простого плана с

последующей детализацией.

Следует не пренебрегать графической культурой записи. Нумерация пунктов, уступы, подчеркивания, пометки на полях у заголовков особо важных, запись через строку— вот основные требования к графике записи. Схема записи плана выглядит так:

I. _____ :

3) _____ ;

4) _____ ;

a) _____

II.

и т. д.

Всем хорош план, да не передает он фактического и проблемного содержания, а лишь напоминает о схеме его расположения. Существо текста вбирают в себя тезисы.

Прием составления тезисов. Тезисы выражают суть читаемого в кратких формулировках, дают возможность раскрыть содержание. Приступая к освоению записи в виде тезисов, полезно в самом тексте отмечать места, наиболее четко формулирующие мысль, которую автор доказывает. Часто отбор таких фрагментов текста облегчается полиграфической культурой оформления книги, поэтому рекомендуем ученикам не упускать из виду шрифтовых выделений.

Формулируя тезисы, нет необходимости всякий раз прибегать к цитированию. Но самобытность, оригинальность авторского высказывания, сохраненная в тезисах, способствует остроте, восприятия материала.

Тезисы непременно следует нумеровать - так сохраняется, фиксируется логика авторских суждений. При записи их в тетрадь стоит пропускать строку, отделяя один тезис от другого, - так облегчается пользование ими.

Прием составления конспекта. Конспект есть краткое последовательное изложение содержания. Основу его составляют план, тезисы и выписки. В такой записи важно отразить и *что* в нем говорится, и *что* утверждается, и *как* доказывается. Универсальность конспекта таит в себе и главную опасность для осваивающего этот вид записи. Подводные камни конспектирования: многословие, цитирование не основных, а связующих мыслей, стремление сохранить стилистическую связность текста в ущерб его логической стройности.

К конспектированию можно приступать тогда, когда овладеешь основами составления записи в виде развернутого, подробного плана. Ученику надо помнить, что не всякий текст нуждается в конспектировании. Как правило, запечатлеть в конспекте необходимо особо важную для него книгу, статью, усвоение которой определит дальнейшую работу над темой, вопросом, проблемой. А начать упражняться в конспектировании следует на материале учебника.

Требования к конспектированию не могут носить канонического, жестко определенного характера, из всех видов записи эта самая свободная. Но полезно знать, что основные элементы конспекта обязательно должны в полное

объеме фиксировать позиции автора, систему основных утверждений и аргументацию их.

Форма записи при конспектировании требует особого внимания: важно, чтобы собственные суждения, размышления над прочитанным четко отделялись при записи. Разумнее выносить пометки на широкие поля, записывать на них дополнительные, справочные данные, помогающие уяснению текста (дату события, упомянутого автором; сведения о лице, названном в книге; точное содержание термина и т. п.).

Если конспектируется текст внушительного объема, не стоит забывать указывать страницы книги, которые охватывает та или иная часть конспекта. Для удобства пользования сделанными записями советуют озаглавливать крупные части конспекта (эту роль выполняет план), заголовки подчеркиваются. Помнить надо и о назначении красной строки. Стремиться к четкой графике записей - уступами, колонками. Если есть возможность, сводить цифровые данные в таблицы.

Читательским мастерством школьника является усвоение содержания книги для расширения своего кругозора. Поэтому советуют излагать мысли и аргументацию автора преимущественно своими словами. Перерабатывая таким образом информацию, можно уяснить самую суть. Мысль, фраза, понятные в контексте, потребуют порой более пространного изложения в конспекте. Но почти всегда (и в этом суть конспектирования) текст оригинала свертывается. И, свертывая текст, ученик учится отрабатывать логическое мышление, учится выделять главное и обобщать однотипные суждения, однородные факты. Есть и еще один аргумент в пользу записи своими словами: обогащается письменная речь, шлифуется язык.

Знание общей стратегии чтения и техники составления плана и тезисов определяет и технологию конспектирования:

1. Внимательно прочитай текст. Попутно отмечай непонятные места, незнакомые слова, новые имена и даты.

2. Выпиши на поля значение отмеченных понятий, слов. Наведи справку о лицах, имена которых тебе неизвестны, о событиях, упоминаемых в тексте.

3. При первом чтении текста необходимо составить простой план его — последовательный перечень основных мыслей автора. При повторном чтении текста следует отмечать, как автор доказывает основные мысли (положения) своей работы.

4. Заключительный этап конспектирования состоит из перечитывания ранее отмеченных мест и их краткой последовательной записи.

5. При конспектировании нужно стремиться выразить мысль автора своими словами, это помогает более сознательному усвоению текста.

6. При конспектировании важен умелый отбор цитат. Необходимо учитывать, насколько ярко, оригинально, сжато изложена мысль. Цитировать следует те суждения, на которые впоследствии возможна ссылка как на авторитетное изложение мнения, вывода по тому или иному вопросу.

КУЛЬТУРА ЧИТАТЕЛЬСКОГО УМСТВЕННОГО ТРУДА И ПАМЯТЬ

Основополагающие принципы культуры читательского умственного труда - последовательность и систематичность.

Универсальных советов не бывает, и работа по воспитанию памяти должна учитывать особенности именно индивидуальной памяти.

Учителю необходимо акцентировать внимание ученика на трех ее типах исследованных и описанных учеными - зрительный, слуховой и двигательный.

Зрительный тип памяти обеспечивает преимущественное усвоение зрительных образов, иллюстраций, наглядных пособий. Люди с такой памятью точно помнят расположение текста («я об этом прочитал в конце страницы»), его объем («теорема на полстраницы»), внешний вид книги («в красной обложке, со светлым заголовочным шрифтом»). При таком типе памяти следует подбирать для чтения литературу, снабженную иллюстративным материалом, записи прочитанного оформлять рельефнее, а по завершении работы внимательно их просматривать.

Слуховой тип памяти обязывает ученика перечитывать записи вслух, обязательно пересказывать наиболее существенные места текста.

При двигательном типе памяти ученику необходимо к каждой книге приступать с карандашом, делать выписки, рисовать схемы, составлять таблицы и пр.

Следует разрабатывать и слаборазвитые ее виды. Чем шире кругозор человека, чем глубже знания в интересующих его проблемах, тем податливее становится память. Должна быть организована в полную силу самообразовательная работа над развитием памяти.

Тренировка памяти может идти двумя путями: дорогой расширения кругозора в процессе самообразовательной работы, где ценен всякий источник знания; и дорогой настойчивой, скрупулезной работы над книгой с карандашом в руках.

Эрудированный человек богат не столько памятью, сколько знанием путей оперативного нахождения нужной информации. И здесь на помощь приходят - словари, справочники, энциклопедии.

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ТЕХНИКЕ ПОИСКА КНИГ В БИБЛИОТЕКЕ

Если учащийся намеревается посетить библиотеку с целью подготовки домашнего задания, к факультативу, написания научного проекта и пр., то ему надо посоветовать, как выбрать книгу или к кому обратиться.

Памятка для учеников даст ответ на нужный вопрос.

1. Следует подойти к информационному табло, где расписаны правила поведения в библиотеке.

2. В библиотеке литература располагается на стеллажах в алфавитном порядке. Чтобы искать книгу было удобнее, полки с книгами разделены на тематики и подписаны, например: художественная литература, проза, поэзия, история, астрономия и т. д. Обходить стеллажи в поисках нужной книги нужно аккуратно.

распечатаете уже заполненное требование. Увы, не всегда электронные каталоги содержат данные обо всем библиотечном архиве. Книги, попавшие в фонд раньше 1990-ого года, не всегда занесены в компьютерную базу. Так что, если вы не можете отыскать старую **книгу**, обратитесь за помощью к библиотекарям.

Как найти книгу в онлайн-библиотеке.

Инструкция

1. Соберите то, что вам известно о книге, в схему. Возьмите нечто главное (героя, место действия, эпоху, жанр) и напишите в середине листа. Отведите в разные стороны несколько стрелочек к другим известным вам фактам: например, «главный герой: обаятельный – доктор - женат». Максимально подробная схема поможет вам систематизировать информацию и заниматься поиском более конкретно.

2. Используйте слова схемы как теги. Существует множество онлайн-библиотек и сайтов по обмену мнениями, на которых для каждой книги разработана индивидуальная страница с описанием, рейтингом и комментариями. Примером такого сервиса являются сайты imhonet.ru и koob.ru.

3. Зайдите на сайт и в поле поиска введите набор ключевых слов, которые могут характеризовать произведение: жанр, характеристика главного героя, место действия или важные детали. Так, запрос «доктор, дьявол» на imhonet вполне определенно укажет пользователю на «Фауста» Гете.

4. Использовать ключевые слова можно и в стандартных поисковиках. При этом найденные результаты часто оказываются точнее, т.к. опираются не только на описание книг, но и на их реальное содержание. Показательным примером является запрос «молоко, жестокость, Бетховен»: слова не характеризуют произведение напрямую, а потому профильными сайтами не распознаются. Однако Google первой же ссылкой выводит страницу фильма «Заводной Апельсин».

5. Обратитесь за помощью на форумы. Старайтесь выбрать сообщество подходящей тематики (не искать же женские романы на сайте любителей фантастики) и максимально тщательно описать все, что вам известно о книге (опять же – опираясь на составленную ранее схему).

6. Спросите о книге у пользователей сайтов-вопросников, вроде «Ответы@Mail.ru». Достоинство подобных проектов в том, что они собирают в себе людей с широким кругом интересов, потому вероятность, что книга будет найдена, достаточно высока [54].

В уникальной Национальной библиотеке Республики Казахстан на сайте создана в режиме онлайн электронная библиотека «Современная литература Казахстана». Одной из главных задач библиотеки является увлечь идеей чтения молодое поколение и сохранить нашу самобытную культуру. Для реализации этой задачи Национальная библиотека Республики Казахстан проводит различные культурные мероприятия по популяризации книги и чтения. По ссылкам можно также выйти на сайты:

Казахская художественная литература см. здесь
<http://www.kitap.kz/ru/books/literature>

Литературный портал <http://adebiportal.kz/catalog/?lang=ru>

Русская классическая литература см. здесь <http://www.klassika.ru:8014/>

Создан форум, на котором можно обсудить содержание книги, задать свои вопросы или внести свои предложения [55].

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОРГАНИЗАЦИИ ЧИТАТЕЛЬСКОГО ПОРТФОЛИО УЧАЩИХСЯ

В соответствии с модернизацией казахстанского образования *школа должна создавать условия, которые бы обеспечивали «запуск» механизмом самообразования, самопознания и самоактуализации личности.* Одним из таких средств может стать портфолио учащегося. В современных школах все более популярной становится идея издания портфолио, как одной из аутентичных, то есть наиболее приближенных к реальному состоянию, форм оценивания, которая ориентирована на процесс самооценивания. Читательский портфолио – одна из технологий формирования у обучающихся способности к объективной самооценке читательской компетентности, способ фиксации, накопления и оценки индивидуальных достижений в области чтения литературы обучающимися.

Портфолио предназначается для учащихся, направлен на повышение мотивации чтения. В результате работы над портфолио ожидается повышение интереса к чтению, определение круга чтения для каждого класса школы, увеличение количества учащихся, пользующихся фондами школьной библиотеки, повышение уровня литературоведческих знаний учащихся, формирование умения ведения учащимися читательских дневников, портфолио.

Структура портфолио состоит из титульного листа, содержания, читательского дневника (список прочитанных произведений, их краткое содержание, оценка прочитанного, отметка о контроле со стороны родителей и педагога), документов, свидетельствующих об индивидуальных достижениях в различных областях читательской учебной и внеучебной деятельности (дипломы, грамоты, сертификаты, копии читательских формуляров и т.д.), листа достижений (динамика навыков чтения), наиболее интересных и важных работ, отражающих прогресс обучающегося (промежуточные и итоговые письменные проверочные работы по литературе, конкурсные работы, самостоятельное исследование отдельных предметных проблем, творческие работы), материалов педагогов, родителей, одноклассников с оценками читательской компетенции обучающегося. В формировании портфолио принимают участие классный руководитель, обучающиеся, родители обучающихся. Эффективность работы над портфолио связана с развитием навыков читательской компетентности школьников, которые необходимы для социализации личности в условиях нарастания темпов информатизации общества, закладыванием основ воспитания образованного, творческого читателя и чуткого слушателя, который в перспективе своего развития, опираясь на формирующийся художественный вкус и развивающиеся эстетические чувства, будет способен ориентироваться в мире культуры [56].

Заключение

Формирование читательской деятельности является одной из важнейших задач современного учебно-воспитательного процесса.

Сегодня читательской деятельностью - личностное свойство, которое можно считать конечной целью и объективным показателем деятельности школьников по чтению. Читательская деятельность проявляется в устойчивой потребности обращаться к книгам, в осознанном выборе материала для чтения, в способности эффективно применить в процессе чтения приобретенные знания, умения и навыки.

Процесс формирования читательской деятельности будет эффективным, если в школе будут использованы современные эффективные технологии и методики обучения.

В ситуации, когда у современных учеников зачастую преобладают прагматические установки на чтение, в том числе и художественной литературы, и чтение становится актом «деловым», главной задачей учителя становится пробуждение у ребенка внутренних, личностных мотивов, сознательной установки на диалог с автором, поиск в произведении ответов на жизненно важные для самого ученика вопросы. Это и может стать стимулом эстетической читательской активности.

Смена ценностных ориентаций, разделившая поколения, нарушившая преемственность в передаче социального опыта, недостаточно эффективное использование информационных технологий, бурное развитие новых коммуникационных каналов привели к разрушению привычных представлений о роли чтения в развитии личности и культуры. Очевидно влияние на чтение таких средств коммуникации, как телевидение, Интернет, аудио- и видеопродукция, но последствия этого явления не изучены в должной мере. Абсолютизация компьютерных технологий, вытеснение книжно-журнальной продукции мультимедийными носителями деформировали культурное и информационное поведение в детско-юношеской среде. Ослабление детско-юношеского интереса к чтению сопровождается снижением его качества, о чем свидетельствуют данные международных и национальных исследований.

В условиях информационного общества и глобального мира чтение и книга сегодня это:

- доступ к образованию и культурным ценностям;
- независимо от формы ее представления (печатной или электронной) - основа культуры и грамотности;

Важность книги и чтения неоспорима, и эта идея поддерживается мировым сообществом.

Список использованной литературы

1. Назарбаев Н.Н. Статья «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания». 12 апреля 2017г.
http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statuya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya.
2. Реестр проектов и мероприятий в рамках Подпрограммы «Тәрбие және білім» Программы «Рухани жаңғыру».
<http://stepnogorsk.akmoedu.kz/documents/view/e604d6b95e079dd0ce4b91d5fd24ca23.html>
3. Совместный приказ и.о. Министра образования и науки Республики Казахстан от 5 ноября 2015 года № 622, Министра культуры и спорта Республики Казахстан от 9 ноября 2015 года № 344 и Министра по инвестициям и развитию Республики Казахстан от 13 ноября 2015 года № 1066 Об утверждении Дорожной карты развития трехязычного образования на 2015-2020 год. http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35182262#pos=1;-61
4. Инструментарий Международного исследования PISA-2018/ компьютерный формат / АО «Информационно-аналитический центр». - Астана 2016.
5. Результаты апробационного исследования PIRLS-2016. АО «Информационно-аналитический центр». - Астана 2015.
6. Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы. Указ Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 года № 1118. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118>
7. Исследования чтения и грамотности в Психологическом институте за 100 лет Хрестоматия Под ред. Н.Л. Карповой, Г.Г. Граник, М.К. Кабардова. –Москва, 2013.
8. Киселева М.А. Развитие устойчивого читательского интереса старшеклассников в условиях лично ориентированного обучения (Общепедагогический аспект) : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Саратов, 2000 190 с. <http://www.dslib.net/obw-pedagogika/razvitie-ustojchivogo-chitatelskogo-interesa-starsheklassnikov-v-usloviyah-lichnostno.html>
9. Любите читать!: Письмо 22-е // Лихачев, Д. С. Письма о добром и прекрасном. М., 1988. С. 95-99.
Кайгородова О.Ю. Формируем читательскую грамотность <http://l.120-bal.ru/doc/37260/index.html>
10. Об особенностях организации образовательного процесса в общеобразовательных школах Республики Казахстан в 2017-2018 учебном году: Инструктивно-методическое письмо. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2017. – 370 с.
11. Ушинский К. Д. Избранные педагогические произведения. М.:1968.
12. Рубакин Н.А. Психология читателя и книги. Краткое введение в библиологическую психологию.- М., 1977. - 263 с.
13. Светловская Н.Н. Методика обучения чтению: что это такое / Н.Н. Светловская // Начальная школа - 2005. - № 2. - С. 9-14.

14. Костромина, С.Н. Как преодолеть трудности а обучении чтению / С.Н. Костромина, Л.Г. Нагаева. – М.: Ось-89, 2006. – 240.
15. Джежелей О.В. Чтение и литература. / О.В. Джежелей // Программно-методические материалы: Чтение. Начальная школа / Сост. Т.В.Игнатьева. - М.: Дрофа, 2000.
16. Государственный общеобязательный стандарт среднего (начального, основного среднего, общего среднего) образования (далее – ГОСО РК-2012). Утвержден постановлением Правительства РК от 23 августа 2012 года №1080.
17. Лазарева В.А. Литературное чтение в современной школе: сборник статей. - / Сост. В.А. Лазарева. М.: Педагогический университет «Первое сентября». – 2005. – С. 40-46.
18. Неборская Т.А. Учимся читать вслух и молча / Т.А. Неборская. - М.: Академия, 2006. - 85 с.
19. Ясюкова Л.А. Методика определения готовности к школе. Прогноз и профилактика проблем обучения в начальной школе: Метод. руководство. — СПб: Иматон, 1999.
20. Ваганова, М.Ю. Проблема осознания трудностей чтения старшекласниками / М.Ю. Ваганова // Поддержка и развитие чтения в библиотечном пространстве России : сб. науч.-практ. работ / сост. В. Я. Аскарлова. – Москва : МЦБС, 2007. – С. 263-267.
21. Бунеев Р.Н. Чтение и начальное литературное образование. / Р.Н. Бунеев, Е.В. Бунеева // Программно-методические материалы: Чтение. Начальная школа / Сост. Т.В. Игнатьева. - М.: Дрофа, 2000.
22. Казахстанская карта детского чтения в аспекте формирования функциональной грамотности школьников. Методическое пособие. – Астана: Национальная академия образования им. И. Алтынсарина, 2013. – 81 с.
23. Проект Образовательная программа 1-4 классы <http://filling-form.ru/turizm/8470/index.html?page=43>
24. Абдулвагабова С.А. Педагогический потенциал гуманистической модели обучения чтению как фактор формирования учебной деятельности младших школьников. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – Махачкала, 2008. 18 с. [diss.seluk.ru/av-pedagogika/...](http://diss.seluk.ru/av-pedagogika/)
25. Чтение в контексте развития информационного общества. <http://coolreferat.com/>
26. Библиотечная энциклопедия/ Рос. Гос. б-ка.-Изд-во РГБ «Пашков дом», 2007.-1300 с.: ил.
27. Пантюхова, Т. В. Читательская культура в обществе коммуникаций/ Т. В. Пантюхова// Библиотекосведение. – 2008. - №3. – С. 61-64.
28. Смородинская, М. Д. О культуре чтения/ М. Д. Сородинская, Ю. П. Маркова. - М.: Книга, 1984.
29. Збаровская Н. Информационная культура личности/ Н. Збаровская //Библиотечное дело. – 2005, - №1. - С. 7-8.
30. Технология обучения оптимальному чтению (по В. Н. Зайцеву)
Зачем необходимо оптимальное чтение? <https://nsportal.ru/.../obuchenie-optimalnomu-chteniyu-tekhnologiya-vn-zaytseva>

31. Технология обучения чтению с опорой на звуковой ориентир и зрительную модель слова (а. М. Кушнир) <https://infourok.ru>
32. Технология развития критического мышления.
<http://www.schoolnano.ru/node/8964>
33. Технология формирования типа правильной читательской деятельности (технология продуктивного чтения Н.Н. Светловской)
<https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2018/02/16/tehnologiya-formirovaniya-tipa-pravilnoy-chitatelskoy>
34. Скорочтение, быстрое чтение, динамическое чтение ...
<http://www.citycat.ru/iq/>
35. Учим ... читать: Уроки динамического чтения. – Л.: Лениздат, 1985. – 192 с., ил. <https://www.twirpx.com/file/2269408/>
36. Скрипова Ю. Ю. Структура читательской компетентности младших школьников // Инновационные процессы в начальном общем образовании: проблемы реализации Федерального государственного образовательного стандарта: сб. ст. по материалам Всерос. науч.-практ. конф. (с международным участием) (6–7 дек. 2012 г., г. Пермь) / под общ. ред. М. А. Худяковой; Перм. гос. гуманитар.-пед. ун-т.– Пермь, 2012. – Ч. 1.–С. 330–339.
37. Зырянова Т.В. Культура прочтения художественного текста: деятельность понимания // Вестник КАСУ №1. - 2011. КиберЛенинка: <https://cyberleninka.ru/article/n/kultura-prochteniya-hudozhestvennogo-teksta-deyatelnost-ponimaniya>.
38. Методика работы с текстом. <https://sites.google.com/site/ucitelamv/home/cto-takoe-smyslovoe-ctenie>.
39. Генералова Н. Читательский дневник по литературе: как правильно оформить дневник и шаблоны для заполнения. <http://pedsovet.su/publ/179-1-0-5390>.
40. Отзыв как разновидность ученического сочинения (Занятие 15-22)
<http://pedagogic.ru/books/item/f00/s00/z0000069/st016.shtml>.
42. Полторжицкая Г.И. Методика использования технологии организации читательской деятельности. - Вестник КАСУ №1 - 2011.
43. Гольшева Е.Н. Методика обучения чтению на английском языке / <https://nsportal.ru/shkola/inostrannye-yazyki/library/2015/02/05/metodika-obucheniya-cteniyu-na-angliyskom-yazyke>
44. Боразнова Г.Д. Техника обучения чтению. / Г.Д. Боразнова // Початкова школа. - 2002. - № 10. - С. 36-38.
45. Кайршакова К. Особенности обучения разным видам чтения на занятиях немецкого языка. С. 38-39. - <http://kazhu.kz/uploads/magazine/pdf/>
46. Артур Шопенгауэр: цитаты, афоризмы и высказывания. - <https://citaty.info/man>
47. Творческий путь Л.Н. Толстого <http://mirznanii.com/a/356485/tvorcheskiy-putl-n-tolstogo>
48. Совет 1: как найти книгу по сюжету. <https://www.kakprosto.ru/kak-130650-kak-nayti-knigu-po-syuzhetu#ixzz5DOyEjfBO>

49. Кодекс Республики Казахстан о браке (супружестве) и семье от 26 декабря 2011 года №518- IV. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K1100000518>
50. Ролло М. Любовь и воля [Электронный ресурс] // PSYLIB: [сайт]. [2008]. URL: <http://www.psylib.ukrweb.net/books/meuro01/index.htm>
51. Бодалев А.А. Психология общения, - М.: Издательство практической психологии. - Воронеж: НПО, 1996.- С. 50.
52. Хасеинова В.А. Развитие читательской грамотности учащихся на уроках русского языка и литературы. – Кокшетау, 2015. <http://globuss24.ru/doc/statyya-razvitie-chitatelyskoy-gramotnosti-uchashtih-sya-na-urokah-russkogo-yazika-i-literaturi>
53. Правила оформления ссылок, сносок, заимствований и цитат. <http://mylektsii.ru/9-64401.html>
54. Как можно найти нужную книгу в школьной библиотеке? <http://www.bolshoyvopros.ru/questions/1705299-kak-mozhno-najti-nuzhnuju-knigu-v-shkolnoj-biblioteke.html>
55. <https://www.kakprosto.ru/kak-130650-kak-nayti-knigu-po-syuzhetu>
56. Национальная библиотека Республики Казахстан. - www.kazneb.kz

Глоссарий

Алгоритм - это четкая последовательность действий с информацией, направленная на достижение поставленной цели или решения задачи.

Беглость чтения - это чтение в определенном темпе, который не нарушает понимание читаемого текста. К.Д. Ушинский считал, что полезно такое беглое чтение, которое не расходится с пониманием. Нормальной беглостью называется такой темп чтения, который соответствует темпу устной речи.

Изучающее чтение ориентировано на полноту и точность понимания всех основных и второстепенных фактов, понятий (научный текст), героев, событий: минимальная скорость – 50–60 слов в минуту. Результатом изучающего чтения является стопроцентное понимание. И.В. Усачева выделяет так называемое усваивающее чтение, требующее запоминания фактов и полного их понимания. С.К. Фоломкина относит усваивающее чтение к изучающему, поскольку в нем предполагается и установка на запоминание.

Компетенция (применительно к сфере образования) – совокупность взаимосвязанных смысловых ориентаций, знаний, умений, навыков и опыта деятельности ученика, необходимых, чтобы осуществлять личностно и социально значимую продуктивную деятельность по отношению к объектам реальной действительности.

Компетентность – интегральная характеристика личности, определяющая её способность решать проблемы и типичные задачи, возникающие в реальных жизненных ситуациях, в различных сферах деятельности на основе использования знаний, учебного и жизненного опыта и в соответствии с усвоенной системой ценностей. Таким образом, компетентность, в отличие от навыка, связана с осознанием деятельности, формируется и проявляется исключительно в деятельности.

Компетентность – владение, обладание человеком соответствующей компетенцией, включающей его личностное отношение к ней и предмету деятельности.

Критическое мышление – способность анализировать информацию с позиции логики и личностно-психологического подхода с тем, чтобы применять полученные результаты как к стандартным, так и нестандартным ситуациям, вопросам и проблемам, способность ставить новые вопросы, вырабатывать разнообразные аргументы, принимать независимые продуманные решения.

Культура чтения — владение приемами наиболее рационального и продуманного использования изданий, предполагающее хорошее знание компонентов издания, умение не просто воспринимать напечатанное, но и осмысливать его, выделять главное, сопоставлять с тем, что прочитано ранее, запоминать суть прочитанного, делать выписки; библиографическая грамотность и умение использовать ее для того, чтобы отобрать нужные издания, составить план чтения, знание условий работы библиотек и в библиотеках, их каталогов, картотек, справочно-библиографического аппарата.

Личность читателя – человек, как носитель сознания, имеет определенный читательский статус в обществе, исполняя социально-психологическую роль в соответствии с этапом читательского развития, сознательно удовлетворяет свои многообразные жизнедеятельные потребности с помощью чтения различной литературы.

Методология обучения чтению – это система принципов и способов организации читательской деятельности учащихся, которая основывается на закономерностях познания и психологических особенностях.

Навык чтения – автоматизированное умение по озвучиванию печатного текста, предполагающее осознание идеи воспринимаемого произведения и выработку собственного отношения к читаемому. Это предполагает становление в процессе чтения-общения умений думать над читаемым до чтения, в процессе чтения и после чтения (Н.Н. Светловская). Полноценный навык чтения характеризуется четырьмя качествами: правильностью, сознательностью, беглостью и выразительностью.

Ознакомительное чтение предполагает понимание 70–75 % основных фактов. Это чтение «для себя», без установки на запоминание, детали упускаются. Минимальная скорость – 150–180 слов в минуту.

PISA (Programme for International Student Assessment) - международное исследование образовательных достижений 15-летних обучающихся включает комплексное оценивание компетенций. Основными направлениями исследования остаются математическая, читательская и естественнонаучная грамотность школьников.

Progress in International Reading Literacy Study PIRLS - международное мониторинговое исследование читательской грамотности. Сопоставление уровня понимания текста четвероклассниками.

Просмотровое чтение дает самое общее представление о тексте, книге, круге затрагиваемых вопросов. Используется взрослыми при первичном ознакомлении с публикациями (газетами, например); скорость чтения 1–1,5 страницы за минуту. Цель – определить темы и основные вопросы текстов.

Поисковое чтение направлено на нахождение в тексте конкретной информации, цифровых данных, формул, а в художественном произведении – цитат, отдельных мыслей.

Под **правильностью чтения** понимается чтение с соблюдением нормативного ударения, чтение без искажения, пропуска, замены или вставки букв. ударения, правильное чтение гласных и согласных, соблюдение орфоэпических норм.

Рост читательской активности (охвата и интенсивности) субъектов чтения - доведение ее до уровня, соответствующего успешной адаптации в сложном динамичном обществе переходного типа.

Система чтения – показатель определенного уровня и качества читательской деятельности.

Сознательность чтения проявляется в умении понять смысл отдельных слов, словосочетаний, предложений и всего текста в целом. Сознательность чтения выражается в понимании главной мысли читаемого произведения, в умении выразить своё отношение к его содержанию.

Стратегия чтения – это действия и операции, выстроенные в определенной последовательности и используемые читателем в соответствии со своим планом, программой работы с текстом для достижения своих целей.

Функциональная грамотность – это уровень образованности, дающий возможность, на основе практико-ориентированных знаний решать стандартные жизненные задачи в различных сферах деятельности.

Функционально грамотный человек — это человек, который способен использовать все постоянно приобретаемые в течение жизни знания, умения и навыки для решения максимально широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, общения и социальных отношений.

Читательская грамотность – способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни.

Читательская деятельность – один из способов бытия, его жизнедеятельности. Психологическая суть ее состоит в ценностно-ориентационном, познавательно-коммуникативном и эмоционально-эстетическом восприятии, познании, переживании, оценивании реального или выдуманного мира вещей, людей, событий, фактов, мыслей, идей, чувств, описанных в печатном или рукописном тексте. Читатель этот мир не только воспринимает, познает, переживает и оценивает, но и преломляет в своем сознании в соответствии с разнообразными личными и общественными потребностями, а затем использует (применяет) полученное в других видах жизнедеятельности (профессиональной, досуговой, семейно-бытовой). Мерой, обобщающим критерием читательской деятельности является читательская продуктивность.

Читательский интерес – направленный интерес, проявляемый в активном отношении читателя к человеческому опыту, заключенному в книгах, и к своей способности самостоятельно добывать этот опыт из книг.

Читательская компетентность – это качество сохранения прочитанного, сформированное на основе общей культуры человека, обеспечивающее возможность решения возникающих учебно-академических, социальных и профессиональных задач адекватно ситуациям в широком социальном взаимодействии образовательной и профессиональной деятельности. Читательская компетентность является совокупным личностным качеством, сформированным на базе его интеллектуальных (мыслительных) способностей и личностных свойств. Читательская компетентность имеет и деятельностную составляющую, которая формируется в образовательном процессе применительно к задачам каждой его ступени. Основывается на междисциплинарных, межпредметных знаниях и осуществляется через множество умений – искать и анализировать информацию, понимать и интерпретировать текст, оценивать и формировать суждения о тексте.

Под читательской компетентностью понимают необходимые знания, умения и навыки, позволяющие ребенку ориентироваться в разнообразии книг, библиографическую грамотность, позитивное отношение к чтению.

Читательская направленность – система отношений, определяющая избирательность и активность личности в ее читательском поведении, общении, деятельности. По характеру и особенностям содержания читательской направленности личности можно судить о читательском сознании личности. Содержание читательской направленности влияет на все фазы читательской деятельности (мотивационно-потребностную- процессуально - результативную, результативно-оценочную, рефлексивно-прикладную).

Читательское общение – способ бытия и познания собственного читательского «Я» и читательского мира в межчитательском сообществе на основе обмена мнениями, оценками по поводу прочитанного. Читательское общение - процесс возникновения, установления, развития, разрушения и прекращения контактов между читателями. В ходе взаимодействия у читателей проявляются, формируются ценностные, творческие, коммуникативные, познавательные, эмоциональные, эстетические и регулятивно-волевые психические явления по отношению к чтению как общечеловеческому жизнедеятельному факту. Читательское общение происходит в разнообразных видах, отражая читательское сознание и читательскую деятельность.

Читательская самостоятельность - это личностное свойство, которое характеризуется наличием у читателя мотивов, побуждающих его обращаться к книгам, и системы знаний, умений, навыков, дающих ему возможность с наименьшими затратами сил и времени реализовать свои побуждения в соответствии с общественной и личной необходимостью (Н. Рубакин.)

Читательское развитие личности – закономерные количественные и качественные изменения в личности читателя, отражающие разные аспекты читательского развития (биогенетические, психофизиологические, речевые, психолого-педагогические, социально-психологические, культурологические, коммуникативные). Читательское развитие происходит в трех сферах: читательском сознании, читательской деятельности, читательском общении, проявляется на трех уровнях: актуальном (реальном), актуализируемом (реализуемом) и потенциальном (связанным с зоной ближайшего развития), осуществляется тремя путями: стихийным, целенаправленным, самоуправлением. Критерии качества читательского развития включают такие основания: личностный смысл и характер чтения в системе направленности чтения; новообразования в круге чтения; особенности межчитательского общения, читательский социометрический статус, рефлексия в структуре сознания, деятельности и общения, фонд домашней библиотеки, в том числе не книжные информационные ресурсы; пользование разными библиотеками.

Читательское сознание – высшая форма отражения читательской действительности, читательского мира путем познания, переживания и отношения на основе динамики и устойчивости психических явлений (процессов, состояний, свойств). Содержание читательского сознания составляют система взглядов, идей, представлений, знаний, мнений, эмоций,

интересов, установок, заблуждений, предрассудков, иллюзий и т. д. Они возникают на основе собственного читательского опыта и взаимодействия с другими читателями. Читательское сознание познает, оценивает и регулирует читательскую деятельность и читательское общение, выделяя собственное читательское «Я» среди других, идентифицируя себя на основе определенных критериев и показателей и относя к конкретной читательской группе.

Читательская социализация – процесс и результат усвоения и воспроизводства индивидом накопленного читательского опыта определенным образом зафиксирован и функционирует в конкретной социальной среде. Влияние среды на читателя, характер взаимодействия с ней зависят от персонализации читательской социализации, включенности личности в этот сложный процесс. Именно личность, осваивая социализированный читательский опыт, присваивает его себе и делает уникальным.

Чтение – важнейший способ освоения базовой социально значимой информации, профессионального и быденного знания, культурных ценностей прошлого и настоящего, сведений об исторически непреходящих и текущих событиях, нормативных представлений, который составляет ядро многонациональной и многослойной культуры. Критерии качества чтения как базовой компетентности образования включают потребности, мотивы, интересы, установки, цели, круг и продуктивность чтения, систему способов закрепления прочитанного и воспринятого, общую и прикладную результативность чтения.

Приёмы работы для использования в учебной читательской деятельности

1. Приемы активного чтения:

Прием «Чтение с пометами»

Во время чтения текста необходимо попросить читателей делать на полях пометки,

"V" – это я знаю

"+" – это новое для меня

"-" – я думаю иначе

"?" – необходимо разъяснение

"!!" – это меня очень заинтересовало и др.

Прием «Толстые и тонкие вопросы»

(Для более успешной адаптации во взрослой жизни детей необходимо учить различать те вопросы, на которые можно дать однозначный ответ (тонкие вопросы), и те, на которые ответить столь определенно невозможно (толстые вопросы). Толстые вопросы - это проблемные вопросы, предполагающие неоднозначные ответы).

Прием «Чтение с остановками»

Данный прием содержит все стадии технологии:

1 стадия - вызов. На данной стадии, на основе лишь заглавия текста и информации об авторе дети должны предположить, о чем будет текст.

2 стадия - осмысление. Здесь, познакомившись с частью текста, учащиеся уточняют свое представление о материале. Особенность приема в том, что момент уточнения своего представления (стадия осмысление) одновременно является и стадией вызова для знакомства со следующим фрагментом. Обязателен вопрос: "Что будет дальше и почему?"

3 стадия - рефлексия. Заключительная беседа. На этой стадии текст опять представляет единое целое. Формы работы с учащимися могут быть различными: письмо, дискуссия, совместный поиск, тезисы, выбор пословиц, творческие работы.

Такая работа с текстом развивает умение анализировать текст, выявлять связь отдельных элементов (темы, образы, способы выражения авторской позиции), развивает умение выражать свои мысли, учит пониманию и осмыслению.

2. Приемы активизации ранее полученных знаний:

Прием «Ассоциация»

Учащимся предлагается прочитать тему урока и ответить на вопрос:

- О чем может пойти речь на уроке?

- Какая ассоциация у вас возникает, когда вы слышите словосочетание: «---»?

Учащиеся перечисляют все возникшие ассоциации, которые учитель также записывает на листе бумаги или доске.

Прием «Ключевые слова»

После объявления темы урока учащимся предлагается составить предложение или мини-рассказ из предлагаемых слов. Они должны использовать свои предыдущие знания по изучаемой теме, сделать свои прогнозы и, в общем, определить цели своей дальнейшей работы.

Прием «Да – нетка», или Универсальная игра для всех

«Да - нетка» учит:

1. связывать разрозненные факты в единую картину;
2. систематизировать уже имеющуюся информацию;
3. слушать и слышать соучеников.

3. Приемы графической организации учебного материала:

Прием «Составление кластера»

Кластер может быть использован на самых разных стадиях урока.

На стадии вызова – для стимулирования мыслительной деятельности.

На стадии осмысления – для структурирования учебного материала.

На стадии рефлексии – при подведении итогов того, что учащиеся изучили.

Прием «Перепутанные логические цепочки»

На доске написаны верные и неправильные цитаты, ученики должны прочитать и поставить знак «+» там, где они считают, что высказывание правильное и знак «-» там, где по их мнению оно неверно.

4. Приемы, требующие творчества учащихся:

Прием «Синквэйн» и «Диаманта»

Написание стихотворений по алгоритму – один из интересных приемов работы на уроке. Это универсальный прием, т.к. его использование возможно не только на уроках литературы, но и на любом другом предмете. Уместнее использовать в конце урока или в качестве домашнего задания для осмысления, изученного на уроке.

Прием «Цветопись»

Приемы психорисунка дают возможность выразить понимание абстрактных понятий, внутренний мир через зрительные образы. Можно дать задание нарисовать характер героев, совесть, месть, добро, зло и затем объяснить свои рисунки.

Прием «Пятиминутное эссе»

Этот вид письменного задания применяется в конце урока, чтоб помочь ученикам подытожить свои знания по изучаемой теме. Смысл этого приема можно выразить следующими словами: «Я пишу для того, чтобы понять, что я думаю». Это свободное письмо на заданную тему, в котором ценится самостоятельность, проявление индивидуальности, дискуссионность, оригинальность решения проблемы, аргументации. Обычно эссе пишется прямо в классе после обсуждения проблемы и по времени занимает не более 5 минут.

5. Методы и приемы, используемые при групповой работе:

Метод «Шесть шляп критического мышления»

В основе «Шести шляп» лежит идея параллельного мышления. Традиционное мышление основано на полемике, дискуссии и столкновении мнений. Однако при таком подходе часто выигрывает не лучшее решение, а то, которое более успешно продвигалось в дискуссии. Параллельное мышление – это мышление конструктивное, при котором различные точки зрения и подходы не сталкиваются, а сосуществуют.

Шесть шляп — это простой и практичный способ преодолеть подобные трудности посредством разделения процесса мышления на шесть различных режимов, каждый из которых представлен шляпой своего цвета.

Цель - обеспечить развитие критического мышления посредством интерактивного включения учащихся в образовательный процесс.

Прием «Учебный мозговой штурм»

Основная цель «учебного мозгового штурма» - развитие творческого типа мышления. Следовательно, выбор темы для его проведения прямо зависит от числа возможных вариантов решения той или иной проблемы.

Прием «Письмо по кругу»

Предполагает групповую форму работы. Детям нужно не только поразмышлять на заданную тему, но и согласовывать свое мнение с членами группы.

6. Маркировочные таблицы:

Прием «Знаю – хочу узнать – узнал»

Это работа с таблицей. При изучении темы, на стадии вызова, учащимся можно предложить разбиться на пары, посоветоваться и заполнить 1 графу таблицы «*Что я знаю*» по теме. Это могут быть какие-то ассоциации, конкретные сведения, ранее полученные на уроках и во внеурочной деятельности.

Затем предлагается вопрос: «*Что бы вы хотели узнать?*» В столбик «Хочу узнать» записываются (без оценок!) и эти формулировки. Записи остаются на доске до конца занятия.

На стадии рефлексии осуществляется возврат к стадии вызова: вносятся корректировки в первый столбик высказываний и проверяются ответы на второй столбик вопросов. Можно выписать третий столбик «Узнал» отдельно, если в этом будет необходимость или расположить записи в виде отдельной таблицы.

Прием «Чтение с пометками и таблица INSERT».

Это «самоактивизирующая» системная разметка для эффективного чтения и размышления».

Работа над техникой чтения.

1. В детях надо пробуждать любовь к чтению.
2. Следует постоянно расширять их запас слов; когда дети понимают значение слов, им интересно читать.
3. В первый раз читать тексты должен учитель. Он передаёт текст грамотно, эмоционально.
4. Не надо торопить детей при чтении. Нужно учитывать возможности каждого ребёнка.
5. В 1 классе не следует опрашивать ученика путём индивидуального чтения перед всем классом.
6. Домашнее задание должно быть с творческим характером: нарисовать картинку по пройденному на уроке материалу; сделать аппликацию, выучить загадку, пословицу, поговорки.
7. Важно просить родителей читать детям небольшие рассказы о жизни животных (Сладкова, Чарушина). Почему нужно читать о животных? Детям будет легче составлять предложения, легче описывать животных. Кроме того,

ребёнок с удовольствием рассказывает о прочитанном классе. Интерес к чтению - залог высокой техники чтения.

8. Нельзя заменять чтение уроками математики и русского языка, что часто случается перед контрольными работами по этим предметам.

9. На уроках развития речи можно обсуждать и корректировать устные ответы.

10. Со 2 - полугодия учащиеся 1 класса должны читать библиотечные книги.

11. Во 2-3 классах родители должны читать статьи из журналов, газет и обсуждать вместе.

12. Нельзя задавать на дом большие тексты. Дома надо читать то, что было отработано на уроках: нельзя переутомлять детей чтением целых больших текстов.

13. Всегда работать творчески: пусть дети высказывают своё мнение о героях, рассказывают о том, как бы они поступили сами.

14. Чаще надо проводить выборочное чтение.

15. Даже в 3 классе не надо порывать с чтением хором, читать надо всем классом, колонками, парами, по одному.

16. Проводить конкурсы чтецов или литературные викторины.

17. Проводить выставки книг и плакатов разных авторов на общую тему.

18. Делать плакаты или альбомы по темам: «Осень», «Зима», «Весна», «Лето», куда дети помещают стихи или отрывки стихов и рассказов классиков, их портреты, рисунки.

19. Инсценирование стихов, рассказов (Драгунского, Чуковского)

20. Проводить костюмированные музыкально-литературные вечера, развлечения по темам с приглашением родителей.

21. Учителям старательно прочитать своим ученикам больше книг, сеющих доброе: произведения классиков, устного народного творчества- былины, пословицы, поговорки, загадки.

Упражнения для совершенствования техники чтения.

1. Звуковая разминка, куда входит работа над артикуляцией:

гласные: А,О,У,Ы,И,Э.

сочетания: А-У,А-О,Ы-И, Э-А,И-О.

согласные: Г-С-Ж, Ш-Ж-С;

согласные и гласные: ЖЕ,ЧЕ,ЩА,ЖРА,ЖРИ;

скороговорки: Шла Саша по шоссе и сосала сушку.

Эти упражнения развивают подвижность речевого аппарата, служат разминкой перед чтением.

2. «Фотоглаз»: за отведённое время ученик должен «сфотографировать» столбик слов и ответить на вопрос, есть ли в нём данное слово.

Например:

урок город

перемена лес

школа дорога

книга красивый

ручка богатство

учитель автомобиль

обучение играть

3. Найди лишнее слово.

Берёза Нож

Цветы вилка

ложка

Осина тарелка

Опушка блюдце

Трава корова

Портфель чашка

Использование этого приёма помогает ученикам научиться читать целыми словами.

Цель упражнения: развитие поля чтения, зрительного восприятия слов.

4. Чтение «Спринт»

На максимальной скорости, читая про себя незнакомый текст, требуется найти ответы на вопросы. При этом нужно в процессе чтения плотно сжимать губы и зубы.

Цель упражнения: тренировка в скорочтении.

Также можно применять упражнения по совершенствованию техники чтения системы И.Г. Пальченко.

Чтение за диктором способствует развитию артикуляции и выработке навыка слитного прочтения слов.

Чтение в паре тренирует умение распределять внимание и положительно влияет на улучшение качества чтения слабых учащихся.

Многократное чтение способствует ежедневному накоплению в памяти ученика зрительных образов слов, учит правильному, быстрому и выразительному чтению. Многократное прочтение одного предложения осуществляется в таком порядке:

1-раз- медленное чтение с учителем, чёткое проговаривание слогов;

2-раз- повторное прочтение без учителя;

3-раз- плавное, слитное чтение слов;

4-раз- чтение в темпе разговорной речи;

5,6,7 -раз- предложение перечитывается с поочерёдной постановкой логического ударения на каждом знаменательном слове;

8,9,10- раз- темп чтения доводится до уровня скороговорки.

По методике профессора **И. Т. Федоренко можно использовать зрительные диктанты для совершенствования техники чтения.**

В каждом из 18 наборов имеется 6 предложений.

На доске пишется 6 предложений одного из наборов, и закрывают листом бумаги. Потом лист сдвигают вниз так, чтобы было видно первое предложение, и ребята в течение определённого времени читают про себя, стараясь запомнить это предложение.

По истечении этого времени стирается предложение и предлагается записать его на листочках. На 6 предложений одного набора уходит от 5 до 8 минут.

Также очень хорошо развивает поле зрения **таблица Шульте.**

Работа выполняется за 10 секунд.

У каждого ученика карточки, в каждую клеточку которой вписаны цифры от 1 до 10 и от 1 до 20 (1 класс) и от 1 до 25 (2,3 кл.). В работе с таблицами используется памятка:

1. Как можно быстрее назови все числа по порядку, указывая их карандашом.
2. Старайся запомнить расположение сразу двух- трёх следующих друг за другом чисел.
3. Помни: глаза смотрят в центр таблицы и видят всю её целиком.

Резервы обучения чтению.

1. Важна не длительность, а частота тренировочных упражнений.

Память человеческая устроена таким образом, что запоминается не то, что постоянно перед глазами, а то, что мелькает: то есть, то нет. Именно это создаёт раздражение и запоминается. Поэтому если мы хотим помочь детям освоить какие-то умения и довести их до автоматизма, до уровня навыка, нужно ежедневно, через определенные промежутки времени проводить с ними небольшие по объёму упражнения.

2. Жужжащее чтение.

Жужжащее чтение - это такое чтение, когда все ученики читают одновременно вслух, вполголоса.

3. Ежеурочные пятиминутки чтения.

У каждого ребёнка на парте лежит книга (художественная книга с закладкой). И любой урок- будь то чтение, русский язык, математика, труд начинать с того, что дети открывают книгу, 5 минут читают в режиме жужжащего чтения, карандашом отмечают до какого места дочитали, кладут закладку, закрывают книгу. И дальше идёт обычный урок.

5 минут за урок. 4 урока в день. 5 дней в неделю. $5 \times 4 \times 5 = 100$ (минут) = 1ч.40мин.

4. Чтение перед сном.

Дело в том, последние события дня фиксируются эмоциональной памятью, и те 8 часов, когда человек спит, он находится под их впечатлением. Организм привыкает к этому состоянию.

5. Если ребёнок не любит читать, то необходим режим **щадящего чтения**. В самом деле, если ребёнок не любит читать, то это означает, что у него при чтении возникают трудности.

Режим щадящего чтения- это такой режим, когда ребёнок прочитает одну-две строчки и после этого получит кратковременный отдых. Такой режим автоматически получается, если ребёнок просматривает диафильмы: две строчки под кадром прочитал, посмотрел картину- отдохнул. Если ребёнок устанет, то можно продолжить читать родителям.

Хорошо бы совместить четвертую и пятую рекомендации, то есть просмотр диафильмов проводить перед сном.

Игры по обучению чтению.

1. Помоги слову найти последнюю букву.

Оборудование: касса букв и слогов.

Описание игры: учитель пишет на доске в два столбика начала слов и их последние буквы.

СЛО 3

ГЛА М
СТО К
ГРО Н
КРИ Л
ПЛО Б
ГРИ В

Ученик по вызову учителя соединяет начало слова с буквой и прочитает получившееся слово.

2. Слог или слово.

Описание игры: учитель записывает на доске трёхбуквенные слоги и слова. Дети должны как можно быстрее прочитать материал и выписать в тетрадь только слова.

Например: САД. МАК

РОТ
СОН
ШУМ
КРО
ЛУЧ
ШКИ
НИТ

3. Каждому слову - свой слог

Описание игры: учитель называет слово, дети определяют первый слог, составляют его или находят в кассе букв соответствующую карточку и показывают её.

Оборудование: касса букв и слогов.

4. Поймай выделенное слово.

Описание игры: на доске в столбик написаны 4-5 слов. Рядом с каждым из них за вертикальной чертой в строчку написано само это слово и несколько слов, близких к нему по буквенному составу. Вызванный ученик читает слово и находит его среди тех, что размещены за чертой и подчёркивает его или обводит кружочком.

Например:

ЛИСА липа, лиса, лира, лиса, киса

ЛАК лук, лак, сук, мак, рак, лак

ЛАПА липа, лапа, папа, лиса

5. Слово или не слово?

Оборудование: слоговые схемы слов, карточки со словарным материалом.

Описание игры: учитель показывает карточку с написанным на ней словом или бессмысленным набором слогов. Дети читают материал, представленный на карточке, и либо кричат «Слово» и поднимают полоску с соответствующей слоговой схемой, если на карточке окажется слово, либо кричат «Не слово» и не поднимают полоску, если буквенное сочетание на карточке не является словом.

6. Дежурная буква.

Описание игры: учитель показывает букву, дети хором читают её. По сигналу учителя все записывают печатными буквами слова, которые начинаются с указанной буквы. Через 2-3 минуты учитель подаёт сигнал о завершении работы. Выигрывает тот, кто больше написал слова на заданную букву.

7. Найди слово.

Описание игры: на доске написаны три столбика слов. Вызванный к доске ученик должен найти в указанном столбике слово, названное учителем.

8. Подбери слова.

Оборудование карточки слов.

Описание игры: на наборном полотне установлены два столбика слов, в первом – имена существительные, во втором – имена прилагательные. Нужно составить словосочетания из подходящих по смыслу слов.

БАНТ ВЫСОКОЕ

РЕКА СИНИЙ

КНИГА ГЛУБОКАЯ

ДЕРЕВО ИНТЕРЕСНАЯ

Вызванный к доске ученик выставляет очередную пару слов: синий бант, глубокая река, интересная книга, высокое дерево.

9. Что изменилось?

Описание игры: на доске попарно записаны слова, которые отличаются друг от друга порядком слогов или букв (например: кони-кино, сон-нос, липа-пила) или буквенным составом (слон-стон, рак-мак, раки-руки). Вызванный ученик читает пару слов и объясняет, что во втором слове изменилось по сравнению с первым.

10. Найдём ошибку.

Описание игры: на наборном полотне составлены предложения о том, как подают голос животные, но названия действий перепутаны: «Корова лает», «Собака мяукает», «Кот кукарекает», «Петух мычит» и т.п. вызванный ученик исправляет ошибку в одном предложении. Правильно составленное предложение класс читает хором. Работу по исправлению ошибок продолжает другой ученик.

11. Читатель «молния».

Описание игры: на доске написаны в столбик 4-5 слов, которые закрыты ширмой. Учитель на 4-5 секунд открывает ширму и снова закрывает её. Учащиеся должны назвать слова прочитанного столбика в той последовательности, в которой они были записаны на доске.

Методическая модель уроков учебного чтения публицистики

Примерные темы уроков: «Что же такое публицистика», «Цикл М. Горького ... мои читательские впечатления», «Приглашает газета «Новая жизнь»: давайте прочитаем и проанализируем в ней статьи М. Горького».

Цель: смоделировать на материале конкретного публицистического произведения цикл читательской деятельности (тем самым способствовать расширению у учащихся опыта чтения публицистических произведений, способствовать деятельностному формированию знаний и умений, необходимых для самостоятельного чтения публицистики).

Обучающие задачи

Формируемые знания

- 1) Познакомить уч-ся с видами читательской работы и ее алгоритмом.
- 2) Актуализировать и расширить знания учащихся о жизненном и творческом пути писателя, познакомить с историей создания изучаемого произведения.
- 3) Познакомить с текстом произведения.
- 4) Обобщить представления учащихся о публицистике: познакомить с определением; соотнести понятия «литература» - «публицистика» - «СМИ»; «писатель» - «публицист».
- 5) Дать элементарные сведения о происхождении публицистики и публицистических жанров.
- 6) Познакомить учащихся с особенностями речевой организации публицистики.

Формируемые умения

- 1) Обучить приемам подготовительной (претекстовой) читательской работы: выявлять особенности публицистического стиля, фиксировать их; осознавать читательские ожидания и ассоциации, обусловленные читательским опытом; фиксировать отсутствие ассоциаций.
- 2) Формировать различные виды осмысленного чтения публицистического текста (подготовленного / неподготовленного, наизусть / по книге, с видеорядом и т. д.)
- 3) Обучить приемам послетекстовой читательской работы: осознавать первичные читательские впечатления; соотносить читательские впечатления с ожиданиями, с читательским и культурным опытом; выражать свое читательское восприятие публицистического произведения и его понимание в чтении и в собственном слове (устном/письменном).

Развивающие задачи

- 1) Развивать коммуникативные навыки уч-ся во всех видах речевой деятельности:
 - *чтение* через организацию разных видов чтения;
 - *письмо* через организацию разных видов чтения, а также запись определений теоретических понятий и работу со словарями;
 - *говорение* через развитие умения переводить в речевой план свои читательские ожидания и впечатления, представлять в монологическом ответе результаты наблюдений за внешней формой произведения;

- *слушание* через организацию обучения в режиме полилога – организацию целенаправленного восприятия текста и ответов учащихся;

- *чтение, говорение, письмо* через обучение работе со словарями, подбор синонимов, знакомство с терминами и этимологией рассматриваемых понятий.

2) Развивать воссоздающее воображение и память уч-ся через опыт моделирования представленной в тексте реальности (учим во время чтения контролировать воображение), обогащение ассоциаций уч-ся.

3) Развивать эмоциональную сферу учащихся через чтение и обмен впечатлениями от прочитанного.

4) Развивать абстрактное мышление через анализ читательских впечатлений, деятельностное усвоение теоретических понятий, различные виды систематизации и обобщения (классификацию, установление логико-генетических связей, сравнение).

Лейдерман Н.Л. в своих методических работах высказывает мысль, что формирование культурного читателя должно вестись в аспекте двух интриг: читательской (явной) и литературной (скрытой). Этот принцип означает совмещение в содержании и технологии урока проблемно-тематического и литературоведческого способов организации материала. Отсюда формы и типы уроков могут быть следующими:

- традиционная: беседа с элементами выразительного чтения; подготовительная беседа с элементами неподготовленного чтения вслух по ролям; беседа-обмен впечатлениями на основе самостоятельно прочитанного (дочитанного) текста;

- нетрадиционная: урок по типу журналистского расследования; урок – заочное посещение редакции публицистического издания;

- смешанная: урок по типу журналистского расследования с элементами традиционной беседы и выразительного чтения.

Методическая модель уроков учебного анализа драмы

В формулировке темы уроков анализа отражена цель урока как ведущая учебная задача. **Тема урока всегда отвечает на один из вопросов:** о чем урок, какова основная проблема урока, какова идея урока:

- Революционный террор на страницах «Несвоевременных мыслей»: каково отношение писателя к этому явлению?

- М. Горький как «свидетель обвинения» (по циклу «Несвоевременные мысли»).

- Проблема культуры и революции в «Несвоевременных мыслях»:

- Некоторые большевистские газеты обвиняли автора «Несвоевременных мыслей» в измене пролетариату – так ли это?

- Современны ли сегодня «несвоевременные мысли» Горького?

- Что вы принимаете и что не принимаете в Горьком – авторе «Несвоевременных мыслей»?

Цель уроков: смоделировать на материале конкретного публицистического произведения цикл учебного анализа с перечитыванием (тем самым способствовать более глубокому постижению текста произведения, формированию у учащихся знаний об устройстве публицистического текста и

способах его анализа, формированию практического умения анализировать публицистический текст).

Обучающие задачи

Формируемые знания

1) Познакомить с содержанием произведения, спецификой ее внешней и внутренней формы, углубив знания учащихся о художественной системе публицистического произведения:

- слово автора (различные виды субъектного и внесубъектного способов выражения авторской позиции);

- монологическая и диалогическая структура публицистического текста: монолог (мысли вслух) скрытые диалоги, диалог с самим собой, диалог взглядов, точек зрения на один объект;

- дать общее представление об основных публицистических жанрах – статья, очерк, дневник, эпистолярные жанры, инвектива;

2) Познакомить со средствами создания образа мира в публицистическом произведении.

Формируемые умения

1) Обучить умению выявлять и анализировать проблемы и структуру публицистического произведения.

3) Научить выявлять характерные черты публицистического стиля писателя.

2) Научить делать выводы об устройстве публицистического произведения как особого вида словесного искусства.

4) Научить выявлять и характеризовать авторскую позицию.

5) Научить делать общие выводы, опираясь на проведенное исследование сюжетной структуры, о тематике, проблематике, идейном пафосе произведения, отмечать взаимосвязь в содержании конкретно-исторического и вечного, национального и общечеловеческого, характеризовать степень актуальности произведения для современного читателя.

6) Научить соотносить высказывания литературоведов (критиков, других читателей) с художественным текстом, выражать свое понимание, согласие/несогласие, опираясь на проведенный анализ.

Развивающие задачи уроков анализа

1) Развивать коммуникативные навыки учащихся во всех видах речевой деятельности:

- *просмотровое чтение* через выборку цитат;

- выразительность (осмысленность) чтения через организацию перечитывания, в т.ч. выборочного;

- *письмо* через проведение экспресс-диктанта (если запланирован контроль), перечитывание;

- *говорение* через создание условий для монологических ответов учащихся – представление результатов самостоятельного исследования публицистического текста, осознание и выражение сдвигов в читательском восприятии после анализа и перечитывания;

- *слушание* через организацию совместного обсуждения результатов исследования;

2) Развивать воссоздающее воображение и память учащихся через опыт моделирования ими в сознании или в виде оценок представленной в тексте реальности.

3) Развивать абстрактное мышление и память через различные виды обобщения и систематизации учебного материала (классификацию, установление логико-генетических связей, причинно - следственных связей, сравнение), повторение теоретических понятий и терминов, организацию исследования художественного текста, осмысление спорных, противоречивых мнений.

4) Развивать восприятие через эксперимент с художественной формой, осмысление спорных, противоречивых мнений критиков, литературоведов, других читателей.

Формы и типы уроков могут быть следующими:

- традиционная: разные виды беседы на основе фронтального и/ или дифференцированного исследования;
- нетрадиционная: заседание научно-исследовательской лаборатории;
- смешанная: беседа с элементами семинарского занятия на основе домашней самостоятельной исследовательской работы по предложенным вопросам и заданиям.

Читательская интрига урока будет состоять в движении от первичного читательского восприятия, предположений, противоречивых мнений и проблемных вопросов к постижению авторской концепции мира и человека.

Литературоведческая интрига, в свою очередь, может заключаться в поиске ответов на проблемные вопросы и ведется в логике литературоведческого исследования.

Эта интрига дает уроку научную основу и позволяет решать его обучающие задачи. Вопросы и задания на уроке будут выступать как средство учебного моделирования читательской деятельности. Они должны быть адекватны действиям, совершаемым талантливым читателем во время чтения, анализа или текстопорождения, и должны включать понятия, характеризующие этапы читательской деятельности.

Организация учебного исследования должна быть четко спланирована и представлена в форме системы вопросов и заданий, представляющий собой исследовательский алгоритм. Так при изучении цикла М. Горького «Несвоевременные мысли» на уроке может быть реализован следующий исследовательский алгоритм:

1) Для правильного понимания ситуации и характера писателя необходимо знание его предыстории. Раскройте сущность представлений М. Горького о революции, культуре, личности, народе, покажите отношение писателя к русской жизни 1917-1918 г. Какие события переживает Горький? Как вы об этом узнали? Перечитайте статьи от 18.05.1917; 18-19.11.1917; 18.05.1918; 26.05.1918; 06.06.1918. Что в них примечательно? О чем они свидетельствуют? Какие мысли и чувства выражают? Какую роль играет автор в развитии революционных событий?

2) Что хочет и ждет Горький от революции? Каково отношение Горького к революции? В чем состоят расхождения писателя с Лениным?

3) Прочитайте и охарактеризуйте события Февральской и Октябрьской революций?

4) В какой газете были опубликованы «Несвоевременные мысли», сколько просуществовала газета?

5) Если исследование предполагает серию однотипных заданий, распределенных между группами учеников, то указывается место задания в системе подобных, обозначаются исследовательские шаги и вопросы-выводы (частные и более общие). Проанализируйте отношение писателей к Февральской и Октябрьской революции. Сделайте вывод в тетрадах о причинах неприятия писателями новой власти (Октябрьского переворота).

6) Предложены тезисы, их нужно доказать или опровергнуть (шаги анализа могут быть названы, если требуется применить знакомые действия или если необходимое исследование на уроке проведено, а предложенный тезис является лишь возможным выводом).

Учебные задания по типу алгоритмов позволяют организовать самостоятельное решение учащимися сложных аналитических задач, кроме того, учащиеся накапливают опыт наблюдения за художественным материалом, при этом у них формируются прочные знания о художественной системе произведения, развиваются исследовательские способности. Таким образом, система вопросов и заданий, выстроенная в логике читательской деятельности, является главным средством постановки учащихся в позицию действующего не только на уроке, но и во время самостоятельной работы с книгой. Через действия усваиваются не только сами способы действий, но и знания. Например, теоретические знания как предмет учебной деятельности усваиваются посредством исследовательско-воспроизводящих действий, направленных на содержательное обобщение. Например, сопоставьте взгляды писателей А. Куприна, И. Бунина, М. Горького, А. Блока и подготовьте сообщение, отвечая на вопросы: как приняли Февральскую и Октябрьскую революции писатели, каковы причины неприятия революции? [8]

Сценарий макро-тренинга

Тема: «Развитие функциональной грамотности чтения учащихся в рамках проведения международного исследования PISA»

Цель и задачи макро-тренинга:

- развитие навыков грамотного чтения, подготовка учащихся к выполнению заданий программы PISA;
- закрепление компонентов грамотного чтения;
- развитие умения определять компоненты чтения в тексте, применяя активные стратегии обучения;
- использование сократовского метода как части эвристического и проблемного обучения на уроке.

Методы обучения:

Методы активного обучения и коллаборативного решения проблем: лекция-беседа, использование методов активного обучения «Карусель», «Сократовский семинар», «Две звезды, одно пожелание», «Плюс – Минус - Интересно».

Ожидаемый результат.

1. Ученики умеют применять стратегии активного обучения для развития грамотного чтения.
2. Умеют анализировать, высказывать и находить пути решения задач.

Оборудование: презентация, маркеры, стикеры, раздаточный материал, аудио и видеоматериалы.

Структура макро-тренинга:

1. Релаксация. Виртуальное путешествие в лес.
2. Введение. Теоретический материал.
3. Деление на группы. «Выбери понравившийся цветок» (роза, тюльпан, лилия)
4. Практическая часть. Работа с текстом «Сын и нарисованный лев» (Эзоп)
 - а) Найти три компонента грамотного чтения.
 - б) Стратегия «Карусель»
 - в) Стратегия «Сократовский семинар»
5. Взаимооценивание групп методом «Две звезды, одно пожелание»
6. Рефлексия. «Плюс – Минус - Интересно»
7. Обратная связь. Напишите свои пожелания на стикерах.

Содержание макро-тренинга:

1. Релаксация. Виртуальное путешествие в лес. (видеоролик)
 2. Введение. Теоретический материал. Демонстрация слайда.
- Международная программа по оценке образовательных достижений учащихся PISA (Programme for International Student Assessment) - Международное исследование по оценке математической грамотности и грамотности в области чтения и естествознания 15-летних обучающихся организаций общего среднего, технического и профессионального образования проводится 3-хлетними циклами (2000, 2003, 2006, 2009, 2012, 2015). В каждом цикле основное внимание (две трети времени тестирования) уделяется одному из направлений исследования – чтению, математике или естествознанию.

Основная задача исследования PISA - выявить, обладают ли учащиеся 15-летнего возраста функциональными знаниями и умениями, необходимыми в современных условиях жизни.

Что такое PISA? Историческая карта.

1948 Организация европейского экономического сотрудничества (ОЕЭС)

С целью осуществления плана: программа помощи Европе после Второй мировой войны.

1961 Организация экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) 20 членов: 18 западноевропейских стран + Канада и США для достижения наивысшего устойчивого роста экономики и занятости и повышение уровня жизни в странах-участниках разработать стратегии по оказанию помощи менее развитым странам.

70-е Создание Центра исследований в области образования и инноваций (CERI)

1997г Программа международной оценки учащихся (PISA)

2000 г Первое тестирование PISA

Руководит работой консорциума Австралийский Совет педагогических исследований (ACER) при активном содействии Нидерландского Национального Института Педагогических Измерений (CITO), Службы педагогического тестирования США (ETS), Национального института исследований в области образования (NIER) в Японии, Вестат США (WESTAT) и других авторитетных в мире образования организаций. Данная программа по оценке образовательных достижений учащихся была разработана в 1997 году, впервые проведена в 2000 году.

PISA проводится по трем основным направлениям:

- грамотность чтения
- математическая грамотность
- естественнонаучная грамотность.

Проект PISA проводится трехлетними циклами с акцентом на одно из вышеперечисленных трех направлений исследования.

Республика Казахстан впервые приняла участие в исследовании PISA в 2009 году. В фокусе международного исследования PISA 2009 года была читательская грамотность. **Читательская грамотность** – *способность человека понимать и использовать письменные тексты, размышлять о них и заниматься чтением для того, чтобы достигать своих целей, расширять свои знания и возможности, участвовать в социальной жизни.*

В 2012 году приоритетным направлением исследования стала математическая грамотность. Математическая грамотность - способность человека определять и понимать роль математики в мире, в котором он живет, высказывать хорошо обоснованные математические суждения и использовать математику так, чтобы удовлетворять в настоящем и будущем потребности, присущие созидательному, заинтересованному и мыслящему гражданину.

Естественнонаучная грамотность – способность использовать естественнонаучные знания для выделения в реальных ситуациях проблем, которые могут быть исследованы и решены с помощью научных методов, для получения выводов, основанных на наблюдениях и экспериментах. Эти выводы

необходимы для понимания окружающего мира и тех изменений, которые вносит в него деятельность человека, и для принятия соответствующих решений. Самая высокая планка – 5 и 6 уровень - умения самостоятельно мыслить, анализировать и выдвигать собственные гипотезы, 4-3 - способность использовать имеющиеся знания и умения для получения новой информации, 2 – умение применить, имеющиеся знания и навыки в простейших не учебных ситуациях, 1 уровень - низкий уровень элементарных знаний и небольшая вероятность успешного выполнения заданий. По всем трем направлениям исследования определены конкретные требования к набору умений и навыков применения знаний. Каждому уровню соответствует определенное количество баллов международной шкалы. Тем самым проект PISA установил уникальную модель критериального оценивания образовательных достижений школьников. Участие Казахстана в данном международном исследовании позволяет получить сравнительную оценку уровня подготовки наших учеников с уровнем подготовки учащихся других стран мира. Вместе с тем, Казахстан получает доступ к методикам, соответствующим последним мировым достижениям в сфере оценки качества образования, которые разрабатываются ведущими специалистами мира по проведению кросс-национальных исследований, оценке учебных достижений и анализу результатов исследования.

3. Деление на группы. «Выбери понравившийся цветок» (роза, тюльпан, лилия). Деление в группы, позволяют настроить учеников на деловой лад и создать игровую атмосферу. Ученики находят подходы друг к другу, выявляется лидер группы, формируется сплоченность.

4. Практическая часть. Работа с текстом «Сын и нарисованный лев» (Эзоп).

а) Внимательно прочитайте текст. Определите, предварительно обсудив в группе, компоненты: ситуацию, тип текста, его аспект.

б) Стратегия «Карусель». По стратегии «Карусель» формулируются проблемные вопросы открытого характера по количеству групп. Группы записывают свои мысли, ответы, передают лист по часовой стрелке в следующую группу.

в) Стратегия «Сократовский семинар». Применение стратегии «Сократовский семинар»: выберите наблюдателя, «рыбака» и «рыбку». Наблюдатели оценивают и «рыбака», и «рыбку» (по Бланку наблюдателя) и дают свою оценку.

5. Взаимооценивание групп методом «Две звезды, одно пожелание».

6. Рефлексия. «Плюс – Минус - Интересно».

Интерес – *Что интересно было на уроке?*

Творчество – *Какие творческие работы выполняли?*

Обучение – *Чему вы научились? Что узнали?*

Главное – *Что сегодняшний урок принес мне?*

7. Обратная связь. Напишите свои пожелания на стикерах.

Типы упражнений на овладение навыками чтения на английском языке

Предтекстовый этап

Упражнения в работе с заглавием текста.

1. Прочтите заглавие и скажите, о чем (о ком), по вашему мнению, будет идти речь в тексте.
2. Прочтите заглавие и скажите, в чем, по вашему мнению, состоит основное содержание текста.
3. Переведите заглавие и ответьте на вопросы:
 - А) По какому слову заглавия можно установить, что речь идет о ...?
 - Б) Какое словосочетание наводит на мысль о том, что ...?
 - С) По какому слову вы определили, что это информация о ...?
4. Переведите заглавие со словарем и скажите, какая приставка придает словам отрицательное значение.
5. Прочтите заглавия текстов. Предположите, о каких конкретных фактах может идти речь в текстах. Просмотрите их.
6. Скажите, какую, по вашему мнению, цель ставил перед собой автор, включая в заглавие слова, которые не повторяются в тексте.
7. Придумайте заглавие, которым можно объединить три названных факта.
8. Прочтите заглавие следующего текста и подумайте, с чем оно ассоциируется в вашем представлении. Если заглавие вас интересует, читайте текст дальше.

Примерный алгоритм работы учащихся с заглавием перед чтением любого текста.

1. Внимательно прочитайте заглавие и выделите в нем ключевое слово (чаще всего оно выражено существительным).
2. Просмотрите текст и обратите внимание на то, как часто встречается выделенное вами доминирующее слово заглавия в тексте.
3. Найдите слова-заместители для доминирующего слова и всего заглавия в тексте.
4. Перефразируйте заглавие, используя синонимические слова из текста.
5. Найдите в тексте предложения с варьирующимся повтором доминирующего слова в заголовке.
6. Скажите, являются ли выделенные вами ключевые слова и их заместители самыми информативными элементами в тексте.
7. Повторно прочтите заглавие и скажите, о чем будет идти речь в данном тексте.

Упражнения на овладение структурно-композиционными особенностями текстов различных функциональных стилей

Овладение структурой газет и распознавание жанров газетных материалов

1. Найдите в данном номере газеты основное информационное сообщение. Скажите, какое событие описывается в нем. Найдите в газете другие материалы по данному вопросу.

2. Найдите второе по важности информационное сообщение номера; скажите, о каком событии рассказывается в нем и какие еще материала газеты посвящены этому событию.

3. Найдите в газете некомментируемые информационные статьи (информационные статьи с элементами комментария, комментируемые информационные статьи); скажите, каким вопросам они посвящены.

4. Найдите в газете редакционные статьи (статьи специалистов, постоянных обозревателей газеты); скажите, каким вопросам они посвящены.

5. Найдите интересные для вас материалы, которые газета публикует под рубриками

6. Просмотрите страницу газеты, журнала, набор текстов и отберите тексты на тему

7. Просмотрите газету (журнал). Перескажите на родном или иностранном языке содержание наиболее интересного текста по теме.

8. Сделайте выборку статей по указанному вопросу из нескольких газет.

Овладение структурно-композиционными особенностями научных (научно-популярных) текстов.

1. Просмотрите текст. Определите его характер (описание, рассуждение, повествование).

2. Просмотрите текст и скажите, содержит ли он, с вашей точки зрения, интересную информацию.

3. Прочтите начальные предложения первого и последнего абзацев. Сформулируйте вопрос, который освещается в статье.

4. Установите, верно ли указана граница вводной части текста; если нет, исправьте ошибки.

5. Выберите из напечатанных на отдельных карточках текстов вводную, основную и заключительную части статьи. Составьте из них статью.

6. Выделите в тексте вводную и основную части.

7. Установите, повторяется ли главная мысль в тексте, сколько раз, в каких структурных компонентах (заглавии, вводной или основной части) она формулируется.

8. Проверьте, правильно ли обозначена граница заключительной части текста. Если нет, дайте свой вариант.

9. Выделите в тексте вводную, основную и заключительную части.

10. Найдите заключительную часть текста. Дается заголовок и вводная часть текста; основная часть разделена на отдельные смысловые куски.

11. Составьте общее представление о содержании текста по заглавию (таблице, чертежу, формуле, вводной и заключительной частям).

12. Прочтите первые предложения абзацев и назовите вопросы, которые будут рассматриваться в тексте.

13. Прочтите последний абзац текста и скажите, какое содержание может предшествовать этому выводу.

14. Прочтите про себя первый абзац (введение) и попытайтесь догадаться, о чем будет идти речь в данном тексте.

15. Просмотрите текст, ознакомьтесь с чертежом (таблицей, описываемой в тексте), составьте план основного содержания текста.

16. Просмотрите текст и нарисуйте эскиз строящегося объекта, описанного в тексте.

17. Бегло просмотрите текст. Сопоставьте первое предложение текста с заглавием. Установите:

- выражают ли одну и ту же мысль;
- выражают ли они общее содержание текста.

18. Прочтите второе предложение первого абзаца и первые предложения всех последующих абзацев. Исключите из них те, которые не выражают новую мысль.

19. Составьте структурно-смысловую схему текста по следующему образцу:

- цель сообщения (предикация первого порядка);
- элементы общего содержания:
 - а) основные констатирующие тезисы (предикация второго порядка);
 - б) второстепенные элементы (предикации третьего, четвертого и последующих порядков).

Подобного рода схемы смысловой структуры текста могут быть также основой для написания рефератов.

Текстовый этап. Упражнения на определение темы текста.

1. Не читая текст, укажите структурный компонент, в котором выражена тема. Прочтите эту часть текста, назовите тему. В ряду заглавий подчеркните то, которое взято из сообщения о ...

2. Распределите заглавия по указанным темам.

3. Скажите, выражена ли тема в заголовке текста.

4. Определите структурный компонент текста, в котором содержится тема (вводная часть, основная часть)

5. Установите, какая проблема обсуждается в тексте.

6. Прочитайте заглавие и скажите, о чем идет речь в тексте.

7. Назовите вопросы, которые рассматриваются в редакционных статьях и статьях специалистов в данном номере газеты.

8. перечислите темы информационных сообщений, помещенных на ... полосе газеты (под рубрикой ...).

Упражнения на смысловое прогнозирование содержания текста.

При составлении упражнений данной группы следует помнить, что существуют две категории слов-сигналов, способствующих предвосхищению на движение мысли автора:

А) слова, указывающие на движение мысли автора в повествовании;

Б) слова, указывающие на изменение направления мысли, поворот мысли, отрицание предыдущего утверждения.

1. Выпишите из текста слова-сигналы и установите, к какой части речи они относятся.

2. Определите слова-сигналы из приведенных ниже, после которых следует развитие предыдущего положения.

3. Определите слова-сигналы из приведенных ниже, после которых следует изложение нового материала.

4. Установите, к какой смысловой категории принадлежат данные слова-сигналы:

- а) повторение мысли;
- б) разъяснение мысли;
- в) вывод;
- г) изменение точки зрения.

5. Придумайте окончание предложения после выявления слова-сигнала.

6. Определите, после каких из данных слов-сигналов идет информация, которую можно пропустить, если целью читающего является понимание только наиболее важной информации.

7. Определите после каких из данных слов - сигналов может следовать главная мысль в тексте.

8. Просмотрите выделенные в тексте слова. Предположите, о чем идет речь в тексте.

9. Чтобы лучше понять текст, просмотрите его. Подберите к субъектам, данным в левой колонке, соответствующие предикаты из правой.

10. Просмотрите несколько статей на тему ... и докажите, что ...

11. Просмотрите текст еще раз. Определите его композиционно-речевую форму (это может быть сообщение, повествование или рассуждение).

12. Дополните информацию, полученную из текста. С этой целью просмотрите соответствующие газеты и журналы на изучаемом иностранном языке.

Послетекстовый этап. Упражнения на контроль понимания прочитанного

1. Скажите, какие вопросы рассматриваются в тексте.

2. Скажите, какая проблема вытекает из содержания.

3. Поставьте к тексту несколько вопросов и задайте их вашему товарищу, затем ответьте на его вопросы.

4. Подтвердите точку зрения, изложенную в тексте, используя собственный пример.

5. Выскажите мнение о прочитанном. Сообщите известные вам дополнительные сведения. Приведите примеры, факты, подобные описываемым в статье.

6. Подумайте, как и где вы можете использовать извлеченную из текста информацию.

Цитаты о книгах и чтении

Искусство чтения никогда не оставляло человека, всегда отвечало его потребностям и его идеалу, всегда помогало ему в отыскании этого идеала, - рождалось с человеком, развивалось рядом с его исторической жизнью.

Ф.М.Достоевский

Дать **труд** человеку, труд душевный, свободный, наполняющий душу, и дать **средства** к выполнению этого труда – вот полное определение **цели педагогической деятельности**.

К.Д. Ушинский.

Читать – это ещё ничего не значит: что читать и как понимать читаемое – вот в чём главное дело.

К.Д.Ушинский.

Культура чтения – составная часть общей культуры личности, представляющий собой комплекс навыков работы с книгой, включающий осознанный выбор тематики, системность и последовательность чтения, а также умение находить нужную литературу с помощью библиографических пособий, пользоваться справочно-библиографическим аппаратом, применять рациональные приёмы чтения, максимально усваивать и глубоко воспринимать прочитанное, бережно относиться к произведениям печати.

Н.И.Гендина.

Без чтения нет настоящего образования, нет и не может быть ни вкуса, ни слова, ни многосторонней шири понимания; Гёте и Шекспир равняются целому университету. Чтением человек переживает века.

Александр Герцен.

Не так важно научить детей читать, намного важнее научить детей обдумывать то, что они читают!

Джордж Карлин.

Хотя возможность научиться читать дается ныне каждому, лишь немногие замечают, как могуществен талисман, который они получили.

Герман Гессе «Магия книги».

Если кто-нибудь рядом с вами погрузился в чтение книжки, то считайте, что его нет подле вас — он где-то в другом месте; он никак не связан с вами — он общается с другими людьми.

Карел Чапек «Как читают книги».

Книги — хороший способ поговорить с тем, с кем разговор невозможен.

Фредерик Бегбедер.

Кто много читает и много ходит, тот много видит и много знает.

Мигель де Сервантес Сааведра.

Книги – только одно из местилищ, где мы храним то, что боимся забыть. В них нет никакой тайны, никакого волшебства. Волшебство лишь в том, что они говорят, в том, как они сшивают лоскутки вселенной в единое целое.

Рэй Брэдбери.

Книга – одно из самых великих изобретений человеческого ума – обогащает опытом нашу жизнь. Какое же счастье для человека, что ему дана возможность дружить с книгой и пользоваться её неиссякаемой мудростью.

А. Горбатов.

Книги собирают жемчужины человеческой мысли и передают их потомству. Мы превратимся в горсть праха, но книги, словно памятники из железа и камня, сохраняется навек.

М. Айбек.

Книги – это летопись народов. Они передают из века в век несметные богатства опыта, накопленного всем человечеством.

Каньель.

Человеческая жизнь без книг – не имела бы права именоваться жизнью.

Н. Смирнов-Сокольский.

Любите книгу, она облегчает вам жизнь, дружески поможет разобраться в пёстрой и бурной путанице мыслей, чувств, событий, она научит вас уважать человека и самих себя, она окрыляет ум и сердце чувством любви к миру, к человечеству.

М. Горький.

...Без книги, нет, и не может быть полного счастья у людей. Без неё нельзя воспитать человека будущего – богатого духовно, прекрасного нравственно и физически.

Л. Соболев.

Книга – не только радость, не только удовольствие, без неё просто невозможно жить.

О. Матюшина.

Удивительной силой обладают книги большого художника. Ты открываешь их, а они – тебя.

Ч. Айтматов

Любители чтения и ценители книг часто называют книги «своими друзьями», считая это сравнение наивысшей похвалой.

Д.Леббок.

Учитесь и читайте. Читайте книги серьезные. Жизнь сделает остальное.

Ф. Достоевский.

Книги – лучшие товарищи старости, в то же время они – лучшие руководители юности.

С. Смайлс.

Без книг пуста человеческая жизнь. Книга не только наш друг, но и наш постоянный вечный спутник.

Д. Бедный.

Всё трудное – лёгким в учении станет, коль будешь с хорошою книгою дружен.

Н. Хисроу.

Хорошая книга – это ценный подарок, завещанный автором человеческому роду.

Д. Аддисон.

...Лучшие из книг – те, которые дают больше всего пищи для размышлений, и при этом на самые различные темы.

А. Франс.

В книгах заключено особое очарование; книги вызывают в нас наслаждение: они разговаривают с нами, дают нам добрый совет, они становятся живыми друзьями для нас.

Ф.Петрарка.

Очень часто книга, производящая впечатление на юный ум, составляет эпоху в жизни человека.

С. Смайлс.

Любить чтение – это обменивать часы скуки, неизбежные в жизни, на часы большого наслаждения.

Ш. Монтескье.

Привить ребёнку вкус к чтению – лучший подарок, который мы можем ему сделать.

С.Лупан.

Современный человек находится перед Гималаями библиотек в положении золотоискателя, которому надо выбрать крупинки золота в массе песка.

С.Вавилов.

Чтобы вы ни делали, чем бы вы не занимались, вам всегда понадобится умный и верный помощник - книга.

С.Я. Маршак.

Без книги - в мире ночь, без книги мрак кругом.

В.Гюго.

Каким человеком ты станешь, определяют два фактора: люди, с которыми общаешься, и книги, которые читаешь.

Робин Шарма.

Книга - учитель без платы и благодарности. Каждый миг дарит она тебе откровения мудрости. Это собеседник, имеющий мозг, покрытый кожей, о тайных вещах вещающий молча.

(Низамаддин Мир Алишер Навои).

Книга — превосходный собеседник и великолепное орудие; она — чудесное лекарство и замечательное развлечение; она приносит необыкновенные доходы и дает отличное ремесло; она — прекрасный товарищ и приятный гость; она — наилучший советчик и домочадец. Я не знаю более доброго соседа, более справедливого друга, более покорного спутника, более послушного учителя, более одаренного сотоварища; я не знаю никого менее скучного и надоедливого и в то же время никого, чей характер был бы более глубок и полон; я не знаю никого менее противоречивого и преступного, менее глупого и более далекого от лжи и клеветы; более удивительного и распорядительного, менее хвастливого и стеснительного; более далекого от сомнения, более решительно отказывающегося от смуты, более мягкого в споре и лучше предотвращающего сражения, чем книга.

(Абу Усман Амр ибн Бахр Аль-Джахиз.)

Нет лучшего средства для освежения ума, как чтение древних классиков; стоит взять какого-нибудь из них в руки, хотя на полчаса, сейчас же чувствуешь себя освеженным, облегченным и очищенным, поднятым и укрепленным, - как будто бы освежился купаньем в чистом источнике.

Артур Шопенгауэр.

Книга, быть может, наиболее сложное и великое чудо из всех чудес, сотворенных человечеством на пути к счастью и могуществу будущего.

М.Горький.

Величайшее из чудес, созданных человеком, - книга воплощает в себе все знания о жизни мира, всю историю роста мирового разума, весь исторический

труд и опыт народов земли, - книга самое мощное орудие дальнейшего развития духовных сил человечества.

М.Горький.

Книга — учитель без платы и благодарности. Каждый миг дарит она тебе откровения мудрости. Это — собеседник, имеющий мозг, покрытый кожей, о тайных делах вещающий молча.

А Навои.

Надо пользоваться не красотой книг и не их количеством, но их речью и всем, что в них написано.

Лукиан.

Чтение для ума – то же, что физическое упражнение для тела.

Д.Аддисон.

Чтение – это один из истоков мышления и умственного развития.

В.А.Сухомлинский.

Не ленись читать древние книги, ибо в них ты легко отыщешь и то, что иные с таким трудом обретали в житейском опыте, и постигнешь все.

Василий Македонянин.

Искусство читать – это искусство мыслить с некоторой помощью другого.

Эмиль Фаге.

Занятия с книгами – юность питают, старость увеселяют, счастье украшают, в несчастьи доставляют убежище и утешение, дома радуют, вне дома не мешают...

Марк Тулий Цицерон.

Вовремя прочитанная книга – огромная удача. Она способна изменить жизнь, как не изменит ее лучший друг или наставник.

П.А. Павленко.

Читай не затем, чтобы противоречить и опровергать, не затем, чтобы принимать на веру, и не затем, чтобы найти предмет для беседы, но чтобы мыслить и рассуждать.

Ф.Бэкон.

Учитесь, читайте, размышляйте и извлекайте из всего самое полезное.

Н.И.Пирогов.

Чтение – вот лучшее учение!

А.С.Пушкин.

Нет лучшего средства для освежения ума, как чтение древних классиков, стоит взять какого-нибудь из них в руки, хотя на полчаса, - сейчас же чувствуешь себя освеженным, облегченным и очищенным, поднятым и укрепленным, - как будто бы освежился купаньем в чистом источнике.

А.Шопенгауэр.

Чтение делает человека знающим, беседа – находчивым, а привычка записывать – точным.

Ф.Бэкон.

Книги – они как зеркала: в них лишь отражается то, что у тебя в душе.

Карлос Руис Сафон «Тень ветра».

Люди перестают мыслить, когда перестают читать.

Д.Дидро.

Просматривать, перелистывать книгу — это не чтение. Читать надо так, как слушаешь исповедь человека. Углубляясь в книгу. Тогда она раскроет себя, и ты постигнешь ее прелесть.

К.А.Федин.

Чтение — это беседа с людьми, гораздо более мудрыми и интересными, чем те, с которыми нас сводит случай.

Марсель Пруст.

Чтение — это окошко, через которое дети видят и познают мир и самих себя.

В.А.Сухомлинский.

Детское чтение играет крупную роль в жизни ребят, гораздо более крупную, чем в жизни взрослых. Книга, прочитанная в детстве, остается в памяти чуть ли не на всю жизнь и влияет на дальнейшее развитие детей. Из книг, которые ребята читают, они черпают определенное миропонимание, книги вырабатывают у них определенные нормы поведения.

Н.К.Крупская.

Нет чтения — нет и духовного единства воспитателя и воспитанника...

В.А.Сухомлинский.

**Программа уроков «Библиотечно-библиографическая грамотность»,
разработанная Крук Н.В.**

- 1 класс - «Экскурсия в библиотеку». Правила пользования библиотекой, бережное отношение к книге. Из истории книги и библиотек.
- класс - «Элементы книги». Знать основные элементы: обложка, корешок, титульный лист, иллюстрация. Основные правила обращения с книгой.
- 2 класс - «Структура книги». Умение характеризовать книгу, опираясь на основные ее элементы.
- класс - «Дневник чтения». Обучение механизмам чтения, приемам понимания прочитанного (читательская деятельность).
- «Художники-иллюстраторы детских книг».
- «Детская периодика». Знакомство с газетами и журналами. Детское творчество: создаем свою газету (журнал).
- 3 класс - «Структура книги». Углубленное знакомство с книгой. Подготовка читателя к самостоятельному выбору книг. Детское творчество: делаем книгу сами.
- «Твои первые энциклопедии». Знакомство с детскими справочными изданиями.
- «Справочные издания». Разнообразие, структура, назначение, пользование.
- «О братьях наших меньших»: знакомство с журналами о животных («Свирель», «Любимец», «Юный натуралист» и др.)
- 5 класс - «Как построена книга»: углубленное знакомство с элементами книги (аннотация, предисловие, послесловие, оглавление, словарь — их назначение). Детское творчество: оформить какой-нибудь из элементов книги в качестве ее рекламы (на любимую книгу).
- «Записи о прочитанном» Ведение дневника чтения, написание отзыва на книгу.
- «Справочная литература». Расширение знаний о справочных изданиях. Обучение работе с ними. Библиографическая игра. «Периодические издания». Представить репертуар изданий («Всемирный следопыт, класс «Детская энциклопедия», «Клепа», «Детская роман-газета»).
- Детское творчество: обзор любимых журналов, подбор статей по одной теме, придумать заголовки к статье, исходя из ее содержания, определить содержание статьи по ее заголовку. Конкурс на лучший самодельный журнал.
- 7 класс - «Справочно-библиографический аппарат библиотеки». Структура, назначение, поиск литературы по разным запросам.
- 8 класс - «Каталоги (традиционный и электронный). Каталожная карточка. Элементы библиографического описания».
- «Электронные издания». Обзор, назначение, умение пользоваться.

- «Структура книги, использование ее справочного аппарата при чтении».
- «Методы самостоятельной работы с литературой». Умение составлять план, тезисы, вести конспект, записывать лекцию. Навыки составления списка литературы.
- «Периодические издания для подростков». Презентация журнала. («Мы», «Маруся», «Школьная роман-газета», «До 16 и старше», «Ромео и Джульетта»).



ҚАЗАҚСТАННЫҢ АШЫҚ КІТАПХАНАСЫ

www.kitap.kz



Құрметті оқырман!

Шығармалардың электронды нұсқасын QR-кодты сканерлеу арқылы оқи аласыз. Бұл үшін QR -кодты сканерлеуге арналған мобильді қосымшаны пайдалану қажет. Егер мобильді құрылғыңызда ондай қосымша болмаса, төмендегі нұсқаулық бойынша әрекет етіңіз:

- смартфон немесе планшетке QR Code Reader қосымшасын жүктеп алыңыз;
- қосымшаны ашып, QR -кодты камера көмегімен сканерленіз;
- кітапты жүктеңіз де, оқудан ләззат алыңыз!

Уважаемые читатели!

Электронные версии книг доступны через сканирование QR-кодов. Для этого потребуется специальное мобильное приложение. Если на вашем мобильном устройстве нет такого приложения, то просим следовать инструкции ниже:

- загрузите приложение QR Code Reader на смартфон или планшет;
- откройте приложение, наведите камеру на QR-код;
- загрузите книгу и наслаждайтесь чтением!

Dear Readers!

Electronic versions of the books are available through the QR Code. To read that format you need to use a certain Smartphone app. If you don't have such app, follow the instructions below:

- install a QR Code Reader on your smartphone or tablet;
- hold your camera over the QR code;
- download a book and enjoy reading!



АСТАНА ҚАЛАСЫ ӘКІМДІГІ
АКІМАТ ГОРОДА АСТАНЫ

ASTANA-BILIMLAND



www.bilimland.kz

<p>Абай Құнанбайұлы</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Бауыржан Момышұлы</p> <p>Ұшқан ұя</p>	<p>Бердібек Соқлақбаев</p> <p>Балалық шаққа саяхат</p>	<p>Герольд Бельгер</p> <p>Қазақ дәптері</p>	<p>Дулат Исабеков</p> <p>Ескерткіш</p>	<p>Жүсіпбек Аймауытов</p> <p>Ақбілек</p>
<p>Жүзгәлі Саин</p> <p>Поэмалар</p>	<p>Жүмөн Нәкімдінов</p> <p>Өлеңдер жинағы</p>	<p>Ниса Банзаков</p> <p>Өлеңдер</p>	<p>Исрафил Сапарбай</p> <p>Бір тамшы ғезалі ырысиды</p>	<p>Канен Әзірбаев</p> <p>Дастандар</p>	<p>Күләш Ахметова</p> <p>Өлеңдер жинағы</p>
<p>Аскар Сүлейменов</p> <p>Бесатар</p>	<p>Ахмет Байтұрсынұлы</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Баубек Бұлқышев</p> <p>Әңгімелері</p>	<p>Бейімбет Майлин</p> <p>Шұғанық белгісі</p>	<p>Боржан сап Қожғалұлы</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Дүкенбай Досжан</p> <p>Әңгімелері</p>
<p>Жамбыл Жабаев</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Жүсіп Баласағын</p> <p>Құтты білік</p>	<p>Жұбан Молдағалиев</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Зейнолла Қабдолов</p> <p>Менің Әуезовім</p>	<p>Марат Қабанбаев</p> <p>Бауыр</p>	<p>Махамбет Өтемісұлы</p> <p>Өлеңдері</p>
<p>Фарица Оңғарсынова</p> <p>Өлеңдер жинағы</p>	<p>Шерхан Мұртаза</p> <p>Ай мен Айша</p>	<p>Шыңғыс Айтматов</p> <p>Боранды бекет</p>	<p>Ілияс Есенберлин</p> <p>Алмас қылыш</p>	<p>Құрметті оқырман!</p> <p>Шығармалардың электронды нұсқасын QR-кодты сканерлеу арқылы оқи аласыз. Бұл үшін QR-кодты сканерлеуге арналған мобильді қосымшаны пайдалану керек. Егер мобильді құрылғыңызда ондай қосымша болмаса, төмендегі нұсқаулық бойынша әрекет етіңіз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - смартфон немесе планшетке QR Code Reader қосымшасын жүктеп алыңыз; - қосымшаны ашып, QR-кодты камера көмегімен сканерлеңіз; - кітапты жүктеңіз де, оқудан ләззат алыңыз! 	
<p>Қалихан Ысқақ</p> <p>Қомыр күз еді</p>	<p>Қалтай Мұхамеджанов</p> <p>Көктөбедегі кездесу</p>	<p>Қасым Аманжолов</p> <p>Өлеңдері</p>	<p>Әбдіжәміл Нұрпейісов</p> <p>Қан мен тер. 1-том</p>		
<p>Әбіш Кекілбаев</p> <p>Шыңырау</p>	<p>Әбілқан Нұршаймаш</p> <p>Ақиқат пен аңыз</p>	<p>Әлжаппар Әбішев</p> <p>Әке үкімі</p>	<p>Әнұар Әбілжанов</p> <p>Махамбеттің жібесі</p>	<p>Тұрсынжан Шалай</p> <p>Шын жүрек - бір жүрек</p>	<p>Қалмақан Әбдіқадиров</p> <p>Тәтті қауын</p>



«Утверждаю»
Директор ШГ № 75
Тогатаева С.А.

Проект «100 books»



Цель проекта: развитие читательской грамотности и читательской деятельности для духовного, интеллектуального и культурного развития учащихся.

Задачи проекта:

1. Сформировать список из 100 книг, которые должен прочитать каждый учащийся школы.
2. Мотивировать учащихся на создание собственной библиотеки для регулярного самостоятельного чтения, саморазвития и приобретения жизненного опыта.
3. Использовать инновационные формы организации и участия школьников в читательской деятельности.
5. Способствовать развитию и укреплению традиций семейного чтения.
6. Внедрять проект на основе разработанного плана, формировать его позитивный имидж в школе.

Ключевая идея проекта.

*«Я еще раз хочу призвать всех казахстанцев,
особенно молодое поколение: читайте книги!
Сегодня конкурентоспособность нации
во многом зависит от ее образованности.
Именно книги всесторонне развивают личность,
расширяют кругозор современного человека»
Н.А. Назарбаев*

В Казахстане актуализируются вопросы читательской грамотности. «Читательская грамотность» определена как приоритетная область оценки образовательных достижений в 2018 году. Все образовательные организации принимают участие в реализации базовых проектов программы «Руханижаңғыру», один из которых «Кітап – білімбұлағы», направлен на развитие функциональной читательской компетентности.

Мониторинг проблемы подтверждает, что добровольная читаемость художественной, научно-популярной, публицистической литературы среди учащихся невысокая. Утрачена привычка читать собственно книгу. У многих

не имеется домашней библиотеки, в основном используется для поиска информации сеть Интернет в телефонах, смартфонах, компьютерах. Культура чтения серьезной учебной литературы по различным предметам также невысока. Научно-популярные книги, справочники мало кто покупает. Учащиеся не посещают библиотеки с целью чтения книг в читальном зале.

В этой связи в школе-гимназии разработан и будет поэтапно осуществляться Проект «100books». Ключевая идея проекта - создать условия, способствующие систематическому приобщению учащихся к чтению, развитию их читательской мотивации, интеллектуальному росту в различных областях знаний через различные современные формы деятельности: конкурсы, коллективные классные творческие работы и др.



«Утверждаю»
Директор ШГ № 75
Тогатаева С.А.

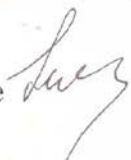
ПЛАН
внедрения проекта «100books»
СТАРТАП
2 полугодие 2017- 2018 уч.года

№ п/п	Мероприятия	Ответственные	Сроки
1	Определение перечня «100 books»(Социологический опрос)	Учителя по предметным циклам	1 -3 февраля
2	Реклама Проекта «100 books»среди учащихся и родителей	Классные руководители	5-10 февраля
3	Конкурс иллюстраций к прочитанным произведениям на тему: «Мой любимый персонаж» (2-4 классы)	Учителя начальных классов	6 марта
4	Конкурс «Буктрейлеров» (Минифильм по книге) (9-10 классы)	Учителя информатики, учителя языковедческого цикла	27 февраля
5	10 –минутное чтение научно-популярных книг перед уроком «Книгу советует друг»	Учителя-предметники	Каждый вторник и четверг в течение года
6	Конкурс юных чтецов «Живая классика о природе» (5 классы)	Учителя русского языка и литературы	10 апреля
7	Конкурс инсценировок по казахским народным сказкам (3,4 классы)	Учителя начальных классов	20 марта
8	Литературный конкурс авторских толковых словарей «Пойми, у слова есть душа!» (8-10 классы).	Учителя языковедческого цикла Учащиеся-тренера по словарному запасу	13 марта
9	Конкурс «Закладки для книг от	Учителя	15 марта

	классиков» (8 классы)	языковедческого цикла	
10	Конкурс «Лучший читательский дневник» (6 классы)	Учителя русского языка и литературы	24 апреля
11	Литературная гостиная. Встреча с писателями и поэтами Астаны.	Библиотекарь Клуб друзей книг ЗДВР	26 апреля
12	Конкурс «Самый читающий класс» (2-11 классы)	Библиотекарь ЗДВР	4 мая
13	Конкурс «Читаем на скорость» (1 классы).	Рук. ТЕАМ Учителя начальных классов	5 мая
14	Выставка рукотворных книг «Книги –юбиляры 2018 года»ко Всемирному Дню книги и авторского права 23 апреля (7-6 классы)	Классные руководители	21 апреля
15	Конкурс «Читаем всей семьёй» (1-4 классы)	Классные руководители	27 апреля
16	Библиотечный урок «О том, как создавались книги» (5-6 классы)	Библиотекарь	15 февраля
17	Библиотечный урок «Как работать в библиотечном фонде» (9-10 классы)	Библиотекарь	16 февраля
18	Конкурс «Читатель года» (2-11 классы)	Библиотекарь ЗДВР	4 мая
19	Фотоконкурс «Человек читающий»	ЗДВР Президент школы	23 февраля
20	«Книга года» — презентация самой читаемой книги	Классные руководители	23 апреля
21	Экспресс-информирование о литературных новинках	Библиотекарь	1 раз в месяц


Зам. директора

по научно- методической работе













Накаткова О.И.

«100 books»				
№	Наименование	Макет	Наименование	Макет
1	М. Әуезов «Жетім»		А. Приставкин «Ночевала тучка золотая»	
2	М. Әуезов «Қорғасыздың күні»		В. Крапивин «Оруженосец Кашка»	
3	Ә. Әлімжанов «Ақынның алтын тағы»		В. Закруткин «Матеръ человеческая»	
4	С. Жүнісов «Ақан сері»		В. Железников «Чучело»	
5	Т. Сұлтанбеков «Ғажайып планета»		А. Беляев «Человек амфибия»	
6	С. Жүнісов «Аманай мен Заманай»		Г. Троепольский «Белый Бим Черное ухо»	
7	М. Иманжанов «Алғашқы айлар»		В. Короленко «Парадокс»	
8	С. Көбеев «Қалың мал»		М. Симашко «Емшан»	
9	М. Қабанбаев «Бақпақ басы толған күн»		С. Назарова «Мой зеленоглазый аруах»	
10	Қ. Қайсенов «Жау тылындағы бала»		И. А. Бунин стихотворения о природе, родине «Вечер», «Последний шмель», «Полевые цветы» и другие	
11	Ә. Қалдыбаев «Мен апамның баласымын»		Н. Заболоцкий «Не позволяй душе лениться», «Некрасивая девочка»	

12	М. Мақатаев «Мен қарапайым қарттарды сүйем»		А. С. Пушкин «Пиковая дама»	
13	Ж. Молдағалиев «Мен қазақпын» поэмасы		И. С. Тургенев «Отцы и дети»	
14	А. К. Дойл «Интернатта болған жағдаят»		Б. Л. Пастернак «Доктор Живаго»	
15	Б. Момышұлы «Ұшқан ұя»		А. А. Бек «Волоколамское шоссе»	
16	С. Мұратбеков «Жабайы алма»		Ч. Т. Айтматов «Плаха»	
17	Ш. Мұртаза «Соғыстың соңғы жесірі»		О. Сулейменов «Земля, поклонись человеку!»	
18	Ғ. Мұстафин «Өмір белестері»		В. С. Высоцкий «Баллада о времени»	
19	Ғ. Мүсірепов «Жапон балладасы»		В. Михайлов «Хроника Великого джута»	
20	Ғ. Мүсірепов «Ұлпан»		А. Солженицын «Матренин двор»	
21	Ғ. Мүсірепов «Қазақ солдаты»		Ч. Диккенс «Большие надежды»	
22	М. Қадыр «Қызыл кітап»		М. Твен «Приключения Тома Сойера»	
23	Ә. Әлімжанов «Күнге бет алған керуен»		Д. К. Джером «Трое в лодке, не считая собаки»	
24	Қ. Аманжолов «Ақын өлімі туралы аңыз»		Л. Кэрролл «Приключения Алисы в стране чудес»	
25	Ә. Нұршайықов «Ақиқат пен аңыз»		Л. Ф. Баум «Удивительный Волшебник из страны Оз»	

26	Ә. Сәрсенбаев «Толқында туғандар»		Ж. Верн «20 тысяч лье под водой»	
27	М. Жұмабаев «Балалық шағың»		Антуан де Сент- Экзюпери «Маленький принц»	
28	М. Мағауин «Бір атаның балалары»		Д. Лондон «Зов предков»	
29	Б. Соқпақбаев «Менің атым Қожа»		Д. Ф. Купер «Последний из могикан»	
30	Б. Соқпақбаев «Балалық шаққа саяхат»		Ш. Бронте «Джейн Эйр»	
31	Ә. Тарази «Ауыл шетіндегі үй»		Э. М. Ремарк «Три товарища»	
32	Қ. Аманжолов «Ақын өлімі туралы аңыз»		Д. Остин «Гордость и предубеждение»	
33	М. Шаханов «Төрт ана»		Ч. Дик-кенс «Дэвид Копперфильд»	
34	М. Шаханов, Ш. Айтматов «Ғасыр айырындағы сырласу»		Б. Шоу «Пигмалион»	
35	Ш. Құдайбердіұлы «Ләйлі-Мәжнүн»		Э. Хемин-гуэй «Старик и море»	
36	Қ. Ысқақ «Қоңыр күз еді»		У. Шекспир «Ромео и Джульетта»	

37	Д. Бабатайұлы «Ұлттың ұлы жыршысы»		О. Уайльд «Портрет Дориана Грея»	
38	З. Ақышев «Жаяу Мұса»		Ч. Диккенс «Оливер Твист»	
39	А. Құнанбаев «Қара сөздері»		У. Голдинг «Повелитель мух»	
40	Т. Айбергенов «Бір тойым бар»		Л. Кэрролл «Приключения Алисы в стране чудес»	
41	Ж. Аймауытов «Ақбілек»		Л. Ф. Баум «Удивительный Волшебник из страны Оз»	
42	Ш. Айтматов «Ғасырдан да ұзақ күн»		Ж. Верн «20 тысяч лье под водой»	
43	Т. Ахтанов «Қаһарлы күндер»		Антуан де Сент- Экзюпери «Маленький принц»	
44	Т. Әлімқұлов «Ақбоз ат»		Д. Лондон «Зов предков»	
45	Т. Әбдіков «Өлі ара»		Д. Ф. Купер «Последний из могикан»	
46	А. Байтұрсынұлы «Қырық мысал»		Ш. Бронте «Джейн Эйр»	
47	С. Мұқанов «Өмір мектебі»		Э. М. Ремарк «Три товарища»	
48	О. Бөкей «Атау кере»		Д. Остин «Гордость и предубеждение»	
49	О. Бөкей «Өз отыңды өшірме»		Ч. Дик-кенс «Дэвид Копперфильд»	
50	Ә. Нұрпейісов «Қан мен тер»		Б. Шоу «Пигмалион»	

Содержание

Введение	163
1 Роль читательской грамотности в образовании школьников	165
2 Современные технологии обучения компетентному чтению	200
3. Методические рекомендации по формированию системы читательской деятельности школьника	232
Заключение	275
Список использованной литературы	276
Приложение	280

**«Мектеп оқушысының кітап оқу іс - әрекеті»
әдістемелік ұсынымдамалары**

**Методические рекомендации
«Читательская деятельность школьника»**

Басуға 24.04.2018 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 20

Подписано в печать 24.04.2018 г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 20